

Viața românească

<i>Cărțile anului 1964</i>	pag.
* * * De vorbă ou Aurea Mibale	3
AUREL MIHALE : Primul asalt; Trenul de seară ; Sfirșitul bătăriei.	4
 <i>40 de ani dela moartea lui Vladimir Ilici Len'm</i>	
VERONICA PORUMBACU: De câte ori	61
ȘTEFAN IUREȘ: Lenta	61
VIKTOR BOKOV: Lenin la Razliv (în rom. de Al. Andritoiu).	62
RAUL GONZALEZ TUNON : Schiță pentru un cântec lui Lenin (în rom. de Romulus Vulpescu).	63
ION VINEA: Țintarul (fragment din romanul „Lunatecii”)	64
MARIA BANUȘ : Ce tare rîdeam; Noapte senină; Bătrânească.	82*
AL. ANDRITOIU: Vîrsta ; Știu; Schiță.	84
 <i>Texte și documente</i>	
* * * : Scrisorile lui Mihail Sadoveanu către G. Ibrăileanu (I) — (prezentare de Grigore Botez și Minai Bordeianu)	86
 <i>Cronica literară</i>	
RADU POPESCU: Demostene Botez: „Oglinzi”	113
 <i>Scriitori romîni contemporani</i>	
VICU MINDRA: însemnări despre teatrul lui Horia Lovinescu.	128
 <i>Critică și actualitate</i>	
Mihail GAFIȚA: Probleme ale romanului contemporan	146

Cronica ideilor

CRIZANTEMA JOJA: Orientarea materialistă a antropologiei filozofice

Miscellanea

Spania toridă (Claudia Samoilă)—Materiale noi (J.M.) — Cronica televiziunii (H.Z.) — Casa lui Calistrat Hogaș (Petre Pascu). **.164?**

Cărți noi

Vera Călin : „Evocarea istoriei și curente literare” (Sanda Radian) — I. Barai: „Heraclit din Bfes” (FI. Neagoe) — Violeta Zamfirescu: „Liniștea vuitului” (S. Delciu) — Ioan Slavici: „Teatru” (H. Zalis) — Victor Tulbure: „Poezii” (Emil Mănu) — Tudor Măinescu: „Florile vieții” (Z. Ornea). **.17***

Cartea străină

Frederic Boyer : „Panorama ilustrată a sec. XVI francez” (D.B.) **182:**

Revista revistelor

— din țară —

Cartea în revista „Flacăra” (S.R.). **.184+**

— de peste hotare —

„Voprosî literaturi” nr. 11/1963 (P.I.) — „Mencure de France” — octombrie 1963 (G.P.) — „La table ronde” nr. 190/1963 (P.G.) — „Wort in der Zeit” nr. 11/1963 (D. Ludovic) . **186-**

Caleidoscop

192:

Ilustrația de pe copertă : I. Petrovici: Polenizare (gravură)
Foto : Florin Dragu

Director: MIHAIL E A L E A

Colegiul redacțional: Acad. TUDOR ARGHEZI, AUREL BARANGA (redactor-șef adjunct), Acad. MIHAI BENIUC, Acad. GEO BOGZA, DEMOSTENE BOTEZ (redactor-șef, membru corespondent al Academiei R.P.R.), LUCIA DEMETRIUS, (PAUL GEORGESCU (redactor-șef adjunct), Acad. IORGU IORDAN, Acad. ATHANASE JOJA, Acad. AL. PHILIPPIDE, Acad. ZAHARIA STANCU, D. IL SUCHIANU, Acad. TUDOR VIANU

Redacția: Bd. Ana Ipătescu nr. 15, telefon 11.88.85 — Raion „30 Decembrie”, — București

De vorbă cu Aurel Mihale

— *Vă rugăm să ne spuneți dacă povestirile publicate în acest număr al „Vieții românești” și altele publicate recent în presa literară sînt o completare a volumului „Nopti înfrigurate” sau fac parte dintr-un nou volum ?*

— Cele trei povestiri publicate în acest număr al „Vieții Românești” fac parte dintr-un nou volum, mai mic, care va apare la Editura militară. Volumul, intitulat „Podul de aur” și scris în întâmpinarea celei de a XX-a aniversări a Eliberării, este închinat cu deosebire insurecției armate din august 1944, organizată și înfăptuită de Partidul Comunist.

fdeia de bază a cărții este susținută de fiecare povestire în parte (și de toate la un loc) în sensul unei demonstrații artistice tinzînd să arate că, la chemarea comuniștilor și în condițiile ofensivei sovietice din Moldova, într-o singură noapte, întregul nostru popor s-a ridicat ca un singur om, pe tot întinsul patriei, la orașe, la sate și pe front, împotriva cotropitorilor hitleriști,

Cartea este într-un fel o completare a volumului „Nopti înfrigurate”, urmărind să adîncească și să lărgască problematica eroicului moment al insurecției armate. În același timp însă, ea prefigurează unele aspecte ale unui alt roman din ciclul pe care vreau să-l închin revoluției noastre populare.

— *Ați început să lucrați la continuarea ciclului al cărui prim volum esie „Fuga” ? în ce stadiu vă aflați cu lucrul ? Care este titlul volumului al doilea și ce cuprinde el ?*

— Din păcate am întrerupt lucrul la ciclul de romane început cu „Fuga”. Unul dintre motive este și acela că nu-mi este încă suficient de clară *tema artistică* a viitoarei cărți. Acest lucru îmi este foarte necesar, pentru că vreau să închin romanul următor anilor 1943—1944, adică luptei partidului nostru în ilegalitate, luptei poporului nostru împotriva războiului anti-sovietic, pregătirii insurecției armate din august 1944.

Este, desigur, prematur să dezvălui titlurile la care mă gândesc.

In ce măsură critica v-a ajutat în creația dumneavoastră ?

În general, critica literară m-a ajutat, cu deosebire în ultimul timp, dar cu totul inconsecvent și inegal. Mi se pare că una din lipsurile actuale ale criticii noastre literare este și o oarecare insuficiență obiectivitate științifică marxist-leninistă, un oarecare subiectivism, manifestat uneori și sub forma unui voluntarism întârziat, în aprecierea atât a realităților oglindite de unele cărți, cât și a fenomenului literar, care are legitatea lui ce trebuie respectată și pe a cărei bază trebuie sprijinit și îndrumat.

Primul asalt

Povestirea unui sergent

Aurel Mihale

În seara zilei de 23 august 1944, și eu și Pascu Nicolae am trăit o mare spaimă, de care am scăpat cu adevărat doar în clipa când s-a dat alarma. Simțiserăm încă de dimineață, când ieșiserăm pe răcoare la instrucție, sus la Cotmoani, că locotenentul Dumiitriu, comandantul pietonului nostru, se uitase cam ichiorîș la noi, măsurîndu-ne pe furiș, prevăzător. Dimineața am tot alergat printre niște ruine de la marginea orașului și-am tot asaltat pereții încă neprăbușiți ai unor case distruse de bombardament, aruneînd grenade fără focos și trăgînd cu pușca mitralieră din mers, sau cu pistoalele și puștile lipite de șold, ca isă ne învățăm ou lupta în localități. Dumiiitriu ne întorcea mereu, nemulțumit, și ne punea să ne tîrîm din nou ca niște rime printre cărămizi sau de-a dreptul pe caldarîm, pînă ce i se părea lui că apropierea noastră de ruine n-ar fi putut să fie văzută de-un inamic ce s'ar afla acolo.

Soarele se ridicase repede destul de sus și ardea cu puterea lui din august, așa că noi ne tăvăleam pe jos scâldați în nădușeală, ou fețele aprinse și cu vestoanele de doc verzui umezite la subțiori și-n spate. Obosise și Dumitrii!, ide curgea iapa pe el, dar tot nu se lăsase și alergase de la unul la altul, apă^Spdu-d corpul cu vîrful cîsmed, pînă ee4 lipea cu desăvirșire de pămînt: "Ifitr<m timp a luat chiar el o pușcă-mitralieră și, sub ochii noștri, S-a întins cît era de subțire și de lung în țărînă și-a început să alunece către ruine, pe genunchi și coate. Apoi s-a dus de s'a așezat la o fereastră a zidului și ne-a ordonat să ne apropiem, tîrîndu-ne ca la asalt. Și cum vedea pe câte unul cu capul ceva mai ridicat, se înfuria și striga la noi, de se auzea pînă departe, pe câmp... „Dumitriche, ești mort!“... „Ești lovit în cap, Manolkile!“... „Ai făcut burtă, Ne-

grilă, și-o să rămâi cu ea în sus!"... Am ajuns astfel prea puțini lângă ruine și a trebuit isă repetăm exercițiul acela de asalt de mai multe ori. Ne obișnuiserăm, pentru că de atâtea săptămâni, de cînd fuseserăm aduși de pe zonă în București, numai asta făceam. Ne pregăteam, cum se zice, pentru lupta în oraș. Ceva, ceva se zvonea și printre noi, soldații. Se spunea că ne pregăteam pentru „menținerea ordinii” în capitală... Dar împotriva cui?... Asta nu mai pricepeam!... „Ce crezi, mă gîndeam câteodată, s-au săturat oamenii de război, și^ar vrea s-o rupă cu el... Și te pomenești că noi tocmai d-ai-a ne pregătim, să sărim pe ei!”

Gîndul acesta mi s-a părut a fi o nebunie la început, dar chiar în ziua aceea el mi-a apărut din nou, tenace, și m-am înfricoșat. Locotenentul Dumitriu rămăsese în spărtura aceea de zid și după ce ne-a dat repaus și ne-aim împrăștiat pe cîmp, cu țigările în mâini. Acolo, el a fumat un timp, tăcut, așezat pe niște cărămizi la umbră, pînă cînd a tresărit și m-a strigat pe mine. Altădată îmi spunea de-a dreptul — „Mitrana, vino'ncoa!”; acum însă mă strigase militărește, aprins :

—• Sergentul Mitrana, la mine !

Am aruncat țigarea și^am alergat cu arma în cumpănire la ruine. El își lăsase șapca pe cărămizi, alătura, întoarsă ca să se usuce de nădușeală, și^și tot netezea părul negru și moale, pe lângă urechi. Avea fața prelungă, nasul și bărbia puțin ascuțite, ochii vii și rotunzi, mici, inteligenți. A mai tras de câteva ori din țigară, prelung, și a împrăștiat apoi fumul eu mina, de parcă-il împiedica să mai vadă.

— Mitrana, m-a întrebat el, cine a ieșit duminică din grupa ta în oraș ?

— Negrilă și Manoliu, am răspuns eu, pe gânduri.

— Dar Pascu... iPasou n^a fost ?

—• A fost și Pascu, am recunoscut, repede, ca și cînd atunci mi-am amintit de el.

— Și nu s'a întîmplat nimica ? mă iscodește el.

— Nimica, răspund eu atît de hotărât, că cineva ar fi putut bănui că ascundeam totuși ceva.

— Bine, a zis el... aim vrut numai să știi!

Apoi s-a apucat să fumeze mai departe, liniștit, iar eu am salutat și am plecat cu pași șovăitori între, soldați... „Să știi, c-a aflat, îmi spuneam. Este unul printre noi care s-a dus și i^a spus"... Dumitriu nu s-a mișcat de pe cărămizile acelea pînă spre prînz, cînd ne-a făcut semn să ne adunăm, de pe unde ne tolăniserăm la soare, și am plecat. În poarta cazărmii ne-a dat pe mina sergentului de zi și s-a dus acasă. Abia după amiază târziu ne-aim mai văzut, cînd el s-a întors și ne-a găsit curățindu-ne armele pe lângă pereți. Eu îl așteptam cu inima ticăind; nici masa nu-mi priise și nici gîndurile nu mă slăbiseră, o clipi** măcar... „;Dacă știe cu adevărat, îmi ispuneam, Chiar dac-ar vrea să tarn nu o poate face, căci însemnează să răspundă el... Dacă nu știe și numai a auzit câte ceva, o să-l luăm pe „nu” în brațe și n^are cum ne dovedi...” Dar dacă ne trimite spre cercetare la garnizoană?... Poate că are și dovezi și dacă nu vrea să închidă ochii, ne-așteaptă desigur curtea marțială !”...

Dumitriu a trecut pe lângă nod cu pasul rar și măsurat, tăcut, oprindu-~~ise~~ din loc în loc și apueînd oîte o armă pe care o ridica în lumină, de

se uita pe țeava. Era amărît și supărat, într-un fel care venea dintr-o înfruntare a lui, ascunsă, pe care n-o putuse depăși și de care se temea. De cum îl văzusem mi-am dat seama că știe într-adevăr ceva, pentru că a intrat între noi eăutîndu-l cu privirile pe Pascu și, de cite ori s'a oprit să cerceteze eîte-o armă, tot înspre el, ide departe și pieziș, s-a uitat. A mai cercetat o pușcă mitralieră pe care unul o curăța cu niște cîlți și-o vergea și a dat să intre în clădirea unde compania noastră avea câteva birouri. Pe scări însă s-a oprit și a strigat după mine și după Pascu, făcîndu-ne semn *să-l* urmăm. Pe culoar, pînă s-ajungem la birouri, m-am lipit de Pascu și iiaon șoptit, supărat:

— Ai văzut ?... M-ai băgat și pe mine în bucluc !

Pascu m-a privit numai, muștrător și rece, încredințat că în clipa următoare aveam să dezvălui totul. Era un soldat bun, care-și făcea cu sîrguință datoria, dar pînă în duminica aceea nu mă lovisem în nici un fel de el. Era încercător la pușca mitralieră în grupa pe care o camandam, ales de mine dintre recruții pe care-i primiserăm cînd am fost aduși la Bucureștii. Părea imai dezghețat și mai priceput ca alții și avea o siguranță de sine care te făcea să4 dorești alături. Și el era aproape tot așa de înalt ca Dumitriu, dar era mai bine și mai armonios legat, cu fața mai plină, cu umerii mai tari și mai rotunzi, cu trupul mai vînjos. Înăuntru mi-a făcut mie loc mai în față, aproape de biroul ia care se așezase Dumitriu, și-a încremenit — ca și mine — în poziție de drepți. Dumitriu și-a tras liniștit porthartul, fără să se uite la noi, și a scos o hârtie împăturită pe care a pus-o tacticos pe birou.

— Veniți mai aproape, ne-a cerut el.

Apoi a desfăcut sub ochii noștri hârtia aceea și a impins-o înspre noi, fără să-și ia anina de pe ea. Eu am tresărit de cum am văzut-o, căci am recunoscut dintr-odată manifestul pe eare-i adusese Pascu duminică seara din oraș. El însă s-a uitat la ea îndelung, încercând să citească de departe slovele tipărite gros și apăsate, mare, cu cerneală proaspătă și neagră. Tot așa se uita și Dumitriu la manifest de parcă nu4 văzuse și nu-l purtase în geantă pînă atunci. Manifestul avea sus *secera și ciocanul*, înconjurat de niște raze și de trei inițiale *P.C.R.*; sub ele erau tipărite șapte-opt rînduri, rare și drepte, scurte, pe care mi le-am aimintit din prima clipă :

Popor român ! Salvează-te de la catastrofă! Părăsește războiul criminal nemțesc! Doboară clica trădătorului Antonescu de la cîrma țării! Luptă pentru pace! Alungă cu arma în mină pe cotropitorii hitleriști de pe pămîntul pingărit al patriei!...

— îl cunoașteți ? ne-a întrebat Dumitriu și a rămas cu priviriile-i inteligente și vii ațintite asupra noastră.

Eu am tăcut, încurcat. Cum puteam să spun că nu-i cunoșteam, cînd îl știam pe dinafară ? Și-apoi, la o adică, nici nu sHaș fi sfiit să spun că ceea ce striga manifestul era adevărat. Știam însă că asta însemna, oricum, arest și curte marțială și nuairn înfricoșat. Am tras cu coada ochiului la Pascu și m-a uimit stăpânirea ou care el citea, nestingherit, manifestul acela. Dumitriu a mai așteptat un timp, în care nu ne-a pierdut nici o clipă din priviri, pîndindu-jne parcă igînduriie ce forfoteau ascunse și rămânând apoi el însuși gînditor, cu ochii la manifest. Și abia după alte clipe de tăcere s-a răsucit spre Pascu și l-a întrebat:

— Vasăzică, nu-l cunoști ?

&

— Nu-l cunosc, dotn'le locotenent, l-a asigurat Pascu.

— Și nici nu știi nimic ?

•— Nu.

— Atunci, du-te ! a încheiat Dumitriu discuția cu el, grăbit.

Pascu a salutat și a plecat cu pași șovăitori, descumpănit. În încăperea am rămas doar eu cu Dumitriu, privind-ne stăruitor, cu ochii mijiți. Din ochii și tăcerea lui am înțeles că Dumitriu știa că Pascu adusese manifestul în cazarmă și că de lucrul acesta nu se mai îndoia. Dumitriu șina aprins apoi o țigară, clănțănind bricheta, și s'a ridicat să fumeze liniștit, la fereastră. După ce a tras câteva fumuri însă, s-a întors de s-a așezat iar la masă și m-a întrebat, întors către manifest:

— Câte-au mai fost ?

— Unul singur, atât...

•— Șimn afară de voi doi, cine l-a mai văzut ?

— Nimeni... adică, poate numai ăla oare...

M-am oprit la timp, căci Dumitriu știa desigur despre cine vorbeam. El a luat manifestul și, tăcut și liniștit, de parcă era singur în încăperea, l-a răsucit de mai multe ori, făcîndul ca un cornet. A scos apoi bricheta și i-a aprins ou grijă, răbdător, marginea de jos. Când flăcările au cuprins toată hârtia, a lăsat-o ușor în scrumiera de pe masă și s-a ridicat. A așteptat în picioare pînă ce focul s-a stins și-n scrumieră a rămas un cornet înalt și ascuțit de scrum. A apăsat apoi cornetul acela cu paltma, pînă ce l-a făcut o pulbere de cenușă, și s-a răsucit spre mine, supărat:

•— Să faceți zece nopți la irînd, cîte-un schimb de sentinelă...

— Să trăiți, dom'locotenent! am zvâcnit eu, cu ochii luminați dintr-odată.

Afară am intrat între soldați, gîndindu-mă încă la gestul neașteptat al lui Dumitriu. Cineva ar fi putut spune că arsese manifestul pentru că și el se temea, căci, oricum, trebuia să dea socotf -'ă de ce tocmai în pie-tonul său se găsise. Dar nu era numai asta; Dumitriu îi ura de moarte pe nemți; mi-aom adus astfel aminte că oridecâte făceam cite un exercițiu de luptă împreună, sau apărea pe cîmpul tij, *|nstrucție cîte un *feldwebel* spălăcit, strâmba din nas, se înfuria și f? J\ totul în silă. încet, încet m-am tras pînă lîngă Pascu, care nu mă Aj slăbea din ochi de cînd ieșisem pe ușă, și l'acm șoptit că trebuia să făCem zece nopți la rînd de sentinelă.

— Da' manifestul... ce-a făcut cu manifestul ? m-a întrebat el.

— L-a ars, i-am răspuns, spre uluirea lui.

Apoi ne-am văzut de treabă, rămânând să discutăm altădată, mai pe îndelete toată istoria asta, căci nesăbuit — cum mi se părea că era — Pascu mă trăgea și pe mine în încurcătură. Îi spusese duminică seara să se astîmpere și să nu mai arate și altora manifestul, că nu știi pe mîna cui te dai și de cine te legi. Și încă, cine știe pe unde se ducea el duminica, cînd pleca în oraș ? 'Cînd l-am întrebat de manifest, mi-a spus că-l are din tramvai, că s-a trezit cu el în buzunar seara tîrziu, cînd s-a întors la cazarmă... Eram înfuriat pe Pascu și mă gîndeam să-l muștruiuese bine, de cum voi rămînea singur cu el.

N-aim mai apucat însă să discutăm despre asta, pentru că chiar în seara aceea a început insurecția armată. Noi am intrat pe fugă în

dispozitiv, iar a doua zi, și Dumitriu și Pascu au căzut în luptele de la Prefectura de Ilfov...

Să vedeți cum a fost!

La un ceas după discuția cu noi, Diwnitriu a plecat acasă, lăsându-ne în grija *încheietorului* de ploton. Dar n-au trecut decât câteva minute și a venit după el un agent de la regiment, care trebuia să cheme pe toți ofițerii companiei noastre acolo. După ce i-a anunțat pe ceilalți ofițeri, a alergat după Dumitriu și l-a prins pe drum, către casă. Pe acest agent l-am auzit, raportând comandantului nostru de companie, care ieșise alarmat pe scări, că are misiunea să transmită ordinul „Pa-jura”... Comandantul companiei a ordonat „alarma” și a plecat cu ceilalți ofițeri la regiment. Noi am năvălit în dormitoare și la magazie și-n mai puțin de o jumătate de ceas eram din nou în curte, echipați oa de război.

Ofițerii s-au întors când se însera, discutând în șoaptă dar 'aprins, înghesuiți pe Dumitriu care le repeta mereu, că „trebuia să facem asta mai de mult!...”

— Nu văd nici o necesitate, spunea Dumitriu, puțin nervos, ca să vie domnul -Hitler și să-mi comande mie în țară...

Ofițerii s-au împrăștiat apoi pe la plotoanele lor, care îi așteptau aliniate pe lângă ziduri, cu armele în bandulieră și cutiile de muniție la picioare. Căpitanul, comandantul companiei noastre, a venit însă după Dumitriu și l-a tras la o parte, ferind-l de noi.

— Auzi, Dumitriule, l-a întrebat el în șoaptă... Se zice că ar exista un Comitet militar al comuniștilor și că ordinul ăsta de-aolo a pornit... Știi ceva ?

— Nu știu nimica, domnule căpitan, a zis Dumitriu, el însuși (bănuitor... Dar trebuie să fie ceva, a continuat el, convins... că nici Comandamentul militar al Capitalei nu poate intra într-o chestie ca asta, așa, de unul singur... Sînt, desigur, în legătură !

Dumitriu a trimis apoi agentul de i-a adus și lui o cască și-un pistol-mitrallieră și neia dat, îngândurat, repaus. Și am tot stat așa, în tăcerea aceea apăsătoare și încordată, ca la două ceasuri. Interpun târziu ne-am pomenit însă din nou cu agentul regimentului, care a raportat comandantului de companie că are misiunea să transmită ordinul „Stejarul”.

— Gata, a ordonat căpitanul... Plecăm !

Dumitriu a comandat „aliniera” și, la semnul comandantului de companie, am și pornit-o grăbiți, de parcă știam dinainte unde trebuia să ajungem, fără să întârziem nici un minut. 'Noi 'am ieșit primii pe poartă, căci eram primul pluton, din prima companie a regimentului. În stradă, Dumitriu a trecut în fața noastră și am coborât în marș forțat Șoseaua Cotrocenilor, pînă la pod, la Dîmbovița, de unde am luat-o la dreapta, pe Splai. Am mers astfel mai departe, rătăcind cu bocancii pe caMarâm și urmași de celelalte plotoane, strânse de asemenea pachet, pînă ce-am trecut și de Podul Elefterie, și de Podul Hașdeu. La Podul Izvor, sute și mii de oameni baraseră strada, de n-am putut răzbate printre ei, și ne-aro oprit. Dincolo de mulțimea aceea, îngrămădită în jurul unei tutungerii din colț care avea un difuzor deasupra ușii, pe pietrele străzii duruiau asurzitor niște tunuri ce coborau de pe Uranus, treceau podul și o luau apoi în trap întins pe Schitu Măgureanu, în sus. Din loc în loc, printre soldați, erau își niște grupuri compacte de muncitori, cu brasarde tricolore pe

braț își armele pe umăr, cu îmbrăcămintea pestriță, dar mergind la fel de apăsat, mdlitărește. Mulțimea, oare urmărise mai întâi trecerea tunurilor, a gărzilor muncitorești și a soldaților, împietrise acum întoarsă spre tu-tungerie, căci asculta cu răsuflarea tăiată un comunicat care se transmitea neîntrerupt ia radio. Am auzit și noi sfârșitul aceluia comunicat, citit cu voce solemnă și gravă, și așa am înțeles că Antonescu fusese răsturnat, și că în seara aceea deșiserăm din război și ne rupseserăm de nemți.

Am trecut apoi prin mulțimea care se împrăștia, uluită, și-am mers mai departe pe 'Splai pînă la Podul Minai-Vodă, unde Dumitriu ne-a oprit. Tot acolo, în mtunecimea îndesită de camuflaj, s-au oprit și alte cîteva plotoane, de după noi. Celelalte, însă, au trecut podul și au urcat pe Minai Vodă, să ocupe Poșta Centrală de pe Calea Victoriei, Casa de Economii, Hotelul Grand și Vama Poștei, unde se spunea că stat așteptate de formațiuni de luptă muncitorești; alte cîteva plotoane au ținut drumul drept, căci trebuiau să pună stăpînire pe Podul Senatului, pe blocul „Adriatică” și pe „Administrația financiară” de pe dreapta Dîmboviței; cei care-au mai rămas au ocupat blocul „Izvor 2” și grădinile de dincolo de apă și de pod.

Cînd toată mișcarea asta s-a terminat, Dumitriu ne-a făcut semn și-am luat-o după el. Am trecut podul în partea cealaltă a Dîmboviței și am coborît malul abrupt pînă lîngă apă. Apoi ne-am înșiruit — unul cite unul — pe sub mal, după Dumitriu, care mergea înainte și ne făcea din cînd în cînd semn cu degetul lipit de buze, să ne ferim de zgomot. Am mers așa, ușor aplecați și cu armele în mîni, pînă aproape de Podul Senatului. Acolo ne-am oprit și-am urcat malul ca niște umbre lipite de pămînt, ascunse, așa încît am ieșit pe nesimțite cu privirile și țevile armelor la înălțimea caldarîmului de pe Splai. în față, în întuneric, și în spatele unui grilaj înalt de fier, ascunsă între copaci, alburea o clădire masivă, cu scări joase și lungi la intrare, cu uși înalte și largi și cu ferestre înguste și dese, oblonite. Pe scările de piatră răsuna ritmic pasul unei sentinelle nemțești, căreia abia îi întrezăream casca tuciurie și dreaptă, pătrată.

— Ce e aicea, dom'locotenent ? l-am întrebat pe Dumitriu.

— Comandamentul Misiunii militare germane de aviație, mi-a șoptit el.

Abia atunci am înțeles că celelalte plotoane ocupaseră toate punctele de rezistență din jur, âneereuind astfel bârlogul nemților, și că nouă ne revenea misiunea cea mai grea. Noi trebuia să luăm cu asalt clădirea, în zori, mai înainte ca nemții să se trezească din zăpăceala ce-i cuprinsese în seara insurecției...

•

Toată noaptea aceea am stat la pîndă, lungiți pe taluzul Dîmboviței și cu ochii la clădirea masivă și joasă a Prefecturii de Ilfov, în care comandamentul aviației germane își avea sălașul. De jur4mprejurul nostru era întuneric și liniște. Străzile cuprinse în cercul celorlalte plotoane și companii, amplasate de cu seară în cele mai importante puncte de rezistență din cartier, erau tăcute și pustii. Patrurile noastre, însoțite de echipe ale gărzilor muncitorești, opriseră orice mișcare, blocând podurile și piețele, intersecțiile, străzile care urcau dinspre Splai sau coborau de pe Calea Victoriei, către prefectură. Pe la miezul nopții, apăruseră pe chei, venind dinspre Piața Națiunii, patm-ciinci soldați nemți, care mergeau impleticin-

«du-ise și lălăind sălbatic, irăcninid, de parcă toată lumea era a lor. Când au ajuns în fața patrulelor noastre de la Podul Senatului, au început să tipe și să urle și să ne facă trădători și lași. Au fost însă repede dezarmați și duși de la 'spate, împinși, dincolo de clădirea teatrului de pe Splai. Tot așa au mai fost opriți între Poșta și Casa de economii, niște ofițeri care întîrziaseră prin oraș și se grăbeau să ajungă la comandament.

'După asta liniștea nopții n-a fost întreruptă deoît de cîteva ori, de niște focuri de armă, răzlețe, și de-o rafală scurtă de mitralieră, trasă undeva departe, în oraș. Pe la ora două însă, ne-am pomenit c-o motocicletă care scăpase de patrulele noastre de la Podul Mihai Vodă și alerga spre noi, pe Splai, cu focul după ea; era plină cu nemți. De cum i-a zărit, locotenentul Dumitriu a luat pușca mitralieră și i-a somat; a mai strigat odată la ei, cutremurător, și, dacă a văzut că nu se opresc, a tras în plin. Motocicleta a sărit deodată în sus, s-a răsucit pe loc și s-a sfărâmat apoi de grilajul de fier de pe malul Dîmboviței, ca o jucărie. Pascu și cu încă unul s-au repezit și-au tras morții în jos, pe taluz, aproape de nivelul apei. Nemții porniseră de la Școala de Război din Cotroceni, unde aveau Comandamentul trupelor de rusicat, și de fiecare dată mințiseră patrulele noastre, domolind mersul motocicletei cînd fuseseră somați și zvîonind apoi în viteză, desperați, pe lîngă ele. Neamțul din ataș fusese un ofițer de legătură, căci asupra lui, Pascu a găsit o tașcă de piele, pe care a adus-o grăbit la Dumitriu. Acesta s-a lăsat într-o groapă făcută de noi în mal și-a început s-o cerceteze atent, seapărînd bricheta. Înăuntru însă n-a găsit decît o singură Mintie — cît palma numai, pe care era scris ceva în nemțește, la mașină. A vîrît hîrtia din nou în tașcă, a lăsat tașca pe fundul gropii și a venit iar lîngă noi, îngrijorat că nemții din clădirea prefecturii nu dăduseră pînă atunci nici un semn de viață. Curînd însă, s-a răsîndit și a trimis pe Pascu după unul, un *teterist* care știa nemțește, pe care l-a adus să traducă hîrtia aceea micuță a nemților. Dumitriu a aprins din nou bricheta, iar *teteristul* a început să citească speriat și rar, în șoaptă :

24 august 1944, ora 1,55' — nr. 3.241

Ordinul Fuhrer-ului:

Arestați imediat banda trădătorilor, zdrobiți orice încercare de răscoală.

Formați un nou guvern sub conducerea unui general filogerman.

Încredințați această misiune generalului Gerstenberg, în colaborare cu Ambasadorul Germaniei.

Toate forțele germane vă stau la dispoziție.

Comunicați imediat dacă dispuneți de forțe suficiente.

Sprîjiniți pe generalul Gerstenberg cu toate forțele disponibile.

Freissner

General colonel, comandantul Grupului de armate Ucraina-Sud

Teteristul a rămas cu hîrtia în mînă, mut, cu fața lipsită de sînge, albă ca de var.

— Asta-i tot ? l-a întrebat Dumitriu.

— Tot, a îngăimat el... e ceva nemaipomenit de important!

— Văd, a mormăit Dumitriu, supărat, căci celălalt își închipuise poate că el nu-și dăduse seama de importanța ordinului dat de Hitler. ...Paseule, s'a răsucit el spre noi... iei hîrtia și te duci cu ea la regiment!

Pascu a luat hîrtia și tașca și-a idispărut, cu încă unul după el, în întunericul de sub mal, pe lîngă apă. Noi ne-am ridicat din nou pe taluz, la înălțimea caldarâmului, ca să veghem mai departe asupra clădirii ocupate de nemți: Pînă în clipa aceea nu-mi dădusem seama că ne aștepta cu adevărat o luptă dîră și grea. Îmi închipuiam că, de îndată ce ne-am rupt de nemți, ei o să înțeleagă e-am terminat cu oîrdășia lor și-o să ne lase în pace. Hitler însă voia un nou guvern, făcut din nemțoii noștri, vroia să înfrîngă împotrivirea noastră și să ne țină mai departe sub călcăiul de fier al hoardelor lui barbare. Și putea face asta, că era țara plină de nemți, iar trupele noastre xisipite pe drumurile Moldovei din spatele fronturilor prăbușite...

N-aveam de unde să știu că în noaptea aceea poporul întreg se ridica împotriva lor, de la o margine la alta a țării. Și nici că la ceasul acela, în București, la ordinul Comitetului militar, toate sediile nemților erau blocate; barierele închise și păzite; instituțiile publice, străzile și piețele, ocupate de armată și de gărzile muncitorești... Numai că aici, în clădirea prefecturii, sau la Școala de război, trebuia să fie generalul acela căruia Hitler îi dădea ordin să foirmeze un nou guvern și să ne zdrobească. Și asta mărise neliniștea și încordarea noastră, nerăbdarea de care fuseserăm, dintr-odată cuprinși.

N-a trecut însă prea mult și Pascu s-a întors, urmat de alte două ploatoane, pregătite ca și noi de asalt. Dumitriu le-a urcat și pe ele pe taluz, pînă sub buza eaidarîmului, într-o parte și alta a gropilor noastre. Și tot atunci, înainte de ziuă, au mai venit și două grupuri de civili, muncitori din gărzile patriotice, de la uzinele „Malaxa” și de la „Gagel”. Aștia din urmă miroseau a aluat proaspăt dospit și a pîine caldă, de parcă luaseră cuptoarele cu ei. Unul chiar adusese cîteva pîini, atunoea scoase din foc — că frigeau, pe care le-a frânt și ni le-a împărțit, tîrîndu-se pe burtă pînă la noi. Dumitriu s-a înțeles cu ei și i-a vîrât ceva mai în stînga noastră, ca să bată pieziș, cu foc susținut, zidurile clădirii. După asta s-a făcut iarăși liniște și eu am ațipit în groapă, cu pistolul în brațe și capul sprijinit de el.

M'am trezit spre ziuă, zgâlțâit de Pascu, care îmi șoptea:

— Gata, dom'sergent... atacăm !

Întunericul se destrămase și doar în umbra caselor și pe Dîmbovița în jos, înspre Podul Senatului, mai stăruia ca o umbră de fum. Clădirea prefecturii, galbenă și masivă, strălucea între pomi, tăcută, cu ferestrele dinspre noi întunecate. Pe scările joase și largi șerpua o dîră de nisip pînă în pragul ușii, de parcă țîrîise dintr-un sac pe care cineva îl dusese în brațe. Sentinela care bocănise cu cizmele-i potcovite tot timpul nopții, într-o parte și alta a intrării, nu mai era. Casa arăta prea pustie și asta m-a făcut să cred că nemții ne simțiseră peste noapte și s-au pregătit și ei de bătălie.

Și chiar așa a fost!

Peste cîteva clipe, Dumitriu și-a întors privirile de la ceas și a făcut semn primei noastre grupe să se ridice. Soldații au ieșit pe sub grilajul de fier de pe mal și-au trecut strada ușor aplecați, în fugă. Când să se apropie de grilajul prefecturii ansă, din curte a izbucnit un foc neîntreput și viu, cu șuer ascuțit, de pistoale mitralieră. Ai noștri s'au întins pe caldarâm și s-au tîrât pînă la adăpostul zidului de-o palmă care susținea grilajul. Dumitriu ne-a făcut semn să tragem și toate puștile noastre mitraliere, înșiruite pe taluz, au răbufnit scurt, întăritate. Din clădirea prefecturii

au răspuns două mitraliere, oare își scosese rășevile pe ferestrele de deasupra ușii și trăgeau în jos, drept în mijlocul celor pitiți după grilaj.

— Trageți la ferestre! ne-a ordonat Dumitriu.

Așa cum-eram lungiți pe taluz și ne uitam la clădire de jos în sus, ne venea tocmai bine să țintim ferestrele acelea înguste și mari. Grupa noastră și cu încă una din stânga au luat în primire cele două ferestre de deasupra ușii și de la primele salve au ciuruit, retezindu-le de-alatul, geamurile de cristal. Celelalte puști și mitraliere au tras în celelalte ferestre, distrugând într-o clipită toate geamurile, așa încât nemții nu se mai puteau ascunde după strălucirea lor. În golul ferestrelor însă, ne-au apărut saci cu nisip așezați de-alatul, pe mai multe rînduri, și în care gloanțele se înfingeau fără de zgomot, înăbușit. La ordinul lui Dumitriu, eu am părăsit fereastra de sus, lăsînd-o în grija celorlalți, și-am început să bat cu rafale scurte și dese geamurile ușii, Cîte-un glonț, care scăpa mai pe jos și lovea în pietrele scării, ricoșa pieziș și bîzîia ascuțit înspre clădirile de pe strada Rîureanu. Cele mai multe însă zăngăneau în rețeaua de fier forjat și-n geamurile mari, dezagolind și acolo zidul sacilor de ciment clădit de nemți în spatele ușii.

— Răspunzi de-acum încolo de ușa! mi-a spus Dumitriu, puțin răstit.

Numi venea tocmai așa de bine, că trăgeam puțin dintr-o parte, și trebuia să ochesc printre vergelele de fier ale grilajului; groapa noastră era însă cea mai apropiată de ușa și nemții n-ar fi putut face acolo nici o mișcare fără ca să-i vedem.

— Dă-mi și mie, dom'sergent, să trag măcar o dată! **sna** rugat Pascu, ca un copil.

L-am lăsat de s-a lipit de mine și i-am trecut repede pușca-mitralieră, c-un încărcător abia început. Dar n-a mai apucat să tragă, pentru că Dumitriu a oprit focul, să-i observăm mai bine pe nemți. între noi și ei se statornicise astfel o nouă liniște, întinsă și grea, subțire. Clădirea prefecturii, izolată și tăcută, cu geamurile sparte și golul ferestrelor întunecat și adine, arăta de parcă fusese părăsită. Acuma știam însă că, după ziduri și sacii de nisip, nemții ne pîndeau cu viclenie și mîna pe mitraliere. Dumitriu le-a făcut semn celor rămași pe caldarâm să se ridice, iar nouă, să blocăm din nou ușile și ferestrele, cu foc bine ochit. De data asta de la nemți au răbufnit niște mitraliere de la subsolul clădirii și din curte, de printre pomi. Nemții foloseau cu pricepere șanțurile adăposturilor antiaeriene, în care se strecuraseră de cu noapte, pe nesimțite, sau în care trecuseră, chiar în clipa aceea, pe la subsol.

Dumitriu a oprit din nou atacul, mulțumit că nemții își descoperiseră toate punctele de foc din apărarea clădirii. înăuntru erau numai ofițeri din comandamentul aviației militare germane și poate câțiva soldați, folosiți la pază. Ei aflaseră, desigur, prin legăturile-radio pe care le aveau, despre ordinul lui Hitler și se pregătiseră să reziste, sperând într-un ajutor imediat al trupelor lor din jurul capitalei. Poate că chiar în noaptea aceea, — sau poate că mai demult — amenajaseră șanțurile din curtea clădirii, folosite ca adăposturi antiaeriene, în șanțuri de apărare legate de subsol. Și tot atunci îngrămădiseră la uși și la ferestre sacii de nisip, printre care scosese rășevile mitralierelor. Nemții se credeau încă stăpâni pe situație și trăgeau siguri de sine, ochit, în rafale care răpăiau scurt și frânt, înăbușit, în caldarâm.

— Gu aștia trebuie să ne batem cu adevărat! a răbufnit Dumitriu.

— Da' ce, dumneata ai crezut c-ar fi putut să fie altfel ? Ia înfruntat un muncitor, cel care venise cu gărzile patriotice și kilaise legătura cu noi...

— Nu, a recunoscut Dumitriu... dar nici așa !

' După asta, Dumitriu s-a tîrît pe sub imal pe la fiecare grupă, precum și la piotoanele și la muncitorii care veniseră spre ziuă, și a împărțit fiecărei pustinmitraliere câte una sau două ferestre. La un semn al lui am început cu toții să tragem șio altă grupă — a doua — s-a ridicat la asalt. Dar și ea a fost oprită de focul nemților, care trăgeau din tranșeele din 'curte' și din subsolul clădirii, aproape de pământ, printre vergelele grilajului. Dujnirriu n'a așteptat prea mult și-a împins și grupa a treia, tot lângă grilaj. Din plotonul nostru numai noi mai rămăseserăm pe taluz, cu misiunea de a ține mereu sub foc ușile clădirii. Cei ajunși după grilaj au început să tragă în nemții din curte și dela subsol, așa că în curând i-am domolit și pe ei și s-a făcut iarăși liniște.

În felul acesta, între noi și nemți s-a statornicit un fel de înțelegere, potrivit căreia — dacă nu mișcăm — nu se mai trăgea din nici o parte. Am stat astfel treipatru ceasuri, pînă cînd orașul a vuit de bombardamentul avioanelor nemțești care lăsau bombele în picaj, pe Calea Victoriei. Văzduhul s-a umplut atunci de zgomotul exploziilor ce răbufneau nestingherite și singuratice, și de nori de pulbere și fum. Avioanele făceau ocoluri din ce în ce mai joase și mai largi pe deasupra orașului, aruncau bombele la întîrîplare și fugeau înapoi la Băneasa, vîjîind, după alte încărcături. Pentru oricine era destul de clar că aviatorii de acolo erau în 'legătură' cu cei încercuți de noi în clădirea prefecturii. Așa s-a făcut că înainte de prînz a venit un ordin categoric să ocupăm clădirea, iar pe 'ofițeri să-i facem prizonieri.

Dumitriu s-a tîrît pe caldarâm pînă între soldații de lângă grilajul de fier și de acolo ne-a făcut semn să deschidem iarăși focul asupra ușilor și ferestrelor. Două din grupele de lângă el au pornit să tragă în nemții din șanțuri și de la subsol, iar a treia s-a ridicat, a deschis porțile înalte și grele de fier și-a năvălit în curte. Nemții au cuicat-o și-au împrăștiat-o însă din nou, pe aleia de asfalt și printre trandafirii din grădină. Printre saorii de nisip din ușă și de la ferestrele de jos ei scosese răufnele cătorva arme automate pe care noi nu le mai puteam dibui așa de ușor. Pătrunderea noastră în curte, însă, i-a obligat pe nemții din șanțuri să se retragă în clădire. Dumitriu a simțit că atunci era momentul cel mai potrivit pentru atac și s-a tîrît cu una din grupele de după grilaj în curte. Acolo, nouă ne-a făcut semn să tragem asupra clădirii, iar el a apucat o pușcă mitralieră și s-a ridicat cu toți soldații deodată, la asalt. Ținea pușca mitralieră la piept și trăgea din fugă în ușile înalte și mari, ușor aplecat și cu ochii țintă la scările de piatră, întocmai cum ne învățase pe noi în ruinele de la marginea orașului. În linie cu el s-au ridicat atunci și soldații celor două grupe din curte și-au pornit strânși, poate prea strânși, înspre clădire. Noi nu puteam să tragem acum decît pe deasupra lor, și dintr-o parte, în ferestrele de sus și-n streășină acoperișului. Nemții însă nu s-au grăbit și i-au lăsat să se mai apropie câțiva pași, încît noi am crezut în prima clipă că totul se va sfîrși curând. Dar din stînga clădirii, de la o fereastră de după scară, a răbufnit mai apoi, în plin, o mitralieră care nu se descoperise pînă atunci. Dumitriu a zvâcnit, de parcă cineva îi pusese o piedică, și s-a prăbușit cît era de lung, pe alee. Mîna i-a rămas încheștată însă pe trăgaci și pușca mitralieră a dudit încă, pînă

la ultimul cartuş, cu gloanţele răpăind zadarnic în scările de piatră.. Ceilalţi ostaşi s'au repezit fulgerător la pământ şi-au început a căuta, adăpostul muşuroaielor de la rădăcinile trandafirilor sau al brazdelor deflora. Nemţii uitaseră însă de ameninţarea lor; ei îşi concentraseră focul asupra lui Dumitriu, care mişca încă pe asfaltul aleii ca pe o tipsie, zbatându-se îndârjit, cu mâinile întinse, ca să schimbe încercătorul puştii mitraliere. Poate că Dumitriu a fost lovit din nou, căci mişcarea aceea disperată a mâinilor lui s-a stins deodată şi el a rămas nemişcat în bătaia, gloanţelor care bâzâiau ca nişte viespi pe lângă el

A urmat o clipă de linişte adînea şi grea, în care noi amuţiserăm, descumpăniţi, şi numai nemţii mai trăgeau din cînd în cînd, ca să ne sperie şi să ne ţină la pământ. Pascu s-a trezit însă cel dintâi din această uluire care ne încremenise, şi s-a ridicat pe genunchi, gata de asalt.

— Trage în fereastra de lângă scară, dom"sergent! s-a rugat el.

Apoi a ţâşnit dintre noi, a trecut caldarâmul străzii în fugă şi s-a oprit să răsuflă în poartă, după grilaj. Dacă-am văzut asta, am făcut semn şi celorlalţi să tragă şi zidurile prefecturii'au fost îmbrăcate curînd într-o pînză vie de foc bine ochit, neîntrerupt. Eu trăgeam cînd în uşa cu înflorituri de fier, cînd în fereastra de lângă scară, schimbând pe neaşteptate focul şi ferindu-l pe Pascu, care cădea cam în bătaia puştii mele. La fel de înverşunat trăgeau şi muncitorii de ia „Gagel” şi „Malaxa”, ridicoîndu-se poate mai mult decît, era nevoie din gropile de pe taluz. Cînd a simţit răbufnirea aceea de foc, Pascu s-a ridicat dan nou, a ocolit grilajul şi-a ţinut-o tot într-o fugă, pe toată aleia de asfalt, până la Dumitriu. Acolo, sub focul sălbatic al nemţilor, l'a prins pe Dumitriu pe după piept şi-a început să se târască cu el înspre poartă, ca să-d treacă dincoace de grilaj. Nemţii l-au mai urmărit un timp cu foc şi apoi mitralierele lor au amuţit, toate deodată, oprite parcă anume ide cineva... „Au văzut că vrea să-l salveze pe rănit, mi-am spus eu, şi-i lasă în pace !...” Poate că la fel au gîndit şi ceilalţi şi-au amuţit şi mitralierele noastre.

Au urmat astfel alte cîteva clipe de linişte, în care numai Pascu se lupta cu rănitul, ca să-l scoată din foc. Şi toată mulţimea aceea de soldaţi şi de muncitori din gîrzile patriotice şi, desigur, şi nemţii ascunşi pe după sacii de nisip din uşă şi de la ferestre, urmăreau cu răsuflarea tăiată mişcarea lui cutezătoare şi grea. N-am bănuît însă că nemţii anume încetaseră focul, ca să înşele bună credinţa noastră şi nici că una dintre mitralierele lor urmărea pas cu pas retragerea lui Pascu. Gînd a simţit şi el liniştea aceea nefirească a tresărit şi s-a oprit, de-a ascultat-o neîncrezător, uimit. Şi-a dat astfel seama că era linişte într-adevăr, şi s-a răsucit de-a privit golul întunecat al ferestrelor, imasivitatea clădirii gălbui şi joase, eare-il pîndea ameninţătoare cu tăcerea ei. A încercat mai întîi de s-a ridicat într-un genunchi şi-apoi, de-a dreptul în picioare, cu faţa la nemţi. Dacă a văzut că nemţii nu mai trag, s-a aplecat cu grijă şi l-a luat pe Dumitriu în braţe, luptîndu-se cu el, căci era greu şi lung, de-i atârnavu picioarele până la pământ. După asta a rămas o clipă pe loc, cum-pănindu-se, şi a pornit-o cu paşi măsuraţi, sigur de sine, spre poartă. Nemţii nu s-au neliniştit nici acum şi l-au lăsat de-a ajuns pînă aproape de linia porţii, cînd, deodată, a răpăit o singură mitralieră, repede şi scurt, din spate. Pascu s-a oprit, olătîndu-se, dar ţinînduise încă bine pe picioare, s-a răsucit cu faţa la clădire, cu Dumitriu în braţe, şi-a mai găsit totuşi un dram de putere de a privit spre nemţi ou dezgust şi ură..

Apoi s-a prăbușit, fără *să* scape pe Dumitriu din brațe, și-au rămas amândoi întinși pe caldarâm...

Noi ne-am simțit iară descumpăniți, cu inimile golite de singe, reci, înghețate, parcă nu înțelegeam purtarea aceea oînoasă, sălbatică a nemților. Uciderea lui Pascu și a lui Dumitriu a adus însă și pieirea lor. Căci în aceeași clipă au răbufnit cumplit mitralierele noastre și toți deodată, soldați și muncitori, ne-am ridicat de pe taluzul Dâmboviței, de pe străzile și de prin curțile vecine, și-am năvălit urlând în curtea prefecturii. Când am ajuns aproape, am aruncat grenade în ușă și-n golul ferestrelor și am urcat în iureș, înghesuiți, scările de piatră. Ușile au trosnit prelung, de izbitură, au răbufnit, repezite de pereți, și-am pătruns ca niște turbați, minăți de-o ură cumplită, răzbunătoare...

Pe nemți i-am scos în curte, pe rînd, sub amenințarea baionetelor și a automatelor. Cite unul dintre noi nu se mai putea stăpâni și le făcea vânt din ușă, trântindu-i de-a rostogolul pe scări. Ofițerii se adunau de pe jos scrișnind, scuișnind și seuturindu-și pantalonii și cămășile de praf, căci era cald și pe cei mai mulți i-am găsit cu vestoanele pe mînă. Eu, cu trăgătorul puștii-mitraliere și cu alți câțiva, am urcat scările pînă la primul cat, trăgând din fugă, și izbind apoi ușile cu picioarele sau paturile armelor, într-o singură cameră numai, așezată cam deasupra ușii din față, poate acolo unde trebuia să fie generalul Gerstenberg am mai găsit un ofițer. Era un colonel de aviație, subțire și zvelt, ou trese argintii pe umeri, cu fața galbenă și suptă și cu părul blond ușor brumat la tîmple și pe lângă, urechi. Colonelul — care era adjutantul generalului Gerstenberg — căuta să se țină bătos și demn și se uita la noi cu scîrbă, ca la niște gândaci ce d pătrunseserăm pe sub ușă; am văzut însă cum în ochi îi pâlăia, ascunsă, nepotolită, o spaimă care creștea. În dreapta avea cîteva telefoane, cu receptoarele negre lăsate pe masă, căci toate amuțiseră de cu seairă, de cînd gărzile muncitorești și unitățile noastre ocupaseră Palatul telefoanelor ; iar în stînga, bîzîia încă un aparat de radio militar, de emisie, cu acele tremurînd pe cadrane și ochii de sticlă aprinși.

— Hai, mă, odată! s-a răstit la el Manoliu, unul dintre cei pe care Dumitriu se tot ohinuisse să-i învețe tehnica luptelor de asalt... Spune-i lui Hitler ce mai ai de spus, că n-avem timp !

I-am oprit cu mîna, și pe trăgător și pe Manoliu, și-am făcut semn, colonelului, să iasă. El nu s-a grăbit nici acum; a tresărit numai și, cu aceeași demnitate forțată, a lăsat pistolul pe care-l avea în mînă, ușor, peste niște hîrtii de pe masă, scrise de el cu mîna. Apoi s-a descins și și-a lăsat și centura cu stiletul de pe șold alături, să nu fie nevoit să accepte ca noi să-l dezarmăm. A ocolit biroul și a pornit singur înainte, călcînd liniștit și ou semeție, apăsător, cu cizmele scârțîind. Pe ușă însă, a ieșit cu capul plecat, de parcă chiar în clipa aceea i se aruncase în spate o greutate pe care nu putea purta, și cu Manoliu după el.

Sub pistolul de pe masă am găsit două hîrtii, sorise grăbit de mână, în nemțește. Una dintre ele am recunoscut-o imediat: era ordinul trimis de Hitler la miezul nopții, pe oare Pascu îl găsise în taișioa ofițerului de legătură ucis de Dumitriu. Ne-am gândit că și cea de a doua hîrtie era un astfel de ordin și'am alergat cu ea afară, la un ofițer de-al nostru. În curte, nemții erau numărați și înșiruiți după colonelul prins de noi. Cîrînd am dat și de *teteristul* acela care știa nemțește și ofițerul i-a întins hîrtia s-o descifreze. *Teteristul* a făcut iarăși ochii mari, la fel de speriat

ca și în clipa când Dumitriu îi dăduse să citească primul ordin, și a început să silabisească rar, poticindu-se :

Secret, FiXhrer-ul la ordonat, conform OKW/W.F.S.T. Q 2 (Oest) Verv. 1, nr. 0010259—44—q. Kdas :

Cu privire la organizarea Comandamentului german în România.

Comandamentul suprem al Grupului de Armate Ucraina-Sud este împuternicit a folosi pentru păstrarea liniștei, siguranței și ordinii în România, și totodată pentru a respinge atacul general sovietic, toate unitățile și mijloacele de luptă ale formațiunilor armatei, trupelor SS, precum și forțele disponibile ale organizațiilor și unităților germane ale teritoriului și administrației civile ale Reich-ului, aflate în România.

Adolf Hitler

Grupul de armate Ucraina-Sud, nr. 3243—44—g.Kdas

Teteristul a întins hîrtia ofițerului, repede, de pareă-i era frică de ea. Glasul lui șoptit strecurase și în inimile noastre un fior de teamă și ne-am trezit deodată, toți, într-o tăcere de mormînt.

— Phă ! a făcut atuncea, Manoliu... Gata, a zburat puiu cu ața, dom'le Hitler !

Noi am tresărit, eliberîndu-ne de încordarea ce ne cuprinsese, și am dat în răs. După asta nu știu ce-a mai fost, că eu am plecat să duc hîrtia aceea, în fugă, la regiment...'

Trenul de seară

Povestirea unui tînăr fochist

În seara zilei de 23 August 1944, am ajuns cu cele cincizeci de vagoane de muniție în gară la Tecuci. Înainte de miezul nopții trebuia să fim cu ele la Nicolina, la Iași, să descărcăm pe întuneric, și tot pe întuneric să plecăm înapoi, așa ca zorile să ne prindă departe de front. De-o săptămână întreagă căraon muniție, ziua și noaptea, din pădure de la Mărgineanca, de lângă Ploiești. Tot noaptea încărcăm și acolo și tot așa, spre dimineață, plecam grăbiți și apucam drumul spre Moldova. Așa se făcea că nopțile le petreceam cînd la Iași, cînd la Mărgineanca, iar ziua eram mereu pe drum, cu ochii pe sus, după avioanele rușilor care ne luau câteodată urma și se țineau de noi ca niște păsări de pradă. De oprit, nu puteam să oprim decât în pădure sau în locurile unde linia era ascunsă de maluri înalte de pămînt. sau de lăstărișul salcânilor plantați pe lângă ea. Nea Nicu însă, mecanicul, oprea locomotiva oriunde se nimerea, de cum auzea bîzâit de avioane deasupra noastră ;^re făcea semn și fugeam cu toții departe de șină, în lanuri de secară în porumb. Soldații de pază, care dormeau în cuștile de lemn ale vagoisnelor, se trezeau buimăciți și strigau înfricoșați la noi să ne întoarcem și să ducem trenul la loc ferit. Odată a venit și comandantul trenului după noi, un locotenent de rezervă, slăbănog ca

o scândură, ca să ne spună să plecăm în văzul avioanelor. Meșterul însă, c-așa mă învățase tata să-i zic, i-a spus verde-n față că n-are chef să moară pentru nemți și că nu se urcă pe locomotivă decât când s-or depărta avioanele. 'Atunci a strigat și locotenentul la soldați, să coboare, și-am umplut cu toții câmpul acela năpădit de dughie și de pelin. Nici ofițerul și nici soldații nu mai doreau războiul, dar erau bucuroși că se găsesc pe trenul acela și nu în primele linii, pe front. Dacă ne-am putut înțelege, fugeam împreună, de cum simțeam primejdia și nu ne întorceam la tren pînă ce zarea nu se lumina și nu mai auzeam huruit de motoare.

— Ana zis eu că să mai aștepți un timp, pînă mai încolo spre toamnă, îmi spunea nea Nieu, cînd stăteam lungiți în lan, cu fața în sus... dar n-am mai scăpat de taică-tu...

— Nu-i nimic, meștere, mă îndemnam eu... vreau să învăț... Tata zicea că e bine să încep focăritul înainte de recrutare, că poate rămân pe locomotivă și scap de front...

— Asta e adevărat, încuviința meșterul, cu ochii tot pe sus... Da' se clatină și frontul, și nu mai ține mult...

Pe locomotivă nu suisem decât în vara aceea, de cîteva săptămîni. **Tata** era acar în gară la Ploiești, pe linia dinspre depoul de locomotive, și-l cunoștea pe nea NiCu de mult, de aproape douăzeci de ani, căci intraseră cam în același timp în serviciu. Uneori, cînd mă duceam cu suferțașul cu iahnie de fasole sau de cartofi la tata, îl găseam acolo și pe nea Nieu, căci venea să îmbuce și el cîte ceva la adăpost, în gheretă. Pînă ce mâneau ei, eu mă repezeam și le-aduceam apă proaspătă de la cișmea, din gară, sau tutun. Dacă se nimerea să fie zi de leafă, nea Nieu mă trimetea și după vin, la restaurantul de pe peron, căci îi plăcea să ciocnească împreună cu tata, cîte un pahar, două, dar nu mai mult.

Tata nu era un om prea priceput, dar era în felul lui un filosof, care vedea și judeca lumea din singurătatea cuștii lui de lemn, cu gemulețe de cîteva palme tăiate în toți cei patru pereți. Singurătatea asta îl învățase cu timpul să fie tăcut și numai cînd se întâlnea cu nea Nieu își dezvăluia cu bucurie gândurile pe care le tot rumega în așteptarea trenurilor. Meșterului îi plăcea să-l asculte, că și el ducea o viață cam singuratică, și-l puneă câteodată să spună și de cîte două ori o vorbă pe care tata o arunca așa, neobservată.

— Vulturul de aripi smuls nu mai poate zbura-n sus ! a zis tata acuma, pe vară, cînd meșterul adusese vorba despre nemți.

— Văd că tîns tare dragi, Petre ! I-a încercat meșterul.

— Ca tăciunii-n nas ! a mormăit tata.

Și așa s^au împrietenit, încît am văzut că uneori, cînd pleca sau se întorcea din tură, meșterul dădea și pe la tata. Intra și ieșea cu o lădiță negricioasă în mînă, de ceferist. Am crezut că era lădița lui, în care-și lua de-ale gurii sau cele care-i trebuiau pe drum. O dată, însă, am văzut m cușca tatei o lădiță străină, la fel ca aceea a meșterului, și-am înțeles că el nu intra acolo decât să schimbe pe ascuns lădița. Și acum, într-una din zilele de cînd lucrăm pe locomotivă, to' ișa a făcut; cînd am trecut de la Mărgineana prin Ploiești a oprit omotiva aproape de cușca tatei, a coborât cu lădița în mână și tot cu < s-a inters. Pe scară a mai mîrziat o clipă de-ă privit în urmă și peste linii, cercetînd întunericul, și-apoi a îngropat lădița în tender, la îndemână, sub cărbuni.

Noaptea, când am ajuns la Nicolina, a scos-o și a schimbat-o cu alta, la fel de neagră, și pe care i-o adusese unul în timp ce soldații descărcau muniția — iar eu ștergeam locomotiva.

— Se întunecă, Petre, a zis meșterul, când ne-am întors a doua zi și s-a dus de-a schimbat lădița, cu tata.

— Cerul senin n-aduce tunete! a răspuns tata, în felul lui.

Dacă-am văzut că e lucru tănuit, m-am ferit să-i întreb ce tot purtau ei în lădițe și mi-am văzut de treabă. Am bănuț înșă, după o șoaptă pe care meșterul o schimbuse cu necunoscutul acela de la Iași, că era vorba de niște manifeste care trebuiau să ajungă cît mai grabnic, atuncea noaptea, în mâinile soldaților de pe front. Eram aproape sigur că tata nu era prea amestecat în chestia asta și că el nu făcea decît să primească și să dea ceea ce îi aduceau alții, noaptea. De aceea nici nu m-am temut prea mult.

De data asta înșă, în ziua 'despre care vreau să povestesc, când am ajuns la Ploiești, către ziuă, meșterul n-a mai coborât cu lădița, ca de obicei. A așteptat pe scară pînă ce-a tras alături o locomotivă de manevră, care tot fluerase neobosit, pe linii. Din ea au coborît treipatru muncitori și-n cîteva clipe numai au mutat în tenderul lor, înfășurați în fumul și aburul locomotivelor, niște cutii joase și lungi, de muniție. Cutiile astea le primise meșterul peste noapte, de la muncitorii de la Mărgineanca, când am încărcat. Locomotiva care le-a luat a dispărut apoi repede de pe linie, trăgîndu-se către depou. Unul dintre muncitori înșă a mai rămas cîteva clipe pe loc, pîndînd împrejurimile și umbrele trenurilor din gară și de peste linii. La plecare, el s-a ridicat pe scăriță, de-a strâns mîna meșterului, și-a șoptit:

— 'Vezi, poate poți să ne mai aduci și d'acolo, de la Iași, ceva...

— Am să încerc, Dună ! a mormăit meșterul.

Tata, care auzise și el șoapta lor, s-a apropiat după aceea, gînditor.

— Poate te înțelegi cu comandantul trenului sau cu soldații...

— Dacă trebuie, o să încerc...

— Trebuie, a întărit tata... Clinele nu fuge de codru, ci de ciomag !"

Meșterul și-a lipit degetul de buze în semn de mare taină și și-a făcut de lucru, căci se apropia șeful gării, să ne dea plecarea.

— Buzele mute vorbesc pe tăcute, a șoptit tata, zîmbind.

Meșterul a primit semnalul și am plecat. Toată ziua am alergat, întins, mînați mereu de posturile militare de prin gările în care ne opream, căci se spunea că a început ofensiva la Iași și e mare nevoie de muniție. La Mărășești, înșă, ne-a ajuns din urmă un ordin care ne-a oprit să mergem mai departe. Șeful de manevră ne-a împins pe o linie moartă, departe de gară, și acolo am stat pînă spre seară, când a fost chemat comandantul trenului la telefon. Pînă atunci nu mai trecuse nici un tren, în sus, către front; coborâseră înșă, ânșiruite, trenuri după trenuri, tixite de răniți și de armată, românească mai ales, care treceau vîjîind, de parcă scăpaseră pe linie. Comandantul trenului s-a întors speriat din gară; cei de la Iași, de la comandamentul militar — care se vede că nu mai erau în legătură cu cei de la București — îl amenințaseră ou curtea marțială pentru întîrzierea celor patru-oinci ore pe care te petrecuserăm în gară la Mărășești. A trebuit să plecăm mai departe și tocmai când se lăsa înserarea, cenușie și rară, călduroasă, treceam podul peste Șiret. La Tecuci, înșă, am oprit din nou; aici a coborît și meșterul de pe locomotivă și a plecat cu locotenentul acela de rezervă, uscat și slăbănog, în gară, la telefon.

Acum au întreat în urmă, de unde primiseră ordinul dinții, și-au **fost** și mai cumplit amenințați cu curtea marțială și cu pionul de execuție; trebuia să nu mai plecăm spre Iași.

— Opriți-vă la Tecuci și apărați trenul de nemți! răsunase ordinul, de data asta destul de clar.

Comandantul trenului nu înțelegea prea multe din toată încurcătura asta și la întreat pe meșter, că „ce-ar putea să fie ?”

— înseamnă că am ieșit din război și ne-am rupt de nemți! i-a spus meșterul, fără ocol.

Locotenentul a rămas o clipă descumpănit, încercat de-o mulțumire îndoielnică, la privit bănuitor pe meșter, dar pînă la urmă a chemat totuși soldații și a dat ordinul ide apărare a trenului de nemți. După asta a stat mai mult pe lîngă meșter, care mă lăsase pe mine să țin focul, ca locomotiva să fie mereu sub presiune, iar el se plimba neliniștit pe jos, mestecând țigările. Numai cine nu-l cunoștea îndeajuns credea că meșterul este un om destul de domol din fire, e-așa arăta; meșterul era însă un om peste măsură de cumpănit, care-și stăpânea cu putere și dîrzenie un clocot care-l zbuciuma tot timpul, în adînc. Șinacum în seara asta, puterea aceea a lui parcă slăbise și nu se mai putea ține atît de tare și față de mine și față de locotenent. Eu aruncam din cînd în cînd câte o lopată de cărbuni și mă uitam de sus la' el, îngrijorat poate mai mult de frămîntarea lui decît de situația aceea turbure în care ne aflam. Gara și liniile dormitau tăcute, ascunse și apărate de întuneric, peronul forfotea de umbrele oamenilor care așteptau zadarnic un tren care să-i ducă pe drumurile țării de jos. Din cînd în cînd, câte-o lumină albăstruie plutea aproape de pămînt, purtată legănat peste linii, sau vuia cîte un tren militar care nu mai ținea seamă de nici un semnal și gonia înnebunit către Mărășești. Într-un timp, meșterul se opri, zvîrli țigarea, o sfărămă sub călcâi și se răsuci spre locomotivă.

— Eu iau cinci-șase vagoane, a șoptit el, și mă întorc la Ploiești...

— Poate mai așteptăm ceva, la sfătuit locotenentul, că nu mai avea acum puterea să-l oprească.

Meșterul a tăcut, căci și pe el îl păștea nehotărârea, și și-a trecut palma de mai multe ori peste ochi și față, apăsă, ștergindu-se ca de sudoare. Și-a scos o nouă țigară, dar n-a mai apucat s-o aprindă, că liniștea aceea mocnită a gării și Împrejurimilor a tresărit de hârîitul difuzoarelor. O voce tremurată și gravă, metalică, a început să transmită comunicatul oficial prin care se anunța ieșirea României din război.

— Plec, s-a hotărât meșterul, după ce a ascultat pînă la sfârșit comunicatul.

Apoi a luat-o pe lîngă vagoane cu locotenentul după el, întrebând de fiecare dată ce fel de încărcătură aveau vagoanele. Ofițerul se oprea, citea numărul vagonului la lumina albăstruie a unei lămpi de buzunar, își cerceta hîrțile și răspundea scurt, binevoitor.

— Mitraliere și puști... cartușe pentru puști... benzi de mitraliere... grenade... cartușe...

— Pînă aici ! se opri meșterul după al cincilea vagon și a intrat să le despărță de restul trenului.

N-a mai apucat însă să se întoarcă la locomotivă. Pe peron și peste linii au năvălit ca la două sute ide nemți, echipați care cum apucaseră, unii cu ranițe, alții numai cu foaia de cort, făcută sul și aruncată pe umăr,

sau cu câte-un gaamantanaș în mână, cu armele pe după gît sau ținute pe-alături, în cumpănire, grăbiți și uitindu-se înnebuniți'după trenuri. Cineva dintre ei comandă scurt și răstit și umbrele lor încremeniră deodată, iar apoi se grupară într-un fel de front pe prima linie, lângă peron. Cîteva săriră și ocupară peronul, scoțând mulțimea speriată din gară, iar alții alergară la trenul nostru și la cele șapte-opt vagoane răslețe într-o latură a gării, departe, peste linii.

— Aștia sânt fugăriți, a zis meșterul și s-a oprit cu un picior pe scara locomotivei.

Un ofițer și cîteva nemțoi, grăbiți și înotoșmănați, ciocăniră cu paturile armelor vagoanele, pe rînd, până lângă locomotivă. Apoi se repeziră la rheșter și la locotenent și-i înconjurară, de parcă se temeau să nu fugă. Ofițerul era slăbănog și lung, deșirat, la fel ca locotenentul nostru.

— *Was ist das ?* întrebă el.

— *Munition*, răspunse locotenentul și arătă cu mîna spre Iași... *zum Front !*

— *Rein*, se răsti neamțul... *Front, kaput!* șopti el, înfrigerat... *Locomotive, wir...*

Apoi explică incet, c-o răbdare abia stăpînită, că locomotiva trebuia dezlegată și că trebuiau adunate vagoanele răslețe de pe linii și format un tren în care să se urce ei.

— *Re-pe-de... re-pe-de!* se schimonosi neamțul, pe românește.

Meșterul se răsuci și dădu să urce scara locomotivei, dar neamțul îi apucă brațul și-i trase ou putere în jos. Apoi scoase pistolul și M vîrî între coaste, înnegrit de ciudă, tremurând.

— *Verstanden ?* scrășni el, înăbușit.

Meșterul tresări și răsufală adânc, umflînduși pieptul ca un cocoș. Brațele-i zvăcniră, încordate, iar oohei sticliră, tăioși. În aceeaș clipă însă se răsîndi, înlătură pistolul neamțului cu mîna și mormăi:

— *Jawol... verstanden...*

Apoi urcă pe locomotivă, urmat Îndeaproape de ofițerul acela deșirat, care sărise repede pe scară, cu pistolul în mână. Ofițerul făcu semn nemților de jos și în curând tot puhoiul acela cenușiu de lângă peron năvăli sălbatic pe cele cîteva vagoane sparte și arse, rămase de la ultimul bombardament pe linii. Tot la semnul lui mișcă și meșterul locomotiva, desprinzând vagoanele cu muniție alese de el, și se apropie încet de patru dintre vagoanele tixde de nemți.

— *Leagăne*, a mârâit el.

După glas am înțeles că gîndurile îi erau în altă parte, Ia ceva ascuns și teribil, care i se năzărise în minutul acela de cumpănă, și a cărui realizare o urmărea tăcut și încordat, tenace. Am coborît, am legat vagoanele de botul locomotivei și-am urcat iar. Meșterul a tras maneta și ne-am întors pe-o altă linie, ca să luăm și celălalt grup de vagoane. În dreptul acelor însă, meșterul a domolit mult mersul locomotivei și s-a aplecat pe lângă neamț, către acarul care ieșise din cușcă.

— *Ai linia liberă ?* Ia întrebat.

— *Nu... e blocată la pod, la Mărășești...*

— *Dar Galațiul ?*

— *Este.*

— *Schimbă repede acele...*

Ne-am întors pe linia pe care aşteptau nemţii din celălalt grup de vagoane, ca să-i luăm şi pe ei, împingând vagoanele pe care abia le legasem, înainte. Dar numai după trezeci-patruzeci de paşi, meşterul a oprit locomotiva, mi-a luat lopata, parcă supărat, şi-a început să arunce cărbuni în focar, spre mulţumirea neamţului care-l vedea aşa de zelos. În acelaşi timp însă, mi-a spus -să iau cârpa şi să şterg farurile locomotivei, adăugînd apoi, în şoaptă :

— Desleagă vagoanele lor...

Am coborît repede, m-am făcut că şterg farurile mînjite de vopsea albastră' şi-am decuplat cele patru vagoane pline cu nemţi. Cînd m-am întors, meşterul a trecut iar la manetă; a pornit trenul uşor, dar a intrat repede într-o viteză care nu fusese niciodată permisă prin gări. În dreptul peronului a frînat dintr-odată, repezind vagoanele nemţilor departe, pe linie, unde aşteptau celelalte şapteopt, ca să le luăm. De smucitură eu am căzut peste cărbuni, iar neamţul de pe scară a icnit şi s-a bălăbănit într-o parte şi alta, agăţat de uşă. Dacă a văzut că n-a căzut, meşterul s-a repezit cu umărul în el şi l-a aruncat jos, pe terasament. Apoi a schimbat repede manetele şi-am început să gonim înapoi, cu vagoanele noastre în faţă. Ne-au ajuns din urmă urletele neamţului, oare se zvîrcolea pe jos, şi cîteva gloanţe de pistol ce-au ricoşat în burta locomotivei. În dreptul acelor, la macaz, vagoanele şi locomotiva au sărit ţăcănind, pe altă linie, şi^aşa am apucat în goană nebună drumul Galaţilor.

Noaptea era liniştită şi caldă, bolta înstelată, cîmpul năpădit de umbre. Şinele sticleau cîteodată întunecat, căci în faţă vederea ne era înfundată de cele cinci vagoane cu muniţie. Meşterul stătea numai lîngă manetă şi cerceta linia de departe, uitîndu-se prin ferăstaruică, la cotituri. La început, îşi arunca numai cîteodată ochii la mine şi la focar şi mormăia înăbuşit, stăpîn pe sine :

— Cărbuni... cărbuni... bagă cărbuni!

Cînd ne apropiam de cîte o gară, flueram de departe, prelung, şi treceam în aceeaşi fugă, vijîind şi duduind, neţinînd seamă de semnele disperate ale impiegaţilor de pe peron şi de semafoare. Abia peste patru-cinci gări, la Lieşti am oprit; şeful de gară şi un impieगत au alergat peste linii la noi, strigînd şi făcându-ne semne să stăm. Meşterul a coborât pînă pe ultima treaptă a scării şi-a apucat braţul unuia dintre cei doi.

— Costică, s-a rugat el... sîntem urmăriţi de nemţi... blochează linia în urmă şi oere-ne liber în faţă, pînă la Galaţi... trebuie s-ajungem cît mai repede la Ploieşti...

— Dar ce-aveţi în vagoane ?

— Muniţie, a mărturisit meşterul şi a trecut iarăşi la manetă.

După asta am intrat într-o goană cumpănită şi sigură, liniştită, căci aveam linia liberă şi pe traseu se ştia acum de noi. Gările ne întâmpinau cu braţele semafoarelor ridicate şi cu luminiţe verzui, iar pe peroanele camuflate întrezăream siluetele şefilor de gară, încremenite, cu mina la chipiu.

— Aşa, măi tată! a zis meşterul într-un timp, fără să-şi ascundă mulţumirea.

Şi a rămas mai departe, nemişcat, ia locul lui de veghe de lîngă manete şi ferăstruică. O singură dată, după ce a privit acele manometrelor care tremurau pe dunga roşie, s-a întors spre mine. Dacă m-a văzut mînjit

de cărbune și cu sudoarea șiroind pe față și piept, a zîmibit într-un colț al buzelor și *m-a* întrebat:

— Ce facem, Manolache ?

— Îi dăm bătaie, meștere ! am răspuns eu, bucuros că participam la o asemenea ispravă.

— E greu, a zis el mai apoi, îngrijorat de Mul cum arătam... dar lără focărit nu poți s-ajungi mecanic... și tu mecanic vrei să te faci!

— Mecanic, meștere, am recunoscut, căci mai mult decât tata, eu stăruisem să urc pe locomotivă.

Am mers apoi întins, pînă după miezul nopții, cînd am oprit în gară la Barboși. N-avea nici un rost să ne mai duaem pînă la Galați, pentru că drumul nostru o lua de aici în jos, spre Brăila și de acolo la Buzău. Și chiar dacă vroiam, n-ar mai fi fost cu puțință; orașul ardea ca o lumânare. Flăcări uriașe, ca de sânge negru, și valuri încolăcite de fum se zbăteau în întineric, lăținduse, crescând. Cite un nor de pulbere galben-albicioasă, fumurie zbuconeă în aer, înfășurându-«e și detunând înăbușit, înegurând pentru o clipă noaptea din partea aceea. Orașul minat de nemți sărea în aer. Galațiul, care era și așa tixit de trupe hitleriste, fusese năpădit în noaptea aceea de sute și mii de nemți sălbăticiți și înrăiți de frică, scăpați ca prin urechile acului din încercuirea trupelor sovietice din sudul Basarabiei.

Văzând priveliștea aceea ca de iad a Galaților, meșterul se întrista din nou și se întunecă la chip, cum nu-l mai văzusem niciodată pînă atunci. Cobori și trecu liniile în pas măsurat, către „biroul de mișcare”, ca să ceară „liber” spre Buzău. Eu am început să mă uit după pompă, pentru că tot aici trebuia să luăm și apă, ca să ne ajungă pînă la Ploiești. Pompa era aproape și la îndemână ; acum, cînd porneam spre Brăila, mergeam cu vagoanele după noi și cu locomotiva în față. Liniile gării erau însă tixite de zeci și sute de vagoane părăsite, înșirate ca niște mogîldețe negre și lungi pînă departe în fund, în noapte.. Pe lingă miele însă, adunate în același șir, mișunau umbrele nemților. Și chiar dintr-acolo, dinspre peron, năvăliră spre noi șapte-opt nanițoi, răstmdu-se, și înconjurară locomotiva cu pistoalele ridicate la piept.

— Să știi că le'au telefonat ăia de la Tecuci, am bănuit eu.

Un subofițer cu galoane din fir de argint pe umeri și alți doi soldați, rotofei și cu căștile lăsate pe ochii întunecați, urcară la mine.

— *Locomotive... zumck... zu Guterzug!* mi-a poruncit subofițerul, un tînăr bucălăt și blond, spălăcit.

„Nici ăștia n-au locomotivă”, am priceput eu, mai mult după semnele pe care le tot făcea subofițerul spre șirul de vagoane din urmă.

— *Nicht mecanisch!* am ridicat eu umerii, gîndind copilărește că poate vom scăpa.

Atunci a apărut și meșterul pe peron și dacă a văzut locomotiva înconjurată de nemți, a rămas o clipă locului, scărpinînduși ceafa... „Poate-ar fi mai bine să fugă, m'am gîndit eu, că fără mecanic tot nu fac nemții nimica... Și pînă la urmă poate tot îi prind ai noștri sau rușii, ca să le plătească pentru blestemățiile pe care le'au făcut în oraș"... Meșterul s-a apropiat însă de locomotivă în pas domol, prevăzător. Nemții și'au dat seama că el e mecanicul și l-au luat între pistoale, de cum l-au zărit. Și meșterul a crezut că nemții ne-au așteptat anume pe noi, anunțați de cei de la Tecuci, că mi-a făcut semn și a mormăit să fug dincolo, peste linii.

Unul dintre nemți la lămurit însă că trebuie să remorcăm și vagoanele lor, arătându-Me cum așteptau înșirate înapoi, și meșterul s-a mai luminat o leacă. A îndepărtat cu mâinile pistoalele ațintite spre el și a început să ie arate nemților pe degete și cu bunăvoință de ce nu puteam merge :

—> *Kohle nicht... Wasser nicht...* Locomotiva defectă...

— *Hinauf!* a strigat unul dintre cei de jos, un ofițer, și l-a împins cu pistolul pe scară, pînă sus pe locomotivă.

N-am avut ce face și-a trebuit să tragem locomotiva lîngă pompă, ca să luăm apă. Dar am făcut asta atît de încet și meșterul a tot sîcîit locomotiva — cînd înainte, cînd înapoi — că a trecut mai mult de-o jumătate de ceas pînă ce-a oprit tenderul în dreptul pompei. Nemții au mustăcit și-au răbufnit în limba lor, amenințîndu-ne și tot ridicând pistoalele neînduplecați, în coasta meșterului. Meșterul însă lucra nestingherit, la fel de domol și c-o siguranță care mă uimea.

— Să nu faci plinul, mi-a șoptit el, cînd am sărit pe tender, ca să potrivesc burlanul de apă în gura bazinului.

Cu mine a urcat însă și unul dintre nemți și nu m-a lăsat să pun capacul pînă ce apa n-a plescăit în buza bazinului. Șuvoiul de apă fusese însă gîtuît de meșter jos și-am mai pierdut și aici ca la un ceas. La fel am făcut și cînd am tras la cărbuni. Nemții ne-au pus mai întîi pe noi să încărcăm, dar nu puteam face asta decît cu lopețile, și pînă aruncam o lopată în tender, cu câțiva cărbuni, trecea o vreme. Nemții au răbufnit din nou și subofițerul acela spălăcit, care ne păzea cu pistolul de pe scară, a trimis un soldat după ajutoare. În curînd au sosit cineașprezece-douăzeci de nemțoi, care au tăbărât ca ciorile pe grămada de cărbuni și în mai puțin de un ceas au și vîrfuit tenderul. Ne-am întors apoi în gară, tot așa de încet, încît nemții care mergeau pe jos se puteau ține destul de ușor de noi. Cînd să plecăm, nemții au vrut să părăsim vagoanele noastre, dar cînd au auzit că sînt cu muniție s-au bucurat și s-au răs-gîndit. Unul dintre ofițerii care ne așteptaseră nerăbdători la capătul garniturii s-a apropiat de meșter și l-a bătut recunoscător pe umăr:

— *Gut... ,sehr gut!*

— Ia uite, mă, se căina meșterul, frămîntîndu-ise ca de ceasul morții... le-am adus și muniție !

Ofițerul acela a dat apoi ordin de plecare și toate umbrele nemților au dispărut în vagoane, ori s'au cățărat sus, pe acoperișuri. Subofițerul, care se tot ținea de noi, a salutat cu mîna la cască și s-a întors de-a urcat cu meșterul, iar, pe locomotivă. Tot lîngă meșter a rămas și în cabină, sus, pîndindu-i fiecă mișcare, iar pe ceilalți doi soldați i-a așezat mai înapoi, într-o parte și alta, așa ca eu să pot arunca cărbunii printre ei.

La plecare, șeful de gară a venit și cu comandantul postului militar din gară, un sublocotenent tînăr ca un copil, — care n'avea decît optzeci soldați pe care-i împărțise de cu seară pe la colțurile gării, s-o apere de nemți —, și-au șoptit împreună câte ceva, sub ochii iscoditori ai neamțului.

— Comunicați înainte, pe linie, situația în care plecăm, a cerut meșterul, șefului de gară... Iar dumneata, s'a adresat el sublocotenentului, anunță armata...

Neamțul a devenit însă nerăbdător și la zorit pe meșter, să încheie discuția și să ia foaia de parcurs. Meșterul a strâns mâinile celor doi și le-a răspuns la salut cu mîna la șapcă, aproape militărește. Apoi

a apăsat încet maneta și-am părăsit gara ascunsă de întuneric, smucind vagoanele burdușite cu nemți și însoțiți de geamătul sirenei, jalnic și cutremurat, prelung, ca de primejdie...

•

În zori ieșeam din Brăila, cu locomotiva găfâind, trăgând anevoie șirul acela nesfârșit de vagoane. Trenul se tira ca un șarpe cenușiu printre căsuțele pitice de la marginea orașului, apărând treptat din umbrirea nopții care se destrăma. Cerul era limpede, dar vânăt, închis, căci zarea răsăritului nu se umpluse încă de lumină. Din când în când mă urcam pe cărbuni și priveam în urmă, la vagoanele năpădite ide nemți ca de muște și mi făceam înfricoșat socoteala că nu vom putea scăpa așa de ușor de ei. Feste noapte, nemții instalaseră pe vagoane mitraliere, care stăteau cu benzile puse, gata să tragă, iar pe platforme pregătiseră câteva tunuri anti-aeriene, mici și cu repetiție, cu țevile negricioase îndreptate în sus sau înlături. În jurul lor ivegeau grupuri-grupuri de soldați cu căștile pătrate și cenușii, strânși în curele ca-n hamuri și înghesuiți unul într'altul oa niște sălbăticiuni de pădure încolțite. Câte unul stătea cu binoclul la ochi minute în șir și cerceta atent cerul și zărilor care se luminau treptat, câmpia care ni se deschidea în față, netedă și pustie.

Nemții de pe locomotivă nu mă lăsau însă să mă uit prea mult și-mi făceau semn să cobor și să arunc mai departe cărbuni în focar. Focul de sub cazan creștea încins și răbufnea câteodată cu vâlvătăi negre spre noi, sau cu valuri de fum, groase ca de dohot, pe coș. Cazanul du-duia, gata să pleznească, așa încât, dac-ar fi vrut meșterul am fi putut zbura cu locomotiva. El însă o stăpânea cu dârzenie și grijă și-o ținea mereu într-o fugă înceată, că n-am fi putut ajunge nici a doua zi la Ploiești. Din timp în timp, deschidea supapele și risipea aburii fără de rost, în câmp, dar nu mă oprea să arunc cărbunii, după cum eram silit de nemți. Subofițerul acela spălăcit, obosit de încordare și nesomn, căci stătuse tot timpul ca o umbră lângă meșter, se supăra că prăpădeam aburii; dar n-avea ce face, pentru că meșterul îi tot arăta linia roșie de pe cadranul manometrelor. Eu pricepeam însă, că el urmărea să rămânem cât mai curând fără apă și să oprim — dacă se putea — în câmp. Tot pentru asta lăsase în timpul drumului de noapte, de la Galați la Brăila, un robinet de sub tender deschis, pe care se scursese aproape jumătate din apă. Iar acum, după ce nici tovarășii de la Brăila, de la care așteptaserăm un ajutor, nu ne putuseră spune cine știe ce, se cerea și mai mult să întârziem apropierea nemților de Ploiești și capitală.

La Brăila, ne ieșiseră înainte șeful gării și un căpitan, comandantul postului militar. Ei vorbiseră deschis, fără să se ferească de nemți, dar într-un fel în care abia mai târziu am înțeles, că era bine că nemții se găseau înghesuiți în tren, pentru că așa erau în mâna noastră și nu rămânea decât să li se pregătească o capcană, undeva, într-un anume loc.

— Fiți liniștiți, ne sfătuiseră șeful gării... Ni s-a comunicat să mergeți mai încet, c-o să primiți dispoziții pe drum...

Căpitanul cercetase trenul cu privirile și a întrebat apoi, care-ar putea fi puterea nemților.

— Două batalioane, îi șoptise meșterul, cu siguranță. Apoi îi comunicase niște date, despre care m-am minunat că le cunoștea: opt-nouă sute de oa-

meni, patruzeci de vagoane, dintre care douăzeci și șase platforme cu mașini, și alte șase cu tunuri... muniție puțină, ceea ce au pe oameni...

— Și unde vor să ajungă ? mai întrebă căpitanul.

— La Ploiești... diseară vor să fie acolo...

— Asta în niciun caz, spuse celălalt... avem informații că la Ploiești se dau lupte și că Gara de sud e în mâinile lor...

Iată de ce mergeam acum cu atâta încetineală și strângere de inimă, căci cu fiecare clipă îi apropiam pe nemți de ținta lor. Ne dădeam seama de ce aleseseră ei Ploieștiul; de acolo puteau face orice; se puteau uni cu cei din gară, ca să stăpânească nodul acela de căi ferate ; puteau, tot odată, veni în ajutorul celor care se zbăteau să ocupe orașul, rafinăriile și regiunea petroliferă ; cum, de asemenea, puteau să năvălească spre București sau să fugă în sus, pe valea Prahovei, către Ardeal.

— Dac-aș avea în față o apă, — mi-a spus meșterul în clipa răsăritului, când soarele aprinsese parcă câmpia Bărăganului —, aș da drumul locomotivei și-aș închide ochii... într-o singură clipă i-aș duce la fund...

Am început apoi să pierdem timpul prin gări. încă de la prima gară, de la Lacu Sărat se știa că trebuia să ne mișcăm cât mai încet, cu mers de melc. La semnalul șefului de gară, meșterul a oprit trenul departe de peron și-am așteptat pe linie, cu locomotiva puflând, pînă ce nemții și-au pierdut răbdarea. Subofițerul acela spălăcit lna pus pe meșter de a tras de cîteva orj sirena, dar șeful gării tot nu s-a arătat. Abia într-un târziu, cînd ofițerii din vagonul de după vagoanele noastre cu muniții au apărut urlând la geamuri, a ieșit un impiegat care ne^a dat plecarea. La fel s-au petrecut lucrurile și-n gările următoare, la Traian și la UrleasCa. La Ianca, însă, nemții n-au mai așteptat bunăvoința șefului de gară și-au trimis de la început un ofițer cu cîteva soldați la „biroul de mișcare", de unde l-au scos pe impiegat între pistoale. Din nerăbdarea și neliniștea nemților, din felul cum l-au împins pe impiegat pînă lângă locomotivă și l-au silit să ridice discul, am înțeles că-și pierduseră siguranța aceea teutonă și li se făcuse frică.

— Arde pămîntul sub picioarele lor, Manolache ! mi-a șoptit meșterul. Nici în flăcările de sub cazan, nu s-ar simți așa de prost...

Nemții s-au repezit și-n gara următoare după impiegat, căci și aici ne uitaseră cei de la „mișcare" pe linie, însă meșterul n-a mai putut urni locomotiva. A răsucit înciudat cîteva robinete, a tras în fel și chip manetele, s-ia zbătut, dar degeaba; locomotiva duduia, roțile se învârteau de cîteva ori pe loc, în gol, șâ totul se liniștea. Meșterul s-a scărpinat la ceafă, pe sub șapea-i de piele lucioasă, și a coborît, cu neamțul după el. A înconjurat de cîteva ori locomotiva, a mai strâns niște șuruburi sau robinete și sna întors iar la manete. Degeaba, însă ; a trebuit să mai coboare de cîteva ori, spre indignarea subofițerului acela spălăcit, oare tot alergase după el și carenși pierduse iarăși răbdarea. Abia într-un târziu, după ce se adunaseră lângă locomotivă șapte-opt ofițeri, care tot sporovăiau amenințător în limba lor, meșterul s-a îndurat și-a pornit locomotiva, făcîndu-i pe nemți s^alerge speriați la vagoane.

Așa s-a făcut că tocmai pe la prînz am ajuns la Făurei, tîrîndu-ne ca o rimă rănită. La intrarea în gară am tot sărit peste linii, pînă ce ne-am pomenit pe'o linie de garare secundară, pe Care ne-am oprit... „Ăștia sînt hotărâți să ne țină mai mult, mi-am spus, dar nu știu că nemții au turbat de-a binelea și nor să mai înghită asta"...

Dar numai ce-am oprit și, peste linii au apărut oa la două sute de nemți, în grupuri risipite, răslețe, care^au năvălit ca orbeții pe vagoane. Cei mai mulți au sărit pe platformele cu mașini și tunuri și prea puțini pe scările înieiorehinate și așa de ceilalți. Aștia erau și mai sălbatici și în afară de puști și pistoale, de bidoanele cu apă de la șold, nu mai aveau nimic pe ei. Se vedea că sînt resturile fugărite ale unor unități decimate în Moldova, care căutau scăpare oricum și oriunde, cit mai departe de fronturile care se prăbușiseră.

— Ce facem, meștere ? am întrebat eu, speriat.

— Nu-i nimic, a murmurat el, rece, dar totuși gânditor... o să ducem mai multă pradă cu noi !

Dacă a văzut însă că eu eram încă neliniștit și îngândurat, și'a lăsat ușor mâna pe creștetul meu, — așa cum stăteam aplecat peste lopată — și mi-a ciufulit chica, îndelung, ca înitro joacă.

— Țd-e frică, Manoiache...

—• Nu mi^e frică, dar am început să mă tam, maștere! am reunoscut eu.

—• Liniștiașite-ite, a șoptit al și md-a întors capul, de m'a privit pe ascuns în ochi... Cineva are grijă și de noi, Manoiache... Altfel, cum crezi tu că o țară întregă începe să facă un lucru oa asta pe care-l facem noi acum... dacă nu era cineva so pregătească, s-o ridice la luptă și isăși ia răspunderea acestei lupte față de popor ?!

Pe mine m-a uimit siguranța asta cu care vorbea el, pentru că se părea că știa cu adevărat că cineva se ocupa nu numai de noi, ci de toate câte se petreceau atunci în țară... Șd numai peste câteva clipe, după ce șeful gării ne-Ja făcut semn să așteptăm și a dispărut înăuntru, la telefon, lucrul acesta s-a adeverit. De locomotiva noastră s-au apropiat un muncitor și-cin subofițer, în pas cumpănit, domol. Subofițerul, un băiat tânăr cu ochii rotunzi și șterși, aproape albi, cu nasul cîrn și buza de sus puțin săltată, a raportat în șoaptă, cu mina la chipiu :

— Am ordin să vă comunic că veți primi dispoziții sigure, la timp...

— Poate la Cilibia, a mormăit muncitorul, care avea șapca ponosită, roșie, ridicată de pe frunte...

Meșterul s-a aplecat de i-a strâns mâna și l-a întrebat despre situația din capitală și din țară.

— Se dau lupte peste tot, cu nemții... și la București, și la Ploiești, și la Constanța, în toată țara... luptăm împreună cu armata...

— Aha, a făcut meșterul, ou chipul luminat.

Ceferistul i-a povestit c-o nepăsare prefăcută și cu vorbe încâlcite, ca să nu fie înțeles și de neamțul care se tot uita cu ochi de oîine la el, că peste noapte și toată dimineața au tot trecut pe acolo coloane nesfârșite de nemți; căutau scăpare pe Bărăgan, înspre sud, cu gînd să răzbească spre București sau la Dunăre. Fuga le fusese însă tăiată de niște unități romînești, care se angajaseră în luptă la Urziceni, la Slobozia și la Călărași.

— Nu trebuie s^ajungă niciunul la București, sau dincolo de Dunăre, la bulgari...

— Wohlan... Wohlan! i-a zorit neamțul, supărat că nu înțelegea nimic.

—• Dobre, a apucat meșterul umărul celui de jos... ce fac, că nu prea mai am apă ?

— Mergi cum oi putea pînă la Cilibia... o 'să pui acolo... Aici no să stați, pentru că p-aici trec cei fugăriți din Moldova și nu vrem să se strângă prea mulți...

' Și, spre surprinderea nemților, care începuseră să dea iar semne de nerăbdare, a și apărut șeful gării și ne-a arătat de departe discul de plecare. Cîțiva dintre ofițerii care stăteau la ferestre au ridicat mâinile și-au întrebat îngrijorați, neîncrezători :

— Ploiești... Ploiești ?

— *Jawhol*, a răspuns șeful gării.

— *Danken... danken!* »au strigat ei și s-au tras din nou în vagoane.

Dar și mai mulțumiți au fost nemții, când am trecut prin celelalte gări vîjîind, fără să mai oprim. Șefii de gară ne așteptau pe peroane, cu mîna la chipiu sau arătîndu-ne semnalele de liberă trecere. Subofițerul care-l păzea de meșter se arătă plin de mulțumire și-l tot bătea pe umăr, cu ochii aceea spalăciți încercați de-o speranță vagă, înșelătoare:

— *Gut... sehr gut!*

Ceilalți doi ațipiseră în colțurile lor, istoviți de drum și de frica prin care trecuseră, și numai cîteodată deschideau alene ochii, urmărind lopata cu care aruncam cărbuni în focar. La Cilibia însă, calea ne-a fost închisă și meșterul a oprit locomotiva brusc, zguduind vagoanele. Frânele au scîrțit prelung și înăbușit, încinse, tampoanele au țcănit ascuțit și spart, cu un ecou metalic care se repta tot mai des și mai slab spre celălalt capăt al trenului, iar nemții au fost repeziți și buluciți, gata să fie aruncați de pe acoperișuri și platforme.

— *Was ist das ?* au țipat ofițerii la ferestre.

Meșterul le-a arătat brațul semaforului care căzuse deodată de-a-curmezișul liniilor și a coborît între șine, cu neamțul după el. Văzând că cei din gară întîrziu să se arate, a înconjurat locomotiva, cercetînd parcă anume îngrijorat, a urcat iar și a arătat subofițerului nivelul scăzut al apei. Pe mine m-a trimis apoi de-am dezlegat locomotiva de vagoane și am tras-o apoi, cu o încetineală de melc, lângă pompă. Am sărit pe tender, de-am potrivit burlanul în gura bazinului, sub privirile încruntate și bănuitoare ale unuia dintre cei doi soldați, dar apă nu venea. Ofițerul acela tuciuriu și umflat care intrase prin gări înainte de Făurei și scosese impegații cu pistolul, ca să ne dea mai repede drumul, a venit după noi la pompă. Dacă a văzut că nu e apă, a început să urle și să-l amenințe înfuriat pe meșter. Apoi a chemat niște soldați și s-au dus împreună de-au adus pe șeful gării, care nu-și dezvăluise încă dorința să ne întîmpine. Neamțul i-a arătat, răcnind, că nu e pic de apă și la amenințat și pe el cu pistolul. Șeful de gară, un om stăpînit și tăcut, cu frunte de gânditor, a rămas mai întîi nedumerit, de parcă nu înțelegea spusele neamțului și nici nu se sinchisea de amenințările lui. Abia într-un târziu a tresărit, dând semne c-a ânțeles, și-a strigat în gară, după cineva. A apărut un muncitor, care se vede că stătuse pitit pînă atunci și căruia i-a spus să dea drumul la apă. Muncitorul a intrat în pas liniștit pe ușa castelului de apă și în curînd apa a început să curgă, gătuită, încît ne^ar fi trebuit timp îndelungat să umplem rezervorul. Meșterul s-a apropiat de șef, cu hîrțiile de parcurs întinse.

— Trebuie să-i ținem aicea cel puțin două ore, a șoptit el... la Buzău nu trebuie să ajungi mai devreme de șapte... acolo o să primești dispoziții noi...

Cu tot scandalul nemților, apa n-a curs mai multă; dar după un ceas, rezervorul s-a umplut toțiși și a trebuit să tragem locomotiva la vagoane.. A mai întârziat și meșterul un timp, făcându-și în fel și chip de lucru, dar n-a mai avut încotro și^a trebuit să pornim. Când să ieșim din gară, însă, și s-o luăm la drum întins, pe linia deschisă, ne-am oprit din nou; linia era blocată de-o macara care deraiasc. Nemții și-au dat seama că e vorba de sabotaj și-au înnebunit cu toții. Ofițerul acela tuciuriu și umflat a alergat c-o grupă de soldați la gară și în câteva minute au scos pe peron tot ce era suflare omenească înăuntru : șeful de gară și impegatii, cei câțiva muncitori, soțiile și copiii acestora, ttrîți sălbatic de prin came-rele de sus, și șapteopt călători care așteptaseră zadarnic trenurile din ziua aceea. Pe peron i-au îmbrâncit până lângă zidul de cărămidă roșie al gării, spre desnădejdea femeilor și-n țipetele speriate ale copiilor, și s-au retras apoi în rând, la bpt-zece pași, cu pistoalele la piept. Nemții s-au răzgândit însă repede și-au tăbărît pe grupul acela pestriț de oameni și copii, cu picioarele și pumnii și cu pistoalele întoarse. Apoi i-au mânat din urmă, spumegând, până la macaraua căzută pe linie, și le-au cerut s-o ridice. Oamenii s'au îngrămădit pe macara cu zel sporit și-au început să tragă și să se opintescă, să împingă, dar degeaba; n-au reușit nici s-o clintească măcar. A trebuit să mai treacă un timp, pînă ce nemții au înțeles că oamenii nu puteau face nimica și-au adus atunci soldați de ai lor de prin vagoane.

Cînd am plecat de la Cilibia, doar șeful de gară mai era pe peron, cu ceasul în mîină și-un zâmbet ascuns și rece în colțul gurii și-n privirile-i înnegurate. întirziaserăm în gară mai mult de două ore și^acum trebuia într-adevăr să ne grăbim, ca să fim la șapte la Buzău.

Cale petrecute, însă, au mărit neîncrederea și încordarea nemților și i-au făcut să fie mai prevăzători. Cei de pe locomotivă, care ne păzeau pe noi, au rămas tot timpul cu pistoalele în mîină, urmărindu-ne pînă și răsufllarea, iar cei de prin vagoane se rînduiseră la uși și la ferestre, pre-gătiți să tragă în fiecă moment. Se neliniștise și meșterul, căci rămînea câteodată gânditor, de parcă uita de locomotivă și de drumul nostru, și strîngea în neștire maneta oare-i tremura în mîină.

În gară la Buzău am intrat cu locomotiva în plină viteză, șuerînd prelung și cutremurat, ânfiorînd pustiul liniilor care albureau în lumină. Pe peron și în jurul gării, pe străzile învecinate și departe, către depou și șirurile de magazii, circulau patrute românești și erau instalate mitraliere și câteva tunuri. Meșterul s-a răsucit spre mine și m-a privit o clipă în ochi, cu privirile aprinse. Nemților le cam pierise vitejia, dar nu s-au clintit nici de la ferestre și nici de lingă mitralierele puse în bătaie pe vagoane și platforme. A coborât din nou ofițerul acela tuciuriu și a început să se plimbe de-a lungul trenului, în pas măsurat și apăsător, că-i scrășnea pietrișul sub călcăi. Doi lăcătuși care ne așteptaseră cu ciocanele pe braț au încăput să încarce, de o parte și alta, roțile, iar un impiegat să scrie numărul și să cerceteze cu ochi de pisică încărcătura fiecărui vagon. De la el am aflat că la Ploiești se dădeau încă lupte și că chiar aicea ia Buzău, pe aeroportul de la Ziliștea și pe drumul care ducea la întorsura Buzăului, către Ardeal, ai noștri se încăieraseră cu nemții. Meșterul a vrut să coboare să se ducă la stație, dar la oprit subofițerul acela spălăcit, tră-gîndu-l cu putere de pe sioară. Cînd a ajuns la noi, unul dintre lăcătuși ne-a șoptit că în vagonul ofițerilor, primul de după Vagoanele noastre cu

muniție, a văzut un aparat de radio pe care nemții erau îngrămădiți cu căștile la urechi!

— Ce crezi, a murmurat meșterul, au legătura cu cei de la Ploiești...

Am crezut că drumul nostru se va sfârși aici, la Buzău, și am așteptat un timp ca ai noștri, care aveau în mână gara și înconjuraseră pe departe trenul, să năvălească și să-i dezarmeze pe nemți. Mă înșelasem însă; armata noastră luase măsurile astea, ca să-d împiedice pe nemți să coboare și să evite astfel să se bată cu ei în gară sau în oraș. Capcana pentru ei era dinainte pregătită, în altă parte. Numai că și eu și meșterul am încremenit, nedumeriți, când am văzut pe șeful de gară venind peste linii cu discul verde în mână ca să ne dea liber spre Ploiești. În dreapta și stînga șefului, mergeau în același pas un muncitor de la depou, îmbrăcat într-o salopetă înnegrită de unsori și zgură, și-un ofițer echipat ca de război, cu cască și cu pistol pe șold. Șeful de gară a primit hârtiile și a început să le cerceteze atent, scriind pe ele niște numere, de parcă făcea cine știe ce socoteli. În timpul asta însă, murmură cu ochii pe hîrtii, preocupat, așa ca să nu priceapă neamțul ceea ce spunea :

— Să fii atent la linie între Inotești și Albești... o să vezi de departe niște crăci de saleîm pe terasament... Trebuie să fii acolo când se însearează, a adăugat, după un timp... cam peste un ceas !

Meșterul și-a cercetat ceasul și s-a răsucit grăbit spre mine:

— Cărbuni... bagă repede cărbuni...

Șeful a mai răsfoit o vreme hîrtiile noastre și le-a trecut apoi, ofițerului. Le-a cercetat și acesta un timp, mîzgălindu-le și el, anapoda, cu creionul. A vorbit însă răsucit și clar, în șoaptă :

— Acolo vă așteaptă armata... are ea grijă de ei... de ăștia de pe locomotivă însă, trebuie să vă descotorosiți singuri, cum oți putea...

A luat apoi hîrtiile și muncitorul, care le-a privit numai, în fugă, și le-a întins meșterului, zâmbind și scăpând câteva cuvinte, grele de înțeles :

— Tovarășii de la Ploiești v-așteaptă pe urmă cu muniția, la barieră...

Meșterul a primit hîrtiile și a ridicat mâna la șapcă, încremenind o clipă în poziția asta, cu privirile ațintite în ochii celor trei. Apoi s-a răsucit și a pus mâna pe manetă. Se liniștise, dintr-odată. Locomotiva a pufăit de câteva ori, stăpânită, și a pornit ușor, cu vagoanele alunecând. Am intrat însă repede în viteză, căci în mai puțin de un ceas trebuia să tăcem peste cincizeci de kilometri, ceea ce era destul de greu c-un asemenea tren.

Pe nemți îi încerca din nou bucuria; subofițerul acela spălăcit privea încântat stâlpii de telefon și lanurile de porumb care goneau în urmă și bătea mulțumit umărul meșterului, care încremenise la locul său de lângă ferăstruică. Ba încă, într-un timp, neamțul a scos niște ciocolată din buzunar și a frînt-o, de-a împărțit-o la amândoi.

— Ia, nua îndemnat meșterul, cu vocea sugrumată...

Am mâncat ciocolata neamțului, aruncând fără întrerupere cărbuni în flăcările de sub cazan. Dacă a văzut că ne place, neamțul a mai scos o bucată, precum și un pachet de țigări, subțire și lung, albastru.

— *Brod*, sna rugat el... *hleba, net* ?

— *Net*, a ridicat meșterul, umerii... Păi, cît ați cărat voi din țara asta, de unde dracu să mai fie ?!

Neamțul și-a dus mîna la burtă, rînjind, arătîndu-ne că-i este foame, și-apoi a mormăit hulpav, încercat deo plăcere presimțită :

—• Ploiești... hapnhap!

— Da, da ! a mormăit și meșterul, cu privirile pe linie.

Cînd am ieșit la cîmpie, meșterul a tras maneta pînă la capăt și a lăsat locomotiva s-alerge săitînd zvăpăiată, în voie. Odată urnite, vagoanele alunecau de parcă veneau singure la vale și numai țacănitul înăbușit al roților, din ce în ce mai des, amintea că mergeam pe șine. Aerul vijîia pe lingă noi și lua cu el în urmă, stâlpii de telegraf, desigururile de salcâmi, porumburile. În dreapta, se înălțau tot mai aproape și mai sus dealurile cu vii, căzute în umbra apusului și a negurilor înserării. Cîmpia dormita în stînga, moleșită și arsă de căldura de peste zi, pustie. Calea ferată șerpua pe sub poala dealurilor, cu ocolșuri întinse și lungi, cu șinele alburind, libere, departe. Meșterul nu domolea fuga locomotivei nici la cotituri, unde terasamentul scârțâia și se lăsa, gata să ne-arunce de pe linie, și nici măcar în gări. De la o vreme nu-si mai cerceta nici ceasul, ci urmarea numai, pe ascuns și încordat, tenace, așezarea serii. Tot în goana asta nebună am trecut și prin Mizil, deslușind cu greu siluetele tovarășilor din gară; ieșiseră cu toții pe peron și încremeniseră cu mâinile la șepci, de parcă salutau un tren fără întoarcere, sortit pieirii. Atunci m'a fulgerat pentru prima dată gîndul că meșterul poate anume gonește așa, ca să intrăm dintr-odată pe porțiunea cu terasamentul stricat și să sărim fără de veste de pe linie... Doar el singur spusese, că dac-ar putea ar da drumul trenului drept în apă!... „Desigur, asta urmărește, mi^am spus... va sări mai întîi locomotiva, apoi vagoanele cu muniție și peste ele se vor îngrămădi, mcălecîndu-se, vagoanele cu nemții"...

Dar numai ce-am ieșit din nou la lărgime și deodată, în plină cîmpie, meșterul s-a aplecat cu toată puterea pe manete și-a oprit trenul, bușind vagoanele într-un țipăt ascuțit de fiare. Eu am căzut pe lopată chiar lingă focar, subofițerul a fost repezit ca un manechin peste meșter, iar ceilalți doi, aruncați pe podea. Din urmă răzbăteau urletele speriate ale nemților, zguduți de oprirea aceea cumplită sau aruncați de pe acoperșuri și platforme între vagoane și pe terasament. Meșterul a coborât repede și, mai înainte ca nemții să se lămurească ce a fost, a început să arunce pietrele mai mari din fața locomotivei. Cînd s-a desmeticit și subofițerul și-a alergat înfricoșat la dl, i^a arătat pietrele de alături și i-a explicat prin semne că toate fuseseră îngrămădite pe șine.

— *Gut... sehr gut!* a exclamat neamțul, cu fața schimbată, radiind. Peste cîteva clipe meșterul s-a întors pe locomotivă, iar el a strigat de pe scară de cîteva ori, la nemții care începuseră să viermuiască pe lângă vagoane : *Fertig... fertig... fertig!*

Am pornit din nou și dar am intrat în aceeași viteză sălbatică. Pe dealuri și la orizont, înspre cîmpie, cerul pierduse lumina zilei și se învinețise ; văzduhul devenise suriu, iar negurile serii se așezau, îngrămădinduHse parcă înaintea noastră, pe linie. Meșterul s-a răsucit într-un timp spre mine și m-a privit într-un anumit fel, încît i-am simțit inima încărcată deopotrivă de bucurie și teamă, de îngrijorare și mulțumire nemărturisită. Abia atunci am înțeles că meșterul oprise trenul în plină viteză, anume, ca să4 încerce frînele. Aflase poate și distanța cea mai potrivită la care trebuia să frîneze, pentru oa vagoanele din urmă să nu ne împingă, din fugă, peste linia stricată.

Am trecut apoi în aceeași goană și de Inotești. Meșterul mi-a făcut semn să nu mai arunc cărbuni în focar, iar el a încremenit la postul lui de lângă ferăstruieă. Înserarea ascundea acum și dealurile și cîmpia, c-o perdeliure neagră și rară, ca de funigei. Trenul a făcut un ocol lung înspre cîmpie, arătându-ne pe rînd vagoanele pe oare erau îngrămădite umbrele nemților, și a intrat fluerînd între niște maluri de pămînt năpădite de salcîmi și lăstăriș. Terasamentii cobora puțin, pierăndunse treptat în întunecimea încă destrămată a malurilor. Am înaintat astfel cîteva sute de metri, pînă ce tot trenul a intrat în umbrirea aceea, și ne-am oprit dintr-odată, de parcă ne izbisem de un zid, ou locomotiva alunecând cu roțile înțepenite, serîșnind, iar cu vagoanele țacănind și scârțîind în urmă, bulucindu-se peste noi. Nemții au fost din nou înghesuiți și aruncați între vagoane și pe terasament și-au izbucnit, înfricoșați, în urlete. Meșterul, s-a răsucit repede spre subofițer, dar n-a apucat să-l cuprindă, pentru că subofițerul se desmeticise la timp și i-a pus pistolul în piept. Nici eu n-am mai avut cînd să ridic lopata, ca să-i amețesc pe ceilalți doi și-am rămas o clipită încremeniți cu toții, descumpăniți. Meșterul și-a revenit cel dimții șk arătat cu mîna înaintea locomotivei unde erau îngrămădite niște crăci de salcâm. Șra revenit și subofițerul și la împins ou pistolul, de-au coborît amîndoi pe terasament. Meșterul m^a chemat apoi și pe mine și-am început împreună, sub amenințarea neamțului, să dăm-crăcite la o parte. Linia era însă stricată; la numai opt-zece pași de locomotivă, două perechi de șine fuseseră smulse și luate. Cînd a văzut terasamentul gol, neamțul, care stătuse pînă atunci încordat ca un arc,, s-a repezit la meșter cu pistolul întins. Meșterul s-a apărat un timp cu crăcite ce le-avea în mîină și s-a tras apoi 'spre locomotivă, încet, pînă ce s-a lipit cu spatele de ea.

În aceeași clipă însă întunecimea salcânilor a licărit ca de-o lumină jucăușă și-au început să pîriie cumplit arme și mitraliere. Soldații noștri așteptaseră trenul pitiți în salcîmi, deoparte și alta a terasamentului, cu tragerile pregătite. Subofițerul s-a clătinat, lovit pe neașteptate, s-a răsucit și a înțepenit apoi -din nou pe picioare, crispat și întunecat, încremenind, pentru o clipă, atît cît i-a mai trebuit să tragă în meșter. Meșterul s-a apucat cu mîinile de burtă și s-a frânt, prăbușindunse pe terasament, aproape de neamțul care căzuse cu fața in jos. M-am temut atunci de nemții de pe locomotivă și nuam repezit la meșter să-l trag de pe linie, la adăpost. Nemții n^au mai apucat însă să facă nici o mișcare, pentru că din desiș; au apărut patru-cinci soldați de ai noștri și-au urcat la ei, în cabină.

În urmă, bătălia se încinsese pînă la ultimul vagon. Nemții ieșiseră, repede din zăpăceala oare-i cuprinsese la început, săriseră la puști și mitraliere și trăgeau ca turbații, înnebuniți de spaimă. Trăgeau însă în neștire, pentru că ai noștri își aleseseră bine locul și-i prinseseră la întuneric și înghesuială, între malurile terasamentului. Unii, care săriseră din vagoane, au vrut să ia malul în piept, să caute scăpare în lăstăriș. Dar tocmai de acolo au răbufnit niște mitraliere, în plin, prăvălindu-i pînă. lângă tren, pe terasament. Dac-au văzut că nu e chip să fugă, nemții s-au tras pe rînd ân vagoane și s^au așezat pe platforme și la ferestre, să. Se apere. După asta focul lor s-a mai domolit, dar era tras cu socoteală, și grijă, ochit, cit mai aproape de crestele malurilor umbrite de salcâmi.. S-au mai potolit parcă și ai noștri, căci trăgeau acuma mai rar, împrăștiat ; asta le-a dat însă nemților răgazul să răsufle și să se organizeze, așa încît,

deodată, au răbufnit tunurile lor ou repetiție de pe platforme. Clipa aceasta, însă, a fost hotărâtoare; ai noștri au aruncat grenade în câteva rânduri, pînă ce-au distrus tunurile de pe platforme și-au aprins câteva vagoane. Apoi au coborât pe terasament în dreptul locomotivei și s-au năpustit de-alungul vagoanelor, trăgînd ou nemiluita și aruncînd grenade pe ferestre. După ce^au pătruns în vagonul ofițerilor și mu scos pe ofițeri între baionete, sus, pe vagoane au început să apară soldații, cu mâinile ridicate, luminați de flăcări și răsucindu-se pe loc, zăpăciți, căci focul venea din ambele părți. Curînd, au încetat lupta și cei din vagoane și-au început să arunce armele pe ferestre și să coboare scările cu mâinile la ceafă.

În toată vremea asta, eu am avut grija meșterului. M-a ajutat un soldat de-al nostru de l-am tras deoparte și i-am înfășurat apoi burta eu un pansament adus de el din lăstăriș. Meșterul a mai căpătat astfel putere și m-a chemat aproape, de mîa șoptit:

— Trebuie s-ajungem la Ploiești, Manoiache...

Am trimis soldatul acela de i-a adus pe cei care scosese șinele, ca să le pună la loc, iar eu am alergat de^am dezlegat vagoanele cu muniție de trenul nemților. Meșterul ne-a cerut apoi, cu stăruință, să-l urcăm pe locomotivă; acolo s-a așezat cu spatele sprijinit de peretele dinspre tender, cu ochii la manometre și mâinile înfipte adînc în burtă. Durerile îi tăiaseră suflarea și îl cocârjaseră, dar nu-i frînseseră încă tăria și voința aceea de fier pe care nu i le cunoscuserăm pînă atunci. Pe fața-d lipsită de sânge, alb-gălbui, tresări un zămbet firav, neîmplinit, care m-a înfricoșat, căci am simțit că meșterul nu mai avea prea mult.

— Ai să conduci tu locomotiva, Manoiache, a șoptit el... Treci la manete !... Uită-te pe linie... așa... ce vezi ?

— Au terminat de pus șinele, meștere... linia e liberă...

— Plueră... așa... încă o dată !... Nu te mai uita înapoi... Lasă, că are grijă armata de nemți!... Trage acuma maneta... ușor... mai ușor... mai mult... așa!... Locomotiva a smucit vagoanele și-apoi a pornit s-alunece, căpătînd treptat viteză... Rămâi cu mîna pe manetă ! mi-a cerut meșterul... Așa... Acum privește linia, departe, înainte, drept...

•

Am trecut prin gări, cu cele cinci vagoane după noi, aproape zburînd. După un timp am umplut focarul cu cărbuni, oa să ne-ajungă pînă la Ploiești, și-am încremenit din nou la ferăstruică. Meșterul stătea cocârjat în colțul lui dinspre tender, țimîndu-se încă de burtă. Fața i se albise și mai mult și i se brobonise de-o sudoare care scînteia aprins în lumina focarului. Odată cu sângele pierdut i se scursesese și puterea și chinuiaua poate dureri cumplite, căci rămăsese cu dinții încheștați și ochii privind în gol, ațintiți către manete. Ținea singur socoteala gărilor, după cum sărea locomotiva peste linii, le murmură numele, scrășnind, și urmărea răbdător, tenace, fuga aceea ușoară și disperată a trenului. Își simțise sfârșitul aproape și se temea să nu cadă înainte de-a ajunge cu muniția la Ploiești.

După ce-am trecut însă și de Valea Călugărească și roțile au duruit înăbușit pe podul de peste Teleajen, mi-a cerut să apăs puțin cite puțin maneta. Locomotiva și-a domolit fuga, pufăind zgomotos și mar, obosită, poticnindu-se când mîna îmi tremura prea mult.

Cînd am trecut pe lîngă luminile albăstrui ale rafinăriilor de petrol «din dreapta, meșterul a tresărit și m-a întrebat:

— Ce vezi ?

Era încă întuneric, dar în curînd, de o parte și alta a liniei au apărut umbrele joase ale căsuțelor mahalalei. Deasupra lor, departe în fund, peste oraș, întunericul acela părea un nor de păcură, aprins. Într-un rînd în partea aceea au răsunit, înviforat, cîteva rafale de arme automate și meșterul a tresărit din nou.

— Hei, ce vezi ? mia întrebat el, încă o dată.

— Luminile de la barieră, meștere...

— Oîte pînă acolo ?

— Patru-cinoi sute de pași...

— Apasă maneta, mi-a poruncit... ușor... mai ușor... așa... mai mult... încă... pînă la fund...

Locomotiva a pufăit prelung și-a înțepenit apoi, supusă, ca la două sute de pași de barieră. Din întuneric au apărut niște umbre care au năvălit peste linii și snau repezit la vagoane, nerăbdătoare, tăcute. "Una singură s-a oprit din fugă, în dreptul locomotivei, și-a întrebat în șoaptă :

— Muniție ?

— Muniție, am răspuns eu.

Apoi m-am aplecat asupra meșterului, căci răsufă și mai stins și-mi făcuse semn să mă apropii. Peste luminile ochilor lui de cicoare, pluteau acum, sticloase, apele morții.

— Manolaclie, a dngăimat el, răpus... să-i povestești tovarășului Dună de la depou, cum a fost... te duci la el cu Petre, cu taică-tu...

I-am povestit însă doar tatei, pentru că pe tovarășul Dună nu l-am mai apucat. Căzuse și el, chiar în noaptea aceea, în bătălia care s-a dat atunci pentru despresurarea gării și a orașului de nemți...

Sîîrsitul bateriei

Povestirea unui ofițer de stat major

oată ziua de 23 august 1944 mi-o petrecusem în port, la postul de comandă al companiei a zecea, pe țarm și pe dig, sau în cazematele unităților noastre de acolo. În zori primisem o misiune specială de la șeful statului major al diviziei noastre, care m-a chemat singur în birou și timp de aproape un ceas mi-a explicat în fața hărții de pe perete ce aveam de făcut. La harta aceea lucraserăm noi, ofițerii statului major, timp de o săptămână, ziua și noaptea. Întocmirea ei pornise de la o ipoteză care la început ni se păruse absurdă, dar care, pe măsură ce intram mai adînc în analiza situației ce se creiase atunci în țară, devenea din ce în ce mai posibilă. De altfel, statul major trebuia să fie pregătit pentru orice, chiar și pentru niște situații care par imposibile la prima vedere.

În acele zile simțiserăm că în aer plutea ceva nedefinit, dar inevitabil și așteptat, ce mărise neliniștea și încordarea în care trăiam. Poate

că șeful statului major știa mai mult, însă nu ne spusese nimic și nui schițase nici măcar un singur gest care să întărească bănuiala noastră, plină de prudență și tact. Dar nici nu eram lipsiți de unele indicii, care ne dăduseră de gândit și ne obligaseră să trecem grăbiți la acțiune. La statul major se adunaseră câteva informații, care dezvăluiau o atitudine nouă și ascunsă a nemților față de noi, ceea ce ne-a făcut să fim și mai prevăzători.

Așa, de pildă, pe la începutul lui august au apărut în oraș și pe litoral niște uniforme cenușii, ale unor unități nemțești necunoscute de noi pînă atunci. Am întrebat comandamentul german despre ele și ne-a spus că sînt unități aduse din Crimeea, care scăpaseră adică, pe mare, din dezastrul de acolo. „Stăncuțele” acestea însă, c-așa le botezaserăm, umblau tot timpul prin oraș ca niște *ober* inspectori grijulii și atenți, cu ochi cercețatori, de vulpe. Prin unele locuri mai importante din sistemul nostru de apărare treceau aproape în fiecare zi și, de curînd, unitățile noastre ni-i semnalaseră și pe litoral, precum și în adîncul dispozitivului nostru din Dobrogea. Aflaserăm însă destul de repede că făceau parte din niște unități speciale, pregătite pentru lupta din spatele frontului, șiom început și noi să urmărim toate mișcările lor.

Dar n-a trecut prea mult timp și-au mai apărut și alte uniforme, negre, ca de ciocli. Astora le spusaserăm „corbi”, c-așa arătau, ca niște păsări de pradă hulpave, tuciurii. Pe ăștia îi vedeam mai rar prin oraș : stăteau mai mult închiși și ieșeau seara sau noaptea, în grupuri de cîte trei, ca niște patrule de ordine. Erau unități de poliție „SS” speciale, pentru front, și-aveau, în vedere mai mult ordinea și disciplina nemților, căci și printre ei erau din ăia care se saturaseră de mult de război.

Bănuielile noastre crescuseră însă și mai mult, cînd cîteva unități din astea, de „stăncuțe” și „corbi”, fuseseră cantonate în casele din jurul postului de comandă al diviziei... „Bine, ne-am spus, dacă asta e situația, trebuie să fim și noi pregătiți!”... Am creiat atunci un al doilea post de comandă al diviziei, pe oare l-am numit „operativ”, afară din oraș, în dispozitivul trupelor noastre. Postul de comandă din oraș a rămas însă să funcționeze mai departe, ca nemții să nu simtă mutarea noastră.

Totodată, am început elaborarea grăbită a unor planuri secrete de luptă, în eventualitatea unei ciocniri armate cu nemții din țară. Misiunea mea din ziua aceea tocmai aceasta era; trebuia să verific viabilitatea unui asemenea plan, pe teren, în partea dispozitivului de apărare ocupat de trupele noastre în port. Alți ofițeri de stat major plecaseră în aceeași dimineață, în alte părți ale frontului nostru de apărare, cu aceeași misiune.. Pe cît puteam, fără a dezvălui din tainele planului, trebuia să pregătim și pe comandanții unităților din zonele respective.

Mă gîndeam că măsura asta pripită a șefului de stat major fusese impusă de forfota nemților din ajun. Toată ziua, la reductul lor de la bateria „Tirpitz” de pe litoral, dintre Agigea și Constanța, fusese un du-te-vino neîncetat de agenți pe motociclete și de mașini. Desigur, înfrigurarea, asta a lor putea să fie legată de dezlănțuirea ofensivei sovietice de la Iași și Chișinău, dar faptul că nu ne mai chemaseră și pe noi, cum făcuseră în alte dați, întărise și mai mult bănuielile ce le aveam că nemții pregătesc ceva pe ascuns.

Plecasem de la statul major fără de nici o hartă, dar aveam în minte întregul dispozitiv al trupelor românești și nemțești din port și cunoșteam

amănunțit desfășurarea operațiunilor proiectate de noi împotriva nemților. Planul, care se baza pe surprindere, hotărâre și forță de izbire, urmărirea scoaterea rapidă a nemților din luptă și salvarea instalațiilor portuare, civile și militare. Pentru aplicarea lui nu puteam dispune decât de unitățile aflate în dispozitiv și asta ne îngrijora cel mai mult, pentru că nemții erau mai numeroși, mai bine instalați și mai tari... „Numai bateria „Tirpitz” dac-ar intra în acțiune, îmi spuneam, singură ar putea distruge orașul, portul și apărarea noastră de pe litoral și din interior, pe o rază de treizeci și șase de kilometri !”...

În socotelile noastre nu putuserăm însă prevedea forța morală a soldaților, ura pe care ei o nutreau de ani întregi împotriva nemților și nici situația care se creiase mai apoi în țară, prin dezlănțuirea insurecției armate la București, sau ajutorul pe care-l puteam primi de la populația civilă, fapte ce-au fost hoițărtoare, oum se va vedea.

Am ajuns în port în zori, înainte de răsăritul soarelui. Voiam să-mi aleg un punct de observație din care să văd ca-n palmă toată desfășurarea portului, precum și a țărmlui și a apelor pînă departe, în fund, la orizont. Am coborît malul abrupt și bolovănos, acoperit de țepi și scaieți, de tufărișuri uscate, pe lîngă bateriile de coastă ale marinei românești, care aveau misiunea să apere portul și orașul, apele apropiate ale mării. M-am așezat pe o piatră de sub amplasamentul bateriilor și-am trimis agentul care mă însoțea după comandantul companiei a zecea, ids la Regimentul 34 infanterie, care avea dispozitivul în port. Am încercat să mă smulg gândurilor care mă neliniștiseră toată noaptea și care fuseseră și mai adînc răscolite de misiunea ce-mi încredințase șeful statului major, și să aștept în liniște clipa răsăritului. Cerul era limpede și înalt, vînat-azuriu, ca de sticlă translucidă, ușor întunecat la orizont, unde se unea cu apele. Marea dormita încă liniștită, cu fața uleioasă și grea, pămîntie, negru-albăstrie. Din larg venea o boare răcoroasă și umedă care înviora aerul și rispea răsuflarea mocnită și stinsă a pămîntului ars de căldura verii. Iar pe ape, aproape de orizont, pluteau în convoi umbrele negre ale vaselor de război care patrolau la coastă. La ieșirea din port, pe lîngă far, vedete rapide nemțești săgetau apa, brodînd pe ea dungi ușoare de spumă alburie. Niște pescăruși țipau și forfoteau pe sus, singuratici și flămânzi, lăsîndu-se din cînd în cînd, în fugă, pe apele murdare din port. O santinelă de pe chei înțepenise cu ochii la îmbulzeala lor și cu arma la subțioară, vînătorește.

Și chiar în clipa aceea zarea răsăritului sna aprins, împurpurîndu-se, iar din apă s-a ridicat geana de lumină a soarelui. Marea a prins a străluci în cioburi scânteietoare, aruncate ca într-un pod de argint către țărml, iar văzduhul s-a umplut diamantin de lumină. Razele s-au izbit apoi într-o lulgerare vie și frîntă, de baioneta ostașului de pe chei. Răsăritul dădea portului de la picioarele mele o aureolă siderală de pace.

După asta am prins din nou firul gândurilor care de fapt nu mă părăsiseră nici o clipită. În sinea mea nu mai eram speriat, ca pînă în dimineața aceea, pentru că înțelesesem că, oricum, într-un fel sau altul, tot trebuia să ne ciocnim cu nemții. Lucrul acesta mi se părea acum inevitabil și spre înțelegerea lui adîncă mă conduseseră cu rigurozitate gândurile pe care mă obișnuisem să mi le respect. Războiul împotriva Țării sovietice fusese o prostie și o crimă și ne^ar fi împins pînă la urmă la catastrofă... „Dar cum să ieși din el, cînd ai atîția nemți în țară, care într-o

singură zi ar putea trece totul prin foc și sabie?"... „Prin luptă!", acesta era răspunsul gândurilor mele din dimineața aceea. Ce trebuia însă, să facem ca să-i îngenunchem pe nemți din prima clipă, încă nu puteam întrevede și de aceea eram neliniștit și speriat.

Ca ofițer de stat major mă învățasem să-mi stăpânesc sentimentele și să mă feresc de aparența înșelătoare a lucrurilor. Aveam judecata lucidă și rece, dură, bazată pe analiza obiectivă a faptelor, și de cele mai multe ori rămâneam vrînd-nevrînd robul ei... Că trebuia să ieșim din război, nu mă mai îndoiam, și nici că puteam face aceasta numai prin luptă!... Mă îndoiam însă de puterea noastră, de izbândă, fără de care orice încercare de împotrivire față de nemți ne-ar fi fost fatală... Și iată de oe : numai în Dobrogea forța nemților era de două ori mai mare ca a noastră. Zecilor de mii de soldați, înglobați într-un singur sistem de apărare dinainte pregătit, li se adăugau bateriile de coastă, navale de război din Marea Neagră, cu infanteria marină și artileria lor, flota militară de pe Dunăre, depozitele imense de muniție, precum și posibilitatea sigură a unei intervenții rapide a altor trupe nemțești din Moldova și Bărăgan, sau din Bulgaria, dinspre sud. Numai puterea de distrugere a bateriei navale „Tirpitz", adine îngropată în pământ la sud de Constanța, făcea cât toată artileria noastră și răsturna dintro dată raportul de forțe în favoarea nemților. Ori, pe lângă această baterie, nemții mai aveau o baterie de coastă la capul Midia, la nord de oraș, precum și alte baterii antiaeriene, care puteau foarte bine trage pe pământ.

Acolo, pe piatra aceea de pe mal, m-a găsit comandantul companiei a zecea, căpitanul Peneseu. Era un om scund, subțire și zvelt, iute, neliniștit, dar sigur pe sine și hotărât. Purta în colțul buzelor un zâmbet, care-i însenina întotdeauna fața, iar în ochi o lumină ageră și vie, pătrunzătoare. Mi-a raportat că avusese o noapte liniștită, că-n tot dispozitivul companiei sale nu se petrecuse nimic deosebit, numai că nemții făcuseră cu unitățile lor un exercițiu de alarmă, către ziuă, și stricase și soldaților noștri cheful de somn... „V-ați trezit acum și voi — m-am gândit eu la nemți... Păi, noi de-o săptămână nu mai închidem ochii!"

Am făcut semn, căpitanului, și s-a așezat și el lângă mine, întors tot așa, către port și mare. Soarele se ridicase deasupra apelor și-și juca razele aprinse și prelungi în legănarea lor liniștită. Dincolo de dig, în larg, fața apei le răsfringea ca o oglindă vie, în sus, iluminând văzduhul. Mi-am coborât privirile obosite spre așezările din port și-am cerut căpitanului să-mi arate de acolo poziția unităților sale, ca și oînd n-aș fi cunoscut-o pînă atunci. Am ridicat binoclul la ochi și l-am ascultat tăcut, urmărind pas cu pas amplasamentele indicate de el pe teren. În fund, de la farul principal spre stînga, străluceau în soare digul, depoul căilor ferate, silozurile și, dincolo de ele, gara maritimă, unde era sediul comandamentului german. Partea aceasta era toată în mâinile nemților. Urmau apoi către noi, docul plutitor, șantierul naval, stația de petrol, siluetele rotunde ale cisternelor de petrol, înghesuite pînă sub mal, iar în stingă acestora, stația t.f.f. a marinei și tunelul de cale ferată prin care trenurile coborau în port. Partea aceasta era în mîna noastră, în stăpînirea companiei a zecea, a cărei misiune principală era aceea de a apăra rada portului și instalațiile portuare amintite. Două dintre plotoanele companiei erau plasate în prima linie, grupate în jurul celor trei cazemate de la farul verde, casa marina-

iiilor și cisternele de petrol; al treilea era ceva mai în spate, la tunel și stația ț.f.f.; iar al patrulea, în rezervă, sub mal, înapoia stației de petrol.

— Ce te faci, l-am întrebat eu pe căpitan, arătând în același timp cu mâna, dacă în luptă trebuie să schimbi fața frontului înspre silozuri și garamaritimă?

— Păi, acolo sînt nemți, a spus el și șina fixat privirile-i inteligente în ochii mei...

— Și dacă., am mormăit eu.

— Las un singur ploton la cazemate, iar pe celălalt îl împing spre stînga, către depou și silozuri... în linie cu pietonul al treilea de la tunel...

— De ce nu iei plotonul din rezervă? l-am întrebat.

— Păi, în cazul despre eare-ați vorbit, m-a măsurat el cu privirea, pătrunzător, trebuie să am și -spatele asigurat... trebuie să fac adică față și aicea spre mal, împotriva unei intervenții posibile dinspre șosea și calea ferată...

— îți mulțumesc, i-am spus, cu vocea sugrumată, și m-am ridicat.

În clipa aceea, mintea-mi fusese fulgerată ca de-o lumină și-mi simțeam inima caldă, bubuindu-ani pieptul. Ceea ce eu trebuia să stabilesc pe teren, fusese dinainte gîndit de căpitan și poate și de ostași. Simțiseră poate și ei, că n-aveam încotro și că pînă la urmă trebuia să ne batem cu nemții.

— Hai pe la cazemate, am spus.

Am coborît malul în pas ușor, cu gândurile fremătînd, surprins de legitatea aceea ascunsă a lucrurilor de care mă temusem la început... „Dacă și comandamentul și ofițerii de rînd, îmi spuneam, au gîndit pe ne știute și în același timp, aceleași măsuri capitale, însemnează că ele sînt mai mult decît necesare și singurele salvatoare...” Uimirea mea a crescut și mai mult, cînd, pătrunzînd în dispozitivul companiei, am constatat că soldații purtau hotărârile noastre în inimile lor.

Am trecut cu Penesou pe ia fiecare cuib de mitralieră, pe la tunurile anticar plasate în adăposturi ferite, pe la brandurile ascunse sub mal, precum și pe la plotonul din rezervă și peste tot ne-am dat seama că într-un timp destul de scurt și armele și unitățile puteau fi îndreptate ușor împotriva nemților. La nevoie, în cel mult o jumătate de ceas, compania putea lua un dispozitiv de „arici” și-ar fi putut astfel lupta de jur-împrejur. Mai greu era cu cazematele care aveau ambrazura deschisă spre apă, în rada portului. Ele erau bune în cazul unui atac de front al navelor nemțești, dar noi trebuia să ne batem mai întîi cu nemții din port. Am trecut pe ia fiecare mitralieră și-fam controlat cu grijă adîncimea și cîmpul lor de bătaie, dinspre apă și țarm.

— Și ce faceți, dacă sînteți încercuiți? i-am întrebat pe soldați.

O cazemată, cea de la farul verde, care era cea mai expusă și cea mai apropiată de nemți, avea ambrazuri deschise de jur-împrejur. La cea din mijloc, de la casa marinarilor, se puteau folosi cu succes răsuflătorile și ușa din spate, îngropată în întregime în pămînt. Lucrurile stăteau mai prost cu cea de a treia cazemată, de la cisternele de petrol; ea era îngropată aproape toată sub mal și n-avea vedere decît înspre apă. Comandantul grupei de aici, care nena așteptat ou soldații aliniați în fața cazematei, era un sergent din „Viile noi”, de la Constanța, înalt și osos, bine legat, cu fața arămie și aspră și cu fruntea puțin colțuroasă, cum o au dobrogenii. Am intrat împreună în umbrirea și răcoarea cazematei și l-am întrebat:

—• Ce te faci Șerbane, dacă trebuie să trageți și în colo, spre silozuri și gara maritimă ?

Sergentul m-a privit bănuitor și rece, tăcut, căutând să înțeleagă numai din privirile mele, dacă mă gândeam cu adevărat la așa ceva sau dacă vroiam să-l încerc.

—• Dacă trebuie, a murmurat el, fără să mă slăbească din priviri, ne descurcăm noi...

—• Să presupunem că trebuie...

— Dumneavoastră dați numai ordinul, a scrâșnit el, și lasă... cu dinții tragem de *ei!*

— Adică, de cine ? m-am încruntat eu.

El a tresărit, speriat, dar n-a mai avut ce ascunde și a răbufnit, cu ură :

— De nemți... dumnezeul mării lor !

„Cînd și-au dat ei seama cu adevărat, m-am întrebat, gîndindu-mă la soldați, că trebuie să ne rupem de nemți și să ieșim din război?!“... „Poate de la început“ ! mi-am răspuns, cutremurat, și pentru prima dată m-am temut de gândurile adevărate, ascunse ale soldaților. În același timp însă, îmi venea să strig, să urliu de bucurie. Puterea aceea formidabilă care ne trebuia, ca să ne rupem de nemți și la nevoie să-i zdrobim, o descoperisem astfel în inimile soldaților, în ura lor înăbușită, clocotitoare față de cotropitori. Chipul mi s-a luminat treptat și-o încredere copilăroasă, oarbă, am căpătat pe loc în trăinicia planurilor noastre de la statul major. Ele se născuseră și se împliniseră mai întîi în sufletele și inimile soldaților, din dorința lor arzătoare de a scăpa de război și de nemți.

— Și cum o să faci ? l-am întrebat pe Șerban.

În cîteva cuvinte numai mi-a arătat un plan al lui, ingenios prin simplitatea sa, dar care asigura o securitate maximă în condițiile cazematei de sub mal. Partea cazematei dinspre nemți trebuia puțin dezgolită de pămînt, pînă la gura răsufălătorilor care răspundeau undeva în mal; trebuia de asemenea lungit șanțul prin care se intra în cazemată, ca să se poată la nevoie trage și din el, iar tunurile antitanc de pe chei trebuiau aduse în spatele cazematei, numai cu țevile ridicate ușor pe lingă ea. Mi-am dat seama că planul era gîndit și rumegat în zile și nopți de nesomn, cînd el și soldații, în loc să stea cu ochii către apă și țărîm, tînjiseră ca niște copii bolnavi cu privirile îndreptate spre silozuri și gara maritimă, la nemți.

—• Apucați-vă de lucru, le-am ordonat eu.

În ochii sergentului au strălucit niște văpăi adinei, mistuitoare.

— Să trăiți, dom'maior ! a izbucnit el, încremenind cu mîna la cască, iluminat.

Către prînz m-am tras la postul de comandă al companiei, la stația de petrol, ca să gîndesc în liniște situația din port. Asta învățasem de la șeful statului major, colonelul Ursu; adunam întîi toate datele posibile privind o cunoaștere cât mai amănunțită a situației create, le cercetam pînă găseam înțelesul lor cel mai adine, precum și legăturile dintre ele care nu se dezvăluiau oricui, iar apoi stabileam cu claritate ideea de bază a operației ce trebuia întreprinsă, pentru ca să ajung la scopul dorit. Căpitanul Peneseu s-a dus să facă rost de ceva mîncare, căci alergasem la divizie de-a dreptul din pat, iar eu m-am întins pe lada lui de campanie cu fața în sus și mîinile sub cap, cu ochii închiși. Am revăzut încă o dată,

în minte, amplasamentele tuturor unităților nemțești și românești din incinta portului și minam închipuit mișcările neașteptate ale trupelor noastre, în clipa când planul din mapele și de pe hărțile statului major va intra în acțiune... „E bine”, mi-am spus, convins mai mult ca niciodată de asta. Apoi am întins mina spre măsuta, de alături și-am răsucit butoanele radioului, pînă ce am dat de-o muzică limpede și veselă. În curând, a venit și Penescu, urmat de doi soldați care au lăsat pe masă cîteva farfurii cu bunătăți aromitoare și-o sticlă de coniac grecesc „Metaxa”, dibuită cine* știe cum de pe la marinarii sau nemții din port.

— O, păstram pentru o zi mai deosebită, a zâmbit Penescu, amar, în colțul buzelor... eu zic s-o desfacem acum... e cazul!

Dar numai cenam închinat și-am răsturnat primele păhăruțe și-n cameră a țîrîit prelung, nervos, telefonul. Mă căuta șeful statului major, colonelul Ursu.

— Ei, cum e ? m-a luat el, din scurt.

•— E-n regulă, am raportat eu.

— Ești sigur ?

— Pe răspunderea mea, domnule colonel! l'am încredințat, zîmbind.

— Văd că ești vesel!

— Am onoarea să vă raportez că sînt...

— Da, da... ai dat, desigur, de lăzile alea de contrabandă, pe care le rechiziționează Penescu în port!

Eram cu sticla pe masă și nu km contrazis.

— Vino la comandament, mi-a cerut apoi colonelul cu glasul schimbat, plin de gravitate... Acolo unde ne-am întîlnit de dimineață ! a adăugat, dîndu-mi a înțelege că la „partea operativă” de la Palas și nu la sediul din oraș, înconjurat și pîndit de nemți.

Am îmbucacat ceva în picioare, am mai răsturnat cîteva păhărele și-am plecat. Drumul pînă la divizie l-am făcut cu motocicletă, care m-așteptase sus pe mlal, străbătînd străzile și apoi drumurile prăfuite din afara orașului, nerăbdător, în fugă.

Am intrat în birourile statului major, scutunîndu-mi picioarele de praf și ștergîndu-mi fruntea și fața de sudoare. Soarele era fierbinte, arzător, așa cum este vara, în miezul zilei, pe țărîmul dobrogean. Înăuntru stăruia încă o umbrire răcoroasă, înviorată de adierea de zefîr care mișca ușor perdelele ferestrelor deschise. La masa de studiu, în fața unei hărți ce reprezenta orașul, portul și împrejurimile, stătea aplecat comandantul companiei de transmisiuni de la divizie, un căpitan grăsuț, dar iute și negricios. El mi-a spus că șeful statului-major este ocupat și că trebuie să mai așteptăm, că nu era singur în birou. Apoi m-a făcut semn să mă așez și eu alături, în fața hărții aceleia pe care era însemnată situația trupelor noastre 'din Dobrogea. Cum era și firesc, mi-am aruncat privirile pe înfățișarea locurilor de unde veneam, din port, și am început să mă gîndesc la acțiunile pentru care fusem trimis în zori acolo. Acum le vedeam legate de celelalte acțiuni plănuite de-noi și cate se vor desfășura la nevoie în oraș, pe țărîm sau în teritoriu. Desigur, că nici una dintre ele nu era trecută pe harta aceea, dar eu cunoșteam intențiile noastre și vedeam pe hartă a ceea, linii și săgeți imaginare care le reprezenta și nu erau nici măcar bănuite de căpitan Minam dat însă seama, curînd că și el cerceta cu aceeași atenție harta și

tot pe porțiunea de care răspundeam eu, din port. Abia mai apoi și-a mutat privirile oeva mai la sud de oraș și și-a fixat vârful creionului, ascuțit oa un ac, pe amplasamentul bateriei „Tirpaltz”.

N-a trecut însă prea mult timp și ușa de la biroul șefului de stat major s'a deschis, iar noi ne-am ridicat imediat în picioare. Spre surprinderea mea, de acolo a ieșit un civil ceva mlai în vîrstă ca noi, îmbrăcat destul de modest, c-un costum de doc spălăcit, dar curat și bine croit, cu 'gulerul cămășii descheiat și ușor răsfrânt și c-o șapcă muncitorească în mîină, pe care abia lângă ușă și-a pus-o în cap. Ginul acesta a trecut pe lingă noi, calicind apăsător și rar, sigur de sine și privindu-ne cu niște ochi vii și nemărginiți, albaștri, mistuiți parcă de o uimire ce nu se mai termina., în ochii aceia am deslușit și o înțelegere pe care, în trecerea aceea de o clipă, omul acesta a ținut a neo arăta; pe buze și în pdviri i-a tremurat fugar, ca o părere numai, un zâmbet pe care repede și la șters.

A apărut apoi și șeful statului major, colonelul Ursu, și s-a apropiat de noi cu pasul întins, îngândurat.

— Continuă, te rog, domnule căpitan! a cerut el, ceea ce însemna că ei începuseră convorbirea înainte de vizita aceea neobișnuită a civilului ou haine de doc...

— Cred, totuși, că lacul cel mlai potrivit este acesta, a arătat căpitanul pe hartă... sub mlai, în dispozitivul trupelor noastre, între pozițiile infanteriei marine din jurul bateriei de coastă românești și ale companiei a zecea din port... Aici nemții nu vor putea pătrunde și deci nu ne vor împiedica să săpăm...f Și nici nu vor mai putea reface legătura... afară numai de cazul cînd ne-ar scoate și pe noi și pe marinari din port... Rămâne să stabilim unde anume și cînd începem...

— Cum e locul ăsta, acolo, Negură? m-a întrebat șeful statului major, fără să-și ridice ochii de pe hartă.

— Ferit, domnule colonel... în spate, malul înalt și pustiu... în față, apele portului... ân dreapta, marinarii, iar în stînga, noi...

— Atunci, s'a răsucit colonelul spre căpitan, du-te acum și fă recunoașterea... șanțul • trebuie să cadă de-a curmezișul țărmlui., după căderea serii, începeți... pe măsură însă ce unii sapă înainte, alții acoperă șanțul în urmă... să nu se cunoască nimic... cînd l-ai găsit, pui semn și te retragi...

— Am înțeles, domnule colonel! a salutat căpitanul și a dat să plece.

— Stai, la oprit șeful statului major... diseară iei cu dumneata puțini oameni... patru-cinei, atât!

Am priceput de la început că era vorba de cablul subteran care făcea legătura între comandamentul german de la gara maritimă și bateria navală „Tirpitz”, îngropată pe înălțimea de la sud de oraș, aproape de Agigea. Știam mai demult de existența unui asemenea cablu, dar nu cunoșteam încă traseul lui. Ori, locul acela dintre malul râpos și apa portului era un punct obligator de trecere pentru cablu. Dacă el exista, trebuia să străbată pe undeva porțiunea aceea de trei-patru sute de metri. Ideea săpării unui șanț de-a curmezișul țărmlui ne-a apărut astfel ca singura posibilitate de a intercepta legăturile nemților.

După plecarea căpitanului, ne-am mutat la harta din perete și am raportat șefului de stat major că, în cazul ipotezei studiate, planurile noastre privind dispozitivul și mișcările dorite ale trupelor din port corespondeau realităților, precum și *intențiilor* statului major. Am vrut să-i

spun ceva și despre starea de spirit a trupelor, dar el m'a întrerupt, căci avea gândurile în altă parte. Ne-am întors din nou la masa de studiu, dar nu ne-am așezat. Șeful statului major a rămas o clipă pe gânduri și-apoi și-a ridicat privirile spre mine, îngrijorat.

— Negură, a murmurat el, cunoști amplasamentul bateriei „Tirpitz” ?

— Așa, în general, am răspuns.

— Noi, a urmat după un timp, încercat de-o mâhnire neascunsă, am subapreciat totuși importanța bateriei... Apoi s-a dus pînă la casa de fier din colț, masivă și butucănoasă, grea, înaltă cît peretele, da zornăit zăvoarele și s-a întors cu o hârtie de calc, pe care a desfăcut-o, foșnind, și mina întins-o... Studiază planul ăsta, mina spus... Sna dus dena încuiat casa de fier, în acelaș pas cumpănit și sigur, apăsas, și iar a revenit: iNe trebuie o schiță și mai amănunțită a amplasamentului și forțelor bateriei... Trebuie să faci chiar azi o recunoaștere într-acolo...

Am salutat și m-am retras într-un birou alăturat, să cercetez schița, în liniște. Tot acolo am și mâncat, căci am telefonat la popotă și mi-au trimis prânzul într-un sufertaș. Schița era cam veche și incompletă chiar la data întocmirii ei, așa c-am mai trecut pe ea, cu creionul, ușor, și lucrurile pe care eu le cunoșteam, dar nu erau trecute. Am încercat să-mi amintesc tot ceea ce văzusem cu prilejul celor cîteva vizite pe care le făcusem la baterie, dar prea multe lucruri noi nici eu nu mai știam.

Mai demult, nemții avuseseră obiceiul să ne invite în salonul subteran al comandamentului bateriei și să ne arate cu trufie și dispreț unele planuri de ale lor, pregătite pentru apărarea Dobrogei și a litoralului, planuri în care eram și noi cuprinși... „Voi tot nu vă pricepeți la așa ceva, parcă, ne-ar fi spus... lăsați-ne pe noi să gîndim și pentru voi!... Cînd o să zicem *eins*, voi trebuie să faceți mișcarea asta... la *zwei*, astalaltă... la *drei*, acționați după ipoteza A... la *vier*, după ipoteza B"... Și așa mai departe...

Planurile lor erau concepute cu mult discernămint și meticolos, asigurate cu unitățile și tehnica de luptă necesară. Erau însă lipsite de inventivitate și suplețe și excludeau aproape gîndirea și a celorlalți ofițeri din subordine. Dovedeau o logică strînsă și dură, căreia, în momentul cînd intra în acțiune, nu i se putea nimic împotrivi. Dar dacă un singur lucru se dovedea a fi greșit, sau în timpul desfășurării luptelor ar fi intervenit ceva nou, neprevăzut, planul s-ar fi putut tot atît de bine. și aproape inevitabil prăbuși.

Dacă stau și mă gîndesc mai adînc, acum după atîția ani, și încerc să stabilesc cît de cît legăturile între cele ce s-au întîmplat atunci, poate că înfrîngerea nemților în Dobrogea sna datorit și acestui fel al lor de a gîndi, concepției lor militare. Trebuie să spun că după asemenea întîlniri, în statul nostru major era mereu reactualizată anecdota, după care planurile lor operative aveau nevoie de un cod secret, pentru ca fiecare-comandant să știe ce va face în situațiile A.B.C. de la punctele un, doi,, trei, patru...

Am așteptat de sna mai domolit căldura și-am sărit din nou în atașul motocicletei. Aveam situația bateriei în minte, căci schița o lăsasem, cur» era și firesc, șeful de stat major. Am uitat să spun că, înainte de a pleca, am trecut și pe la șeful *biroului doi*, de informații și oontrainfbrmații, căruia i-am arătat misiunea pe care o aveam și i-am cerut datele de care dispuneau ei despre baterie. Cu cele ce știam eu mai dinainte, cu cele ce aflasem după schița statului major și cu informațiile primite de la *biroul*

•doi, md-am putut face astfel o imagine aproape completă despre baterie, în realitate, puterea bateriei era mult mai mare decât aceea pe care o cunoscuserăm noi la început. Bateria hitleristă „Tirpitz” era în fond un reduct puternic, cu o formidabilă capacitate de luptă, de apărare și de izbire, de bombardament; ea constituia inima dispozitivului german nu numai de pe țărmul Mării Negre, ci din toată Dobrogea. Nemții făcuseră din această baterie încetul cu încetul, punctul lor de rezistență cel mai important, pe care-l ținuseră în același timp cât mai ferit de privirile noastre.

Bateria dispunea astfel de cele trei tunuri mari și grele, de 280 mm, ale bateriei navale „Tirpitz”, de patru tunuri antiaeriene de cel mai mare calibru, de două baterii antiaeriene și navale dintre cele mai puternice, de opt tunuri antiaeriene mijlocii și numeroase tunuri antiaeriene mici, cu repetiție, care puteau trage ca niște mitraliere în sus, pe mare sau pe pământ. La toate acestea se adăuga puterea de foc a cazematelor, precum și a unităților de infanterie care apărau bateria. În acest reduct, nemții aveau pe lângă soldații care deserveau și asigurau paza bateriei navale, pe lângă servanții bateriilor antiaeriene, unități speciale de cazemate, unități de infanterie dispuse într-un puternic dispozitiv de apărare, unități speciale de pioneri de asalt, o companie de interlocație, precum și unitățile convenite de transmisiuni. Tot aici nemții înghesuiseră o bună parte din trupele evacuate din Crimeea, al căror efectiv noi nu-l mai cunoșteam. Iar mai târziu, în noaptea de 23 august și în zilele următoare, tot aici se concentraseră și alte unități ale trupelor nemțești din zona litoralului.

Amplasamentul bateriei era apărat de jur-împrejur de importante forțe de uscat, de câteva rânduri de rețele de sîrmă, dintre care unele pitice, lîlpite de pământul înherbat și de câmpuri de mine suprapuse, pe o adîncime de un kilometru. Bateria avea o acțiune directă și masivă, distrugătoare asupra portului și orașului, precum și asupra coastei, la nord și la sud, pe o distanță de treizeci și șase de kilometri; ea putea bate pe aceeași distanță teritoriul Dobrogei în adîncime, spre Dunăre, sau în jos pînă la granița cu Bulgaria. Printr-un bombardament neînterupt putea distruge ca un ciocan flota noastră de război, portul și orașul Constanța, marile depozite de muniții și alimente care se aflau în port și oraș, așezările de pe țărm.

Cu cât mă apropiam de baterie și mă gîndeam mîi adînc la toate acestea, cu atît mai mult îmi dădeam seama că nemții anume organizaseră reductul bateriei, ca să poată face față oricărei acțiuni ofensive de pe mare sau de pe uscat, timp îndelungat. Am uitat să spun că toate adăposturile bateriei erau de beton armat, subterane, cu un strat foarte gros de pământ deasupra. De asemenea, adăpostul comandamentului era subteran, din fier și beton armat, cu săli spațioase și aerisite, legate între ele de tunelele culoarelor cenușii, întunecoase și cu tavanele boltite acoperite de rețeaua firelor electrice și de telefon. Instalațiile subterane ale bateriei aveau și un nivel tehnic ridicat; ele transmiteau în mod automat fiecărui tun și fiecărei baterii, elementele de tragere calculate la postul de comandă. Afară, bateria avea trei observatoare: unul din beton armat, îngropat sub mal, cu vederea la mare; al doilea, la pompa de apă de la Agigea; iar al treilea, în turnul abatorului de export de la marginea orașului.

Trecînd cu motocicletă pe lângă abator, îmi spuneam că una dintre primele noastre acțiuni trebuia să fie și aceea de distrugere a postului lor

de observație din turnul abatorului, care avea cîrnp de vedere spre oraș și port, precum și în interior, asupra dispozitivului trupelor noastre.

Curând am părăsit șoseaua și am intrat cu motocicletă, vîjîind, pe aleia asfaltată care ducea la baterie. În fața porții de lemn și plasă de sîrmă ne-au oprit două santinele tuciurii, crăcănate, cu viziera căștilor trasă pe frunte și cu pistoalele la piept. Cînd am sărit din ataș, santinelele și-au tras scurt picioarele, salutîndu-mă, dar au încremenit apoi în fața mea, înohizîndu-mi trecerea.

— *Herr Hauptmann... Schultze !* am cerut eu.

Bintr-o gheretă de dincolo de poartă a apărut un al treilea soldat, căruia i-am repetat numele căpitanului. Cu asta, cu Schultze, petrecusem o seară la cazino, la un banchet dat de nemți mai demult, mai pe primăvară, când suflarea de jar și gheață a frontului nu ajunsese încă pînă la noi. Spre miezul nopții, după ce mă scârbisem îndeajuns de pășirea servită de ei, am trimis după o ladă de sticle cu vin de „Murfatlar”. Le-am dat mai întîi să guste din licoarea aceea dumnezeiască și nemții au prins să se minuneze, cu răsufierea tăiată și să plescăie din buze, holbându-se la sticla cu vin galbenHchihllimbariu, uleios. I-am luat apoi repede, fără să le las nici o clipă paharul gol, și nemții, lacomi cum erau, au fost furați de dulceața vinului și s-au îmbătat de la început.

— *Eine Flasche*, se bîlbăia asta, Schultze, rugîndu-se ca de Dumnezeu, să-i dau numai lui o sticlă... *eine... eine!*

L-am ținut așa, în nesiguranța aceea ațîțată de poftă, ca într-un delir, pînă la plecare, cînd i-am pus o sticlă înfășurată într-o hîrtie albă în brațe. Neamțul s-a fleșcăit de tot de bucurie și s-a simțit desigur obligat să mă invite și el, să bem un coniac franțuzesc, la popota lor din orașelul subteran al bateriei. Neamțul s-a amețit și de data asta, tot așa de repede, și a început să se bîlbăie, lac de sudoare și roșu ca un rac. Atunci mi-a dezvăluit el uimirea-i adîncă, copleșitoare pe care i-o provocase obiceiul nostru de a nu lăsa paharul niciodată gol.

— *In Rumänien... Gläser... niemals bloss !!*

Deși se îmbătase, neamțul n-a scos nici o vorbă despre baterie; în schimb am avut eu grijă să văd tot ceea ce se putea vedea în drumul meu pe aleile asfaltate sau în trecerea grăbită prin adăposturile subterane. De atunci am mai intrat o dată în reductul bateriei, la o întîlnire a unor ofițeri de stat major organizată de ei, ca să ne arate multiplele lor ipoteze de apărare, cu scopul — poate — de a risipi neliniștea noastră provocată de pătrunderea trupelor sovietice în nordul Moldovei. Cu prilejul acesta ne-au mai spus cîte ceva și despre puterea de foc a bateriei, în orice caz mai puțin decît ceea ce noi aflaserăm pe alte căi.

Soldatul dinăuntru — care intrase între timp în gheretă, la telefon — a revenit și mi-a deschis poarta, grăbit, salutîndu-mă încă o dată. Am preferat să merg pe jos pînă la adăposturi, pentru că în timpul acesta, de aproape un sfert de ceas, puteam cerceta în voie împrejurimile bateriei. Lucrurile nu erau prea mult schimbate, de cum le cunoscuserăm noi. Numai iarba crescută sălbatic printre rețelele de sîrmă ghimpată sau deasupra câmpurilor de mine era ceva mai arsă de arșița verii, ceea ce făcea ca plasele de sîrmă întinse peste adăposturile de beton și peste țevile lungi și groase ale tunurilor, pentru camuflaj, să aibă verdele frunzelor de tablă mai proaspăt și mai viu. Abia aproape de locul adăposturilor îngropate și acoperite de iarba rară și aspră a țărmlui, am descoperit

un nou rind de cazemate și întărituri, ascuns de asemenea în pământ, ceea ce forma de fapt a doua linie de apărare exterioară a bateriei.

La intrarea în adăpost a apărut o altă sentinelă care nua condus apoi în subteran, pe un culoar îngust și scund, luminat din loc în loc, pe la colțuri, de becuri slabe, lipite de tavan. Am mers destul de mult. întortochiat, pînă ce am dat de holul de primire, mare și luminos, cu pereții și tavanul drepecți și albi și cu cîteva fotolii și măsuțe împinse spre colțuri.. Aici avusesem ultima noastră întîlnire și tot aici m'a lăsat și sentinela care a plecat după Schultze. Înăuntru era o răcoare puțin umedă, plăcută și îmbietoare după căldura uscată de afară. M-am așezat pe un fotoliu și mi-am aprins o țigară, dar n-am așteptat prea mult. A apărut curând Schultze, mic și îndesat, de-o jovialitate reținută, descoperit și cu mîna întinsă. S-a scuzat de la început, spunând că nu poate sta decît *eine minute*, fiind de mult într-o *konferenz*.— „Bine că sînteți, mi^am spus... vād că arde și pe voi cămașa !”

— O, am făcut eu, puțin dezamăgit... Venisem numai să vă spun c-am dat peste niște coniac grecesc „Metaxa”, am continuat eu în nemțește,, gîndindu-mă la sticla lui Penesicu... Și miHar fi făcut plăcere să ne întîlnim !

→ Ai ! a exclamat Schultze, satisfăcut... *Gut... sehr gut!*... S-a apropiat apoi și mai mult de mine, cu fața aprinsă și cu Ochii strălucind : *Aber Mur-fat4ar ?!*

— Este și Murfatlar ! Inam asigurat.

Ne-am despărțit, înțelegîndu-me să mă caute el peste cîteva zile, ca să stabilim unde și cind o să ne întîlnim. Schultze s-a simțit destul de măgulit de vizita și prietenia mea și ova condus pînă afară, la lumină,, unde mi-a strâns mîna îndatorat și m-a dat în primire sentinei care mi-a arătat cenușii al ei, spre poartă.

Eu eram mulțumit, văzusem din nou tot ceea ce puteam să vād și recunoscusem la fața locului, pe teren, obiectivele cele mai importante de pe schița statului major. Schița aceea mai trebuia completată cu pozițiile calei de a doua linii de apărare și cu distanțele aproximative dintre tunurile și adăposturile bateriei. în acest scop, am numărat și pașii pe clare i-am făcut de la ieșirea din adăpost pînă la poartă, la limita exterioară a dispozitivului lor de apărare. Ajuns la șosea am sărit din nou în atașul motocicletei și am zburat iar la statul major, de-am completat schița noastră, cu amplasamentul bateriei „Tirpitz” povestind șefului de stat major despre cele văzute și despre conferința ofițerilor de la comandamentul german al bateriei.

Socotisem că în ziua aceea îmi făcusem datoria pe deplin și am plecat mai devreme ca de obicei în cantonament la Palas, să mă spāl și să mă odihnesc. Camera în care stăteam avea în dreptul ușii și al ferestrelor o boltă de viță de vie; verdeața acesteia păstra tot timpul verii o umbrire răcoroasă în care adesea mă desfătam citind ziarul. Am rămas în halat, și-n papuci și mnam așezat la masa de sub boltă, cu ziarele în față, căci în ziua aceea n-apucasem încă să le desfac.

Seara veni curând, umedă și sărată, mîngăiată de briza mării, care se simțea pînă la cantonament. Eram obosit și am renunțat să mă mai duc la popotă ; am trimis un soldat să^mi aducă în sufertaș mîncarea, iar eu am început să răsfoiesc ziarele, cu ochii după comunicatele de front. Știam de la statul major că sovieticii începuseră de cîteva zile ofensiva,

la Iași și Chișinău, dar nu m-așteptasem să văd acest lucru anunțat așa de repede chiar în comunicatul Marelui nostru stat major. Mă gândeam că acolo lucrurile s-au încurcat poate destul de rău, dacă am fost nevoiți să recunoaștem asta și-am început să răsfoiesc și mai atent ziarele. N-am mai apucat însă, nici să citesc și nici să măninc. în poartă sa oprit o motocicletă, duduind, și-n curte a năvălit un agent de la divizie care mi-a înmînat un plic sigilat. Am rupt plicul cu degetele tremurând, încercat de-o presimțire care mi se cuibărise în inimă fără sănmi dau seama, încă de peste zi. Ordinul nu cuprindea decît câteva indicative, stabilite anterior și pe care eu le cunoșteam. Prin el se declara starea de pre-alarmă, în cazul *ipotezei* la care noi lucraserăm pe ascuns la statul major. Cum, însă, unitățile nu cunoșteau sub nici o formă ceea ce aveau de făcut în cadrul *acestei* ipoteze, fiecărui dintre ofițerii statului major ni se repartizase cîte un sector și niște unități pe oare trebuia să le punem în temă la momentul potrivit. Așa de pildă, numai eu cunoșteam misiunile operative ale unităților din port și-n starea ordonată de pre-alarmă trebuia să fiu în cel mai scurt timp acolo. Minam tras repede pantalonii, am sărit de-a dreptul în cizme, mi-am pus casca și vestonul și-am alergat la motocicletă cu centura de care atârna pistolul, în mîna. Nasturii vestonului mi i-am încheiat pe drum, în timp ce motocicleta vîjâia, turbată, pe străzile orașului.

.

Am coborît malul înalt și pustiu, râpos, pe o cărăruie pe care-o bătu-seră soldații printre mărăcini și țepile galbene, căci urcau în oraș de-a dreptul, ca să scape de ocolul pe care-l făcea pe departe strada. Motocicleta am lăsat-o pe mal, într-o curte în care motoeielistul a rămas să mă aștepte, pregătit de plecare. Am trecut pe lîngă nodul de apărare al marinei militare, oprit din loc în loc de sentinelele care-mi cercetau permisul și-mi arătau îndatorate drumul. Pe mare și în port, înserarea cădea pe nesimțite, ușoară, liniștită. Dintmacolo venea o boare umedă și sărată, răcoroasă. Cînd am ajuns sub mal, am dat de umbrele transmisioniștilor care începuseră să caute cablul nemților, tăind țărmlul înspre apă. Săpau tăcuți și repede, lipiți aproape de pămînt, ascunși de întunecimea care se și așezase sub mal, așa încît la o depărtare de opt-zece pași siluetele lor dispăruseră și nu se auzea decît hîrșitul înăbușit al lopeților. La cazemata din fața cisternelor de petrol mnam oprit cîteva clipe, de-am cercetat câmpul de tragere pe care sergentul Șerban cu oamenii săi și-l deschisera și înspre pozițiile nemților de ia silozuri și spre gara maritimă. Am luat-o apoi de-a dreptul către stația de petrol, la postul de comandă al companiei a zecea, urmat de agentul care mă însoțea, nelămurit și puțin speriat din clipa cînd eu desfăcusem plicul.

în port era liniște și întuneric ; un întuneric subțire și rar, destrămat la fața apelor și înnegurat, opac în dreptul siluetelor înghesuite de pe țărml sau dinspre silozuri și gara maritimă. Aici se simțea și mai aproape umezeala și răcoarea mării, unda răcoroasă a văzduhului care tresaltă ușor, ca o răsuflare abia împlinită a pămîntului scăpat de arșița de peste zi. Din loc în loc, ferite, tremurau luminițe albastre-cenușii, lipite de pămînt. Era ;liniște și în fund, la nemți, așa încît, uneori, se auzeau destul de clar pașii •sentinelor de pe chei.

Căpitanul Penescu mă aștepta în ușa adăpostului, îngrijorat, căci mă căutase șeful statului major Ia telefon. Am luat legătura ou divizia și ani raportat că am ajuns în sectorul care mi se indicase prin ordin.

— Și care-i situația ? am fost întrebant.

—• E liniște., liniște peste tot...

— Dar nemții... ce fac ?

— Nici nu se simt...

—• Stați cu ochii pe ei, gata de orice !... Radio aveți ?

— Da '

—• Deschideți-!... Și să nu te deslipești nici o clipă de telefon...

Dacă a văzut că dau drumul la radio, Penescu a crezut că primejdia — simțită și de el — trecuse și a scos din nou sticla aceea de coniac „Metaxa” pe masă. Apoi s-a uitat pieziș și lung, pe sub sprâncene — oînd. la mine, cînd la sticlă, dar nu s-a atins de ea.

— Dă pre-alanma, i-am sipus, și vino iar încoace...

Am așteptat apoi Ca Ha un ceas, lângă telefon și aparatul de radio-și trăgând din icînd în cînd cu urechea, la nemți. într-un rînd, cînd mi s-a părut că s-auid 'zgomote înăbușite înspre doeuri, am trimis agentul la unitățile noastre din partea aceea, să le întrebe despre nemți. Nu se întâmplase însă nimic deosebit; răbufnise doar văzduhul, forfotind, căci briza mării tresărise și ise întărise și mai mult. Și-n liniștea care s-a așezat din nou,, după aceea, 'am auzit aparatul de radio bîrfînd, și Imuzica s-a ânterupt. Vocea crainicului a răsunit peste câteva clipe, răs-picat și gravă, tulburătoare. Am ascultat astfel, împreună cu iPenescu și agenții care se înghe-suiseră fin ușă, comunicatul prin care se anunța încetarea oricăror opera-țiuni ide război împotriva sovieticilor și ruperea noastră de oerșiți. încor-darea, — oare mă stăpânise toată ziua aceea și care crescuse în acel ultim ceas, așa încît începusem să-mi simt imobilitatea gîndMi —, mi se des-trămasse dintr-odată... „Ne vom bate deci cu nemții!” mi-am zis. Comuni-catul nu spunea asta, dar îmi dădeam seama că într-o asemenea situație altă scăpare nu avieam. M-am uitat la soldații din ușă. și le^am văzut ochii aprinziridu^e și strălucind, înfiorați *de-o* bucurie nesperată; erau însă încercați deopotrivă de neliniște și teamă, de frica de necunoscut.

— Eh ! ia oftat unul dintre ei, cînd vocea crainicului s-a stins.

— Alarmă ! am ordonat eu, căpitanului, dare s-a și repezit la telefon.

Am hotărât apoi, împreună, ca la orice încercare a nemților de a pă-trunde în dispozitivul nostru sau în port să ripostăm irapid și hotărât cu foc, până lla distrugere. în acelaș timp am luat un tpfloton de pe linia cazematelor și l-am taapins cît mai adânc înspre nemți, către silozuri. Oamenii s-au tîrîit pe nesimțite, ca niște umbre lipite de pămînt, și și-au căutat în liniște adăposturi bune pentru ei și mitraliere. Totodată, am alarmat plotonul din rezervă, precum și compania care (se găsea pe coastă, în curțile caselor de pe mail. Nu aveam încă ordin să începem lupta și trebuia să facem totul în cea mai deplină siguranță, fără ica nemții să prindă de veste. Liniștea aceasta a fost însă repede tulburată de ei. întunericul' din partea lor a prins să forfotească de umbre și noaptea s-a umplut de dudit de pași și de strigăte seci, înăbușite. în clipa aceea ne-aim trezit la postul de comandă cu șapte-opt muncitori din port, de 'la doeuri și silozuri, de la calea ferată și de lla stația de petrol, înfondîndu-cie ușă.

— Se simte mișcare la nemți, domnule maior! ne-a anunțat unul', mai ibătrîn, cu salopeta mînjită și hărtănită, cu obrazul tras, înnegrit.

Din spatele lui au mai apărut câțiva, cu câte-o armă în mină sau cu grenade cu coadă, nemțești, la cingătoare. Unul dintre aceștia a murmurat, îngrijorat:

—• Poate mai aveți și pentru noi niște arme...

N-am apucat nici isă mă dumiresc ce e cu ei și nici isă le răspund... în partea nemților, în fund, către gara maritimă, noaptea a foșnit ca o pădure răscolită de vînt și s-a aprins deodată de-un roi multicolor de rachete. Luminile au plutit pe sus, dezvăluind așezările portului din partea, aceea șinau coborît apoi, liniștite, scufundîndu-se în mare. Portul s-a umplut din nou de întunecime și iar am auzit mișcările înăbușite ale nemților. Căpitanul Penescu n-a mai așteptat încuviințarea una și-a tras de sub masă două lăzi de grenade pe care tot el le-a desfăcut și le-a dat muncitorilor..

— Deocamdată luați astea... o să facem noi rost și de arme !... Apoi i-a privit o iclipă, nedumerit, și i'a întrebat:

—• Dar Istrate unde este ?

—• A fost chemat paoă-ntr-un loc, a răspuns muncitorul acela mai bătrîn, care împărțea grenadele... da' vine dl!

Am înțeles că Penescu se cunoștea mai demult ou ei și n-am mai intervenit, cînd el i-a trimis pe linia plotonului pe care noi îl împinseserăm spre nemți... „J)ac-o fi nevoie, ne pot fie 'de folos !" minam zis, pentru că nici atunci nu pricepusem că între ei și civilul văzut de mine la șeful statului major era o adîncă legătură... Gîndurile minau fost înterupte însă dintr-un alt roi de rachete, care au aprins din nou văzduhul... „Ăștia vor să atace !" am bănuit și-om ordonat ca și plotonul din rezervă să facă front spre ei. Am înțeles însă mai apoi, că nemții de la comandamentul din gara maritimă nu făceau decît să semnalizeze ceva, după un cod al lor. Și chiar în clipa aceea snau înălțat alte roiuri de rachete, deasupra țărmlului, tocmai dincolo de oraș, la bateria „Tdrpitz"... „Le-au tăiat ai noștri cablul și-au rămas fără legătură !" mina țipat gîndul, înveselit...

Nu-mi idau seama nici acum cum s-a întîmplat, dar ai noștri au început să tragă apoi, pe neașteptate. Poate snau isperiat, căci nemții din port au tras al treilea rînd de rachete pe jos, pe deasupra noastră; poate n-au mai putut suporta jocul ăsta al nemților sau poate muncitorii oare abia ajunseseră între soldați și-au pierdut răbdarea, căci focurile dintîi erau nesigure și seci, împrăștiate. Nemții au ripostat energic, clănțănind cu cîteva mitraliere; ai noștri însă n-au mai așteptat ordinul de atac și s-au năpustit ispre docuri și silozuri, amestecați cu muncitorii. Pînă ce-a ajuns Penescu acolo, ca să-i oprească, nemții fuseseră scoși din docuri și silozuri și înghesuiți la gara maritimă, ȳla comandament. Știrea ieșirii noastre din război îi surprinsese și tot fără de veste îi luaserăm și noi, așa că n-au mai avut timp să iasă din zăpăceală. Acuma mă gîndesc că dacă ne-am. mai fi năpustit o dată, i-am fi scos poate și din gara maritimă și i-am fi aruncat în mare. Dar a sunat telefonul și divizia nena oprit.

— Ce e la voi ?

— Nenam încăierat cu nemții...

— Opriți-vă !... N-avem nici un ordin isă^i atacăm... numai dacă ei âneep !

Din păcate, nemții n-au mai, început; s-au mulțumit că-i lăsăm in pace acolo, la gara maritimă, unde s-au strâns cu toții și s-au organizat. Pe mare, vasele lor semnalizau neliniștite, cu fața spre port, iar rachetelor trase de la bateria „Tinpitz", le răspundea acum cealaltă baterie de coastă a nemților, de la capul Midia. Ai noștri au năvălit și pe vasul cu

prizonieri sovietici, pe care nemții îi foloseau da anunță în port, și-apoi focul s-a stins și totul s-a liniștit. Penescu s-a întors puțin alarmat de situația care se oreiase, dar l-am sfătuit s-aducă plotonul din rezervă și mai aproape, precum și tunurile care se găseau pe chei, între cazemate. Atunci a apărut și Istrate, Cu șapteopt muncitori înșiruiți după el, fiecare cu 'câte un snop de arme sau o ladă cu muniție în spate. I-am auzit numai vocea, stăpânită și gravă, puțin încordată, căci vorbea icu iPeneseu din întuneric și nu lnam văzut la chip. După ce-au plecat și ei tot înspre docuri și silozuri, în port s-a așezat cu adevărat liniștea, pe care-am păstrata cu sfințenie, vreme îndelungată, și noi și nemții.

Le dăduserăm nemților paste bot din prima încăierare și asta îmi plăcea. Pe noi evenimentele din seara aceea ne prinseseră mai pregătiți, iar planurile din mapele noastre de la statul major aveau acum în spate puterea întregului popor. Era însă clar că nemții vor ieși curând din zăpăceală și că de ciocnirea aceea inevitabilă și disperată pe care o așteptasem nu vom scăpa. Iată dace eram convins că liniștea de mormânt care a dăinuit apoi o vreme, nu era decât liniștea înșelătoare dinaintea furtunii. Și într-adevăr, către [miezul nopții s-au auzit de sus, din oraș, focuri răzlețe, moi și singuratic de armă. Câteodată, rar de tot, răbufnea și câte^un pistol-mitralieră, dar amuțea destul de repede și tăcerea orașului creștea.

Atunci am primit un ordin nou de la divizie, din care am înțeles că bateria „Tirpitz” a intrat dintr-odată în atenția specială a statului major. Cel de al patrulea ploton 'din rezerva companiei din port trebuia să intercepteze șoseaua și calea ferată, la marginea ide sud a orașului, întreprupând astfel orice legătură a nemților de la bateria „Tirpitz” cu portul sau cu orașul. 'Am mars cu soldații pînă sus, ide unde ei au luat-o în pas întins spre bariera Mangaliei, iar eu am sărit în motocicletă și am alergat la divizie, căci fusesem chemat.

Șpre disperarea mea însă, drumul pînă la divizie a durat aproape un ceas. Orașul era de acum compartimentat și întru totul ocupat de trupele noastre. La încrucișarea străzilor, în piață și în fața instituțiilor publice erau instalate 'mitraliere, tunuri ușoare și posturi ide control; iar pe străzi circulau într-o parte și alta echipe ale gărzilor muncitorești și patrule românești de 'infanterie sau marină. în felul acesta orașul era complet blocat; fără încuviințarea noastră nu se putea mișca nimeni, nici rnăcair un pas. Nemții s-iau trezit astfel, dintr-odată, sechestrați în caritonlamentele lor, fără puțință de a se deplasa, de a lua legătura între ei, de a fugi sau de a se concentra într-un loc, pentru luptă. După distrugerea liniilor lor de legătură și ocuparea neașteptată a portului, asta a fost surpriza cea mai amairă a nemților. încercarea unora mai îndârjiți, și mai ales a „stăncuțelor” și a „corbilor”, de a riposta și a nesocoti rețeaua noastră de posturi și patrule de control iia costat viața sau libertatea.

în piața Ovidiu, sub zidurile prefecturii — ocupate în aceeași seară de gărzile muncitorești — am văzut grupuri compacte de nemți, dezarmați și păziți, cu strășnicie, ide sentinele românești. Cei care se pregătiseră să încercuiască comandamentele noastre și-și notaseră pînă și adresele ofițerilor noștri erau de acum fărâmițați, încercuiți și blocați. Cantonamentele pe care și le aleseseră cu atâta minuțiozitate deveniseră pentru ei înșiși niște cuști încercuite de ai noștri. Din ele nu puteau iași decât ori cu mâinile în sus, ori cu mâinile pe armă. După primele încercați însă, nemții își dăduseră seama că nu puteau face nici una, nici alta și-atunci s^au

hotărît să aştepte liniştiţi desfăşurarea evenimentelor, sperînd — desigur — într-un ajutor din afara oraşului. Ori, locul de unde puteau primi în acel moment un ajutor mai însemnat era unul singur : bateria „Tirpitz”. Iată de ce crescuse atît de rapid însemnătatea bateriei şi de ce devenisem neliniştit şi voiam să ajung cît mai repede la comandament. Am fost însă oprit chiar în dreptul statuii de O' echipă a gărzilor patriotice şi de o patrulă comandată de un sublocotenent. Eram grăbit să ajung cît mai repede la statul major şi am ordonat motociclistului să treacă pe lîngă cei care ne opriseră. Unul dintre muncitori a sărit însă înaintea motocicletei, cu automatul întins, iar sublocotenentul s-a apropiat salutînd, şi mi-a cerut legitimaţia.* I-am întins-o, supărat şi nervos, intrigat mai ales de faptul că ajunseseră să controleze pînă şi pe ofiţerii statului major.

— Domnule maior, am onoarea să vă raportez, a salutat sublocotenentul, cu respect, dar şi cu fermitate... Vă lipseşte viza de liberă trecere şi nu mai puteţi circula !

— Asta-d bună ! am izbucnit eu. Apoi i-am smuls legitimaţia din mîină şi m-am întors, autoritar, către moto'ciclist : — Dă-i drumul, sergent !

Motocicleta a fost însă repede înconjurată şi de muncitori şi de militari, iar sublocotenentul s-a apropiat şi mi-a şoptit îngrijorat la ureche :

— Vă rugăm să nu vă împotriviţi.. Sînt ordine de ultimă oră !.. Astă seară au fost prinşi nişte „corbi” îmbrăcaţi în uniforme româneşti, ofiţereşti, şi s'au luat măsuri suplimentare... Legitimaţia dumneavoastră trebuie vizată şi de comandamentul gărzilor muncitoreşti !

— Unde adică ? am răbufnit eu, încă supărat.

— Mergeţi cu mine, s-a oferit muncitorul care sărise în faţa motocicletei...

Am coborît din ataş şi am intrat însoţit de el în clădirea prefecturii. Acolo am trecut, datorită lui, printre nişte muncitori şi soldaţi înarmaţi şi am pătruns într-o încăpere mare şi puternic luminată, unde chiar aproape de uşă ne-am întîlnit cu muncitorul acela cu haine de doc, pe care-l văzusem peste zi la şeful statului major. Dădea tocmai să iasă, urmat de alţi cîţiva tovarăşi de ai săi, când noi i'am ieşit în faţă.

— Ce este ? Ia întreat el pe însoţitorul meu, un muncitor osos şi ars de soare, aproape arămiu.

— Domnul maior, a explicat acesta, nu are încă viza noastră...

— A ! a făcut cel cu hainele de doc, surprins, cînd şi-a întors ochii aceia mari şi albaştri, uimiţi, înspre mine... Pe domnul maior îl cunosc eu, la încredinţat el pe celălalt, zîmbindu-mi... Permisul dumneavoastră, vă rog !

Inam întins legitimaţia încă nelămurit şi chiar acolo, pe marginea uşii deschise, muncitorul acela a trecut şi numele lui alături de iscălitura generalului. Apoi ne-a salutat, zîmbind încă, a coborît în fugă scările înaintea noastră şi a sărit de-a dreptul într-o motocicletă care-! aştepta.

Abia afară m-aim întreat, uimit, care era înţelesul prezenţei lui şi aici şi acolo, în biroul statului major. Dar nu minam putut încă răspunde şi am plecat şi mai grăbit către comandament. Şi cu toate că aveam de acum legitimaţia în regulă, drumul a durat nespuse de mult, pentru că a trebuit să oprim la fiecare post de control. După un timp, am coborît din motocicletă şi am luat-o supărat înaintea, la pas, cu legitimaţia în mîină.

La comandament am dat în acel ceas de cumpănă peste toți ofițerii statului major. Eu lîntîrziaseam cel mai mult, pentru că a trebuit să traversez orașul de-a Hăitul și să trec prin toată rețeaua posturilor de control ale gărzilor muncitorești și ale trupelor noastre. Fiecare din nod îndeplinise cu succes misiunea pe care o avusese în această primă fază a luptei împotriva ocupanților hitierșiți. În condițiile create prin ieșirea țării noastre din război și ruperea noastră de nemți, unitățile noastre au fost din prima Clipă orientate asupra acestei situații și tot atunci au primit primele lor misiuni de luptă.

Colonelul Ursu, șeful statului major, era de aproape un ceas la general. Acolo nu pătrunsese deck comandantul companiei de 'transmisiuni, cel care tăiase cablul nemților în port, ca să-i informeze despre ultimele știri. De la el am aflat și noi că pe tot teritoriul diviziei, — care era întinsă de la mare pînă dincolo de Dunăre, ispre Fetești, — unitățile noastre se rupseseră cu succes de nemți și ia primele lor încercări de a se regrupa, ele ripostaseră puternic, hotărîte. Situația devenea însă îngrijorătoare la Hîrșova și Oa Medgidia, dar mai 'ales la Cernavodă. Ai noștri păstrau încă podul, ocupaseră comandamentul german, luând prizonier pe comandantul trupelor germane de uscat din regiunea Dobrogei, dar nemții concentrău forțe superioare, pe uscat și apă, urmărind isă pună mina pe pod. Și totuși, tot mai grea era situația de fapt a portului și a orașului Constanța; și asta din cauza bateriei „Tirpitz”, icare-și păstra intactă întreaga capacitate de luptă, și asupra căreia noi nu puteam încă interveni. Tot el ne-a spus că la București izbucnise insurecția armată și că 'după miezul nopții începuseră luptele, pe străzi, sau la barierele orașului, cu nemții. Inițiativa era oricum de partea noastră, în toată țara, și-n noaptea aceea lucrul acesta ni s-a părut a fi cel mai important.

Curând însă a ieșit colonelul din cabinetul generalului, co hartă în mîină și cu muncitorul acela cu haine de doc decolorate, alături. Dacă ne-a văzut pe toți strînși acolo, nerăbdători să primim ordine noi, lumina aceea albastră din ochii lui a strălucit și mai aprins, și nena salutat din mers, cu șapca ridicată. Apoi a strâns mîna colonelului și a ieșit grăbit, așa cum îl văzusem la prefectură, la motocicletă care pîrîia lingă scări. Ne-am uitat: cu toții după el, o clipă, și *ne-wm* îngrămădit apoi, ciotcă, pe colonel.

— Trebuie să izolăm bateria „Tirpitz”, gata de a o lua cu asalt în orice moment, a început colonelul... Altfel n-o să putem salva portul și orașul... în acelaș timp, trebuie să fim în măsură de a interveni masiv în orice punct all teritoriului ocupat de noi.

Aceasta era foarte pe scurt ideia de bază a 'noilor noastre planuri de luptă, care ne-a însuflețit, și ne-am așezat grăbiți la lucru. Pe parcurs, însă au mai intervenit și alte fapte, dare au îngreuiat și mai mult situația noastră și ne-au impus să ne întocmim planurile cu o economie de forțe primejdioasă. După ultimele informații se prevedea posibilitatea unei afluențe de înseninate forțe hitleriste din nord, care fuseseră încercuite de trupele sovietice în Basarabia și căutau acum scăpare peste Dunăre, în Dobro'gea, precum și a unei intervenții puternice dinspre sud, din partea trupelor nemțești aflate în Bulgaria. În acelaș timp, Comitatul Militar de la București ne ceruse să fim în măsură de a trimite un puternic detașament la Otopeni, pentru a se angaja de urgență în luptele ce trebuiau duse pentru despresurarea capitalei de nemți. În socotelile noastre a trebuit astfel să între și forța populației civile înarmate, cu deosebire a muncitorilor din

port, precum și cea a recruților care primiseră abia în vara aceea arma în mână.

Și-h timp ce noi lucram la planuri, atuncea, noaptea, două batalioane de infanterie și șase baterii de tunuri grele au ocupat o poziție nouă de atac, în jurul bateriei „Tirpitz”. Am întărit de asemenea plotonul care interceptase șoseaua, cu tunuri anticar, am concentrat trupe de infanterie la toate barierele și-am pregătit unitățile pentru asalt asupra gării maritime, unde era masați nemții și comandamentul marinei militare germane din Marea Neagră.

În zori, lupta trebuia începută de unitățile care înconjurau reductul bateriei „Tirpitz”. La prima vedere lucrul acesta era aproape imposibil, dar altă soluție — mai sigură și definitivă — nu aveam. Trebuia în primul rând distrus acest punct puternic de apărare al nemților, spre a salva orașul și portul și a lipsi unitățile lor din regiunea aceea de posibilitatea unei concentrări masive la Constanța. La încercarea noastră de atac, nemții ar fi putut însă riposta printr-un bombardament distrugător, și-ar fi rezistat poate, pînă ice alte unități din Dobrogea, din Moldova sau din Bulgaria le-ar fi venit în ajutor. De aceea comandamentul nostru a revocat ordinul de atac și-a rămas ca cele două batalioane să strângă cît mai mult cleștele din jurul bateriei, dzolînd-o astfel definitiv «de restul unităților nemțești, în acelaș timp, cineva trebuia să meargă la bateria „Tirpitz”, ca să le ceară nemților să se predea. Misiunea aceasta mi-a revenit tot mie, ca unuia care cunoștea îndeaproape amplasamentul bateriei.

Așa s-a făcut că zorile m-au apucat, străbătînd din nou drumul către baterie; orașul nu se trezise încă și pe străzi nu răsunau decît pașii oboșiți ai patrulilor noastre. Plotonul de la barieră capturase și dezarmase peste noapte cîțiva agenți de-ai nemților, precum și pe niște „stăneuțe” și niște „corbi” care încercaseră să se strecoare spre baterie. Comandantul pietonului îi ținuse pînă dimineața înghesuiți într-o casă și-acum îi trimitea sub pază la cazarma Regimentului 34 infanterie, unde strîngeam prizonierii. Tot peste noapte ai noștri ocupaseră turnurile de veghe de la abatorul de export și de la pompa de apă de la Agigea, lipsind astfel bateria de observatorii eare-i puteau regla tragerile asupra orașului sau a portului. Dar nemții puteau folosi totuși legăturile radio, așa că eficacitatea tragerilor bateriei lor putea fi, oricum, asigurată.

Am trecut apoi prin dispozitivul de atac al unuia dintre cele două batalioane care încercuiseră bateria, însoțit de adjutantul comandantului de batalion care fusese înștiințat de misiunea mea. Am ajuns la baterie cînd soarele se ridica din mare. De data asta nemții nu mai m-au lăsat să intru. De o parte și alta a porții și de-a lungul aleii de asfalt erau postate mitraliere și tunuri și nemți — cu duiumul — îngropați în adăposturi pînă la gît. Căștile lor pătrate și cenușii, cu fundul ca ide cean, umpleau tot amplasamentul bateriei, de parcă fuseseră semănate... „Numai printr-un bombardament de distrugere, masiv și îndelungat, îi vom putea scoate de aici !” îmi făceam eu socoteala.

Sentinelele telefonaseră între timp și, din baterie, a fost trimis chiar Schultze ca să discute cu mine. Neamțul era înnegurat, cuprins de ură și nu mina răspuns la salut. M-a privit o clipă pe sub sprîncene, cu ochii înveninați, și a scrâșnit, aproape tremurînd, cu scîrbă :

— *Rumänen... ptiu!*

•N-am mai așteptat să se liniștească; i-am spus solemn și rece, c-aveam misiunea să îi cer să se predea. Neamțul a sărit în sus, urlând și strigând vorbe fără de șir, amenințându-mă eu pistolul întins. L-am speriat însă că dacă nu-comunică lucrul acesta comandantului bateriei și nu am un răspuns în cinci minute, trupele noastre vor începe atacul. Schulitee a amuțit dintr-odată, neîncrezător și timp, de pareă-și pierduse și graiul și mințile și, din roșu cum era, a devenit vînăt-albăstrui și apoi galben, cu fața lipsită de sânge. S-a răsucit pe călcâie și-a intrat în ghereta sentinelei, la telefon. Nu știu ce a vorbit cu comandantul, dar a întârziat acolo destul și-a ieșit cînd îmi pierdusem răbdarea, cu capul în pămînt. În fața porții din plasă de sîrmă care ne despărțea, s-a oprit și a murmurat solemn, cu mina la cască. Comandantul bateriei nu putea da răspunsul decît după amiază, la orele șase.

— *Sechs... sechs!* repetă Schultz, cu degetele răsfirate.

I-am spus oă voi comunica asta comandamentului nostru, avertizându-l în același timp că orice nerespectare a angajamentului pe care ei singuri și l-au luat ne va pune în situația de a trece la atac.

—• Sîntați de altfel complet izolați, I-am speriat pe neamț, și nouă nu ne rămîne decît să dăm ordinul...

Eram convins că nemții au amînat răspunsul, ou gînd ascuns. Distrugerile pe care ni le-ar fi provocat însă, prin deslănțuirea unui bombardament asupra portului și orașului, nu ne îngăduiau să ne grăbim. Mă întrebam numai, în drum spre oraș, de ce au ales ei toiomai ora șase și ce au de gînd să facă pînă atunci, care mai sînt speranțele lor nespulberate?... Desigur că nemții de la baterie aveau un plan al lor, pe care noi i-am înțeles abia către prînz și care ne-a dat destul de mult de lucru. Ei aveau nevoie de timp și pentru asta lăsaseră, anume, să se înțeleagă că răspunsul lor de la ora șase nu putea fi decît afirmativ...

•

Ziua de 24 august a fost cea mai grea pentru noi. Nemții își reveniseră din zăpăceală pe tot teritoriul și începuseră să se miște agresiv și iute. Frontul idin Moldova se prăbușise și cei care nu putuseră fugi către Ardeal umpluseră drumurile țării spre sud, în Dobrogea și câmpia Bărăganului, urmărind să se concentreze undeva și apoi să atace. Cunoșcîndu-le oît de cît mișcările, din informațiile culese de unitățile noastre, am deslușit întrucîtva și intențiile lor din dimineața aceea. Obiectivele lor principale erau: capitala, regiunea petroliferă, portul Constanța și Dunărea în raionul Călărașilor, pe unde voiau sănși asigure un drum de trecere în Bulgaria.

Către prînz, intențiile lor de a se regrupa ne-au fost pe deplin confirmate ide activitatea nemților din port și de la baterie. Telegrafiștii noștri au prins și au descifrat apelurile lor disperate, transmise prin radio, către toate unitățile hitleriste din Dobrogea și de dincolo de Dunăre, precum și către cele de peste graniță, din Bulgaria. Unele apeluri erau transmise în numele comandantului bateriei „Tirpitz”; altele sunau ca niște adevărate ordine de luptă și erau semnate de amiralul Brifeman, comandantul marinei militare germane din Marea Neagră, care mai era încă în port, la gara maritimă. Ele cereau tuturor unităților hitleriste din Dobrogea să se îndrepte de urgență către Constanța și bateria „Tirpitz”. Și într-adevăr.

în câteva ceasuri toate trupele nemțești din regiune se puseseră în mișcare. Cele din Constanța, care încercaseră să ridice capul, au fost imediat dezarmate și înghesuite în cazarma Regimentului 34 infanterie. Cele din teritoriul însă' se grupaseră rapid în coloane puternice și-și începură marșul, grăbite, către noi.

Situația generală a forțelor nemțești era în acel ceas, cam aceasta : la Cernavodă se dădeau lupte înverșunate pentru pod, căci nemții urmăreau să pună neapărat mina pe dl, ca să-și asigure libertatea de mișcare necesară pentru flotila lor de pe Dunăre, precum și posibilitatea deplasării trupelor dim. Bărăgan, care se tot ibudueiau turbate, să treacă în Dobrogea. În același timp, începură luptele și ia Hirșova; aici se grupaseră nemții fugiți de la Brăila și Galați, cu cei trecuți din Muntenia pe la Giurgeni, cu gând să pornească și ei înspre Constanța. Tot către Constanța mășăluia o puternică coloană motorizată, plecată peste noapte de la Tuleea, pe care, însă, unități de-ale noastre o așteptau la barieră, la „Cișmea". Coloana aceasta trebuia să ajungă la marginea orașului cam în acelaș timp cu alta, plecată de la Medgidia, pe care alte trupe de ale noastre o așteptau la Valul lui Traian. Și în sfârșit, o altă coloană de-a nemților — care trecuse în zori granița cu Bulgaria — fusese oprită de trupele noastre de grăniceri la Negru Vodă, într-o luptă crâncenă, nedecisă încă. În acest fel, cincisăse coloane inamice se apropiau de noi într-un dispozitiv radiar, ca al unei stele uriașe ale cărei raze se întâlneau toate da Constanța. Nemții aveau nevoie de timpul necesar apropierii lor și tocmai asta fusese cauza pentru care ei amânaseră răspunsul lor pentru ora șase.

Statul nostru major se găsea astfel în fața unei situații noi. Planurile noastre euprinssseră numai forțele hitleriste ide pe litoral, din Dobrogea, de pe Dunăre, și de pe mare. Noi nu prevăzusem și posibilitatea unei afluențe masive de trupe nemțești din Moldova, Muntenia sau Bulgaria, căreia trebuiau să-i facem față acum. Prăbușirea frontului din Moldova și începutul insurecției armate la București schimbaseră într-o singură noapte nu numai situația noastră, ci își situația generală a tuturor fronturilor din România și împrejurimi.

Ne-am așezat din nou, înfrigați, la lucru, căutând să deslușim până la capăt intențiile nemților. Dintr-un singur punct de vedere, situația noastră era mai clară decât în ajun; victoria insurecției armate din capitală făcuse să primim ordinul precis, atât de mult așteptat, de a ne ridica la luptă totală împotriva cotropitorilor hitleriști. De aceea noile noastre măsuri trebuiau să ducă nu numai la deșurarea planurilor diabolice ale nemților, ci la însăși capturarea sau distrugerea trupelor și a armamentului lor. Dar, cu cât intram mai adânc în analiza situației noi care se creiașe, cu atât înțelegeam mai bine că în aceste zile nemții acordaseră Dobrogei o formidabilă importanță. Tocmai de aceea nu se grăbiseră nici ei să distrugă orașul și portul, pentru că, potrivit planurilor lor, ar mai fi avut nevoie de ele în viitor.

În fond, ce urmăreau hitleriștii ? Urmăreau ca, menținând cel mai puternic nod de apărare de pe litoral și din Dobrogea, bateria „Tirpitz" să pună mina cit mai repede pe port și pe oraș și apoi, aducând forțe proaspete, să se întindă în toată regiunea. Prin poziția ei naturală, înconjurată din trei părți de apă, asigurând în acelaș timp legătura nemților cu rezervorul lor de trupe din Bulgaria, precum și prin relieful ei variat și accidentat, Dobrogea putea fi transformată într-un adevărat reduct na-

tural, aproape imposibil de cucerit, precum și într-o bună bază de atac, înspre Moldova — către cotul Carpaților, sau înspre Bărăgan — către București. Tot aici puteau fi concentrate și salvate trupele lor fugărite din Moldova, din sudul Basarabiei și regiunea Odesei, precum și flota lor militară de pe (Dunăre și din Marea Neagră. Comandamentul hitlerist ar fi avut astfel posibilitatea să înfăptuiască vechiul său plan strategic, acela al stabilirii unui nou front de apărare pe linia fortificată Focșani-Nămoloasa-Brăila, închizând astfel „poarta Focșanilor”, prelungind războiul pe teritoriul nostru și expunându-ne unei distrugerii totale. Iar pe deasupra tuturor, stăpînind Dobrogea, nemții închideau trupelor sovietice în ofensivă, „poarta” înaintării lor către Balcani.

Iată de ce trebuia să acționăm cu toată capacitatea de luptă a forțelor noastre, oît mai rapid și distrugător. În această situație am hotărît ca în prima fază, care trebuia să se termine la miezul nopții, cu o parte din trupe să menținem situația creată în oraș, în port și la bateria „Tirpitz”, iar cu cealaltă parte să atacăm, să capturăm sau să distrugem toate coloanele hitleriste care afluiău spre Constanța. Urma apoi, în restul nopții, să concentrăm noi trupe în jurul bateriei și în port, iar în zori să dezlănțuim ultimul asalt, asupra ambelor obiective deodată.

Am trimis astfel întăriri trupelor din port și le-am dat misiunea, ca la orice încercare a nemților de a ataca, să treacă imediat la asalt și să-i arunce în mare. Trupelor din oraș le-am ordonat să treacă treptat la dezarmarea nemților care fuseseră blocați în cantonamente, fără prea mare zgomot, așa ca nemții de la baterie și din port să nu prindă de veste. Cea mai mare atenție am acordat-o însă, cum era și firesc, bateriei „Tirpitz”. Pe nemții de acolo trebuia să-i ținem deocamdată cu botul pe labe, în orice situație care s-ar crea după aceea, împiedicîndu-i astfel să dezlănțuie bombardamentul de care ne temeam cel mai mult. Ori, acest lucru nu era posibil decât ținîndu-i sub o permanentă amenințare de bombardament și ide atac. Am hotărît astfel să concentrăm asupra bateriei toată puterea de distrugere a forțelor noastre de artilerie. Pe lingă cele șase baterii grele care ocupaseră poziție în jurul raduitului încă din zorii zilei, am îndreptat într-acolo toată artileria diviziei, bateria de coastă a marinarilor, artileria antiaeriană și antitanc, precum și grupul român al aviației de bombardament de la Ciocârlia. Desigur că, și într-o asemenea situație, nemții itot ar fi putut bombarda un timp portul și orașul, dar și soarta lor ar fi fost pecetluită. Deocamdată, cel mai înțelept lucru pe caren puteam face, și noi și ei, era acela ide a aștepta desfășurarea evenimentelor. Eram astfel convinși că și nemții ânteleseseră asta, mai ales că ei se bazau acum cel mai mult pe ajutorul coloanelor lor care se apropiau în marș forțat de oraș.

Noi, cei mai tineri, ne pierdusem însă răbdarea și-am fi dorit să-ncepem mai întai cu bateria „Tirpitz”, considerînd c-am fi putut folosi apoi forțele de infanterie și artilerie masate în jurul ei, în lupta pentru apărarea orașului.

— Și dacă bateria rezistă și în timpul ăsta sosesc și coloanele pornite spre oraș ?

Întrebarea șefului de stat major a rămas fără răspuns. Era clar că nu puteam face față unui atac general al nemților.

— Aseuitați-mă pe mine, a stăruit șeful de stat major, cu încăpățînarea care4 caracteriza... Pe nemți, care sânt risipiți acum în toată țara,

nu trebuie să-i lăsăm să se concentreze... trebuie să-i batem peste tot, *pe tind și cu bucățica...*

Situația era însă atât de schimbătoare și dispozitivul trupelor noastre atât de amestecat cu cel al nemților, încât n-am putut da unităților niște ordine prea precise. În bază mai mult pe orientarea spontană a comandantilor în fiecare situație nou creiată, dar și acest lucru trebuia făcut potrivit intențiilor generale ale statului major. Și cum numai noi cunoșteam în amănunt aceste intenții, șeful de stat major a fost nevoit să ne împartă iar pe la comandamentele unităților din dispozitiv. De data asta mie mi-a revenit sarcina să răspund de bateria „Tirpitz”. Măsurile privind concentrarea tuturor tragerilor noastre de artilerie asupra reductului bateriei le-am luat chiar de la statul major, în numele comandantului, așa încât după orele patru, înainte deci cu două ore de sfârșitul răgazului cerut de nemți, bombardamentul nostru asupra bateriei „Tirpitz” putea fi dezlănțuit în orice clipă.

Iată însă, că nemții au acționat într-un mod cu totul neprevăzut de noi, încercând astfel să preia inițiativa înclăștării aceleia surde, înăbușite, pe care pînă atunci o avuseserăm numai noi. Căpitanul Penescu ne-a telefonat că nemții din port se retrag de bună voie, că s-au îmbarcat cu toții pe vasele lor de război și că chiar în clipa aceea părăsesc portul și ies în larg.

— Urmărește-i și raportează din cinci în cinci minute ce fac! i-a ordonat șeful statului major, alarmat.

Era destul de oară; nemții nu intenționau nicidecum să se predea, cum de altfel ne și așteptaserăm. Ei se pregăteau să atace și să bombardeze mai întâi portul și orașul. Și, pentru a muși expune propriile trupe, au socotit că este mai bine să părăsească singuri portul. Aveau deci de gând să dezlănțuie un bombardament de distrugere, total și nimicitor, asupra portului și poate chiar și asupra orașului, deodată.

Acțiunea aceasta a nemților ne-a pus în încurcătură; a urmat un moment de oarecare derută, în care bîjbîiala și nehotărîrea noastră s-a resimțit repede în oraș. Văzând că vasele de război nemțești au părăsit portul și s-au oprit în larg, în linie, pregătite și ele de bombardament, — cum de altfel ne raportase și Penescu —, populația civilă a intrat în panică. Grupuri încă răzlețe, de femei și copii mai ales, cu brațele pline de boarfe și cu legături pe mîna, apăruseră speriate pe străzi și grăbeau spre bariere. Faptul acesta ne-a trezit dintrodă, ca un duș rece, biciuitor. Dacă nemții ar fi văzut asta, ne-ar fi simțit slăbiciunea și-ar fi trecut desigur la bombardament.

Atunci l-am văzut pentru a patra oară pe muncitorul acela oare venea la noi din partea partidului comunist și a gărzilor muncitorești. A intrat destul de grăbit la general și, nu mai peste un minut, a și ieșit, făcându-ne semne din mers, ou mîna. A venit apoi între noi generalul ou fruntea umilită, întunecat.

— Trebuie să facem imediat o demonstrație de forță! a ordonat el.

Așa s-a făcut că am trecut mai repede la acțiunile pe care le pregăteam pentru ora șase, fără să mai așteptăm răspunsul bateriei. Am dat ordin căpitanului Penescu să ocupe imediat gara maritimă și să curețe portul în întregime de nemți. Am alarmat trupele pregătite pentru ocuparea aeroporturilor și depozitelor nemțești și la aceeași oră am atacat și ocupat: aeroportul de la Palas, aeroportul de la Carol I, centrul de hidroaviație de

la Mamaia, -depozitul de muniție pentru marina militară ide dincolo de Pa'las, depozitul de muniție de la „Cișmea”, precum și șirul depozitelor nemțești de alimente și efecte de eazarmament de la Obor. În același timp-am grăbit -dezarmarea nemților din oraș și am interzis circulația pe străzi, blocând orașul și pentru populația -civilă.

Măsura cea mai spectaculoasă însă, dar în același timp absolut necesară, trebuia s-o iau personal ia fața locului, cu numai o jumătate de ceas. Înainte de ora șase, limita răgazului cerut -de nemții de la baterie. Am alergat cu motocicletă pe străzi, învăluit în praf -și scăldat într-o nădușeală. slinoasă, căci soarele ardea teribil și nu bătea nici o suflare de vânt. Am lăsat motocicletă la phtonul care interceptase șoseaua la bariera Mangaliei și m-am îndreptat -spre turnul de veghe de la abatorul de export, în care se instalaseră acum observatorii artileriei noastre. Comandantul pietonului s-a ținut după mine pînă ce-am intrat în curtea abatorului, spunîndu-mi că nemții luați prizonieri peste zi țipă de foame și cer de mâncare.

— Voi ați mâncat ? l-am întrebat.

— De ieri seară n-am pus nimic în gură...

— 'Cînd v-o aduce vouă, le dați și lor...

Am urcat scările turnului în fugă, cu respirația tăiată. De acolo,, de sus, așezarea bateriei „Tirpitz”, cu adăposturile și amplasamentele ei», cu rețelele de sîrmă și câmpurile de mine, se vedea ca în palmă.' Am cercetat cu binoclul, pe rînd, adăposturile de beton ale celor trei tunuri, navale ide mare calibru. Nemții le îndreptaseră spre oraș și port, trăseseră, plasele de sîrmă de pe ele și le scosese manșoanele de pe țevi. Tot așa,, pregătite de tragere, erau și tunurile celorlalte baterii de artilerie, anti-aeriene s-au antitanc. în jurul lor, în șanțuri și-n fața adăposturilor, stăteau, nemișcate, încremenite parcă de -căldură, siluetele cenușii ale nemților. în. incinta bateriei nu se mișcau decît sentinelele de pe țăr m și cele din capătul' aleii de asfalt care dădea în șosea.

La ora cinci și treizeci de minute fix, am dat ordinul convenit și unitățile celor două batalioane de infanterie, care încercuiseră bateria peste-noapte, -s-au retras demonstrativ, în vîzul nemților, pe alte poziții, cu două-trei sute de metri mai înapoi. Totodată am scos în linie toate tunurile-artileriei noastre antitanc și antiaeriene, iar pe sus au apărut, rotindunse-și bîzîind, cîteva avioane de recunoaștere ale grupului nostru de bombardament de la Ciocărlia. în acest fel le-am dat nemților -de înțeles că și noi eram pregătiți de bombardament... „Dacă începeți, vă topim !” le spusese_răm, cu alte cuvinte. Nemții au înțeles, desigur, pentru că în aceeași clipă siluetele, lor au dispărut ân adăposturi, ori s-au grupat, grăbite, pe lângă tunuri. Situația aceea tulbure și grea, nehotărâtă, de pîndă încordată și plină de ură intrase astfel într-o fază decisivă.

Am rămas apoi cu ochii, cînd la ceas, cînd la baterie, așteptând înfrigurat hotărîrea nemților. Aveam ordine precise, să nu dezlănțuim bombardamentul mai înainte de a începe ei. Pe mare, vasele lor de război și vedetele rapide se desfășuraseră în linie, pregătite desigur — și ele — de tragere. Și iată că, numai peste cîteva minute, nemții din jurul tunurilor începură să se agite, mînuind țevile lungi și grele și tîrînd cutiile joase și lungi de muniție. Proiectilele tunurilor mari veneau de sub pămînt,, în mod mecanizat, pe șine, așa -că acolo mișcarea era mai greu de observat, mai redusă. Am dat ordin observatorilor artileriei de lângă mine, să se pregătească și tunurile noastre de executat primele lovituri. După primul.

proiectil, al nemților, noi trebuia să reacționăm masiv, distrugător, cu orice risc.

Dar nici nemții și nici noi n-am mai deslănțuit bombardamentul., înainte de ora șase, în cealaltă parte a orașului, au răbufnit bubuituri de tunuri și clempănit turbat de mitraliere. Am rămas cu auzul ațintit și-am întrebat la telefon permanența statului major... Ce se întâmplase? Intrașerăm pe neașteptate în cea de a doua fază a noului nostru plan de operații. Începusem lupta cu nemții din teritoriu, „pe rină și cu bucățica” — cum spusese colonelul Ursu. Coloana hitleristă care venea dinspre Tulcea ajunsese la barieră, la „Cișmea”. Nemții refuzaseră să se predea și-ai noștri au fost nevoiți să deschidă focul. Vuietul bătăliei, care traversa amenințător orașul și pe care îl auziseră cu siguranță și nemții de la „Tirpitz”, se întrerupsese pentru câteva clipe și răbufni apoi iar, înverșunat. Clocotul lui crescuse și se întinse, apropiindu-se, pînă cînd se frînse deodată și liniștea se reîntregi..

După un timp am întrebat iar la telefon și am aflat că ai noștri capturaseră toată coloana aceea de mașini și tunuri și că-i dezarmaseră pe nemți pînă la unul... Era prima noastră victorie adevărată împotriva, nemților. Ideia tactică a planului de operații a statului major se dovedise a fi strălucită. Trecuse de ora șase și nemții de la bateria „Tirpitz” n-au mai deslănțuit bombardamentul. Ei aflaseră desigur și ceea ce noi încă nu știam, că trupele noastre obținuseră victoria și în ciocnirea cu nemții de la Hirșova, că la Negru Vodă trupele de grăniceri baraseră definitiv drumul nemților care năvăliseră din Bulgaria, după lupte grele și eroice, disperate, că la Cernavodă, podul și orașul erau încă în nișinile noastre, că primul atac al vaselor nemțești de război fusese sfărâmat de flotila noastră de pe Dunăre și de unitățile de grăniceri, de pionieri și infanterie care apăraseră cu îndrjire podul și împrejurimile și că una dintre cele mai puternice grupări nemțești, care cobora din nordul Dobrogei spre Medgidia, fusese încercuită la Tartoman.

Peste o jumătate de ceas, cînd am aflat și noi aceste lucruri și cînd vestea acestor prime victorii a străbătut unitățile noastre, electrizîndu-le, trupele din jurul bateriei au început să ise miște. Comandanții celor două batalioane de infanterie precum și ai artileriei mi-au cerut să le obțin de la comandamentul diviziei ordinul ide a ataca bateria. Mărturisesc că m-a cuprins și pe mine entuziasmul lor și-am telefonat șefului de stat major, să-mi îngăduie să transmit ordinul de atac.

— Dumneata ce ești acolo, m-a luat la rost colonelul Ursu ...ofițer de stat major sau iepure ?

Am înțeles că comandamentul avea motive care! împiedicau să aprobe cererea noastră de atac și am rămas în aceeași așteptare mistuitoare, cu ochii ia nemți. Așteptau și nemții, măcinați poate de aceeași încordare, dar la fel de liniștiți ca-n prima olipă. Și-abia atunci mi-am dat seama că speranțele lor nu fuseseră întru totul zădărnice. În Valul acela ds entuziasm, uitasem că una dintre cele mai puternice coloane hitleriste, plecată spre prînz de la Medgidia, nu fusese încă interceptată și capturată. Ea era însă așteptată la Valul lui Traian, de unități ascunse într-o pădurice de salcîmi.

La căderea serii au răbufnit tunurile și în partea aceea și tot așa de turbat și de scurt au țâcănit și mitralierele. Nemții au încercat să se apere, aruncîndu-se în șanțuri sau ascunzînduse după mașini, dar n-au mai avut nici puterea își nici răgazul cuvenit. Am intrat în legătură directă cu

comandamentul detașamentului de pe șosea, nerăbdător să afle cit mai repede rezultatul.

—• Ei, ce faceți ? l-am întrebat.

— li dezarmăm! mi-a răspuns el, grăbit, și mi-a trântit receptorul în furcă.

Am crezut că, în sfârșit, venise și rîndul nostru să atacăm. Dar și de data asta șeful de stat major m-a domolit, supărat de nerăbdarea mea.

—• Acuma de ce te-oi grăbi ?! m-a dojenit el.

Am aflat mai apoi că și el și comandantul diviziei erau ocupați cu pregătirea și îmbarcarea primului detașament care trebuia să plece chiar în seara aceea la București, astfel că zorile zilei de 25 august să-l găsească pe poziție, fin fața nemților grupați la Băneasa și .Otopeni.

Am urmărit din turnul de veghe de la abator căderea încetă și liniștită, alinătoare a serii. întunericul cuprinsese mai întâi orizonturile pustii și îndepărtate, alfoastre-eeușii, ale mării și apoi pământurile pârjolite de căldură din împrejurimi. Portul, orașul și marea, Dunărea și întreaga Dobroge cu toate căile ei de acces și punctele obligatorii de trecere, jinduite cu atîta putere de nemți erau de acum în mâinile noastre. Bateria „Tirpitz”, atît de puternică și de temută, era încercuită și complet izolată. Desigur că, în nebunia și disperarea lor, nemții ar mai fi putut face destul rău, dezlănțuind ca răzbunare un bombardament general, dar soarta le era pe deplin pecetluită, aspră, necruțătoare.

La ordinul diviziei, unitățile noastre de infanterie au ocupat din nou baza de atac din jurul bateriei și au rămas de veghe și în noaptea următoare. Eu am mai întârziat o vreme în turn, cu privirile pierdute în întuneric, de parcă număram stelele ide pe cer. Eram învățat, totuși, să judec obiectiv și rece desfășurarea evenimentelor, ca sănmi dezvălui esența legăturii dintre ele, înlănțuirea lor, lucru obișnuit pentru un ofițer de stat major, a cărui logică trebuie să fie întotdeauna strânsă, de nezdruncinat... „Care a fost factorul principal care a determinat prăbușirea atît de rapidă a nemților ?” m-am întrebat. — Și tot eu rni-am răspuns : „Insurecția armată, dezlănțuită pe neașteptate la București, imobilizarea generală și totală, imediată, a armatei și a poporului împotriva nemților, victoria ofensivei sovietice de la Iași și Chișinău... Nemții au fost astfel fărâmițați și izolați, izbiți de pretutindeni, înfrânți de cine nu se așteptau și-n locuri necunoscute, străine lor. Ei n-au mai avut cum și nici timp să se dezmeticească, să se adune, să se organizeze își să se desfășoare, căci nu și-au mai revenit întru totul niciodată, după lovitura primită în seara zilei de 23...”

Atunci nu cunoșteam încă cine organizase insurecția și mișcarea aceea atît de largă a poporului și a armatei și-mi spuneam că undeva trebuia să fie un stat major, — de care depindea și muncitorul acela care avusese legătura cu șeful nostru de stat major —, care mai întâi a gîndit și a pregătit toată această răsturnare istorică, care a avut capacitatea, răbdarea și curajul să o dezlănțuie la timpul potrivit și în așa fel, încît într-o singură noapte, un întreg popor să se ridice ca un singur om împotriva cotropitorilor...

M-a trezit din gânduri telefonul diviziei și-am coborât ân fugă, căci eram chemat de urgență la comandament...

•

Peste noapte a fost pînă la un timp o oarecare liniște. La Constanța, nu mai aveam acum decît grija prizonierilor înghesuiți în cazarma regi-

meritului din oraș și mai ales a bateriei „Tirpitz”. În teritoriu se duceau însă lupte încă îndârjite pentru podul de la Cernavodă, precum și cu nemții încercuți la-Tartornan. Dar trimiseserăm între timp și alte unități într-acolo, așa că înfrângerea nemților era oarecum asigurată. În oraș mai răsunau câte-odată, arar, focuri răzlețe de armă, după câte vreun neamț care stătuse ascuns pînă atunci, sau împotriva bandelor de huligani și derbedei care dădeau târcoale depozitelor nemțești de alimente și băuturi de la Obor.

După miezul nopții însă, am fost înștiințați că nemții de pe mare schimbă din cînd în cînd, cu cei dela bateria „Tirpitz”, cîte o rachetă.

—• Au rămas singuri și li s-a făcut frică, a zis unui dintre noi... își țin de urît!

Se pare însă că lucrurile nu stăteau tocmai așa, pentru că a mai trecut o vreme și unitățile noastre care închiseseră iar cercul din jurul bateriei, ne-au raportat că înăuntru, la nemți, se simte oarecare mișcare... „Ce pregătesc ? ne întrebăm... Vor încerca să iasă din cerc ? Păi nu o pot face decît cu mâinile ridicate !... Sau vor să dezlănțuie, totuși, bombardamentul asupra portului și orașului ?!”... într-o clipă de nebunie puteau face, desigur, și asta. Acum însă aveam forțe destule și i-am fi putut decima pînă la unul !

Am primit ordin și m-am întors din nou în turnul ide veghe de la abator. Ceilalți ofițeri de stat major au rămas să termine planurile deplasării unităților noastre pe noile poziții de luptă din Ardeal. Din turn, amplasamentele și adăposturile nemților din reductul bateriei se vedeau ca niște pete ceva mai negre decît umbrirea pămîntului. Se auzea într-adevăr un zgomot tern, înăbușit, dar nu se deslușea nici o mișcare, totul fiind ascuns de plasa întunericului. Am coborât și m-am dus în prima linie, la ostașii care vegheau netulburați lîngă mitraliere și tunuri. Zgomotul se auzea aici ceva mai clar, ca un hârșait de lopată care săpa neîncetat, aproape, în pămînt. Șerban ne-a adus știrea că nemții săpau într-adevăr, grăbiți pe lîngă cazemate și în jurul amplasamentelor de beton ale tunurilor. Totodată, văzuse șiruri de soldați care cărau în șanțurile proaspăt deschise cutii joase și lungi, ca de muniție.

Dimineața am primit ordin să merg din nou la nemți și să le cer pentru ultima -dată să se predea. M-am întîlnit iarăși cu Schultze în fața porții din plasa de sîrmă, păzită acum de tunuri și mitraliere. I-am arătat că situația era acum definitiv în mâinile noastre și că pentru ei totul era cu desăvîrșire pierdut. Schultze a rînjit cîinește, stăpînit, dar în locul sclipirii aceleia de dezgust și de dispreț din ajun, ochii lui erau acum umbriți de amărăciune și-l încerca un fior de desnădejde, pe care și4 ascundea.

Nemții au refuzat și de data asta să se predea. Sfirșitul pe care noi îl amânaserăm atîta timp, —• spre a scăpa cît de Cit, portul și orașul de bombardament și a evita pierderea altor vieți omenești —, era acum inevitabil. Peste cîteva clipe numai, trebuia să dezlănțuim atacul general și bombardamentul acela distrugător, pregătit cu minuțiozitate atîta timp.

N-am mai așteptat să plece Schultze mai întîi, cum făcusem în ajun ; am sărit grăbit în atașul motocicletei și-am ieșit repede la șosea, apăsând de zădărnicia unei bătălii Care-ar fi putut fi, totuși, evitată. Dar nici n-am ajuns bine la ai noștri și nici n-am apucat să comunic statului major refuzul nemților, că în 'spatele meu a izbucnit o explozie puternică și grea, cutremurătoare, înăbușită de pămîntul care se zguduia din temelii și care zburc-oise în sus, înegurînd văzduhul... Au trecut numai cîteva clipe și alte ex-

plozii, tot așa de puternice și ide adinei, rupte parcă din inima pământului. au izbucnit, detunătoare, zvârlind țărână și praf albicios de beton sfărâmat, împrejur. Exploziile au continuat apoi, asurzitoare, pînă cînd tot reductul. bateriei a rămas învăluit într-un nor de pulbere, de zgură și de fum... Nemții își aruncaseră singuri în aer, tunurile și cazematele, amplasamentele și adăposturile de beton, orășelul acela subteran, pregătit pentru o rezistență, sigură și îndelungată, inexpugnabilă.

Cînd totul s-a liniștit, pe aleia care dădea în șosea a apărut coloana lor, lăliie și destrămată, care răsărea treptat din pulbere și fum, lungindu-se la nesfârșit. Nemții ieșiseră fără arme, numai cu ranițe sau geamantanașe de soldat în mînă sau cu cîte-o legătură cu puține lucruri, socotite a fi strict necesare în captivitate. Cînd a ajuns în dreptul trupelor noastre, coloana a fost luată în primire de niște sentinele care au îndreptat-o, fără prea multe vorbe, către cazărmile din oraș.

Același sfîrșit au avut și vasele de război ale nemților, precum și vedetele lor rapide, care s-au scufundat singure, în aceeași dimineață,, pe mare...

-Seara am început îmbarcarea unităților noastre pentru Ardeal. în câteva zile numai, toată divizia trebuia să plece într-acolo, cu aproape-cincizeci de garnituri de trenuri. Pe peroane era o forfotă și un vacarm nestăpănit, plin de veselie. Și totuși, căpitanul Penescu de la compania a zecea, din port, care placa și el pe front, m-a găsit după o îndelungată, căutare în hărmălaia primului detașament. Era cu sticla aceea de coniac „Metaxa” în mînă, începută de noi cu două zile în urmă.

— Domnule maior, am onoarea să vă raportez! a salutat el, arătînd sticla... Vă aparține !

Am strâns mîinile ofițerilor care urcau din mers în vagoane și-am urmărit împreună, înduioșați, depărtarea trenului. Apoi m-am întors ou Penescu la garnitura în care se îmbarcase compania lui și acolo m-am întîlnit cu ceilalți ofițeri care ne așteptau cu păhărelele pregătite.

Alături de noi, pe un vagon platformă, se închegase o roată de ostași,, cuprinși de-o hărmălaie care tresărea eîteodată și se spărgea în chiote și strigături. Unul, mai iute și mai mucalit, umbla cu țeava unui brandt de infanterie în brațe și se tot ținea de cei care aveau sticle de vin luate din depozitele nemților -de la Obor.

— Goliți-le aicea, fraților! se ruga el... Cu brandul ăsta am tras primul proiectil în nemți... Se cuvine să-i -botezăm și să bem cu toții din el,, pe rînd, ca să ne poarte de noroc !...

Pînă la urmă sticlele au fost într-adevăr răsturnate în țeava aceea, de brand și ea a trecut apoi ca o ploscă, din mînă în mînă, în chiotele deslănțuite ale soldaților. După primele înghițituri din vinul acela cu miros, de iarbă de pușcă și cu gust de metal, unul dintre soldați a început să cînte,, cu capela pe-o ureche, înveselit:

Pleacă trenul în Ardeal,
încărcat de militari, anăăi...
Pleacă trenul în Ardeal,,
încărcat de militari, măăi...

Sfârșit

40 DE ANI DE LA MOARTEA LUI VLADIMIR ILICI LENIN

De cîte ori...

de **Veronica Porumbacu**

*De cîte ori nu l-au sculptat, cu brațul
întins, cu fruntea mare, cu pădurea sprîncenelor!
De cîte ori n-a fost
subiect de imn, solemnul mîinii gest
ce-i însoțea cuvîntul!*

*Dar vedem,
și dincolo de gestul său, vedem
ce mîna Revoluției sculptase
în marmor, șlefuid, purificînd
un sîmbur nou, o trăsătură-n timp,
un suflu-n piatra rece, un cuvînt...*

*Pe toate le simțim și toate sînt
pe fața noastră și pe-acest pămînt!*

Lenin

de **Ștefan Iureș**

*Oamenii își țintuiesc eroii
pe solemne, grele pedestale,
numai el cu noi își taie cale
prin zăpezi, pe ger, sub biciul ploii,
el, mai sprinten decît toți la drum,
mai oprind cu pieptul și acum
trăznetele vieții ancestrale.*

*Despre toți spun pietrele : „a fost”
și arată lutul, mut, vreo urmă,
numai timpul său, ce nu se curmă,
lacrima o face fără rost,
el, vibrînd în clipă și în veac,
nerv central din care se desfac
secolele care vin pe urmă.*

*Are toată lumea doi, sau trei,
sau o sută de prieteni poate,
numai el din om în om străbate
— vîrf de silex, mii de volți-idei —
el, legînd luceferi și pămînturi,
ne unește-n gînduri și avînturi
pînă devenim umanitate...*

Lenin la Razliv

de Viktor Bokov

*Zise noaptea : astrele-mi se sting,
cugetarea lui cînd se-nfiripă.
La Razliv, sub pași, cu glas de zinc
prundul se-auzea, lîngă-o colibă.*

*Zori și raze mi-l trezeau cumva ?
Sau refrenul brav al Marseillezei ?
Rîul fața io împrospăta
Sau ulcioru-n aurul amiezei ?*

*El cosea. Și ierburi, în genunchiu
Se-aplecău frumos, pe brazde late.
Și vibrau cuvinte-n el, mănunchiu
ca mulțimile desfășurate.*

*Iată doarme finul odorant,
pinii proaspeți dorm nemărginirii,
tncă-un pas și vom muta-n neant
șandramaua veche-a omenirii.*

*El cosea. Privea Emilianov
un mecanic, •— cum, cu gest firesc,
peste coasă-și mișcă Ulianov
umăru-i de acum muncitoresc.*

în romînește de Al. Andrdțoiu

Schiță pentru un cântec lui Lenin

de **Raul Gonzalez Tunon**
(Argentina)

*Alt om nu-i mai statornic, nici mai fratern ca tine ;
și iar, desăvârșit ca tine — nimeni;
mai dens ești decît cuprul, mai străveziu ca boarea,
ca riul de fâină mijind de ziuă-n pline.*

*Ca inima-ți de-albină în veșnic zbor, pe lume[^]
nu freamătă nimica să-ntreacă al tău freamăt.
Un licăr ești, și stărui, cînd adumbri lumina, —
Tu, unic în mișcare și unicul statornic.*

*N-a zămislit viața pe lume încă, moarte,
precum ți-e moartea : moarte fără de moarte, vie ;
ca moartea stelei care, departe mai e sclipăt
și, deși stinsă astăzi, mai strălucește încă.*

*Ești om croit ca omul: pe-a omului măsură;
ești tuturor asemeni și ești ca nimeni altul.
N-ai tihnă nici în moarte, fiindcă nemurirea
înseamnă-nsuflețire, nu țepănă statuie.*

*Vladimir Ilici Lenin, tovarăș, frate mie, [^]
cenușa ta lucrează mult mai presus de sînge,
Flori, lacrimi și stindarde peste defunctul trup :
în timp ce amintirea-ți, în zori, răsare zilnic.*

în românește de Romulus Vulpescu

Tințarul

de Ion Vinea

mi în cameră...

Pe biroul lui Fane o havană, cu un capăt strivit de fundul unei scrumiere de jad, fumea mistuindu-se în tăcere. Printre draperiile aurii și peste fotoliile și canapeaua de piele, de culoarea zafului de cafea plutea o mireasmă dulceagă de oumarin. Ca într-un sanctuar fumul capitos al țigării părea închinat unei tainice așteptări.

Cu toată nerăbdarea care îl mânase aci, lui Lucu îi păru bine că e pentru câteva clipe singur. Privi împrejurul lui cu o lacomă curiozitate. Nimic nu-i mai amintea de odăița rece și mizeră a hotelului deochiat de lângă gară. Numai un cuieraș de lemn, bătut în perete lângă sobă și o pălărie veștedă de fetru, cu panglica dungată de un praf soios, spînzurînd acolo de cine știe cînd, contrasta cu luxul căutat al încăperii. Masa de lucru din stejar lustruit în tonul întunecat și cald al mierii de viespe, îi atrase atenția. Era o mobilă florentină din veacul al șaptesprezeoilea. Lucrată cu o rustică și parcă voită stîngăcie, cu balamale rudimentare de tier la un pupitru ce putea fi tras mult în afară, ici și colo cu pene din același metal înfipte pe la încheieturi și cu rozete de tablă oxidată aplicate la broaștele sertarelor greoaie, ea părea scoasă, restaurată și adusă dintre rămășițele unui castel în ruină. Pe un ceaslov cu & oarșele lucioase și pleznite, un sfeșnic scund, de o formă uitată, alcătuit c' într-un taler negricios cu marginea încrețită de ciocan, și cu o luminare scurtă de ceară gălbuie înfiptă într-o țeapă crescută din centrul lui, părea și acesta dezgropat din hrubele altor veacuri. Nici un tablou, afară de cîteva icoane de sticlă și de lemn, chipuri pămîntii scaldate în purpură, în soare și argint, în schimb, o tapiserie franceză, cu arbori, cu cerbi, cu haite de copoi, de prepelicari, ide ogari, și basseți, cu vîntători cu goarnele în vînt, călări pe cai cabrați sau în plin galop, acoperea în întregime și fără zgomot un perete. Pe parchet un covor „savonnerie” de un alb de ivoriu, se întindea mătăsos peste tot mijlocul odăii. Silion clătină din cap... își aminti din nou de profesorul Înfrigurat și neras, în halatul său fibros, plimbîndu-se slab ca un lup pe poteca decolorată a covorașului destrămat al chiliei lui

*) Fragment din romanul „Lunatecii”.

pe care o măsura din trei pași pe când de pe palierul scării pătrundea pe sub ușa un iz iritant de pisici.

Din camera vecină îl trezi la realitate glasul cavernos al lui Fane. După tonul răspicat și olar, după debitul ciocănit, după accentele suspensive oare invitau auditoriul la niște completări ce nu veneau, Lucu înțelese că profesorul făcea o expunere și un rezumat. Dar între timp, în sala de așteptare izbucni cu furii reînnoite soneria. Tot mai lung, mai des, mai stăruitor. Ușa se deschise și capul lui Fane, triumfiular și seofilic: „nicio-dată nu-i găsești când îi cauți...” Și în aceeași clipă Lucu se pomeni față în față cu fostul său profesor. Cu toate că nu-l văzuse de atâta vreme Chiriac nu se arătă cătuși de puțin surprins că-! găsește tocmai acolo.

„— Fii bun și adu-mi-l pe Ifrim. Poștește-i și pe domni redactori. Vii cu ei”.

•Și fără măcar să-i fi strâns mîna, Fane dispăru în cabinetul patronului, trăgând ușa după el.

În amiaza aceea petrecută în biroul lui Androne, Lucu Sillion a fost destul de uimit de cele văzute și auzite

Se găsea acum într-o încăpere spațioasă, somptuos mobilată eu tot ce putea oferi mai de preț fabrica lui Szekely și Retty: totul imitație, totul de-a gata : camera de lucru a unui birocrat.

Intrase la director cel mai din urmă, numai după ce-și îndeplinise însărcinarea dată de Fane. Căpătase dintr-odată drept de cetate : nu mai era un străin și un nepoftit în redacție, de vreme ce aduna lumea la o conferință la care lua parte și el. Devenise unul de-ai cash. Dar nici acum apariția lui n-a fost luată în seamă. „— Pe semne că m-am înșelat: nu sânt un om interesant...” La Oficiul de Turism sânt o pasăre rară, o apariție bizară, pe când într-o sală de redacție nimeni nu se uită la mine : chiar dacă mi-aș lăsa cioc...”

Cei de față se strânseseră în jurul lui Androne și mesei lui, un birou trandafiriu cu picioare înalte și recurbate și cu aplicațiuni de bronz aurit. Peste capul și umerii directorului colaboratorii cercetează din ochi un exemplar al „Opinie” desfăcut și întins dinainte-i. Febril și ascetic, profesorul Fane, cu un creion colorat în mîna își continua expunerea. Lucu, mereu hărțuit de imagini picturale se gîndi la „lecția de anatomie” a lui Rembrandt. Căuta asemănări între capetele din faimosul tablou și mutrele celor de față. Coala de hîrtie tipărită ținea locul cadavrului asupra căruia se înclinau capetele atente ale ciracilor. Se uită la Androne. Înfundat în fotoliu, directorul părea un prizonier încurcat și plictisit. Nu se simțea ia largul său printre acești lefegii parazitari și pretențioși, care semănau așa de puțin cu slujbașii lingușitori și cu frica stăpînului, așa cum îi știa el de la căile ferate și de la întreprinderile ingineresti. Se silea totuși să pară la largul său. Din cînd în cînd tușea sec și înfundat, trecîndu-și batista parfumată peste mustața neagră, retezată scurt și peste buzele roșii care contrastau cu paloarea catifelată a obrazului său uscățiv. Se prefăcea că ascultă cu mult interes expunerea lui Fane, ca și cum ar fi fost ceva cu totul nou pentru el, și moțăia în semn de aprobare la fiecă sfîrșit de frază, fără să-l privească totuși. — „Se gîndește la madam Resoh” — șopti Vareli la urechea lui Kiriazi.

Ținîndu-l cu dinadinsul în afara grupului, Răzvan Casapu sta rezimat de soba de teracotă, de culoarea vișinei putrede, lîngă ușa. Se străduia în zadar să-și alcătuiască, din trăsăturile largi și neregulate ale figurii lui oa-

cheșe și expresive, încadrată de o coamă rebelă, masca nepăsării suverane. Pe buzele întunecate și cărnoase îi întârzia un rânjet dureros. În ochii lui bulbucați și focoși, lumini suferinde se fugăreau cu fulgere scurte. Spre a-și stăpîni pornirile de mînie care îi străbăteau, din cînd în cînd, trupul vânos, Răzvan se aliepa tot mai tare de soba de plăci răcoroase, dîndu-și. capul pe spate și aplecat nițel spre un umăr, într-o poză de răstignit. O țigaretă stinsă îi atârna de colțul gurii. I se părea că e osîndit să-și aculțe prohodul. Era furios și amărât mai ales din pricina lui Androne, spre care holba fără voie priviri de ură și dispreț. — Un gangster fără scrupule, — gîndea el, — asta ești... Și un idealist în orele de digestie. Un aventurier cincantener, pe care l-am găbuit din neant, să-l fac patron de gazetă. (Cu Androne, el avusese, totuși, o înțelegere clară, deși alcătuită numai din jumătăți de cuvinte și de înțelesuri:) „tu investești în „Opinia” două sau trei milioane, ca să-ți reoîștiți cîteva zeci pe care guvernele refuză să ți le plătească, în ciuda Curții de Casație, pentru că guvernele cunosc tariful înaltei Curți, iar miniștrii știu cum se amină la calendă plata unei creanțe asupra statului, prin simpla ei neînscrisoare în buget. Eu vin și-ți pun la îndemână, o armă veche pe care cu nițel praf de aur o cureți de rugină și taie ca briciul...” Acum, grație mie, ai ajuns un om de temut și ești pe cale să-ți capeți banii toți. Nu ți-am cerut nimic. Mă mulțumeam cu ce aveam: conducerea de fapt a gazetei. Și tocmai acum îți calci cuvântul. Te-ai aliat cu jezuitul de la Dunăre, cu Fane Chiriac și pînă la urmă tot Fane o să-ți mănânce capul... Canalia !”

Sprijinit mereu de plăcile de teracotă, capul lui Samson, zbârlit și creț,, continua să se clatine bolnăvicios la dreapta și la stînga ca și cum s-ar fi legănat pe niște perne de spital, pe cînd ochii lui basedovieni, pe al căror-luciu sticlos părea că se oprise o lacrimă înghețată, galopau divergent ca doi cai năvăși: semn de indignare greu stăpănită sau de jale abia ținută în Mu. Răzvan totuși nu-l urăște pe Fane. Nu poți ură un șarpe, — își repeta el — cu toate că bucuros i-ai slei creierii sub călcăi”.

— Colegul Răzvan nu se poate să nu fie și el de aceeași părere !

Răzvan tresări. Afirmația pornise tot de la Fane. Debitul lui egal și-țacănit, de belfer deprins să vorbească în buiestru, aproape că-l toropise.. Se uită la cei din jur. Urmăreau expunerea lui Fane cu o rece atenție profesională. Sub ochii lor neutri se desfășura, fără spectacol, una din luptele care duceau la stăpînirea gazetei. Știau că Răzvan Casapu urma să fie scos,, fără zarvă, dintr-una din „pozițiile-icheie” ale acesteia. Poziție conturată, precis, cu creionul albastru, drept în mijlocul paginei întăi a „Opiniei”, desfăcută sub nasul de vulpoi al lui Androne. Loc păstrat cu sfințenie pentru articolul zilnic, tipărit cu „aldine” groase al lui Răzvan, care, tot așa de bine ca și ceilalți știa și el despre ce e vorba. Nu se simțea părăsit, darnici susținut. Ca un cor antic strânși în jurul protagoniștilor redactorii asistau la acest spectacol unic fără să ia partea nimănui deocamdată. „Neutralitate și expectativă”, le șoptise, la venire, Kiriazii, care își compusese un chip de piatră, cioplit pentru eternitate. Lîngă el, Plahida cu rictusul său strunit și dezgustat urmărea scena cu coada ochiului. În dreptul unei ferestre, Lucu îi regăsi pe cei trei pirați al căror prizonier fusese. Foarte încălzit, Mareș își trecea la răstimpuri dese, pe obraji și pe tample, veșnicului foiță pudrată, apoi o mototolea, zvârlind-o cu energie, în coșul de hirtii.. Ardea de dorința de a lua parte la discuție, dar pentru el scena era prea, interesantă ca să-i tulbure desfășurarea. Ceilalți doi ascultau cumînți cat

la leturghie... Ceva mai departe, Cyrus se reziimase.de peretele din fund, lângă harta strategică a gazetei, o Românie pe a cărei suprafață niște stegulețe tricolore, cu prăjini minuscule de ac, arătau pătrunderea „Opinieii” pînă în cele mai anonime cătunuri. Adulmecând atmosfera însorită, plină de spirale de fum și de snopi moleculari de praf, Dini Vareli, cu năsucul său șugubăț, părea că face haz de tot ce se petrece.

— Ce importanță mai are părerea mea? sună deodată glasul răgușit al lui Răzvan. Răspunsul lui întîrziat căzu în tăcerea penibilă a celor *ăq* față ca un bolovan într-o baltă stătută.

Cu o mișcare înceată, de dascăl plin de răbdare, și care se adresează unui elev îndărătnic și aiurit, Fane se întoarse spre el, să4 lămurească. Ținea în mînă o foaie de hârtie.

— Precum spuneam, — reluă el rotunjind cu grijă cuvintele, direc torul nostru a hotărît să pună capăt monotoniei acestei gazete.

—• Hîk, hîk! își drese vocea Androne înclinat peste foaia de ziar

— Elogiile directe dau tignafes, — șopti Kiriazi către Vareli.

— Depinde de gâtlej — răspunse tot în șoaptă Vareli: — chestiune de perimetru.

— Directorul nostru și cu mine, — reluă Fane, am căzut de acord, și cred că Răzvan va fi de aceeași părere, — că „monotonia” gazetei se datorește mai ales felului cum este paginată.

— Exact! sări de lîngă fereastră Mareș, înălțându-se pe vîrfuri: — Am spus-o din capul locului. Paginația noastră e sinistră! E țeapănă, e mereu aceeași. Să trecem la una mai variată, mai mobilă, mai vie! O paginație modernă!

Se opri, răsuflă, și peste obrazul smead și transpirat își mai trecu o fițuică pudrată.

— în ruptul capului! protestă Fane, respingând, spre uimirea lui Mareș, ajutorul acestuia, — „Opinia” nu va deveni niciodată un ziar de bulevard. Nu ne interesează construcțiile fanteziste, eșafodajele savante, echilibristica titlurilor și textelor care se încăleacă, se întretaie în pagina înțtia și-l trimite pe cititor să bijbiie continuarea unui articol printre coloanele de reclamă de la coada gazetei. Nu ne preocupă nici pozele nici fotomontajele. Numai și numai textul. Gazeta noastră e de citit, nu e o gazetă de „abțusbilduri”.

Cei de față îl priviră nedumeriți. Chiar și Răzvan se opri din legă narea lui occipitală așteptând continuarea.

— Dar atunci, cum? întrebă Mareș, opărit.

— Cum? repetară câteva glasuri.

— Foarte simplu! rosti Fane, subțindu-și glasul și însoțindu-și exclamația cu un gest de scamator gata să repete o demonstrație, — rămânem la paginația fixă, paginația noastră cu cele șapte coloane de gazetă pe care apar invariabil cele șase articole ale noastre, plus foiletonul. Dar de azi înainte, — continuă el punând pedala glasului său redevenit cavernos. — noiăștia, cei șapte articlieri, vom face cu rîndul, adică ne vom perinda cu semnătura noastră pe la toate cele șapte rubrici. Pe la toate fără excepție. Asta e deosebirea. E clar?

Privirile tuturor se îndreptară spre Răzvan. Pauză grea. Redactorii așteptau nemișcați. Cu coatele pe birou și capul între mîini, absorbit parcă în geometria desenată cu linii albastre pe pagina „Opinieii”, Androne îl cerceta pe Răzvan pe sub sprâncene. Primise lovitura în plin. Dar clocotul

dureros pe care-l citi pe figura crispată a redactorului, îl neliniști : — ăsta coace ceva... nu se poate altfel. Căci toată reforma paginatiei avea un singur scop: să-l scoată pe Casapu din așa zisul „mijloc” al gazetei, „mijloc” în care articolul său dădea zilnic tonul „Opinie”.

Răzvan ridică din umeri.

— Mie mi-i tot una ! Puneți-mă unde vreți. Omul sfințește locul!

Tăcu și-și mușcă buzele vineții și cărnose. I se părea că vorbise prea mult, că glasul i se despotmolise anevoie din răgușeala unei emoții rău ascunse. Nu găsisese nota justă, dorita notă a nepăsării auguste, ci dimpotrivă, orgoliul lui exasperat se trădase prin anumite pițigăeli de care cel puțin el își dădea bine seama.

Pe sub sprâncenele lui circumflexe, Fane se uită pe rînd la toate chipurile, ca și cum le-ar fi luat de mărturie, într-o gravă clipă. Reluă :

—• Eu nu mă îndoiesc, că temperamentul impetuos al lui Răzvan se va afirma cu aceeași vigoare și în rubricile din care a lipsit pînă acum. Ceea ce va pierde în amploare, va cîștiga prin „raocourci”. Desigur, un „cursiv” nu oferă posibilitățile de desfășurare ale unui „mijloc”. Dar adesea un torent e mai primejdios decît un fluviu.

— Mi se pare că ai impresia că m-ai îndatorat, — zise Răzvan cu o plecăciune. Scoase batista și-și tampona fruntea. Era furios mai ales pe sine.

Fane clătină din cap cu o amărăciune de profesor :

—• Nu mă înțelegi, Răzvan! Eu n-am ambiții de gazetar. Mă aflu doar în trecere prin gazetărie. Vreau numai să realizez o economie de timp și de forțe pentru toată lumea, într-o oît mai mare varietate a gazetei.

— Ba te înțeleg mai bine decît crezi. Nu ești atît de indescifrabil, — rânji Răzvan.

Fane se întoarse spre Ifrim. Ii întinse foaia de hîrtie pe, care o ținuse tot timpul în mînă :

—• Am schițat aci un fel de țintar, un program săptămînal văzut și aprobat de directorul nostru. E de ajuns să te uiți la el și afli ce anume articol ai de scris în ziua aceea... N-ar fi rău să-l afișezi la secretariat și în sălile de redacție.

Ifrim se înclină cu demnitate și supunere și începu să examineze „țintarul”.

— Teologii ăștia sînt niște maeștrii ai reverenței, — spuse Kiriazi, în șoaptă, lui Vareli: — Se ploconesc exact oît trebuie.

— Și tocmai cînd trebuie.

—• Extraordinar ! exclamă încîntat Ifrim cînd sfârși de parcurs „țintarul” : — Simplu și ingenios !

Și pornind de la Ifrim, „țintarul” călători din mînă în mînă, pe sub mimica redactorilor, stîrnind cuvintele lor de laudă :

— Minunat ! Nemaipomenit!

Ajunse în cele din urmă în mîna lui Răzvan care-l restituî, fără măcar să-l fi privit.

Lucu îl cercetă cel din urmă.

Era un lucru într-adevăr simplu și îndeajuns de ingenios.

Un dreptunghi mare, cuprinzînd, în lungime, șapte dreptunghiuri despărțite între ele prin cite o linie orizontală. Cinci verticale împărțeau suprafața întreagă în casete mici, dreptunghiulare și ele. În afară, pe latura din dreapta, de sus în jos, zilele săptămîinii. Deasupra laturii de sus, titlurile de rubrică, șapte la număr. Numele articlierilor, unul cite

unul, umpleau lăunrul casetelor. Citind pe marginea din stîngă, ziua și pe marginea de deasupra, rubrica, fiecă redactor știa ce are de făcut. Nu-i mai lipsea decît „subiectul” și inspirația, care, — se știe, — vine scriind.

— Țintarul ăsta, — declară Ifrim, — mă face mușii. Ma scoate din pîine.

Androne dădu semnalul felicitărilor, strîngînd, cel dintîi, mîna lui Fane. Ceilalți îl imitară pe rînd. Răzvan șovăi o clipă. Să-și arate rînia și necazul, înseamnă să facă pe placul dușmanilor lui fățarnici. Să se stăpînească, și apoi cu o seninătate olimpică să-i strîngă și el mîna lui Fane, ar fi ceva forțat și nefiresc : i s-ar strîmba obrazul, i s-ar încăleca privirile a turbare. — Ar trebui săiți brevetezi invenția, — zise, — și își mușcă buzele. Se întoarse apoi cu spatele și începu să urmărească pe stegulețele hărții din perete, progresele „Opinieii” în satele din Ardeal. Rămase așa pînă ce momentul felicitărilor trecu. Un claxon nevăzut strănutând năpraznic sub ferestre, puse capăt acestei solemnități.

— Mîna venit mașina! sări Androne, ridicîndu-se din fotoliul directorial.

Ifrim se repezi pe culuar și cît ai clipi din ochi se întoarse cu pardesiul directorului pe braț.

— Iată cum se aduce un pardesiu patronal, cînd nu ești un ingrat,, — șopti Kiriazi.

— Promptitudinea gestului, îi anulează slugărnicia, — tălmăci tot lîngă ureche, Vareli.

— Aș dori să știu ce-am de scris pe luni, — după țintar, firește ! se răsfață Androne, supus și cuminte.

Ifrim își aruncă pardesiul pe un umăr. își potrive ochelarii, consultă țintarul:

— Aveți „mijlocul”, domnule director. Și să fie într-un ceas bun.

Cei trei pirați de lîngă fereastră bătură scurt din palme. Urarea lui Ifrim sublinia înfrîngerea lui Răzvan. Androne își va scrie astăzi primul „mijloc”.

— Am înțeles, spuse acesta pe un ton de supunere militară, și care-l scoate din încurcătură. Pomeții lui catifelăți se rumeniseră ușor. Adăugă :

— Plec la fermă. Articolul, ți-l trimit mîine cu șoferul.

Și luându-și pardesiul pe care M îmibia, cu un egalitar respect, secretarul de redacție, se înclină ceremonios și dispăru.

Ceilalți se grăbiră să plece. Fane se uita la ei cu o privire care lui Lucu i se păru a unui repetitor mulțumit de felul cum i s-au purtat elevii la curs și în recreație. Cu țintarul în mână, Ifrim, vădit amuzat de noua sa jucărie, comunica fiecărui scrib, ce rubrică avea în seamă pe ziua de luni. Trebuia să ajungă la Răzvan. îl căută din ochi. îl găsi stînd tot lîngă sobă, cu ochii în tavan, cu sprîncenele crispate pe un gînd neadormit.

— Domnu' Casapu are de dat un „cursiv unu”.

Răzvan tresări. în câteva clipe recapitulase lungile luni de luptă surdă care se incheiau pentru el cu un eșec. „Opinieii” îi scăpase din mîini. Din „leader” al ziarului, ajunsese un simplu redactor, prăvălit printre ceilalți lefegii, ca un hultan într-un fund de poiată. în fața lui se desfășurau cotiturile, multe și anevoioase, ale unui nou urcuș. își dresе glasul și rosti cu nepăsare :

— Mîine seara, îl ai negreșit.

— Stai' o clipă !

Ifrim își duse un deget ia 'tâmplă.

— Așteaptă până la qpt. Dacă pînă atunci nu ți-am telefonat, scrii „cursivul”. Dacă însă îți telefonez să scrii „mijlocul”, înseamnă că directorul n-a avut răgaz să-l scrie.

— Dama voalată! — exclamă Vareli făcând ștregărește cu ochiul.

— Plăcerea primează, datoria dă pasul, — întări Kiriazi.

— Dacă e așa de ce să-mi stric eu Dumineca? — protestă cam moale Răzvan. — Pune-l pe Cyrus.

Cu toții îl căutară din ochi pe Cyrus. Cyrus plecase.

— L-ai scris totdeauna dumneata. Ești cel mai indicat.

Ifrim și Fane schimbă o privire pe furiș :

— Sînt mulțumit de tine ! spusese privirea lui Fane.

— Sluga durnitale ! răspunsese privirea lui Ifrim.,

Vădit încurcat, Răzvan se adresa lui Ifrim :

— Mă duci cu zăhărelul. Fie ! Dac-o trebui, am să-l fac.

Și fără să mai dea mîna cu nimeni, părăsi grăbit încăperea: Pașii lui dudură pe scări.

— Nu-ți plac execuțiile capitale, — spuse Kiriazi.

— Preferi să tai coada cîinelui în rate, — îl completă ca un ecou, Vareli.

Zîbind cu modestie, Ifrim își plecă privirile în pămînt :

— Caut să împac lucrurile.

— Iată-ne singuri ! suspină teatral Fane, cînd rămase față în față cu Silion : se retrăseseră amîndoi în cabinetul profesorului.

Cu mâinile proptite de marginea mesii de lutru, Fane își împinse de perete fotoliul pe care ședea, întinzându-și peste vetustul birou florentin picioarele încălțate în pantofi de antilopă și șosete cu romburi bicolore „cubiste”.

— Ce zici de ciorăpeii ăștia ? întrebă el, desmierdîndu-i cu buricele degetelor. — Ia pune mîna : sînt londoneji.

Lucu se apropie și ciupi ciorapii cu băgare de seamă, încercîndu-de elasticitatea.

— Excelenți, dar cam fistichii... ăștia se poartă în Montparnasse. Prefer ciorapii Derby.

Fane făcu ochi mari :

— Derby ? adică cum ?

! — Drept răspuns Lucu își săltă pantalonul, apuoîndu-l gingaș cu două degete, de dungă. Fane putu să-i admire nu fără invidie ciorapii Derby, tricotați din fii d-Ecosse de culoare - tutunie, cu baghete subțiri de o nuanță mai: deschisă. Apoi își ținti acuzator spre ei arătătorul :

...i — Norocul tău că ești sinecurist și nu profesor ! eu sînt ținut să fac pe năzdrăvanul ca să: mă depărtez de gravitatea solemnă a belferiei.

Ca pentru a face pe loc o demonstrație de năzdrăvănie, exclamă pe un tîfon de copil răzgâiat :

— Dar nici nu vezi că am hăinuțe noi ! Ce naiba ! Ia te uită, ștofă !

Lucu se apropie mai tare de el, îi pipăi-reverul hainei:!

•fol

— Lînă australiană, țesătură englezească, model francez, pictor De-launey, — spuse el pe nerăsuflăte, dînd debitului său verbal monotonia unei expertize fără importanță.

— Știam că te pricepi! aprobă Fane. Suspină adînc

— Numai cu tine mai pot discuta de marafeturile astea... Dar vii atît de rar pe aici! ia loc, te rog.

'Dintr-o cutie plată de lemn parfumat și subțire, îi oferi lui Luiou o țigară de foi. Lucu refuză. Fane își alege o țigară, mușcă scurt din ea de la un capăt, scuipe apoi cu grație și scăpărîndu-și bricheta de aur, aprinse și pufăi alene și prelung. Executase tot șirul acesta de mișcări cu o precizie rituală și cu voluptatea unui fumător de opium Care își prepară o pipă. Volute de fum. Priviri de reverie. Fane zâmbi unui gând:

— O făcui și p-asta !

— N-am înțeles mare lucru.

Fane se îndreptă și se uită la el pe sub sprâncene. Era ca și cum i-ar fi zis : — te credeam mai deștept! Luă cuvîntul :

— Nu e o problemă. Trebuie să înțelegi doar atît că Răzvan se plasează dintr-o dată și *for ever* pe centrul de gravitate al paginei întîi. Cu semnătura lui parcă ne lua pe toți pe garanție. El, cloșca, noi, puișorii. Dar l-am dislocat. De azi înainte sîntem cu toții și cloșcă și puișori, rînd pe rînd.

— Și în poiata asta cocoșul vei fi tu.

— Așa va fi, dar nu pentru că sînt mai breaz. Eu n-am talentul lui Răzvan. Poate că n-am talent de loc. (își duse un deget la frunte). Dar în schimb am cap !

—• Mi se pare că Răzvan a cedat cam repede.

— N-avea încotro. Prea era singur. în fața lui, eu apăram interesele întregii redacții.

Mai trase un fum, se îndreptă nițel în fotoliu, își drese glasul:

—• Să nu lucrezi niciodată numai pentru tine: te izolezi! Io mă plasez totdeauna din punctul de vedere al colectivității: și ce-i al meu e pus de o parte !

— Se prea poate. Dar Ifrim a știut ce-o să se întîmple și fără teoria asta.

— Ce spunea ?

— Că lui Răzvan îi sar pernele, una cîte una.

Pe figura lui Fane se despică un surîs de satisfacție. Nu era frumos cînd rîdea. în zîmbet, chipul lui făcut pentru meditație și concentrare, — se schimonosea.

—• Tactica asta, cum îi zici tu, îmi pune în mână cartea cea bună. Joc la sigur, fără să trișez.

— Vrei să spui că Răzvan...

— Răzvan își vede de micile lui operații extra profesionale. Mendi-citate și gangsterism. Șantaj și marșandaj. Te vād, te vād! Dă și mie că te spun.

—• Asta e presa. Toți fac la fel.

Fane înălță din umeri.

— Chestie de perdea. Cînd am venit la ziar, am văzut și am tăcut M-am pus pe lucru. Mi-am cîștigat încrederea patronului. Pe urmă l-am făcut om.

— L-ai făcut, om ! îngăimă Lucu : — Ce enormitate !

— Chiar așa ! susținu Fane. — Ce era el la început ? Un biet elefant : „barosanul” care acoperă paguba. El plătea, ceilalți încasau. Îl costa scump cîntea de a figura pe frontispiciul gazetei. Dar nimeni nu „caschează” la infinit. Nici în presă, nici în politică, nici la curse, nici la dame. Pînă la urmă barosanul se lasă păgubaș. Și s-ar fi lăsat și Androne, mai ales că șantajul asupra căilor ferate nu prea dădea roade.

Fane se întrerupsese și scoase din buzunar o batistă imaculată. Apoi,, cu opintiri minuscule și stoarceri repetate își extirpă un punct negru de pe nas. Cînd termină dureroasa operație avea ochii înlăcrimați.

— Iartă-mă, zise, nu e frumos ce fac. Unde am rămas ? A, da, directorul ! încet, încet, m-am furișat în destinele lui. Pe ușița din dos. M-am insinuat. Și din ziarist diletant, am făcut din el un profesionist. Adică tocmai ce nu-i convenea lui Răzvan et comp.

— I-ai dat cumva lecții de ziaristică ?

— N-a fost greu. Elevul nu e chiar un nătărău, "iar profesorul necunosbind meseria și-a îngăduit să devină inovator.

Obișnuit cu acest fel de a vorbi, Lucu surise. Lui Fane îi plăcea să se declare un ignorant fără pereche, ca să poată apoi arăta cit e de spontan și de meșter oriunde și ori ia ce treabă l-ai pune. În realitate era un laborios și un căznit care se trudește pe tăcute.

— Și din lecție în lecție...

— Nu mă lua repede, — îl întrerupsese Fane. — Curînd după intrarea mea la gazetă, directorul și-a putut da seama, că n-am în mine nimic dintr-un boem sau dintr-un artist de teapa celor ce-i împuiază redacția. Io știam că după doi ani de deficite, trebuie să se fi săturat pînă-n gît de hibridul ăsta, cabotin și parazit, care e gazetarul. Împrejurările m-au ajutat să-l conving că io sînt făcut din altă plămadă.

— Cred că nu ți-a fost greu.

— Io nu disprețuiesc succesele ușoare.

— Numai proștii umblă după dificultăți.

— Adică cei care fac pe deșteptii...

—• Destul. Să ne întoarcem la Androne.

— Androne e-lacom de știri. Trăim vremuri grele — toate vremurile au fost grele. Situația se schimbă din zi în zi, din ceas în ceas. Războiul bate la ușă, evenimentele se precipită, cum spun dumnealor gazetarii. Nu e deci de mirare că vrea și Androne să fie informat. Mai ales că aface-riștii din jurul său îl iau drept director de ziar. Și-i cer mereu noutăți.

—• N-are daoît să le spună pe de rost din „Opinia”.

— N-ajunge. Trebuie să le cunoască mai nainte de a fi apărut: așa cere prestigiul !

— înțeleg. Și n-ar fi rău să le știe chiar mai nainte de a se fi întîmplat.

— Tocmai. Dar redactorii îl țineau departe de izvorul informațiilor. Adică de foile agențiilor. Pentru ei, un director ideal e acela care habar nu are de nimic.

— Dar tu, cei interes aveai să-i tulburi fecioria ?

— Să-i curăț pe ceilalți !

— Și pe urmă ?

— Văzînd și făcînd.

— Nu te temi că un director prea „inițiat” te poate curăța și pe tine ? Ești departe de a fi un sfetnic *de tout repos*!

— Mai e pînă atunci! Vorba poetului: *je ne saurais prévoir des malheurs si lointains !* Cine-a spus asta ?

Lucu făcu un gest de nerăbdare. Fane înțelese. Vorbi.

— Cu venirea mea, lucrurile s-au schimbat la „Opinia”. Dacă nu pentru toți, cel puțin pentru Androne. De cîte ori zbîrmişia telefonul, îl în-tâmpina mereu aceeași voce : — ordonați domnule director! — da' cine-i acolo ? întreba. Mă lăsam în beregată : — profesorul Chiriac. Veșnic profesorul Chiriac. La orice oră din zi și din noapte, profesorul Chiriac. Cu sepulhralul său : — ordonați domnule director. Că Androne, ca orice nevropat, suferă de insomnie. E obsedat de atentate, incidente de frontieră, insulte la drapel, ultimatumuri și conflagrații. Poate că are și nevoie de așa ceva pentru combinațiile lui la Bursă. Dar nu-l puteam servi: n-aveam în buzunar războiul și pacea. Stam însă ca un Cerber neadormit la datorie. Ham-ham ! Și adesea Cerberul i-o lua nainte. Venea, de pildă, o informație, sau vreo telegramă mai importantă în cursul nopții. Vreun Havas, vreun Reuter, vreun Tass, sau mai știi eu ce. Ham-Ham ! cerberul la telefon. Chema pe director. îl scula de la masă. îl scotea din pat, noaptea, de lîngă damă, și-i da textului citire. — Ce zici director ? nu-i așa că știrea asta merită un comentariu ? — Hîk-hîk, — tușea directorul adormit și afirmativ. — în ce sens ? întreba Cerberul. îl silea respectuos să-și dea cu părerea. Abia desmeticit, Androne bolborosea în pîlnie cîteva banalități inevitabile. — Așa, chiar așa ! îl aproba Cerberul : — ai aruncat 0 fișie de lumină asupra situației. Trebuie să-l somăm pe agresor să-și retragă trupele din regiunea litigioasă. — Să-l somăm, — întărea directorul, — chiar asta trebuie să fie sensul cornentariului nostru. — Fă-l dumneata, domnule director. — Hîk-hîk ! de ce nu l-ai face dumneata ? se apăra, măgulit, Androne. Cerberul nu-l slăbea : — Numai douăzeci de rînduri, domnule director. Nimeni nu le poate face ca dumneata... Avem nevoie de formularea dumitale concisă și lapidară. Avem nevoie de numele dumitale în coloanele ziarului. Mare păcat ! Ești cel mai mare gazetar ! — Hîk-hîk ! dar de ce păcat ? — Fiindcă nu-ți dai drumul. Din modestie nu-ți valorifici darul pe care ți l-a hărăzit providența. Te implor, domnule director, ce atîta timiditate. Trimite chiar acum curierul. Dumneata redactezi ușor : pînă ajunge băiatul, gata și manuscrisul. Sau poate preferi să dictezi la telefon ! — Nunnu ! se împotrivea Androne, prefer să vie curierul. VrCau să redactez mai pe îndelete. E o problemă dintre cele mai grave. — Grave, domnule director.

Fane se opri. își schimbă trabucul dintr-un colț al gurii în celălalt și-și adinea privirea de îmblînzitor de șerpi în ochii lui Lucu.

— Mi-am dat seama, după acest adaos din coadă, cu problema din cele mai grave, că vorbea în același timp și pentru o gîngășă făptură care, parc-o văd, îl asculta despletită și âmbufnată, cu coatele adâncite în perne și cu bărbia sprijinită în palme. Mare plăcere trebuie să-i fi făcut io lui conu Androne scoțîndul din așternut în noaptea aia. I-am dat prilejul să facă pe bărbatu' de stat în fața iubitei. Măcar atît ! Cred că de-acolo l se trage. De unde la început se mărginise să inspire cîte un articol financiar, cât se poate de anost sau să procure materiale pentru o campanie despre furnituri și comenzi de stat, iată că omul nostru a prins gust, sub oblăduirea mea, de politică externă. Al meu e ! Polemizează astăzi cu Downingstreetul, cu Kremlinul și cu Casa Albă. Dă sfaturi miniștrilor și-l ia de sus pe Președintele de Consiliu. Am făcut un „Presseleiter”

dintr-un inginer de poduri. Și articolele lui nu-s mai rele, decât ale oricărui scrib cu renume, — crede-mă.

Și luându-și un aer de modestie ipocrită, Fane tăcu. Aștepta un cuvânt de laudă.

— Și cum a devenit cazul cu Răzvan? — întrebă Lucu, vădit interesat și dîndu-și seama că, fără să vrea, imită vorbirea apăsată, sfătoasă și cu subînțelesuri, a lui Fane.

— Nimic mai simplu: când i-am deschis ochii patronului asupra veniturilor lăturalnice ale ziarului, de care el, firește, habar n-avea, a căscat gura și a început să se încredințeze că jucărioara asta de hîrtie îl costă cam scump și ca s-o poată duce mai departe îi trebuie un vătaf serios. Am uitat să-ți spun că între timp, încurajasem, prin toate mijloacele, spiritul de anarhie și de chiul în redacție. Vrea unul să nu scrie nimic în ziua ceea? Avea sigur izbăvire de la mine și făceam eu articolul în locul lui. Vrea un altul să plece acasă pe două, trei zile, îi dam binecuvîntarea și pleca. Le făceam rost de parale pe la ministere, bani pentru vreo carte, vreo lucrare, vreun raport confidențial și câte și mai câte. Cînd ziaristul are bani, chiulește mai ușor. De ce făceam asta? întîi, ca să pot lucra mai liber. În al doilea rînd, ca să fie și mai vădit că sînt singurul om de nădejde în complexul „Opinie”. În sfârșit Androne mi-a dat depline puteri. I-am adunat atunci pe articlierii ăștia fuduli care își umpleau buzunarele pe tăcute, și pe găinarii ăia de reporteri și le-am spus ritos: sau facem de-adevăratelea pe nebunii și devenim oficiosul lui Vlad Ţepeș dincoace de mormânt, atunci basta cu dijmuirile, cu sporturile și subvențiile de tot felul, sau ne punem serios pe jaf, dar sistematic și căutând să nu ne compromitem. Dar dacă ne-am hotărît să jefuim, să fim barem gogeamite tâlharii, nu manglitori și borfași de duzină. Să jefuim cu metodă și în stil mare.

Fane se încălzise vorbind. Se opri să-și stîmpere răsuflarea și reluă, măsurat și tacticos:

— Să ne croim, — le spusei, — o traistă încăpătoare în care să-și toarne fiecare aportul de pradă, dar nu tot: trei sferturi la traistă, adică pentru gazetă, și un sfert pentru individul oare a venit cu pontul și cu biștarii. Iar împărțeala cea mare la sfârșitul anului, ca la orice incheiere de bilanț.

Lucu se uită la el nedumerit:

— Parcă ziceai că nu te pricepi în meserie!

— *C'est une fagon de parier!* în tinerețea dintâi am robotit o vreme la „Cotidianul”, marele ziar de atitudine. La început corector, pe urmă ajutor de secretar de noapte, apoi de zi, pînă m-am pomenit, din treaptă în treaptă, reporter și articlier de pagina întîi, însărcinat cu Camera și Senatul, plus contactul cu două ministere, cele mai grele: finanțele și industria. Un fel de femeie la toate. Nu mai pridideam. îmi ieșea sufletul. Acolo am învățat eu ceea ce numești tu meserie, într-o împrejurare pe care să-mi dai voie să ți-o povestesc.

— Ce leafă aveai? îl întrebă Lucu, încurajându-l să continue printr-un semn din cap.

— Nouă mii de lei. Cât să mănânc o singură dată pe zi, dar cu măsură. Și aveam o foame de lup. Nici nu e de mirare. Serile însă, mă aciuiasem la masa unor evrei cu dare de mână, unde aveam tacâm. Eram în dragoste păcătoasă cu domnișoara casei și părinții mă socoteau viitor ginere cu

toate că habar n-aveau. Prejudecăți religioase, ioc. Iar eu cu atât mai puțin. Dar n-aveam de gând să mă însor. La vârsta aceea prea băteau darabanele în capul meu o șarjă eroică și amețitoare. Nu-mi plăcea să fac pe escrocul sentimental. Nu4i mai descriu în ce hal erau vestmintele și cămășile mele. într-o bună zi m-am hotărât să vorbesc. La urma urmii nu riscam decât un simplu refuz. M-am dus la Petrișor Vrabie, directorul „Cotidianului”, ziarist ide talent, conducător dibaci, om de spirit, de convingeri și de inimă. Și delicat. Și grăsun. Și grăsun și delicat! ..Toate guvernele și opoziția veneau la el ca la Mafalda ghicitoarea, să-i ceară sfatul. Parcănl văd! rotofei și îndesat, cap spin de prelat, în care ironia-corecta solemnitatea, două guși una peste alta, ochii nițel basedovieni și blânzi, răsuflarea scurtă, glasul catifelat și duios! M-a pofțit, să stau,,

— Ce te aduce la mine ?

în așteptare se tot juca cu manșetele, le băga și le scotea din mânecă-mașinal, cu unghiile mari, șlefuite ca ale unui cartofor. Mi-am dres glasul; am uitat toate frazele de efect, pregătite, și i-am spus, pe nerăsuflăte, necazurile mele. I-am spus și cât de multă treabă făceam zilnic la Cotidianul. Știa tot.

— Unde mai pui, a adăugat el, că gazeta noastră trage cinci ediții, și la fiecare „schimbare” trebuie, să mai dai manuscris.

— Așa e ! oftai eu

— Lucrezi de fapt la cinici gazete, pentru un singur biet salariu ! m-a jeluțit Vrabie. Și s-a uitat la mine cu ochii lui boboșați și sentimentali.

— Ce leafă ai acum ?

— Nouă mii.

— Puțin. Și cât ai vrea să ai ?

Ce om înțelegător, — gândii eu. O să mă majoreze cu cel puțin cincizeci la sută. Și ca să-i las satisfacția de a se arăta mărinimos, mi-am plecat fruntea și am răspuns, mironosit:

— Zece mii !

' A căzut pe gânduri. Reflecta desigur la modestia cererii mele.

— Nu-ți dau !

— Pofțim ? Crezusem că n-am auzit bine. Nu mă așteptasem la un astfel de răspuns.

— Sînteți nemulțumit de mine ? l-am întrebat, cu oarecare nedumerire.

— Dimpotrivă!

Răspunsul acesta trezi în mine o curiozitate care mă ajută să mă stăpînesc.

— Atunci de ce nu mi-aco-rdați mia de lei în plus pe care vi-o cer ?

— Fiindcă nu ți-ajunge !

Parcă îmi tăiase respirația. Individul ăsta, — mi-am zis, — e. uns cu toate alifiile. Ce-o fi vrînd să, Înțeleagă cu vorba asta: nu-ți ajunge! ? Și nu m-am ridicat să plec. Venisem hotărît să capăt un drept al meu:

— Atunci... atunci daținmi... unsprezece... i-am răspuns, cu pauză între-cuvinte. ..

A dat turcește din cap, de jos în sus :

— Nu-ți ajunge !

— Dați-mi douăsprezece !

Aeelaș gest al zădărniceii :

— Tot nu-ți ajunge !

Începusem să sper. îl judecasem greșit. îl priveam cu recunoștință :
— ce om minunat!

— Dați-mi... (am ezitat cu ipocrizie)... dați-mi paisprezece... cincisprezece.

Văzîndu-l că ride părintește, eram sigur de izbîndă. îl băgasem în cofă.

— Nu-ți dau, — mi-a zis. Nu-ți ajunge. Nici șaisprezece, nici douăzeci. Ar fi de altfel prea puțin pentru serviciile dumitale. Nu, nici chiar treizeci. Asta e blestemul salariului: să nu-ți ajungă niciodată, oricât ar fi de mare. Uită-te la mine: am o sută cincizeci de mii. Nu beau decît apă, nu mănînc deoît tăiței: sînt la regim... Cărți nu joc, femeile nu mă interesează, nevasta se îmbracă numai în stambă, nu mă duc la băi, insulina nu mă costă mai nimic... Nu sînt filantrop, nu sînt bibliofil, nici filatelist, nici colecționar de tablouri, nici fumător, nici toxicoman și leafa tot nu mi-ajunge.

Cu un glas subțiat de emoție și de mînie, l-am întrebat de pe culmile disperării:

— Ce e de făcut... atunci ?

Aveam totdeauna o poftă strașnică să mă ridic, să-l las și să ies trîntind ușile. Dar curiozitatea mă țintui pe loc. Și unde pui, că bun sau rău, nu țineam de fel să-mi pierd postul.

Mi-a vorbit încet și confidențial, pe un ton de sfat și de imputare blajină, cu pauze pline de reticențe și de subînțelesuri:

— Ești redactor la Cotidianul. Semnezi în pagina întâia. Ai Camera și Senatul, ai Finanțele și Industria. Și îți mai pui probleme de salarii...

Spunînd acestea își lăsase buza în jos cu seîrbă, și clătina din cap amarnic. Pierdusem în ochii lui orice prestigiu. Eram un pigmeu, era un gigant. Poate că avea dreptate. Continuă :

— Dar salariul durnitale nu-ți ajunge nici pentru mașini. Nu trebuie să-ți ajungă! E un biet simbol, e o simplă expresie contractuală, bună doar pentru declarația la fisc.

Am crezut că sînt de o abilitate diabolică dacă mă umilesc și-l înduioșez prin inexperiența și tinerețea mea :

— .Nu știu ce să mă fac !

Și astăzi încă regret acest răspuns sfios și dezolat, care i-a prilejuit un mic triumf ușor, trădat printr-o îngîmfare de gușă. Dar oamenii în vîrstă îmi impuneau încă un fel de respect. Mai puteam încă avea un tată și eram un orfan. Treacă de la mine !

S-a ridicat încet și mi-a întins, cu un zîmbet onctuos, mîna lui moale, catifelată, cu degete grăsuțe cu gropițe, mîna lui de cardinal. Dar nu mi-a dat-o nici so string, nici so pup, nici nu m-a binecuvîntat. A lăsat-o s-atîrne în aer ca un adio. A pus surdina glasului, ca nu cumva cuvintele să sune marțial, ca din goarnă :

— Trage umerii napoi, scoate pieptul, capu' sus... așa... așa... (Am executat fără voce, ca un hipnotizat, porunca iui dulceagă).

— Și acum, descurcă-te ! m-a îndemnat el cu aceeași moderație., nu te mai milogi, nu mai gunguri ci pune pumnul pe masă : revendică, protestează, exige ! iar dacă nu te simți în stare de așa ceva, renunță, resemnează-te, fante funcționar, dă lecții 'de limfei moarte. Sau mai știi ! spînzură-te !

M-a văzut că tresar, a șovăit, și-a pironit privirea serafic în tavan și a rostit ca numai pentru sine :

— Nu, nu ! nu trebuie să ți-o dau ! ar fi să-ți fac un rău serviciu. Nu-ți dau mia de lei. Descurcă-te.

Și mi-a vîrît în palmă două degete adipoase în semn că audiența s-a sfîrșit.

— Iată care a fost prima mea lecție de gazetărie, — încheie Fane stingîndu-și trabucul de rundul scrumierei de jad, culoarea ochilor lui diavolești. — Și acum te întreb și eu întocmai ca Petrișor Vrabie : ce te aduce la mine, — afară, bineînțeles, de simțul datoriei ?...

Punînd întrebarea, Fane se ridică o clipă de pe fotoliu și-și potrivește pantalonii, cu gestul caracteristic al cavaleristului pe care cutele pantalonilor îl jenează la stinghie. Se reazează, își întinse iarăși picioarele peste masă, luîndu-și cea mai comodă poziție pentru ascultat: cu mîinile sub cap.

— Păreră mea, dacă ții s-o cunoști, încep eu, după ce luă cunoștință de necazurile lui Lucu, — e că Amidon are dreptate.

Zicînd acestea, îi înapoie adresa emisă de Oficiul Intercultural:

— Voi aștia de la Oficiu, sînteți o clică de bugetivori cocoțați în vârful piramidei sinecuriste. Amidon, mulțumită legăturilor sale, vă duce în cîrcă pe toți, ca un atlet de iarmaroc. în cîrcă, pe brațe, pe creștet, pe bărbie, — cum poate. Mișcările tale dezordonate riscă să-i năruie tot eșafodajul. De ce n-ai astâmpăr ?

— Eu n-am venit la avocatul lui Amidon, eu am venit la maestrul meu să-mi dea o mîină de ajutor.

— Tu vrei să practici un superparazitism în dauna unui organism el însuși parazitar. Nu merge !

— De ce nu ? Păduchii de trandafir n-au și ei paraziții lor ? Pasărea crocodilului n-are și ea păduchi ? Te dezmente natura ! protestă Silion.

— Dacă te-ai pune pe lucru și ai semna zilnic într-una din paginile „Opinieii” sînt sigur că Amidon s-ar purta cu tine mai cu mînuși.

— Ar însemna, să-mi asum o corvadă grea în locul alteia care nu-i decît plicticoasă.

— Îi dai zor cu ideea ta fixă : să fii liber dar altoit pe alții.

— Formula nu e rea și mă exprimă destul de bine.

— Ești un trîntor dublat de un șantagist, ambii într-un burduf de băiat simpatic.

— E unul din puținele mele avantaje în viață.

— Cînd mă gîndesc că minai fost elev ! Și vrei să4 terorizezi pe Amidon pentru că, vorba ovreiului, *știi de afacere !*

• .. •> — Fiecare cu tehnica lui. / ..'!•*.

— Și Amidon cu a lui.

Glasul lui Lucu se făcu rugător și insistent:

— Vreau să-i ții piept. Învață-mă cum să fac.

— Ești prea izolat: cântă și tu într-o strană.

— N-am glas.

— Și vrei să faci pe altul să cânte ?

— De ce să n-am și eu nițică bucurie ?

— E odios !

— E și mai odios s-ajungi pe rogojină !

— Uiți că nu-ți datorează nimeni nimic.

În răspunsul lui Lucu se simți acum o hotărâre fermă de a vorbi răspicat dar calm:

— Nu m-am născut ca să mă chinui. Nu vreau să fiu la porunca nimănui. Și nu pot îngădui unui gangster vulgar să mă ia de sus...

Fane aștepta tăcut continuarea. Nervos, Lucu scoase din buzunar adresa mototolită a Oficiului, o netezi și o desfăcu :

— Ia te uită : „pentru neglijență în serviciu”, așa scrie aici. Dar ce înseamnă neglijența într-un serviciu care nici nu există ? Ce fel de serviciu e ăsta în care domnul președinte iscălește două trei hârtii pe zi, dă telefoane doamnelor din societate, pelotează dactilografele și rezolvă-cuvinte încrucișate când se încuie în cabinetul lui somptuos ?

— Fă și tu la fel în modestul tău cabinet; el nunți pretinde mai mult.

— Să nu-mi pretindă nimic. Să fie totul ca înainte !

Din poziția lui răsturnată Fane întoarse capul spre el și-l privi în adâncul ochilor :

— Îl ai la mână. Ca să vorbești așa, trebuie să-l ai cu ceva la mână. S-auzim!

— Umblă să vândă statului, fără licitație, palatul în oare e instalat Oficiul. Vrea să cumpere, tot fără licitație, adică prin surprindere, tipografia în care se tipăreau afișele și broșurile Oficiului. Are de gând să achiziționeze, din străinătate, câteva autocare, pentru extinderea Oficiului. Toate de la Resch sau prin Resch.

Fane își lăsă din nou capul pe speteza fotoliului. Se luminase la față. Cât timp vorbise Lucu, îl ascultase în tăcere, punctîridu-i numai fiecare frază cu un „aha-aha” plin de îndemnuri și de înțeles. Acum, cu ochii în tavan, părea un demon care meditează. În sfârșit, declară :

— Ei, atunci se schimbă lucrurile. Am să te ajut.

Și sprijininduse pe mânerul fotoliului, se învîrți în capul oaselor ca pe un compas și după o amplă mișcare giratorie își aduse picioarele pe pământ. Se uită la „patekul” de aur de la mână și tresări:

— Trecut de două : sînt așteptat.

Lucu se ridică. Obținuse o făgăduință și era aproape recunoscător

— Merci. De o mie de ori mergi. Și iartă-mă că am abuzat.

Fane se apropie de el și îi puse mâinile pe umeri :

— Nu pui destul preț pe tine : aici e buba.

Lucu își lăsă privirile în jos, ca un elev prins asupra faptului.

— N-am nici un preț. Nimic n-are preț.

-Fane zîmbi compătitor

— Nu vrei nimic serios în viață. Mai mare jalea !

— Vreau să-mi mențin linia de plutire : nu e asta ceva serios ?

• — *C'est la politique du chien creve au fii de l'eau*, dragul meu.

Lucu făcu un gest de renunțare neputincioasă. Fane se uită din nou la ceas, înălță nerăbdător din umeri, dar rămase locului, nehotărât. Nu putea, să plece și să-l lase chiar în Clipa aceea, trebuia să-i mai spună ceva, dar ce ? Unul în fața celuiilalt în lumina orbitoare a după amiezii, în acea singurătate a sălilor de redacție pustii, care le amintea de tăcerile claselor goale în vacanțele de vară, ochii li se întâlneau îndelung. Și în privirea lor reînvia atunci o încredere veche, uitata comuniune a trecutului lor abolit. Fane își adună gândurile izgonind înduioșarea care-l încercase chiar și pe el.

Se retrase încet și merse de se așeză la masa lui de scris, fără să-și ia ochii ide la Lucu, parcă păstrând astfel cu el o legătură de taină, o idee care-i venise dena dreptul din sufletul celuiilalt. În cele din urmă începu să tragă treptat și cu un fel de precauție sertarul, ținînduși mereu privirile ațintite asupra lui Lucu.

— Nu cumva vrei să dai drumul la vreun porumbel sau la vreo dropie ?

— E tot o scamatorie și asta, — sună cavernos răspunsul lui Fane, care scoase la iveală ca pe un lucru rar, de preț, un vechi ivoluni bine păstrat, legat în piele de vițel castanie, cu muchea dungată transversal și în relief, și presărată cu floricele și litere de aur. îl deschise și îl răsfoi, netezindu-i paginile cu luare aminte și ou o satisfacție de îndrăgostit. Rămăs în picioare, Lucu înainta și-i privi peste umăr. După legătură, după formatul îngust și slova foarte neagră, citea și clară, și după majusculele ornamentale din începuturile de capitol, el recunoscu una din acele tipări-turi elegante, trainice și luxoase care apăreau la Paris pe la începutul celui de-al optsprezecilea secol.

—• Cartea asta... fac prinsoare că e din teaurile de lemn ale lui Prault-tătăl, librar și tipograf pe Quai de Greves, cu firma la Paradis.

— Exact. E poate prima ei traducere franțuzească... E o carte aridă și aspră pe oare am practicat-o îndelung... O mai recitesc din cînd în cînd, așa cum recitiți voi pe Baudelaire și pe Rilke. Ia-o și oiteșteHO. Te mai poate salva.

— De cine e ?

— De Sfiîntul Ignat! De un om al cărui nume nu înseamnă încă nimic pentru tine. Un om care a fost la un pas de înfrîngere și prăbușire...

Fane se opri și de teamă să nu declame își stinse glasul, eoborîndu-l într-un tremur înăbușit de violoncel:

— ..dar s-a ridicat mai presus de sine, adică de rănile și de beteșugurile lui, oucerindunși lumea și veacurile care i-au urmat. Asta e o carte scrisă cu măduva și sângele lui. Te învață filă cu filă cum să-ți aduni și să-ți crești puterile și să le năpustești înainte ca într-un bolid.

Lucu îi luă din mîna volumul pe care Fane i-l oferea cu un fel de solemnitate, dar îl depuse imediat pe marginea biroului:

— Mai crezi în minuni ?

—• Nu vreau să fac din tine un sfânt. Nici eu nu sînt unul. Dar vreau să devii „cineva" !

—• Grație acestei bucoavne ?

Fane se întoarse de-a binelea spre el, aruncându-și piciorul peste mînerul fotoliului. Cu palma apăsată pe copertă, îi vorbi ca un clinician care explică pacientului întrebuițarea unei rețete.

— Mai întâi, o citești toată, din scoarță în scoarță. E un text care o să ți se pară ciudat...

— E o carte plictisitoare ?

—• Pentru unul ca tine.

—• Atunci ?

—• O citești totuși, spuse Fane, pe un ton apăsător. Și pe urmă o recitești. Și zi cu zi, la o oră pe care ți-ai ales-o singur, execuți cu sfințenie, tot ce-ai citit.

— Și de ce ?

— Ca să te desbari de slăbiciuni, de patimi și de viții. Să termini cu zăpăceala și dezordinea vieții tale... Să știi să taci, să aștepți, să cumpănești, să-ți faci loc, să înaintezi pe nesimțite... Să placi, să inspire încredere, să vrăjești, să îndupleci, să conduci și să poruncești fără să se bage de seamă... Să-ți potrivești conștiința după legile naturii sau dacă preferi, ale divinității, cum scrie aici.

— Toate astea, au un iz de predică...

— Scopul cărții ăsteia e să te facă stăpîn pe voința ta, să te folosești de ea ca de o unealtă în mîinile tale...

Fane se opri și își împîlîntă privirile în el, ca pe două pumnale.

—• Și la ce-ar servi atîta osteneală ?

Punîndu-i întrebarea, Lucu nu-și dădea bine seama dacă e sincer sau dacă nu vroia deoît să-și sîcîie magistrul. Nu-i plăcea să se simtă dominat și călăuzit ca un ucenic la vîrsta lui, — fie chiar și de fostul său profesor. îl supăra ceva mai cu dinadinsul: că Fane știa tot ce se petrece în el. Făcea să vibreze întrînsul struna tainică a temerilor lui nemărturisite.

Și tocmai atunci Fane îl pofti mai aproape :

— De ce stai în picioare ?

Lucu își alese un loc pe o margine de fotoliu. Fane reluă :

— Autorul acestui manual incomparabil îți poruncește să te duci cu voința ta la biserică și ca un cavaler cu platoșă și spadă să i te dăruiești pe viață. Dar numai cînd ești gata. Nu rînji, — rogu-te, — știu că asemenea perspective nu te încîntă. Dar tu, cînd ai ajuns un om care s-a biruit pe sine, un om care să nu poată fi nici surprins, nici intimidat, nici ispitit sau scos din ritmul lui, nici...

Fane căută un cuvînt hotărîtor pe care negăsindu-l trecu pe lingă el asvîrlindu-l cu un gest în balanța infinitului, — tu, atunci îți bagi voința în buzunar (Fane, cu o mimică feroasă făcu mișcările cuiva care-și vîră un revolver în tașca de la spatele pantalonilor) •— te întorci apoi cu dosul la biserică (Fane își răsuci trunchiul în fotoliu ca să sugereze o întoarcere de 180 de grade) și înarmat pînă în dinți pornești cu pași siguri în viață și în lume.

Rostind aceste finale cuvinte, în glasul adînc și teluric al profesorului răsună un ecou wagnerian ca de orgă, și totuși, în ochii lui de cocleală se aprinse o vîlvătaie palustră iar pe figura lui triumfiulară filfii o expresie suspectă și vicleană de derbedeu care-ți face cu ochiul.

—• Puteai să fii un teribil actor, — îi spuse Lucu, — poate că ți-ai greșit cariera.

Fane expiră plictisit:

— Cu sfertul sfertului din făptura mea poți construi un personaj complet de o individualitate excepțională.

— Și atunci ? (Cu o privire Lucu îl făcu să se întoarcă la cartea miraculoasă).

— Și atunci, — îl îngână Fane ridicând un deget, — atunci „*it must follow as the night <the day>*”, — precum ziua urmează nopții, — că ori de câte ori te vei găsi în viața ta în fața unui adversar aricit de redutabil, superioritatea ta va fi negreșit covârșitoare... Ca un boxeur în fața unui ignorant în ale luptei... Ca un gangster oare îți vîră sub nas un pistol: punga său viața... Și cu deosebirea enormă că adversarul nu va ști niciodată prin ce anume mijloace a fost înfrînt instantaneu.

Fane sări brusc în picioare și luând în mînă volumul miraculos i-l prezintă lui Lucu Sillion ca pe o spadă, lovindul zdravăn pe umăr ca într-un ritual de inițiere medievală :

— In Ritterschlag, — proclamă el, surzându-l cu acel surâs hermetic și costeliv care nu-l înfrumuseța oțuș de puțin. — Ia-o !

Îi aruncă volumul pe genunchi și-și deschise brațele către el, dar soneria veșnicului telefon ciurui tocmai atunci solemnitatea momentului, ca pe o pagină perforată pentru a fi desprinsă din carnet.

— Da, da, sînt eu. Iertare, sosesc într-un suflet. A fost ceva important și urgent... Cît p-aci să vă anunț că nu mai viu. Începeți și fără mine, în cinci minute sînt între voi.

Și punând la loc receptorul grăi liniștit către Lucu:

— Sâmbătă seara la șapte, vii să mă iei de la Esplanade. Mergem undeva. Ai să vezi cum se hotărăște soarta milionarului. Androne și a speluncii așteia. Plecăm.

În tăcere Lucu se pregăti să4 urmeze. Pe fața lui se citea dezamăgirea. Ce-i păsa lui de toate acestea ? Fane îi ghici gândul:

— Tu caută să câștigi timp. Fă pe bolnavul. Cere Oficiului să-ți trimită doctorul, plătește-i bine vizita... Uzează de toate trucurile mărunte vrednice de o cauză meschină. Și pe urmă văzând și făcând.

Ce tare rîdeam

*Ce tare rîdeam, ce tare plîngeam.
Lumea era o apă albastră sau sîngerie.
Aveam cîteva cioburi groase de geam,
frumos colorate
de sîngele meu imperios,
de gîndirea candidă.
Pfin ele vedeam
lumea,
într-o culoare,
sau în altă culoare,
într-o singură,
fabuloasă,
unduită culoare.
Și ce tare plîngeam, ce tare rîdeam,
ce tare.*

Noapte senină

— *Noapte bună, domnule cutare.*
— *Noapte bună, deci, doamnă cutare.*
Toată lumea merge la culcare.
Îți speli dinții (îi mai ai).
*Îți pregătești hapul de barbituric
și paharul cu apă.*
Undeva Pan cîntă din nai.
Undeva începe jocul aprins, teluric.
Și pentru tine-o să-nceapă

somnul :
o clipocire,
un abur subțire
de aur.
o plută.
în universul adine,
nici un pas de centaur.
Nimeni, în visul lui, nu te ia.
nu hohotește, nu te sărută.

Bătrânească

Fiară ciudată,
tigrul ciudat,
Poezie.
Nu-ți mai place ce-ți dau :
stihuri prea crude,
joc de menade,
arșiță beată...
Carnea solară și vie.
o mușinezi,
o dai cu laba
de-o parte.
îți miroase a moarte.
Și ți-e și silă.
Acum vrei să te joci
ca o mișcă,
s-adulmec
un blid de lapte,
un fulg, o zambilă.
Ești delicată, frumoasă,
ești omnivoră...
Bine, v-om face o horă
cu ce mai rămîne,
cu flori și năluci,
cu băieți și fete bătrîne.
care se joacă,
alb și cuminte,
după uluci,
care-au uitat
de vînătorile mari
din cea lume,
de pîndă și de vînat,
de pasul, pe brînci, furișat,
în hățișul fierbinte.

*Și e o așteptare și e o căutare
mișcarea dă impulsul altei mișcări, cîntînd,
E totul melodie. Prin deltele solare
va duce apa vastă și chipul meu răsfrînt.
Bogată, cu corăbii bogate, vîrsta mea.*

• t i u

*Știu multe : nume de păsări, de fructe, de insule,
de-atîta știință enciclopedia mea lyrică-i grea.
Am cutreierat sufletul oamenilor ca pe-o țară bogată
prețul liniștii l-am prețuit sincer, cu inima mea.*

*Eu drumul erei îl cunosc cum se poate mai bine
pe-o hartă lăuntrică îl urmăresc în culoarea neștearsă,
ca pe un fluviu ce intră, din munte, măreț, în cîmpie
și prin delte de aur, în marea cea mare se varsă.*

*Știu muzica sferelor. Și calculul meu cibernetic
se plimbă în cifre prelungi și în vise prelungi, cînd le scriu.
Am venit din regate de umbră înarmat cu o palmă de fluier
și iată, mă bucur, de vestea cea mare și simplă: că știu.*

c h i t ă

*Ochiul meu, prieten al culorii,
iată: roșu, galben și albastru.
Mîna mea prietenă-a viorii,
(pe vioară fruntea ca un astru).*

*Buza mea fidelă bucuriei
își arată roșie profilul.
Inima e a copilăriei
cîtă vreme îmi înalț copilul.*

*Pasul meu e cu caligrafie
scrie-n mers cărarea, tinerește, —
și de mult ce-i place tot ce scrie
se întoarce-n grabă și citește.*

Scrisorile lui Mihail Sadoveanu cătore G. Ibrăileanu (I)

' ontinuând publicarea scrisorilor din „Arhiva Ibrăileanu”, primite de către criticul de la „Viața românească” de la scriitorii și oamenii noștri de cultură, în primele trei decenii ale secolului nostru, ne facem, gândim, o datorie de onoare față de valorile noastre din trecut, care și-au pus toată munca și priceperea lor în slujba creșterii culturii noastre, și totodată, credem facem un serviciu istoricilor și criticilor noștri literari, care vor găsi în aceste documente literare date și fapte noi, valoroase pentru o mai bună și profundă cunoaștere a vieții și operei scriitorilor noștri.

Scrisorile lui Mihail Sadoveanu către G. Ibrăileanu sînt valoroase atît prin stilul lor, de multe ori plin de poezie, cit și prin multitudinea de date noi care conterează mai bine personalitatea umană și artistică a acestui clasic al literaturii

Greutățile de început ale vieții, idealurile sale artistice și sociale, marea prietenie dintre el și G. Ibrăileanu, opiniile sale despre scriitorii și oamenii noștri de cultură, pe care i-a cunoscut și la care deseori, în această corespondență, face aluzii, ca cele referitoare la N. Iorga, Eugen Lovinescu, Mihail Dragomirescu, Topîrceanu, Șt. O. Iosif și Dimitrie Anghel etc., etc., părerile lui Sadoveanu referitoare la moravurile literare din vremea sa, atitudinea sa înalt cetățenească, profunda lui dragoste pentru cei „umiliți și obidiți” ies cu mai multă pregnanță în relief după lectura acestor scrisori. De asemenea geneza unor opere de ale sale poate fi mai bine cunoscută. Tot aceste scrisori aduc mărturie în plus referitoare la sfaturile date uitorului „Fraților Jderi” de către G. Ibrăileanu, sfaturi care nu se refereau, desigur, la stil, ci la fond, la orientarea (să-i zicem) ideologică a scrierilor sale. Se mai desprind din aceste scrisori și opiniile lui Sadoveanu despre „Viața românească”, despre colaboratorii ei și în special despre Garabet Ibrăileanu.

Publicăm aici integral toate scrisorile lui Mihail Sadoveanu trimise criticului de la „Viața românească” și păstrate în „Arhiva Ibrăileanu” ce se află acum la Biblioteca Centrală Universitară „M. Eminescu” din Iași.)

) Vezi și Alexandru Teodorescu, Scrisorile lui Mihail Sadoveanu către Garabet Ibrăileanu — documente literare inedite — I, în „lașul Literar” nr. 9/sept. 1962, p. 80—85 și nr. 10 (oct.) 1962, p. 48—55. Acolo sînt publicate numai unele fragmente din această bogată corespondență.

Nu este lipsii de interes să atragem atenția că, în publicarea acestor scrisori, avînd în vedere personalitatea lui Sadoveanu și contribuția sa la dezvoltarea literaturii noastre, precum și propriile lui opinii referitoare la limba literară, am respectat întotdeauna aspectul fonetic moldovenesc al cuvintelor precum și ortografierea să a unor neologisme care astăzi nu se mai scriu așa, gîndindu-ne la cei ce se interesează în mod special de limba lui Sadoveanu.

Ne-am ferit de asemenea de a încărca pagina cu prea multe note și am făcut trimiteri numai în cazurile unde aluzia sau chestiunea pusă într-o scrisoare sau alta ar fi cerut istoricului literar o mare risipă de timp pentru a se clarifica cu exactitate (ținînd cont că nu întotdeauna poți avea în față colecția întreagă a „Vieții romînești”).

Scrisorile au fost transcrise în ordine strict cronologică.

GRIGORE BOTEZ și MIHAI BORDEIANU

23 decembrie, 1905

Str. Toamnei 89, București

Iubite domnule Ibrăiianu,

N-ași voi să fie luate în mume de rău aceste cîteva rînduri, care nu sînt me-nite decît să dea o lămurire. Vă datoresc o lămurire cred, dar numai dv., întăi ca unui om rar între puțini, care, trecînd peste multe și despicând cu suflet larg și cu înțelegere lucrurile, mi-a dovedit că nu trebuie să mă înspăimînt de anar-hia publicistică ce amenință. Al doilea, pentru că am tresărit văzând că, înșfîrșit ! a venit *cineva*¹⁾ cu înțelegere luminată pentru un autor care, vai, a înțeles de mult că laudele exagerate ce i s-au adus nu înseamnă nimic.

E vorba despre scrisoarea mea²⁾. O osândiți, — n-am nimic de zis. Totuși gîndiți-vă în ce situație m-am aflat eu. Cap de familie, om care am o cale dreaptă înainte-mi, cu o cinste pe care o port cu mîndria cea mai mare ; om care consider cariera de scriitor ca un apostolat social, om ce mă socot dator cu multe, în sfîrșit, și cătră mine și cătră alții în această țară a durerii, mă văd dintr-odată atacat într-un chip care și azi, cînd m-am liniștit, îmi pare cu totul, cu totul lipsit de bună credință, de omenie! Gîndiți-vă ce-am simțit eu atunci. Mi s-a revoltat sufletul, fiecare pîrticică a sufletului. Mi s-a părut pur și simplu că sînt victima unui asasinat. Am avut această impresie. E posibil să lovești așa fel în om, ocupîndu-te ou ceea ce scrie el ? Ou ce-am greșit ? Indignarea mea a fost cu atît mai mare cu cît, ca om, n-am absolut nici o pată. Trebuie să ne

¹⁾ Se pare că M. Sadoveanu face aluzie la articolul lui Garabet Ibrăiianu publicat în „Curentul nou”, nr. 2 (dec.) 1905 și intitulat : Doi critici și mai mulți scriitori.

²⁾ Scrisoarea lui Sadoveanu a fost publicată în „Voința națională” din 23 noiembrie 1905 ca răspuns la critica revoltător de nedreaptă a lui H. Sanielevici : Morala -d-lui Sadoveanu, publicată în „Curentul nou”, nr. 1 (nov.) 1905. Răspunsul lui Sadoveanu era „bătăios” și plin de revoltă.

gîndim că sînt și *oameni*²⁾ în lumea aceasta. Cum se poate să izbești așa într-un suflet, să-1 terfelești, zimbind? Pentru ce?

Acuma vād că scrisoarea nu trebuia să apară, deși felul de a vorbi al d-lui Sanielevici mi se pare și acuma absolut lipsit de cinste. Nu trebuia să apară mai ales fiindcă vād că a jignit și pe alții.

N-ași voi însă să se tragă din împrejurarea aceasta concluzii precum d. Sanielevici trage argumente pentru niște afirmații... despre care în sfîrșit nu mai zic nimic. Prea se cred unii oameni singuri puritani, și unii critici prea sus deasupra viermelui care poartă numele de scriitor.

Noroc că sînt și alții cari înțeleg ceea ce trebuie să se înțeleagă, și cari mai amintesc că există oameni ai datoriei și în țara aceasta³⁾. Adevărul acestora înaintea, crește în tăcere, ca orice adevăr, oa floarea primăverii pe care nimeni n-o bănuiește și care totuși năzuește spre soare, de sub putreziciunea frunzelor căzute. Pe cînd răul strigă, face gălăgie, atrage atenția, și de multe ori ne face să uităm de tăcerea cealaltă, liniștită, care mîini va fi bine și lumină.

Scrisoarea aceea, deși n-am avut vreodată intenția s-o traduc în faptă, nu trebuia să apară. Are totuși o scuză.

Te rog, domnule Ibrăileanu, să primești salutările mele cele mai cordiale.⁴⁾

Mihai Sadoveanu

București, 4 ianuarie 1906

Iubite domnule Ibrăileanu,

Ai dreptate. Cînd se va spulbera cu totul fumul visurilor din acești ani tineri, cînd voi fi și eu un blazat față de publicistica noastră, voi rămînea și eu rece și filosof. Poate. Căci lumea o cunosc; am suferit și eu destul răutățile ei, pornind de la o vîrstă cînd alții sînt mîngîiați pe cap de mîna mamelor. Eu de mult, de mult această mîngîiere n-am avut-o; și odată, în acest București, cînd nici n-aveam 20 de ani, am gemut de durere și am răbdat și eu de foame. Cunosc și eu lumea și oamenii, și cu toate acestea, cu toate că la multe mă așteptam, la ce s-a întîmplat și la ce se întîmplă nu m-am așteptat. — Păcatul meu este că n-am răceala despre care vorbești, și nu știu de o voi avea; în orice om eu vād întăi un prieten și nu un dușman.

Însă de o experiență așa de crudă, ca aceea a d-tale, în adevăr mă înspăimînt. Desigur că e foarte trist să te învîrți între zîmbete de batjocură, să suferi pentru că ai un suflet și ești pătruns de o idee. Ceea ce a făcut d. Iorga⁵⁾ față de d-ta m-a întristat. A făcut o *confuzie regretabilă*. Și totuși avusesem grija să-i atrag luarea aminte cine ești d-ta și că nu trebuie să te confunde cu ceilalți colaboratori ai „Curentului nou”.⁶⁾ (Asupra d-tale aveam informații foarte bune de

²⁾ Toate sublinierile din aceste scrisori aparțin lui M. Sadoveanu. Atragem atenția că am respectat ortografia sa moldovenizantă, care are o bază reală în graiuri și oare trebuiește menținută ca atare fiindcă el a întrebuițat-o și în opera beletristică.

³⁾ Aluzie la mai sus citatul articol al lui G. Ibrăileanu: „Doi critici și mai mulți scriitori”.

⁴⁾ Această scrisoare este prima primită de Ibrăileanu de la Sadoveanu și ea este începutul viitoarei mari prietenii dintre critic și scriitor.

⁵⁾ În revista „Sămănătorul” din 1905, N. Iorga l-a atacat pe G. Ibrăileanu și pe ceilalți colaboratori ai „Curentului nou”, de pe pozițiile unui patriotism exaltat și cu multă lipsă de discernămînt în ceea ce-l privea pe Ibrăileanu.

⁶⁾ „Curentul nou”. Revistă. Galați, 15 nov. 1905-^martie 1906, 1 nr. pe lună. Redactor H. Sanielevici.

la un fost elev⁹⁾ în Liceul Internat, care păstra cele mai frumoase amintiri despre lecțiile de română). Totuși-totuși acest om cu suflet bun și entuziast are rătăcirii și greșeli, — pe care de multe ori trebuie să le treci ou vederea. Când însă greșelile acestea tind să depărteze de la el, de la ce face el, cu totul, oameni care îl prețuiesc într-o parte a activității lui, — atunci e rău de tot, și mai ales pentru el.

Dar eu știu ce să spun ? Trebuie să-l primim așa cum este, cu scăderile lui, să ne mulțămim. Cine altul l-ar fi putut înlocui la „Sămănătorul” ?¹⁰⁾ Și orice s-ar zice, a adus oarecare foloase această revistă, cu toate, cu toate, cu toate ale ei !

Dacă pe mine m-au mulțămit vreodată acele aprecieri generale ? Și mai ales nu rni-au folosit pentru că nu lămureau nimic. Au fost mai mult niște îmbrățișări afectuoase după care a urmat firește denumirea mea de copil alintat al lui Iorga și al „Sămănătorului”.¹¹⁾

Și cum justificai alipirea d-tale la „Curentul nou”, așa ași putea justifica alipirea mea la „Sămănătorul”. Este totuși o deosebire : legătura mea, acum, poate e mai strânsă. Stau aici, alături de oameni foarte cinștiți, pe care-i prețuiesc ; și dacă ceea ce trebuie să se facă merge prea departe, pînă la bisericuță, *pînă la naționalism*, — ce pot să fac ? Ideile dnlui Iorga sînt ale d-sale mai mult. Eu le pot primi cu restricții, și în ceea ce privește literatura profesez ideile cele adevărate pe care și d-ta le ai și orice om luminat, idei pe care le-a formulat în treacăt Iza-bela Sadoveanu în cel dintâi articol din „Voința Națională”.¹²⁾

Dealtminterd ura împotriva literaturilor celorlalte, țărănismul, etc. etc., au fost mai mult niște invenții. Sînt altele exagerările *noastre* și le vei fi văzînd și d-ta. Cît despre mine, eu n-aș tolera multe din cele ce se publică în revistă : ne-au făcut de rîs unii cu proaste poezii *istorice*, alții cu romane *umoristice țărănești*, care m-au revoltat, dar pe care a trebuit să le primesc, pentru că nu eu hotărăsc redactarea ; s-a făcut *naționalism* în loc de literatură românească, și alte multe. Dar îndată ce s-a ridicat un steag și s-a sunat alarma — știți voi, oștenilor, unde vă veți opri în năvala voastră ? Nu se știe, iubite domnule Ibrăiianu, unde ne vom opri. Greșeli omenești.

Iar vremurile sînt așa de turburi, încît alții, cu gîndul să restabilească adevărul, merg în cealaltă parte pînă la extrem.

Ce dreptate mare ai d-ta în profesia de credință ce faci, ridicîndu-te împotriva sectarismului și a netoleranței înguste ! Și de cîte ori nu m-am gîndit eu, chiar de la început, la o înmănunchiare de oameni, care să lucreze după cuvîntul adevărului ! Am voit și voim, *aici*, dar nu se poate. Un critic adevărat lipsește ; un om foarte cumpănit, de foarte mult gust și bun simț n-avem. Dacă ar veni, desigur că s-ar găsi un chip ca să se strîngă la un loc toate elementele cele bune pe care le avem azi.

Sînt însă omul care nădăjduiesc că voi apuca vremuri bune. Poate n-o să mor înnăbușit de nemulțămirea și de multe ori de injuriile — de multe ori colportate aici, în capitală, ale confrăților și ale multora alții, cari s-au înspăimîntat de *înfrîntoarea* mea producție literară. Poate o să trăiesc să pot *cu adevărat* lupta și învinge, alături cu oameni cari vor veni cu lumina cea adevărată. Nu știu clacă d-ta ai vre-o încredere în ziua de mâini ; ași voi însă s-o ai ; poate te-ai hotărî

⁹⁾ Vasile Savel.

¹⁰⁾ Sadoveanu era, în acel timp, unul dintre membrii colegiului de redacție ai revistei „Sămănătorul”, alături de N. Iorga.

¹¹⁾ Este drept că aprecierile lui N. Iorga din „Sămănătorul” erau uneori generale dar în linii mari ele sînt exacte.

¹²⁾ „Voința națională”, ziar liberal. București, 10 iunie 1884—13 aprilie 1914.

-să pregătești acele zile, dacă nu să intri în ele. Cu cultura și o înțelegere d-tale ai putea face mult, și să fii sigur că singuratec nu vei rămânea.

Nu te cunosc de-aproape și nu știu dacă prea multe suferinți nu te-au făcut să pierzi și încrederea în oameni și încrederea în sine. Să nu iei însă în nume de :rău dorințele mele de om tânăr.¹³⁾

Poate în anul acesta ne vom putea vedea cîndva, undeva, poate într-un loc -din frumoasa noastră Moldovă. Pînă atunci ași dori să meargă înainte această corespondență și acest început de prietenie.

Te rog să primești o strîngere călduroasă de mînă.

Mihai Sadoveanu

25 ianuarie 1906
București, Toamnei 89

Iubite domnule Ibrăileanu¹⁴⁾,

Vestea ce-mi dai, că ești ocupat -cu scoaterea unei reviste mari, nu poate decît să mă bucure, mai ales că e vorba de răspîndirea unor idei care și mie îmi sînt scumpe.

Ași dori să cunosc mai de-aproape felul de a fi al revistei, și să știu la partea literară pe ce sprijine vă întemeiați — căci, vai, slabele puteri care sînt, așa de împărțite-s în bisericuțe -oare gem de vrajbe și patimi mici !

Articolul lui Lovinescu din *Epoca*¹⁵⁾ despre care vorbești, deși poartă numărul IV în oap, nu e decît unul. Numărul de ordine IV se referă la *figurile literare*, nu la subsemnatul. Articolele vechi, despre care vorbește acum, au fost scrise în 1904 după apariția *Povestirilor*¹⁶⁾. În trei numere consecutive, bazat pe afirmările altor critici și pe definiții, a stabilit că sînt un romantic pur-sînge. În acest articol stabilește tranziția, pentru ca să poată vorbi apoi despre realismul meu, — probabil.

Ca să-ți semnalez articole care vor apărea de-acuma, nu e greu. Dintre cele mai vechi poate voi găsi ceva și-ți voi trimite. Mai bune, cu o înțelegere frumoasă, sînt numai ale Izabelei.¹⁷⁾ Altfel nu țin nimic, nu fac colecție despre orice se scrie despre mine. Sînt prea puține articole care să merite aceasta : d-ta știi prea bine, și ești în măsură să judeci dacă am sați nu dreptate. Pe urmă socot că și d-ta înțelege să-ți trimit numai unele lucruri, nu orice.

La vară, cum spui, ne vom întîlni la mănăstirile din Neamț, dar pînă atunci mai este vreme și avem cînd să mai stăm de vorbă și să ne înțelegem..

Adresa Izabelei Sadoveanu este în strada Speranței nr. 53, aici, în Capitală. — Te rog să mi spui dacă ai ultimile mele volume ; dacă nu le ai să ți le trimit.

Despre sfatul pe care mi-l dai, de a nu da nimic revistelor decît cu plată, nu-mi va fi greu să țin seamă. Principiul acesta de mult îl am ; fără el, dragă domnule Ibrăileanu, ar fi greu să o duc aici, în București, cu o familie destul de

¹³⁾ Această scrisoare plină de spontaneitate, de optimism. robust și de mult umanism și înțelegere a lucrurilor omenești l-a făcut probabil pe Ibrăileanu să-i acorde lui Sadoveanu tot creditul și toată prietenia de care era capabil.

¹⁴⁾ Ibrăileanu era pe atunci profesor la Liceul Internat din Iași.

¹⁵⁾ „Epoca”, ziar. Buc. 16 nov. 1885—14 iunie 1889 și 2 nov. 1895—1938. Articolul se intitulează : Figuri literare, IV Mihail Sadoveanu.

¹⁶⁾ Volumul „Povestiri” apare la București în 1904 și este primul volum publicat de Sadoveanu.

¹⁷⁾ Izabela Sadoveanu, cumnata lui Mihail Sadoveanu.

grea, deși tânără. Pe lângă subșefia de birou de la Culte, literatura îmi aduce în mediu 450—500 de lei pe lună (dela reviste și editor), așa încît o pot duce de azi pe mîine. Ași lăsa slujba, și încă n-am îndrăzneala. Aștept — și cred că va veni vremea să trăiesc numai din literatură ; am și eu această ambiție, să fiu primul profesionist literat la noi, căci prea mulți strigă împotriva ingraturii țării. Vorba dumitale, cu un volum la 7 ani e prea adevărată ! Poate așa izbîndi mai curînd dacă ași avea mai multă încredere în puterile mele ; dacă nu m-ași teme întăi de soarta înaintașilor ; de mine apoi ; și la sfîrșit de răutatea oamenilor. Primește o strîngere de mînă de la prietenul d-tale

Mihai Sadoveanu

3 februarie 1906, București

Iubite domnule Ibrăieanu.

Revista pe care voîți s-o scoateți și al cărei suflet ești dumneata, a mai fost plănuită aici, în București, de dr. Cantacuzino, Gherea, I. Teodorescu, Voinov. P. Bujor și alții. Era considerată atunci ca o nevoie și acum tot ca o nevoie e considerată, și poate că e venită la vreme. În orice caz o socot venită în vremuri mai bune.

Pentru a avea însă succes o revistă, acum cel puțin, e nevoie să îndeplinească mai multe condițiuni, în afară de buna redactare, despre care în cazul acesta nici nu mai poate fi vorba. — Ar trebui să apară în București, în condițiuni tehnice foarte bune. Aceasta însă s-ar compensa prin efinătate. — Ar trebui mai ales această revistă să caute să meargă în înțelegere cu „Sămănătorul”) atacînd dușmani comuni, dat fiind că „Sămănătorul” are o mare influență și peste munți unde e foarte răspîndit și fiindcă aceasta ar atrage după sine și prietenia „Lucefărului”), oare e revista cea mai bună de dincolo.

O chestie de tactică. Făcîndu-vă prieteni buni, ataomd cu putere pe dușmanii comuni, s-ar putea face o mișcare mare, care ar putea aduce foloase reale.

În activitatea „Sămănătorului” nicăiri, după oît știi, Iorga nu s-a afirmat ca reacționar ; dacă politicește neîntîlnindu-se aceste două reviste, ar putea să meargă alături în ceea ce privește naționalismul” în literatură.

Urmează deci să atacați — și pe drept — pe Iorga, numai cînd el ar fi provocatorul. Deocamdată poate ar fi o faptă omenească să începeți, odată cu apariția revistei, prin a scărmana pe atîția oameni și răi și de rea credință. Prin aceasta ați face așa de mult încît ați cîștiga jumătate din sufletul acestui om care e amărît de atîtea ataouri și nu mai știe să deosebească ticăloșia de lealitate. Cîteodată mie și milă de el. — Cu junimiștii n-a avut decît o înfrățire cu oameni inteligenți. Iar împrejurarea venirii și luptei lui la „Sămănătorul” l-a transformat cu totul în vre-

*) „Sămănătorul”. Rev. literară săptămînală. Buc. 2 dec. 1901—27 iunie 1910. Directori a avut la început pe Al. Vlahuță și pe G. Coșbuc (pînă la 2 dec. 1902); de la 5 ianuarie 1903 pînă la 29 mai 1905 condusă de un comitet. În 1905—1906 director INT. Iorga. În 1905 printre redactori erau : D. Anghel, Șt. O. Iosif, M. Sadoveanu, C. Sandu-Aldea și apoi I. Scurtu. Iorga se retrage în 1906.

”) „Lucefărul”, rev. lit., Budapesta, 18 iunie 1902—sept. 1906 ; apoi Sibiu. 15 oct. 1906—1 martie 1920. Două nr. pe lună. Red. șef. Alexandru Ciura. Red. responsabil Oct. Goga, apoi și Oct. C. Tăslăuanu.

”) Sadoveanu înțelege prin acest termen ceea ce noi astăzi numim „specificul național în literatură”, adică ceea ce au și cerut de la înființarea ei Al. Vlahuță și G. Coșbuc.

mea din urmă. Cine știe ! poate s-ar putea, dacă am ști cum să luăm pe acest om, poate l-am putea cucerii pentru ideea care și d-tale și mie ne sînt așa de scumpe.

Acestea sînt dorinți ale mele. Eu cunosc de aproape pe Iorga și știu că toate violentele lui ieșiri n-au fost provocate decît de răutățile și infamiile altora. Cu toate scăderile lui, e un om bun și ales.

Trebuie să adaug că mergînd de la început ou naționalismul în literatura alături ou „Sămănătorul” și cucerind toate simpatiile cititorilor acestei reviste, v-ați asigura și un succes material, care, paxe-mi-se, e lucru foarte de seamă. Ași voi apoi eu să-l pot convinge și despre însemnătatea revistei, și despre ce ești d-ta, și despre ideea care mie-mi sînt scumpe, — pe care din tinerețea cea mai fragedă le-am profestat. Aceasta nu s-ar putea face decît în anumite împrejurări.

Colaborarea mea de la sine vă e dată cu cea mai mare plăcere, numai să mi-o îngăduie situația mea de colaborator la „Sămănătorul”, — ca redactor, numele meu alături de numele lui Iorga, — scris pe copertă, ceea ce mă obligă la unele îndatoriri.

La urma urmei, îmi închipui eu că veți face cum e mai bine.

Despre cei cari fac teorii, poți vorbi cum vrei, poți să-i judeci și să-i scarmeni în voie, căci nu-i judeci ca confrate, ci ca om de bun simț. Aceasta, iubite-domnule Ibrăileanu, apropos de articolele teoreticianilor și de „Epoca”.²¹⁾

Mă gîndesc, dacă s-ar putea odată ș'odată să dea mîna toți oamenii de bine, să sfarme cetatea ticăloșiei în țara asta despre care d-ta vorbești cu atîta mihnire-ia sfîrșitul ultimei scrisori : „Vai de țara asta, domnule Sadoveanu !” Dacă s-ar putea să trezim, să chemăm la adevăr și la bine generația ce vine, — ca să nu fie după aceea prea tîrziu ! E atîta putere, atîta inteligență, comori neprețuite, în poporul acesta pe care prea puțini l-au înțeles și pe care atîția l-au exploatat ! De s-ar putea ! jumătate din viață ași da bucuros, ca să pot să-mi văd cu ochii acest vis în jumătatea a-ceastălaltă ce mi-ar rămînea. — De aceea, numai de aceea vorbeam despre o tovărășie împotriva unui dușman comun, în începutul acestei scrisori. Poate vom izbuti ; dacă nu acum, — mai tîrziu. Sînt sigur că nu te vei liniști niciodată, ori-ce-ai zice.

Și așteptînd întâmplările ce vor să vie, să-ți urez norocul cel bun și cel mare. De izbîndă ne vom bucura cu toții.

Primește, iubite, domnule Ibrăileanu, o prietenească strîngere de mîna de la
M. Sadoveanu.

13 martie 1906, București

Iubite domnule Ibrăileanu,

Revista mi-a făcut negreșit o foarte bună impresie. Chipul cum e făcută și cuprinsul o fac să fie cea dintăi revistă europeană la noi.

Vinerea trecută duoîndu-mă la Vlahuță, și el spunea că acest număr e mai bun decît -oricare număr din „La Revue”.²²⁾

²¹⁾ Aluzia este evidentă la Eugen Lovinescu.

²²⁾ Probabil că Sadoveanu se referă la „La Revue des Deux-Mondes”. Fundată în 1829 de Segur-Dupeyron și Mauroy, suspendată în 1830 și reapărută după aceea în 1831 sub conducerea lui Buloz. Era considerată în secolul trecut și la începutul secolului nostru cea mai bună revistă literară europeană. Dealtfel trebuie să observăm cu această ocazie că profilul general al „Vieții românești” se aseamănă cu cel al revistei franceze (unde pe lîngă literatură se publicau cronici economice, filozofice, istorice, politice, etc.) și că Ibrăileanu a avut-o credem printre unul din modelele ce i-au servit la scoaterea revistei ieșene.

Și nu mă îndoiesc că va prinde. D.' Stere, pe care l-am văzut sîmbătă aici, îmi spunea că ați scos 2000 și că sînt cereri din toate părțile. Rămîne să stați la înălțime cu materialul; lucru de care nu prea mă îngrijesc. Cred că a trecut vremea cînd mureau la noi revistele de inaniție.

Așa dar, izbîndă, bună să dea Dumnezeu !

Despre ceea ce se petrece în culisele bucureștene, ce-ași putea să-ți spun ? Chendi²³⁾ face tot pasibilul ca să-și strecoare micile lui infamii și subînțeleșuri la „Viața literară”.²⁴⁾ Lovinescu aleargă din redacție în redacție, căci simte tot mai mult nevoia de a fi critic și de a-și scoate un volum oare să aibă succes. D-na Constanța Hodoș²⁵⁾ aleargă în toate părțile vizitînd (sic) pe academicieni (sic) și probînd cu scrisori de recomandatie că are tot dreptul să ia o parte cît de mică din premiile Academiei. Pornind de la d. Maiorescu, trece la Academie un regulament nou prin oare se va hotărî ca pe viitor premiile să se hotărască în secții numai, iar plenul să sancționeze (spre a nu se întîmpla ca ou Brătescu-Voinești, care a luat în comisie premiul și a fost respins în plen, pe motiv (c.c. Mitiță)²⁶⁾ că volumul are numai 8 coaie !). Zizanii mici dealtfel cîte vrei, — ș-o atmosferă din care poate ieși și ploaie și grindină”.

Scrisoarea aceasta a fost întreruptă aici, aseară : Vei fi aflat din gazete evenimentele din seara de 13 martie, care au pătat cu sînge o mișcare dreaptă, pentru satisfacerea capriciului cîtorva *nobile* dame.

Nici una din mișcările studențești de pînă acuma n-au avut un mobil prea simpatice. Agitația împotriva franțuzomaniei însă a fost prea simpatice pentru a lăsa rece pe cineva. Și iată că dintr-o pașnică manifestație, — din pricina poliției, care a aruncat armata garnizoanei asupra mulțimei, s-a produs cea mai grozavă și mai sîngeroasă mișcare din cîte au fost în capitala regatului nostru. S-au desfășurat pavajele de granit pentru a fi transformate în proiectile și s-a organizat adevărate baricade care au respins de 3 sau de 4 ori atacurile cu baioneta ale trupelor. Au fost lucruri pe care nu le voi uita niciodată. Din amănuntele ce vor aduce gazetele îți vei face oarecum o idee.²⁷⁾ Închipuiește-ți că s-a cerut voie de cătră cei ce voiau să dea reprezentarea ca să se tragă asupra mulțimei cu gloanțe. Numai atîta ar fi lipsit ca să se declare o revoluție în toată puterea cu-

²³⁾ Ilarie Chendi, critic și ziarist (n. 14 dec. 1872 în Transilvania. Moare în iunie 1913 la București). A fost ajutor de bibliotecar la Academia Română. Tradiționalist și bun polemist a colaborat mai la toate revistele literare din acea vreme.

²⁴⁾ „Viața literară”, revistă literară 1 ian.—24 dec. 1906. Săptămânală. Secretar Ilarie Chendi.

²⁵⁾ Constanța Hodoș, scriitoare, n. 12 oct. 1860—m. 13 aprilie 1936. A scris mai ales nuvele care vădesc oarecare talent în descrierea sufletului feminin și mai ales al copiilor.

²⁶⁾ Sadoveanu se referă la Dimitrie Alexandru Sturdza (n. 10 martie 1833 — m. 8 oct. 1914). A fost mulți ani secretar al Academiei Române. Membru al Academiei din 1871. Politician (este unul din principalii autori ai răsturnării lui Alex. I. Cuza), numismat, sociolog, istoric, literat, a avut în general o orientare confuză și reacționară. El este cel care s-a opus și cînd a fost vorba de premiul pentru literatură al Academiei Române pentru Caragiale. L-a dușmănit și pe B. P. Hașdeu. De asemenea I. Alexandru Brătescu-Voinești a fost respins, tot datorită lui D. A. Sturdza, de la premiul pentru literatură oferit de Academia Română.

²⁷⁾ La 13 martie 1906 protipendada bucureșteană a vrut să joace pe scena Teatrului Național o piesă în limba franceză (cu o echipă de actori amatori). Studenții din București, împreună cu o bună parte a intelectualității, au boicotat acea reprezentație creînd o mișcare ce a luptat contra reprezentării de piese străine (și mai ales în limbi străine) pe scena Teatrului Național. Iorga și Vlahuță au avut un rol însemnat în această mișcare.

vîntului, căci, între mîile de oameni adunați în jurul teatrului, foarte mulți erau cetățeni cari manifestau la un loc cu studențimea.

Lucrul a fost destul de grav și poliția s-a purtat nebunește și mișelește. Mine seară va fi o întrunire a profesorilor și literaților — cari vor iscăli un manifest scris de Vlahuță — în care se va consemna ziua de ieri, în care s'au vărsat sînge pentru că se cerea în Țara Romînească să se vorbească pe scena teatrului național românește. Pentru a împiedica lucrurile acestea, s-au oferit literații să ție conferinți și să citească, s-au oferit cu o zi înainte, — și au fost refuzați. Și iată ce lucruri triste și dureroase au urmat. Vai de țara asta, iubite domnule Ibrăileanu;

Cu dragoste

Mihai Sadoveanu

3 aprilie 1906, București

Iubite domnule Ibrăileanu,

Mi-a părut foarte rău' că n-am putut să mai stau în Iași ca să ne vedem mai îndelungă vreme și să putem sta de vorbă mai cu temeii. Lucrul se va repara însă la vară, cînd ne vom vedea, cu siguranță, la una din mănăstirile județului Neamț, — la Văratice, nu-i așa ?

Opoziția noastră, săraca, va avea o soartă de prigoană amarnică. Mai întîi slujba mea s-a dus pe gură de lup, — lucru de oare la urma urmei nu-mi pasă. Ducă-se dracului și slujbă și tot! La vară, mă itrag spre munte, în Suceava, ca să mă pun pe lucru. *Opoziția* noastră, cea dintîi adevărată opoziție, va avea menirea mai întîi să ne atragă adevărați dușmani, crînceni dușmani. Nu mă îndoiesc deci de „lucrul admirabil”, nu mă îndoiesc deoi de faptul că guvernamentalii au făcut cartel, de data asta, și cor cu d. Sanielevici.²⁸⁾

Cu bucată citită „Cearta”²⁹⁾, iată cum stă chestia. E o bucată care nici n-a fost făgăduită, nici n-a fost dată cuiva. E o bucată care însă a mai fost tipărită într-o revistă care înseamnă mormînt, în care deci, dacă am tipărit-o, am înmormîntat-o ; iar acuim, poleită, retușată, bucată mi se pare nouă. — Dacă vrei să ți-o dau, ți-o dau ; dacă nu, voi face altceva, ou dragă inimă, pentru numărul 3.

Cînd apare nr. 2 ?

Într-adevăr, „Viața romînească” a avut un succes desăvârșit. Și e menită de aici încolo să aibă și succes și înrîurire. Ou cât se va răspîndi mai mult în țările supuse, cu atît va fi mai bine, cu atît mai folositoare influența ei, și cu atît mai de felicitat conducătorii ei.

Despre bătrînețea dv. să nu vorbiți, mai ales d-ta. Un om de inimă nu poate vorbi așa, mai ales cînd are perspectiva unei nouă tinereți. Cum te vei simți bătrîn în primăvara sufletească pe care ți-o făurești ?

²⁸⁾ Este vorba de atitudinea „Vieții romînești” și a colaboratorilor săi. Slujba la care se referă Sadoveanu era subșefia de birou la Ministerul Cultelor.

²⁹⁾ Pe numărul de pe luna aprilie a anului 1906 din „Viața romînească” Sadoveanu are o povestire : „Cel întîi”, „V. R.” nr. 2, (1906), /p. 287—292. O bucată cu titlul citat de prozator nu a apărut în „V. R.”, în anul 1906.

Despre flăcăul de la Tazlău,³⁰⁾ student în medicină, mă se pare că știu și eu ceva. Ți-a fost elev în liceul internat și colabora la o revistă școlărească. Știam, chiar și cum îl cheamă. Despre el mi-a vorbit Vasile Savel³¹⁾, un alt elev al d-tale, prin care te-am cunoscut înainte de a începe corespondența noastră.

Primește salutări prietenești. Respețele mele doamnei.

Mihai Sadoveanu

Fălticeni, 30 april 1906

Iubite domnule Ibrăileanu,

În jumătatea aceasta de lună am avut o mulțime de zbugium. Am venit prin-Fălticeni³²⁾ câteva zile, m-am dus la București, mi-am împachetat toată gospodăria, am pornit-o într-acoace ; mi-am luat toată pojijia³³⁾ și am adus-o cu trenul ; pe urmă, după ce am ajuns, alt bocluc cu descărcatul, cu așezatul, — bocluc mare căruia nici acuma nu i-am dat de capăt. Și pe lângă aceasta, altele : la căsuța pe care o am aici, în strada Rădășenilor, adaug încă două odăi, așa că o săptămână întreagă trecută am alergat de mi-am adunat materialul și am pornit lucrul.

Și iată că ieri pun mîna pe scrisoarea d-tale de la 16 april, *nedesfăcută*. Mă, gîndeam să-ți scriu și eu și să te întreb de ce m-ai dat uitării, — și citesc aceeași întrebare la începutul scrisorii d-tale.

De datul uitării vorba nu poate fi, dar din pricinile pe care ți le spusei, n-am pus mîna pe condei de vreo două săptămîni și tot de atîta timp n-am citit măcar gazete. Vești pentru d-ta era vorba să dea -din parte-mi Izabela Sadoveanu, și văd că și ea a făcut. Se vede că a fost vremea mutărilor. Nu te-ai mutat și d-ta ?

Numărul 2 mi-a plăcut în cea mai mare parte. *Notițele* cu privire la „Frăția bunilor Români” și altele au avut darul să jignească pe Iorga. În adevăr, mă, gîndese și eu, de ce le-ați pus ? Una, că erau anticipate, nu știați despre ce vorbește Iorga pe unde vorbește (și atunci, cînd am fost eu pe la Iași, n-am avut vreme să vorbim), și al doilea, de ce ? de ce ? E nevoie, cîtă vreme omul, are pentru „Viața românească” sentimente bune, să-l răscoliți ? Pe urmă el nu e omul care să poată în adevăr distinge atac cavaleresc de mușcătura sau lătrătura de cîne, în împrejurările acestea de mare ferbințeală, de entuziasm, care-l fac să umble numai prin noroi. Pe urmă, o supărare pentru mine. Vechea chestie :: pot eu colabora, în așa împrejurări, la „Viața românească” ?

Întrebarea a fost făcută de Enulgar³⁴⁾ așa ca să audă Iorga. Eu am spus ce trebuia să spun, ca *absolut* independent ce sînt. Totuși, față de acest om așa.

³⁰⁾ Eugen I. Mironescu (n. 1383 în Tazlău, Neamț ; mort în 1939 în Tazlău). Fost prof, la Facultatea de medicină din Iași la catedra de dermatologie. A scris și literatură : „într-un colț de rai” (nuvele).

³¹⁾ Vasile Savel, ziarist, publicist n. 1885 în Fălticeni. A colaborat la „Sămănătorul”, „Viața românească”, „Luceafărul”, „Cuvântul liber”, „Flacăra” etc. A scris nuvele și romane. A tradus din Balzac, Alex. Dumas-pere, Maupassant.

³²⁾ De la această dată Sadoveanu se va stabili în Fălticeni și va sta acolo în casa lui de pe str. Rădășenilor pînă în 1918 cînd se va muta la Iași.

³³⁾ „Calabalăcul, toate lucrurile -dintr-o gospodărie, bagajul”.

³⁴⁾ *Emilgar* este pseudonimul lui Emil Gîrleanu (1878—1914). A fost unul dintre colaboratorii permanenți ai „Sămănătorului”.

de cinstit, așa de sălbatec de cinstit și așa de naiv și susceptibil, lucrurile de felul acesta mă pun în încurcătură. Pentru d-zeu, dregeți lucrurile !³⁵⁾

Scoți revista în timpul vacanței ? Voi pregăti o bucată pentru unul din numerele viitoare.

Azi plec la București. îmi scrii pe adresa Minervei : Regală 6.

Cu dragoste

Mihai Sadoveanu

2.V.1906, Buc.

Iubite domnule Ibrăiianu,

Nu știu dacă în scrisoarea pe care ți-am trimis-o alaltăieri ți-am spus pe ce adresă să-mi scrii. Sau în aleea Blanc, 58, la frate-meu, care-i și adresa Izabelei, sau la Minerva, strada Regală 6, Buc.³⁶⁾ Cu salutări prietenești.

M.* Sadoveanu

5 mai 1906, București

Iubite domnule Ibrăiianu,

Cum ai crede d-ta că în chestiuni de acestea de principiu ași putea fi de altă părere ? Apoi nu cred că te-ai gândit că eu ași socoti vreodată drept afacere ceea ce faci d-ta ou revista, că m-ași îndoi de sacrificiul pentru ideie. Nici nu poate fi vorba de vre-o discuție ; convingerea îmi era făcută ; ce dumnezeu, nu mai sînt copil ! Și mai ales în cealaltă chestie, în chestia dacă trebuie sau nu să fiți *Făt-Frumos*, dacă trebuie sau nu să spuneți adevărul ou privire la Iorga, dacă nu e o datorie aceasta, — cred că nu mai încapă discuție, părerea mea este definitiv hotărîtă și nu putea fi alta, și nu poți crede -că am alta fără să-mi faci o injurie. Cum s-ar putea să subordonez eu cîntea și adevărul interesului de clică ? Niciodată !

În scrisoarea mea, dealtfel necompletă, în grabă făcută, făceam aluzie la nota din „Miscellanea” despre „Frăția bunilor Români”³⁷⁾, era deci vorba nu de principii, ci despre un caz special. Mi s-a părut curios să se vorbească despre acest lucru așa, în necunoștință de cauză. Mișcarea n-a pierdut nimic absolut din caracterul începutului, mișcarea este ou totul altceva decît 13 martie și n-are nici o legătură cu mișcarea studenților. Iorga, viforos cum este, a *descoperit* deodată un prilej, lucruri care se zbăteau în sufletul lui au găsit această ieșire ; în clipele acelea a crezut mai nemerit să facă așa, decît să rămîie cu junimiștii, dacă e vorba să iasă din pasivitatea pe care în discursul de la Liric³⁸⁾ o socotise o crimă în împrejurările actuale. Deci a pornit. Sînt două mișcări deci, nu una. „Adevă-

³⁵⁾ în scrisoarea din 5 mai 1906 Sadoveanu vine cu noi completări și explicații în legătură cu Iorga și „Frăția bunilor romîni”.

³⁶⁾ La Editura Minerva au apărut primele volume ale lui Sadoveanu. Era acolo cunoscut.

³⁷⁾ Publicată în „V. R.” nr. 2 (1906).

T) Teatrul Liric din București.

rul"*) putea să aprobe pe cea dintâi, nu pe cea de-a doua. Nu pe cea de a aoxta, din două pricini : 1) fiindcă Iorga vorbea și despre pericolul *străinismului*; 2) fiindcă guvernul se alarmase, și guvernul (Tache I.)**) subvenționează „Adevărul”. Cît 'despre opinia publică, cum poate să se schimbe ? Este o opinie publică ? Dar tocmai formarea unei opinii publice conștiente e unul din punctele pe care le atinge Iorga în conferințele lui. Iar lumea care nu mai încăpea literalmente pe unde vorbea Iorga nici nu-ți faci ideie în ce chip îl asculta, și nu-ți faci ideie ce entuziasm formidabil au stîrnit cuvîntările lui Iorga pretutindeni. Dacă chiar și la Cîmpulung a fost plină sala, la Cîmpulung care e organizat acuma pe căprarii ! Și în ce condiții mai în toate locurile ! cu o administrație care făcea tot posibilul să împiedice venirea mulțimii, care era spăimîntată pretutindeni, pentru că nimeni nu știa ce este. Gazetele dau informații absolut caraghioase, și nici una n-a dat cîndva, odată măcar, un rezumat cum se cade al vreunei cuvîntări a lui Iorga. Nimene nu știe, afară de localnici, ce a făcut Iorga în provincie. Dacă s-ar fi știut bine, atunci de la cel dintâi oraș administrațiile celorlalte orașe și-ar fi luat de-o grijă. Așa, mici conferințele celor de la Iași nu s-ar fi organizat. De aceea și d-ta pari rău informat. De aceea mi-a părut rău de *nota aceea*. De ce se anticipa asupra faptelor ? De ce presupuneri : e așa ori așa ? Trebuia să se vadă întîi ce este. Și pe urmă într-o notiță, ca despre lucruri neînsemnate, despre acest lucru care nu e deloc neînsemnat ! Nu e drept ! In cuvîntările lui prin provincie Iorga vorbea de obicei despre două lucruri : 1) despre trebuința unui contact și a unei cunoașteri a Romînilor de pretutindeni, a unui interes pentru toate țările subjugate, pentru Ardeal, pentru Bucovina; deci o adevărată unire sufletească și •culturală ; 2) chestia economică la noi. Desrobirea internă, lupta împotriva politiceii așa cum se face acum, dreptul de vot al obșteii, deci votul universal ; prioritatea la ori ce discuții parlamentare a căutării mijloacelor de ridicare a mulțimii rurale.

Nu e vorba de un nou partid. £ vorba de formarea unei opinii publice conștiente. „Frăția" aceea ar cuprinde oameni cinstiți din toate partidele. Și îți închipui că cu un număr crescut, cu un număr mare de oameni cari cer ceva hotărît de la partide, politica așa cum se face ar trebui numaidecît să sufere o transformare. Dealtminteri nu e posibil să expun decît o parte poate a chestiei. Poate n-o spun •destul de lămurit. După cum vezi însă, dacă lucrurile stau așa, dacă lucrurile ar fi trebuit să se știe la vremea lor (căci conferințele lui Iorga, stenografiate, vor apărea în curînd**)), atunci notița înțelege că mi s-a părut măcar curioasă și mi-a părut rău că luați așa, ușor, ca atîția alții, atîta dragoste și atîta rîvnă pe care •omul acesta le pune cu tot focul lui pentru lucruri care la urma urmei și d-tale își sînt scumpe, și d-lui Stere, și d-lui Bujor și toți (sic) Romînilor cum se cade.

Acuma eu nu voi spune că Iorga nu e om cu greșelile lui⁴⁾, cu curiozitățile lui. Aici însă nu e locul să mă gîndesc la asta. In ce n-are el dreptate aici ? Ce idei ale lui au fost combătute în notița aceea ?⁴⁾

însfîrșit, cum vezi, e vorba despre altceva. Dumneata, în scrisoare ai perfectă dreptate ; dar mi se pare că și eu într-a mea, acum am nițică. E vorba nu-

*) „Adevărul”, ziarul lui C. Miile.

**) Tache Ionescu, care conducea atunci guvernul conservator.

*) Două conferințe craiovene, Craiova, 1906.

*) O greșeală e și notița din „Sămănătorul" asupra „Vieții romînești" (Nota lui M. Sadoveanu).

4) Sadoveanu are dreptate fiindcă notița din Miscellanea (în „V. R." nr. 2, 1906) nu vorbea în cunoștință de cauză și îl ataca pe Iorga ca persoană.

T -

mai despre acest caz special deocamdată ; și înțelegi că mai ales eu ași vrea să se facă lucrurile cu totul bine, întâi pentru că cunosc pe Iorga și țin la dânsul, al doilea pentru că țin la „Viața românească”, iar în cazul acesta am crezut că notița a apărut prea devreme și a fost inutilă pentru că se întemeia pe presupuneri.

De aici două scrisori lungi, din care va ieși ord nu va ieși vreun folos politic, dar cel puțin va ieși o ședere împreună la Rîșca, la cuvioșia sa arhimandritul Chiticaru, care am auzit și eu că e un creștin foarte cumsecade și că are un vin vechi cum nu deoseori se găsește.

La sfîrșitul luni cred că mă voi duce pe la Fălticeni. Spune-mi d-ta data cînd vei pleca la Rîșca.“) Dacă voi fi eu înainte în Fălticeni, mă vei lua, dacă voi veni după, te voi găsi la Rîșca. Cît vei sta acolo ?

Eu sînt în București și voi mai sta luna iunie. Am oarecare interese și trebuie să tipăresc vreo două, trei cărți, -un volum de traduceri din Maupassant“), ediția a doua din „Șoimii” și volumul nou „Mormntui unui copil”.“ Poate până la septembrie să tipăresc încă unul „La noi, în Viișoara”, în care vor fi adunate multe din bucățile publicate în „Albina” (afară de descrierile pure de locuri ca „Rădășenii” etc.) în care va intra și „Cearta”.

La Fălticeni mi-am dus nevasta și copiii. Acolo am o căsuță, care acum îmi era prea strîmtă. M-am pus și eu, cu banii luați de la Academie,“) să-i adaug două odăi, să-i mai fac niște acareturi, și așa, poate a da Dumnezeu să mă pot liniști și să pot lucra în tihnă vreo câțiva ani de zile.

Și pînă ce ne vom vedea îți string mîna și-ți spun la revedere.

8? -

Mihail Sadoveanu

Izabela zice că va trimite material pentru unul din numerele de vacanță.

21 mai 1906, Fălticeni, strada Rădășenii

Iubite domnule Ibrăileanu,

De alaltăieri sînt în Fălticeni și cîtăva vreme voi sta neîntreput aici. Cînd! vei avea vreme să treci spre Rîșca, anunță-mă și vom face drumul în tovărășie., în locurile acelea frumoase în care încă n-am fost și la care, de cînd mJ-ai spus, că o să mergem împreună să le vedem, mă gîndesc cu multă bucurie.

Vești altele, bucureștene ,nu știu. De la 15 a lui April nici n-am mai citit, gazete ; ca să le mai citesc aici, în săhăstria mea, nici nu încapе vorbă, ar fi un fel de profanare a liniștei ce mă împresoară.

La revedere și-ți string prietenește mîna.

Mihai Sadoveanu

25 mai 1906, Fălticeni

Iubite domnule Ibrăileanu,

La 1 iunie sînt în Fălticeni, deci poți veni fără nici o grijă : te aștept cu dragoste.

) Mănăstire în fostul județ Baia, zidită la 1532 de Petru Rareș.

M. Sadoveanu a publicat în 1907, la editura „Minerva”, în Buc, un volum: de „Povestiri alese”, traduse din Guy de Maupassant.

“) A apărut într-adevăr în 1906.

“) In anul 1905 Sadoveanu a primit de la Academia Romîna premiul Năstureii pentru literatură.

Pentru „Viața românească” am pregătit două bucăți⁴⁾ : una pe care v-o *datoresc* și una, pe care de veți voi, veți lua-o. Te rog să-mi răspunzi dacă e vremea să ți le trimit, ori dacă le vei lua când vei trece prin Fălticeni.

Nu știi dacă vă lovesc rău : de puteți însă, mai trimiteți-mi o sută de lei pentru a doua bucată. Voi face și eu ce voi putea, și poate, drept recunoștință, ne vom înțelege asupra unei lungi povestiri⁵⁾, un fel de roman, pe care l-am început în această săhăstrie. Când vei veni la Fălticeni, vei vedea unde locuiesc și de ce-mi tipă așa măseaua. Dacă puteți însă ; dacă nu, n-am nimic de zis. O strângere de mână.

Mihail Sadoveanu

1 iulie 1906, București

Iubite domnule Ibrăieanu,

Fatalitățile de care natural nu putem scăpa, și de care eu mai ales nici nu mă silesc să scap, mi-au împărțit restul verii altfel de cum ași fi voit.

Concediul meu s-a sfârșit la 20 iunie. Am mai stat o săptămână pe-acasă. Pe urmă m-am grăbit să vin la București, aveam nevoie de parale : trebuia să-mi fac echipamentul de ofițer căci sînt concentrat la Șipote, lângă Iași, de la 10 august la 10 septembrie.

Aici mă zbat ce mă zbat, pe niște călduri despre care fericiții muritori ai lașului nu-și pot face ideie, pe niște călduri care parcă-parcă sînt gata să te lichefizeze. După aceea ce-o să fac ? O să-mi iau zborul spre Moldova noastră, spre grădinile din strada Rădășeni. De pe-acolo poate voi avea răgazul să vin măcar odată să te văd la Mănăstirea Neamțului. Și poate pînă la 10 septembrie, după aceea, ne vom mai vedea noi, ori la Șipote, ori la Iași.

Ce dracu' voi face eu la Șipote pe căldura asta infernală nu știu. Voi fi pîrjolit oare ca pe un uriaș grătar, strins în chingi și sugrumat de gulerul cazon ? Ah, nu știi ! ah ! nu știi ! Dar simt că o mare nenorocire pîndește cele 100 și mai bine de chilograme ale mele !

Nu știu cum să fac cu romanul. Desigur că va trebui să vă trimit o bună parte, (poate pentru două numere ?), acum, cînd mă întorc din București. Cel mult pe la sfîntul Ilie. Mă pun și lucrez cîteva zile, și lucrul răzăluit va fi gata să intre în frumoasa ramă care-l așteaptă. Desigur că așa voi face, căci aici stau ca pe foc. Mi-e dor de-acasă și de copii, mai ales de băiat, de Țumică al meu, care a fost bolnav în vremea din urmă. Stau în această Sodomă mai mult de nevoie. Cum te strînge în clește, domnule, banul, cum te alungă, cum te poartă !

Ah ! și mi-a fost dat să văd aici și o frumoasă expoziție⁶⁾ în mijlocul căreia este un lac, și în mijlocul cărui lac, niște americani au ridicat o cetate de carton, Port-Artur.⁷⁾ Focuri de artificii, salve de tunuri, ceva care întrece ori ce măsură. Așa porcărie nici la bîlciurile din câmpul Moșilor n-a fost vreodată. Săracul

⁴⁾ Una este povestirea „Sfaturi vechi” publicată în „V. R.” nr. 5 (iulie) 1906, p. 242—251 și alta este „Sfîntul Vasile” publicată în „V. R.” nr. 6 (aug.) 1906, p. 386—394.

⁵⁾ Este vorba de povestirea „Mariana Vidrașcu”. (Sadoveanu a publicat-o în „V. R.” nr. 8 (oct.) 1906, p. 165—183, dîndu-i calificativul de roman).

⁶⁾ Este vorba de „faimoasa” expoziție din vara anului 1906 deschisă cu prilejul jubileului împlinirii a 40 de ani de domnie a lui Carol I.

⁷⁾ Aluzie la războiul ruso-japonez din 1905.

d. comisar general⁵³⁾), acuma ar vrea să scape de americani și nu poate. Și astfel vom avea o expoziție a noastră cu scandalul american în mijlocul ei, și astfel încă odată se va repeta aceeași istorie nenorocită, de care se vede că avem noi totdeauna parte.

Respectuoasele mele salutări doamnei. Salutări d-lor Botez⁵⁴⁾). Dumitale o prietenească strângere de mână.

Mihail Sadoveanu

15 iulie 1906, București

Stimate domnule Ibrăileanu,

în București voi mai sta cel mult 10 zile. După 25 a lunii voi fi la Fălticeni, și atunci nădăjduiesc că ne vom întâlni fie în acest târg, fie la Mănăstirea Neamțului. Dacă voi avea bani ceva mai mulți, voi veni eu pe la dumneata; dacă nu, voi fi bucuros să te găzduiesc eu, prietenește și fără etichetă, în casa mea din strada Rădășeni. Când ne vom întâlni, dacă vei fi dispus și vom avea vreme, îți voi citi și începutul romanului⁵⁵⁾ care urmează să se publice de la septembrie în revistă.

Cum mai petreci pe acolo?⁵⁶⁾ Ași dori să știu dacă o duci bine cu sănătatea, și dacă lucrezi, ori dacă te-ai dus acolo pentru odihnă numai. Ești cu cucoana și cu fetica?

Eu, în căldura Bucureștilor, am rămas singur de ieri. Frate-meu și Izabela au plecat la Bacău, și acuma mă plictisesc, într-o căldură tropicală.

La Bacău Izabela va scrie pentru „Viața românească” un articol. Până acuma, n^a putut căci a fost hărțuită de multe nevoi.

Într-o zi, a fost pe-aici, pe la noi, Gheorghe din Moldova⁵⁶⁾ și-mi pare rău că numai puțină vreme am stat cu el de vorbă.

Te rog să mă ierți că nu pot să-ți scriu mai multe, dar acest București e un cUptor și eu mă simt din clipă în clipă devenind friptură.

Îți string mână prietenește.

Mihail Sadoveanu

22 iulie 1906

Iubite domnule Ibrăileanu,

Ba țiiam răspuns la cartea (poștală) prin care mă întrebai când vin în Fălticeni și ți-am mai spus și altele într-o scrisoare închisă. În Fălticeni vin la 27 a lunii. Stau până la 9 august. Cred că în timpul acesta ne vom întâlni și atunci voi da începutul romanului pe septembrie și octombrie. O salutare prietenească.

Mihail Sadoveanu

Scrisoarea am trimis-o la Mănăstirea Neamțului, acolo.

⁵³⁾ Dr. Istrati, Const. I. (1850—1918). Savant, medic și chimist, fost membru al Academiei Române. A organizat expoziția generală de la București din 1906.

⁵⁴⁾ Constantin și Ioan Botez, foști colaboratori ai „V. R.”.

⁵⁵⁾ Mariana Vidrașcu.

⁵⁶⁾ La Mănăstirea Neamțului.

⁵⁶⁾ George I. Kernbach care a fost unul din animatorii „Vieții românești” în primii ei ani de apariție.

Duminică, 23 iulie 1906, București

Iubite domnule Ibrăileanu,

Ieri ți-am răspuns la o scrisoare pe care o primisem la „Minerva”⁷⁷⁾. Înțelesesem că n-ai primit o scrisoare a mea închisă. Azi am citit scrisoarea adresată în aleia Blanc. între 27 iulie și 9 august sînt în Fălticeni. Cum însă puținele acestea zile vor fi urmate de o înstrăinare de o lună s⁷⁸⁾, nu mă lasă inima să sacrific prea multe din ele. Totuși voi sacrifica, și te aștept cu plăcere la Fălticeni ca să mergem la Suceava, dacă vrei, sau în altă parte.

O "strîngere prietenească de mîna.

M. Sadoveanu

27 iulie 1906, Fălticeni

Iubite domnule Ibrăileanu,

De aici, din Fălticeni, așa de aproape de dumneata, ași vrea să știu cum o duci cu sănătatea și cînd te abați pe la noi, în strada Rădășeni.

Toate, încolo, destul de bune ; și-ți string prietenește mîna.

Mihai Sadoveanu

20 august 1906, Iași⁷⁹⁾

Iubite domnule Ibrăileanu,

Plecînd la Șipote am lăsat romanul⁸⁰⁾ gata împachetat, ca să ți se trimită. Cred că l-ai primit — poate l-ai și citit; te rog să-mi scrii un cuvînt spre încredințare.

Azi sînt în Iași, venit de la Șipote, și o să caut să mă abat și pe la d. I. Botez⁸¹⁾, căci am auzit că a venit. Vreau să-l văd. După întoarcerea d-tale, poate ne vom mai vedea odată aici. Cu dragoste.

M. Sadoveanu

Adresa : Sublocot. Sadoveanu

Reg. 16 Suceava

Tabăra Șipote

Jud. Iași

⁷⁷⁾ Unde își publica pe atunci cărțile Sadoveanu.

⁷⁸⁾ Pentru o concentrare la Șipote, lângă Iași.

⁷⁹⁾ Scrisoarea e trimisă lui G. Ibrăileanu la Mănăstirea Neamțului.

⁸⁰⁾ Tot despre povestirea „Mariana Vidrașcu” este vorba.

⁸¹⁾ Ioan Botez, fost profesor de literatură engleză la Universitatea din Iași.

!> octombrie 1906, Gara Bărboși

Iubite domnule Ibrăiianu,

De câteva zile sînt aici la Bărboși⁴⁾, pe malul Șiretului, și mă ocup cu vînatul, vînatul de baltă mai ales, care este slăbiciunea mea.

Cu tot guturaiul tătărăsc pe care l-am căpătat, nu mă dau ; sînt hotărît să mor luptînd.

De aici voi pleca la București sîmbătă-seara. Dacă ai ceva să-mi sorii cumva, la București, îmi scrii tot pe adresa veche, în alela Blank, sau în strada Regală nr. 6.

Cînd apare n-rul 8 ? Pentru n-rul 9, dacă aveți loc, vă trimit o bucată a unui prieten de prin aceste locuri, care mi-a plăcut și pe oare mă grăbesc să v-o trimit ca unora ce sînteți amatori de așa ceva *).

Comunică la toți salutările mele. D-tale îți string mîna.

Mihail Sadoveanu

P. S. Cînd mă întorc spre Fălticeni de la București, peste două sau trei săptămîni, nădăjduiesc să mă opresc și la Iași.

9 noiembrie 1906, Fălticeni

Iubite domnule Ibrăiianu,

Doamna M.⁴⁾ cere caietul: de două ori mi-a scris. Nu știu dacă d-ta ai făcut răspunsul de care era vorba, ca să înțeleagă că de la mine nu mai are ce cere. Te rog foarte mult s-o liniștești în această privință.

Nuvela⁵⁾ pentru nr. ddn decembrie am făcut-o. M-am întors de la Iași, aci, în bune dispoziții și nașterea a avut loc în fericite condiții. Cînd mă va mai necăji vreun, subiect, o. să, vin și eu la Iași. Și tocmai mă gîndesc că pe la 15 a luni ar fi bine să vin. Să aduc atunci nuvela, ori s-o trimit de pe acum, mai din vreme ? Primește o prietenească strîngere de mînă.

M. Sadoveanu

Fălticeni, 27 noiembrie 1906

Iubite domnule Ibrăiianu,

La Iași cred că o să vin pe miercuri. De mult mă tot hotărăsc să vin, de la 15 a luni, și tot am amînat. Acuma voi veni însă negreșit : a treia oară nici nu se poate, trei e număr fatal.

Altfel pe aici bună pace. Iarna cam întîrzie, avem vreme frumoasă. Mă găsește înserarea de multe ori pe cîmp și mă uit, cu pușca în spate, cu privirile în asfințitul rumăn și rece.

⁴⁾ Lîngă Galați.

⁵⁾ Se pare că Sadoveanu are în vedere nuvela „Urlătoarea” a lui N. D. Cocea, publicată în „V. R.”, nr. 10 (dec.) 1906, p. 553—562.

⁶⁾ Constanța Marino-Moscu, care i-ar fi dat lui M. Sadoveanu un caiet sau mai multe ce cuprindeau un soi de jurnal intim al acestei scriitoare și pe care Sadoveanu nu l-a mai restituit, se pare. C-ța Marino-Moscu i-a trimis cîteva scrisori lui Ibrăiianu în care îl acuza pe M. Sadoveanu că lucrarea acestuia din urmă intitulată „Mariana Vidrașcu” ar fi o prelucrare sau o stilizare a propriului ei jurnal intim, împrumutat lui Sadoveanu.

⁷⁾ „Codrul” publicat în nr. 10 (dec.) 1906, p. 485—493, în „V. R.”.

Copii îmi sînt sănătoși, iar „Romînul” lui Caion, deși insinuiază despre „un mare scandal literar”⁶⁵⁾ oare ar privi pe „fecundul Sadovianu”, ni-a lăsat de data asta absolut liniștit. La revedere, fără tragedii daci.

Al dumitale, cu toată prietenia.

Mihail Sadoveanu

7 decembrie 1906, Fălticeni

Iubite domnule Ibrăileanu,

Dacă voi putea, voi trimite

A nins și pe aici, dar grozav a nins, să fie pe o iarnă întreagă !

Cînd apare numărul, exact ? ,

Ai primit un exemplar din „Mormântul unui copil” ?⁶⁶⁾ Am trimis și lui d-nul Stere și d-lui Kembach. Cu toată dragostea.

Mihail Sadoveanu

Fălticeni, în 13 decembrie 1906

Iubite domnule Ibrăileanu,

Trimit negreșit o bucată pentru numărul viitor, zilele acestea.

Vă anunț că în a doua expediție vînătorească pe care am făout-o cu pușca cea nouă, luna trecută, am împușcat doi iepuri. În cea dintîi, acu sâmbătă ce vine sînt două săptămâni, am împușcat o potîrniche. Pînă acu deci se arată a avea „her bun, la care trage vînatul”.

Cu salutări prietenești. Memento Rașca !

M. Sadoveanu

23 decembrie 1906, Fălticeni

Iubite domnule Ibrăileanu,

îmi pare bine că nuvela⁶⁷⁾ a sosit la timp, deși nu știu dacă va fi ceea ce am nădăjduit eu să fie.

îmi pare rău însă că te pronunți cu asemenea cuvinte despre venirea d-tale la Fălticeni, despre drumul la Rișca și despre dumneata.

⁶⁵⁾ Este vorba, credem, de insinuările scriitoarei C. Marino-Moscu care pretindea că „Mariana Vidrașcu” (roman), publicat în „V. R.” nr. 8 (oct.) 1906, p. 165—183 ar fi fost inspirat de jurnalul ei intim de care am pomenit mai sus. Caion este pseudonimul literar al lui Const. A. Ionescu, mort în 1918, care a înființat în Buc. mai multe reviste printre care și „Romînul literar” pomenit aici de Sadoveanu. A cîștigat o tristă faimă prin acuzația de plagiat adusă dramei „Năpasta” a lud I. L. Oaragiale.

⁶⁶⁾ „Mormântul -unui copil”, apărut în 1906 la Minerva.

⁶⁷⁾ „Casa veche” (vezi nota referitoare la această povestire, în scrisoarea imediat următoare).

Din ce pricină n-a apărut încă numărul 10 ? Socoteam că va apărea între 10 și 15 a luni, și iată că intrăm în sărbătorile de iarnă și el nu se mai arată în pustiurile fălțicene.

Pe aici, iar a început a ninge. Deși vremea a dat în moloșag, drumul de sanie încă e bun, și un drum la Rișca nădăjduiesc încă să-l facem împreună.

Te rog să primești cele mai prietenești salutări !

Al d-tale

Mihail Sadoveanu

Fălțiceni, în 4 ianuarie 1907

Iubite domnule Ibrăileanu,

întâi și întâi vreau să-ți spun că-mi pare rău de stăruința dumitale de a nu mai veni pe la noi acu, în sărbători. Dar dacă zici că vii după vacanță, tot e bine.

Afacerea cu calendarul „Minervei” m-a necăjit înainte de toate pe mine. De aceea te-am tot întrebat prin scrisori când apare nr. 10. Eram sigur că întâi va apărea revista, ca de obicei, la 15 ori 16 a luni. Când colo, m-am înșelat, și am făcut fără să vreau, un rău. A fost chestie de o zi sau două. Nici nu-ți închipui cu câtă neliniște așteptam apariția revistei și cu ce dezamăgiri venea zilnic curierul. Dacă știam, trimeteam altceva la calendar”. Mi-a cerut Filip ceva, și după ce am trimis revistei corectura, manuscriptul rămas l-am trimis la București. Mîngîiați-vă cu un lucru : sînt greșeli mari de tipar în calendar ; sînt vreo două de care am rămas mulțămît, gîndindu-mă că în revistă nu sînt.

Cu „Casa veche”^{o)} fă tot așa cum s-a făcut ou celelalte bucăți ; dispune să mi se trimită mie o corectură ; aici voi vedea eu ce lipsește, dacă zici că lipsește ceva.

Am primit și eu „Lucafărul”. De tonul lui Tăzlăuanu am rămas, mă crezi, și surprins și indignat. La așa ceva din parte-i nu m-am așteptat. Articolul lui Rîmniceanu^{o)} îl citesc zilele acestea, după ce voi reciti articolul dumitale. De filuit l-am filuit și am văzut și coloanele și solilocul. Știi că-ți spuneam într-un rînd, la Iași, că pe mine mult mă uimește tonul oamenilor în publicistica noastră. Așa ieșiri grozave din partea amîndurora pentru mine nu era de prevăzut. Pe semne nu cunosc îndeajuns oamenii.

Numărul acesta va apărea la 15 ianuarie ? (Acu nu te mai teme, că nu se mai întîmplă nimic).

De pușca cumpărată de la Iași sînt mulțămît. îmi pare rău că vinarul se închide la 15 ianuarie, pe deoparte îmi pare rău, iar pe de altă parte îmi pare bine, că atunci liniștindu-mă, mă voi pune să lucrez poate un lucru ou care nu mă pot lăuda acum.

^{o)} în nr. 10 (decembrie) 1906 al „V. R.” Sadoveanu a publicat povestirea „Codrul” la p. 485—493. Aceeași povestire a apărut și în „Calendarul Minervei” pe anul 1907.

^{o)} Povestirea „Casa Veche” a apărut în „V. R.” II, nr. 1 (ianuarie), 1907, p. 87—92.

^{o)} M. Simionescu-Rîmniceanu și Oct. C. Tăzlăuanu, redactori la revista „Lucafărul” îl criticau pe G. Ibrăileanu pentru studiul „Probleme ierare” publicat în „V. R.” nr. 7 (sept.), 1906, în „Lucafărul” de pe luna dec. 1906. G. Ibrăileanu va face victime din amîndoi în articolul „Polemică” publicat în „V. R.” nr. 1, 1907, p. 169—177. Polemica dintre ei era dealtfel mai veche.

Cînd am fost ultima dată la Iași, vorbeai despre remanierea de la „Convorbiri literare” și ziceai că totul va fi tot d. Mihail Dragomirescu⁷¹⁾. Voiam să-ți scriu îndată ce am ajuns la Fălticeni și am aflat (acu poți ști și dumneata), că d. Dragomirescu scoate singur o revistă, intitulată „Convorbiri” și s-a despărțit cu totul și de d. Maiorescu și de convorbiriști, care i-ar fi dat a înțelege că vor să lucreze fără el.

D. Dragomirescu mi-a propus și mie colaborarea.

Înaintea Crăciunului am fost pe la București și am aflat că la revista aceasta nouă vor mai colabora: D. Nanu, Eim. Gîrleanu, Corneliu Moldovanu, V. Pîrvan, R. D. Rosetti ș.a.

Că „Viața literară” a încetat, știi, și ai aflat că Chendi⁷²⁾ scoate o revistă, adică continuă pe aceeași cu alt titlu.

Auzeam, apoi, între altele, că Vlahuță și Brătescu-Voinești s-ar fi înțeles să scoată o revistă literară. Lucrul nu mi se pare însă de crezut. *

Am fost pe la Coșbuc și spunea că va tipări curînd pe *Dante* întreg. Despre un volum nou de poezii, la Sfetea, știi.

Ce să-ți mai spun. Ceva cu privire la Chendi. Știi că, după retragerea lui Iorga, a intervenit prin ai lui și a încercat o împăcare cu redacția Sămănătorului? A zis că el nu are nimic cu noi. Astfel s-au pus ultimile umbre pe portretul său⁷³⁾.

Micei noastre prietene, din partea mea și a Liei, complimente multe⁷⁴⁾. Sărutări de mîină doamnei. Anul nou cu bine, cu somn bun și cu poftă de mîncare,

Cu toată dragostea

Mihail Sadoveanu

ianuarie 1907⁷⁵⁾, Fălticeni

Iubite prietene,

Azi am trimis urmarea la „Apa morților”⁷⁶⁾. Te-am rugat de mai multe ori să dispui să mi se trimită mie printre cei dintâi revista căci de obicei o primesc după ce-o anunță gazetele și e plin Bucureștii de ea.

Nădăjduiesc să vin în curînd la Iași, căci mi-i dor de prietenii de-acolo. Ași voi să găsesc și pe Stere. El e la București, ori stă cîteva zile pe săptămîină și în Iași?

⁷¹⁾ Mihail Dragomirescu, n. 4 aprilie 1863 lîngă București, fost profesor de estetică la Univ. din București (oct. 1906—1938). A înființat și condus revistele: „Convorbiri” (revistă literară bimensuală, Buc. 1 ian. 1907—25 dec. 1910 și 1 ian.—1 april 1935). „Convorbiri critice” (revistă literară bimensuală. Buc. 1 ian. 1908—25 dec. 1910) autorul cărții „Teoria poeziei”.

⁷²⁾ Ilarie Chendi era redactor șef al revistei „Viața literară”.

⁷³⁾ Chendi era extrem de „șepos” și în articolele sale a reușit să supere pe multă lume. A fost însă un polemist plin de nerv dar și de multă agresivitate.

⁷⁴⁾ Este vorba de fata lui Garabet Ibrăileanu, Maricica.

⁷⁵⁾ Scrisoarea a fost udată și data ei nu poate fi citită cu ușurință.

⁷⁶⁾ „Apa morților” va apărea mai tîrziu, în nr. 9, 10, 11 și 12 din 1909 și în nr. 1—2 din 1910 ale „Vieții romînești”.

Te rog, răspunde. Am citit scrisorile deschise către Gherea⁷¹⁾. O clipă am așteptat un *gest* din partea lui, o declarație așa cum trebuia, cum adevărul adevărat o cerea... dar... Tinerile generații au totdeauna dreptate când cer sfărâmarea idoliilor. Vom mai vorbi când voi veni la Iași.

Cu dragoste multă

Mihail Sadoveanu

Duminică, 17 ianuarie, serbări în cinstea lui Creangă...⁷²⁾ în Humulești Neamțului... Nu vii ?

30 ianuarie 1907, Fălticeni

Iubite domnule Ibrăiianu,

Chiar acum am isprăvit de citit revista. Acest număr plin, 1, al anului II n-are decât cusurul de a fi apărut prea târziu, lucru ce-i va fi iertat numai când viitorul număr va apărea la vreme. E foarte bogat și cu multe lucruri frumoase. Nota întâia din Miscellanea — mișcătoare⁷³⁾ : mi se pare a fi a domnului Stere. Despre „Polemică”⁷⁴⁾ nu mai zic nimic. Atîta trebuia ; prea îndestulătoare pentru o definitivă lămurire. Așa cum e, revista are o înfățișare formidabilă : e groasă de două degete. Are, ce citi un om puțin obișnuit o lună în capăt dintr-însa. Aștept cu nerăbdare sfârșitul articolului despre Brătescu-Voinești. >E frumos; stilul mi se pare mai elegant ca de obicei⁷⁵⁾.

Tot am așteptat de la dumneata vești o bucată de vreme. Probabil că ai fost mult ocupat ou revista. Trebuie să știi că, în ceasurile când nu fac nimic, când stau răsturnat pe pat cu fața în sus și ascult vîntul din livezile de-aproape, mă gîndesc să mai ies din singurătatea mea și îmi vine gîndul să mă abat încolo și înceoace. Așa se face că m-am gîndit să mă mai abat în luna ce vine pe la Iași, dacă prezența mea pe-acolo nu v-ar mai împovăra. Mă mai gîndesc și la datoria mea către revistă, care, îți tochipui, mă cam apasă. Pe urmă mă mai gîndesc la planuri grozave de opere care te rog să nu te înspăimînte, cum mă înfricoșează pe mine când mă gîndesc că n-ași putea să le fac niciodată. Pentru pofta de lungi sfaturi ce mă apucă din când în când și care mă mai despovărează de multe, aici n-am decât pe nevasta-mea. Am început a simți singurătatea, când petrec vremea numai cu gîndurile, fără să scriu.

În sfârșit sezonul vinarului s-a închis; a venit și vremea mea. Am avut oarecare bucurii sufletești. Am citit „Filosofia artei” (cursul (începutul) de la școala

⁷¹⁾ Sadoveanu are în vedere suita de articole ale lui C. Stere avînd drept titlu : „Social-democratism sau poporanism ?” publicate în nr. 9—11 (1906) din „V. R.” și nr. 1, 4 (1907) din „V. R.”, articole în care Stere făcea teorii sociologice poporaniste.

⁷²⁾ Se serbau 70 de ani de la nașterea lui Ion Creangă cu care ocazie M. Sadoveanu a ținut și o conferință.

⁷³⁾ Un răspuns dat lui N. Iorga referitor la niște studenți din Basarabia care studiau la Iași și pe care Iorga îi cota drept dușmanii ai „neamului”.

⁷⁴⁾ Articolul „Polemică” a fost citat mai sus într-o notă de a noastră. În acel articol G. Ibrăiianu îl ataca pe Marin Simionescu-Rîmniceanu, care susținea în revista budapestană „Luceafărul” teoria, considerată de Ibrăiianu reacționară, „a artei pentru artă”. Articolul „Polemică” este de fapt o continuare a studiului lui Ibrăiianu intitulat „Probleme literare”, citat de noi mai sus.

⁷⁵⁾ Articolul lui G. Ibrăiianu poartă titlul: „Ioan Al. Brătescu-Voinești” și a apărut în „V. R.” nr. 1, p. 93—109 și nr. 5 (mai) p. 271—297 (anul 1907).

de arte frumoase) a lui Taine⁸²⁾, și minunatele Essais despre care pomeniști la sfârșitul „Polemicei”⁸³⁾). Acu citești filosofie materialistă.

Pe urmă o vreme am avut neliniștile și suferințele faerei, în care un oarecare Neculăi Manea⁸⁴⁾, profesor de gimnaziu în provincie, și-a debitat necazurile în niște însemnări care alcătuiesc un mic roman, pe oare mă gândesc să-1 dau Revistei. Ar ocupa vreo cinci numere. Dacă mă mai gândesc la o serie de impresii, din care ai citit „Humuleștii” și altele în „Albina”, și „Poiana Țigăncii” în „Sămănătorul”⁸⁵⁾. Și la multe altele mă mai gândesc despre care nu-mi vine să te mai plictisesc. Mă gândesc și la ele cu grijă ; și cu strângere de inimă gândesc la acel nenorocit 15 aprilie, când mi se sfârșește concediul (sic) (despre care mă întreb). N-ași mai putea să intru în ocna aceea în care îmi am așezat biroul⁸⁶⁾. Totuși demisia — pe care ar trebui s-o dau — va însemna o scădere simțitoare în budgetul (sic) meu ; și stau la îndoială, nu știu ce să fac. De lucrul acesta, de grija cumplită, dac-ași putea odată să scap, cred că ceasurile mi-ar fi mai pline și munca sufletească mai senină și mai sigură.

Alteceva, știi și dumneata cât sufăr creștinii din pricina iernii vrăjmașe din anul acesta. De-ar veni odată primăvara, să dea iar frunza în codru verde ! Nu mi-a plăcut iarna nioiodată.

Primește o strângere prietenească de mână. Și oa răspuns la burghezia dumitale oarecum, te rog sărută pe duduia, prietena mea, și din partea mea și a nevastei și a Liei⁸⁷⁾. Sărutări de mână doamnei. Al dumitale prieten.

Mihail Sadoveanu

16 februarie 1907, Fălticeni

Iubite domnule Ibrăileanu,

Îți mulțămesc pentru cartea lui Maynial ^ despre Maupassant. Am citit și romanul d-lui Christide⁸⁸⁾). Alături o pagină, care ar putea sluji, dacă e nevoie, de recenzie.

Pe la noi vremea de primăvară stăruiește încă. Abia aștept să iasă viorelele și toporașii în luncile dinspre Opreșeni și Rădășem. Nu știu de ce aștept cu aîta dor primăvara aceasta !

Socot că ai citit nr. 3 al revistei d-lui Dragomiresou⁸⁹⁾). Dacă prostia ar produce suferință, atunci acest critic român ar trebui să urle ! Socot că ai înțeles întrucâtva rezultatul tratativilor neizbutite în ceea ce privește colaborarea mea la „Convorbiri”. În adevăr, dacă după un asemenea început d. Dragomiresou dovedește

⁸²⁾ Hippolyte Taine, mare critic și filozof pozitivist. Sadoveanu se referă la lucrările : Philosophie de Part și Essais de critique et d'histoire.

⁸³⁾ Articolul „Polemică” („V. R.” nr. 1, p. 169—177), pomenit și în nota despre Marin Simionescu-Rîminiceanu.

⁸⁴⁾ Neculai Manea (Sadoveanu îi spunea „un mic roman”) a apărut consecutiv în „V. R.” în numerele 5—8, anul 1907.

⁸⁵⁾ Publicată în „Sămănătorul” nr. 4 (an VI), 21 ianuarie 1907, p. 60—65.

⁸⁶⁾ Subșefia de birou la Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice.

⁸⁷⁾ Una din fetele lui M. Sadoveanu.

⁸⁸⁾ Edouard Maynial, „La vie et l'oeuvre de Guy de Maupassant”, Paris, Mercure de France, 1906.

⁸⁹⁾ În nr. 2 (febr.) pe anul 1907 apare în „V. R.” o recenzie a „romanului” lui Șt. Christide, „Amăgiții”, semnată A. B. ; la p. 391—392.

⁹⁰⁾ Este vorba de nr. 3 (1907) al revistei „Convorbiri”.

.....imeii pare a-i preocupa în special pe d. Dragomirescu.

Mai aflăm că „în lumea dreptății”) a d-lui Brătescu-Voinești e deslănată (din pricină că s-a tipărit în „Viața românească” ?) Tot așa cu mult inferioară bucății „Sfintul” din „Convorbiri” e bucata „Sfintul Vasile” din „Viața românească”*) > un subiect inspirat „dintr-un fapt real, cunoscut în nordul Moldovei”.

Cînd socoti că va apărea revista ? Iată că înclinăm înspre 20 a luni.

Pe-aici deocamdată toate bune. Sănătate este, și asta-i lucru de căpetenie. Însfîrșit țin să te mai întreb dacă mergi. (Știi, la munte, pe Valea Bistriței). Și îți string mîna cu dragoste,

Mihail Sadoveanu

Fălticeni, în 2 martie 1907

Iubite domnule Ibrăiianu,

Am început a nădăjdui că vei merge. Știi, pe valea Bistriței ! De-acu s-a sfîrșit. Dacă am scris cuvîntul acesta, te-am neliniștit. Pe Valea Bistriței, domnule Ibrăiianu ; la schitul Tarcăului, domnule Ibrăiianu ; la Horaița, domnule Ibrăiianu !

Dar iată că se face primăvara și iar mă gîndesc că pînă una, alta, ne vedem în curînd. Dar pe-aici, așa nitam-nisam, văd că s-a pus pe viscolit.

Cercetînd, văd că nr. 3 din revistă îmi lipsește, nu 2 cum spuneam. Cred că 3 se găsește în depozit. Dacă nu te superi, dispune să mi se trimeată, ca să pot să dau la legat volumul întăi. Și altfel ce mai faci ? Am citit pe nerăsuflăte cartea despre Maupassant^{†)}. Cu toate că nu-mi era necunoscută chestia din cronica internă^{‡)} a nr. acestuia, citînd-o am rămas emoționat ; și m-am gîndit, știi, la 1793^{§)}, minus vărsarea de sînge. Și m-am mai gîndit la o călătorie în munții Sucevei și-n munții Neamțului, domnule Ibrăiianu !. Și rămîn al d-tale prieten, cu dragoste

Mihail Sadoveanu

16 martie 1907, București

Iubite domnule Ibrăiianu,

De cîteva zile sînt în București. Tot am vrut să te înștiințez dar împrejurările acestea grozave^{¶)}, care se desfășoară, știi prea bine cum te scot din minți, cum te turbură. Nu știu cînd se vor sfîrși ; probabil că o să fiu și eu chemat dacă urmează concentrările și dacă armata din nordul Moldovei e trimisă să pacifice^{§§)} județele

^{†)} Sadoveanu.

^{‡)} „în lumea dreptății” a lui I. Al. Brătescu-Voinești a apărut în „V. R.” în numerele 5—6, 1906.

^{§)} Publicat în nr. 6 din „V. R.”, p. 386-394, în anul 1906.

^{§§)} M. Sadoveanu se referă desigur la lucrarea lui Edouard Maynial: „La vieet l'oeuvre de Guy de Maupassant”, Paris, Mercure de France, 1906, recenzată în „V. R.”, nr. 2, 1907, recenzie semnată de C. V.

^{¶)} „Viața romineasca” nr. 2 (1907), conține o „cronică internă” semnată de C. S. (Const. Stere), care, plecînd de la lucrarea lui Radu Rosetti : „Pămîntul, sătenii și stăpîinii în Moldova”, arată situația mizerabilă și de netolerat a țărănimii lipsite de pămînt și exploatate.

^{¶¶)} Revoluția burghezo-democratică din Franța.

^{¶¶¶)} Vezi în legătură cu această scrisoare și : Radu Negru, „Mihail Sadoveanu despre răscoala țărănească din 1907” în „lașul literar”, nr. 2, 1962.

^{¶¶¶¶)} Sublinierea lui M. Sadoveanu.

răscolate din Muntenia și Oltenia. Îți închipui în ce mizerabilă stare sufletească sînt dacă va trebui să plec și eu, și dacă mai ales se va declara starea de asediu.

Pe-aiei apoi circulă zvonurile cele mai extraordinare, de la o agitație provenită de la Bulgari, pînă la o ocupație străină. În Vlașca — asta știi — s-au *ras* două sate. La primăvară se va trece cu plugul prin acele locuri.

Se vorbește despre starea de asediu și camera izbucnește în aplauze !

În ce vremuri, în ce vremuri trăim... A fost în sfîrșit explozia despre care vorbeam noi în ianuar cînd am fost la Iași, dar nu o socoteam așa de apropiată.

Nici nu știu ce-o să fac. Am venit pentru interese și n-ajung la nici un rezultat. La ministerul de finanțe azi nu s-au făcut plăți pentru particulari ; se eliberează numai lefile., Filip ") deci nu are bani, și din pricina aceasta deodată sufăr și eu, și cu groază mă gîndesc la ai mei cei de-acasă. Pe urmă guvernul trecut¹⁰⁰⁾ m-a suprimat prin budget, — și acuma nu pot să mă duc să vorbesc cu ministrul¹⁰¹⁾ ; în asemenea împrejurări *nu pot* să-i vorbesc despre interesul meu, al unui individ, cînd o țară întregă e în flăcări.

Așa stau. Doar o leacă de bucurie am, că la noi în Moldova s-au mai liniștit lucrurile și mai ales că mișcarea a avut caracterul pe care-l știm.

Dacă poți mai scrie-mi ce este și pe-acolo.

Cu dragoste, al d-tale prieten.

Mihail Sadoveanu

28 martie 1907

Iubite domnule Ibrăileanu,

E adevărat că am fost concentrat la 21 a lunii. Azi-mîni însă ne desconcentrează. E adevărat iarăși că mi-a făcut procurorul percheziție în urma denunțului unui moșier pe care-l cheamă Stere (!), un căpitan reformat și cam țicnit. Am de gînd să-l dau în judecată.

Și iarăși, îți închipuiește prin cîte emoțiuni am trecut ; cîte lucruri dure-roase și înălțătoare am descoperit în împrejurările care ne-au cutremurat în sfîrșit din toropeala în care zăceam. Îți aduci aminte de ce susțineam eu cînd am fost la Iași, în ianuarie ? Credeam că sînt inevitabile mișcările agrare; dar cine și le putea închipui așa de apropiate ?

Dacă te vei ținea de făgăduială, ne vom întîlni curînd, și socot că vom avea multe să ne spunem. Pot să-ți mai spun în ceea ce mă privește, că am citit în „Universul” de ieri că am fost numit inspector al cercurilor culturale în locul d-lui Dușescu-Dușu, dar nu știu dacă trebuie să cred ori nu această știre¹⁰²⁾. Dacă e adevărată, mă bucură ; poate voi putea face și eu cît de oît bine, venind în contact direct cu învățătorii și cu sâtenii, mai ales cu cei din Moldova noastră, cari au făcut această extraordinară și fără precedent mișcare agrară, fără omoruri și fără foc !

⁹⁹⁾ Filip pare a fi proprietarul editurii „Minerva”. A mai fost pomenit și va mai fi, în cuprinsul acestor scrisori, numai așa : Filip.

¹⁰⁰⁾ Guvernul conservator.

¹⁰¹⁾ Ministrul Cultelor și al Instrucțiunii Publice în guvernul imediat următor (liberal) era Spiru Haret (1851—1912).

¹⁰²⁾ Știrea era adevărată și Sadoveanu a fost mai mulți ani inspector al cercurilor populare, cu care ocazie a călătorit mult prin țară.

Te rog scrie-mi, pînă duminică, în Fălticeni. Zici că ai a-mi spune mai multe. Zic pînă duminică, fiindcă de primesc veste că în adevăr sînt numit, plec pe luni ori pe marți la București.

Cordiale salutări de la prietenul d-tale

Mihail Sadoveanu

Cînd apare numărul ?

3 aprilie 1907, Fălticeni

Iubite domnule Ibrăiianu.

Astăzi plec la București. Cînd mă voi întoarce, peste o săptămînă, mult zece zile, cred că voi avea bucuria să găsesc aici pe la noi, vreme frumoasă de primăvară, și să ne întîlnim. Ași voi — țin mult — să-ți citesc și micul roman¹⁷⁾ pe care vreau să-l dau revistei. Să nu te înspăimânți, căci nu e cu mult mai mare decît „Crișma lui Moș-Precu”. Atunci îl voi citi și atunci ți-l voi da.

Te rog scrie-mi și la București. Poate să am nevoie de ceea ce mă întreb : nervus rerum gerendarum¹⁸⁾. Ar putea acuma Revista să-mi dea ceva ?, — poate ce mi s-ar cuveni pentru roman (parcă nu mă pot deprinde să-i zic așa).

Aștept, așa ori așa, răspunsul d-tale.

Dar te mai rog ceva. Pe-acolo, prin comuna Pașcani, locul meu de naștere, se petrec lucruri sălbatice. Prefectul județului este un grozav reacționar ; a ajuns să ceară bombardarea unui sat, Lunca¹⁹⁾, în care aproape nimic nu s-a petrecut, învoielile între arendași și țărani nu s-au făcut, căci n-au fost înlesnite, și mă tem că imediat ce se retrage armata, țărani se vor mișca ; o spun ei singuri. N-ar putea să-și întindă d. Stere²⁰⁾ influența și într-acolo, în partea cea nenorocită a ținutului Sucevei ?

Un prieten al meu din copilărie, C. Moșit, a pus în curent pe d. Stere despre toate acestea. Și l-a mai rugat de ceva : să mijlocească să i se dea undeva un post de inspector comunal. E un băiat și cu inteligență și cu cultură, și foarte democrat. E prietenul meu cel mai vechi, înfîrșit. Ar putea fi de folos undeva în vremurile acestea cînd e nevoie așa de mare de funcționari ou inimă, nu de zbiri, nu de dușmani ai populației. Te rog mult, vorbește cu d. Stere.

Cred că ai aflat că s-au arestat, la Pașcani, mulți lucrători din atelier²¹⁾. Se caută pretutindeni instigatori. Eu sînt sigur că nicăieri nu se vor găsi. Tot ceea ce se face, pe această cale, e în contradicție cu manifestul guvernului.

Ah ! domnule Ibrăiianu, multe sînt de spus, multe sînt de scris despre lucrurile petrecute în vremea din urmă. De-ași putea să fixez măcar o parte din faptele, petrecute în Moldova, care caracterizează firea țaranului nostru!

După mine, deși în Muntenia s-a ucis și s-a dat foc — adică a fost o adevărată, o firească revoltă agrară — în Moldova mișcarea a avut și are încă un

¹⁷⁾ Sadoveanu se referă la „însemnările lui Neculai Manea”.

¹⁸⁾ „Bani”.

¹⁹⁾ Lîngă Pașcani ; i se mai spune chiar Lunca Pașcanilor.

²⁰⁾ Const. Stere, directorul revistei „Viața Romînească”, era un om cu multă influență și ocupa atunci postul de prefect de Iași.

²¹⁾ Acești muncitori eliberaseră din vagoane o parte a țaranilor arestați din județul Suceava, țărani ce luaseră parte la răscoala de atunci.

caracter,¹⁰⁸⁾ cu mult mai grav. Mi se pare că e primul exemplu de mișcare fără sălbătăcii, afară de foarte rare cazuri, în care, în cea mai mare parte, de vină au fost mahalagii, ca la Vaslui și Botoșani. Și ori unde caut informații, găsesc aproape pretutindeni o conștiință, de care de sigur că se vor mira chiar și cei ce l-au cunoscut anai bine pe săteanul nostru.

Ca inspector al cercurilor culturale, dacă voi putea circula prin țară, mă voi pune să adun fapte și vorbe caracteristice, și poate va ieși ceva"), poate nu literatură, în ori ce caz, o contribuție la psihologia poporului moldovenesc, nu a lui Drăghicescu !")

• Salutări prietenești.

Mihail Sadoveanu

7 aprilie 1907, București

Iubite domnule Ibrăileanu,

Corectura cred că s-a primit. Am luat-o cu mine de la Fălticeni și n-am apucat a o citi a doua oară decît în București.

Îți mulțumesc că ai pus cuvînt pentru Moșit și pentru ce se va face mai ales satrapului") de la Fălticeni.

Aici, în București, mai stau, cred vreo săptămână, cel mult, pînă ce isprăvesc de tipărit volumul de nuvele „La noi, în Vișoara"¹⁰⁹⁾.

Cu lectura vom face cum va fi mai bine. Îndată ce va da soarele și verdeața sînt sigur că vei fi dispus să te abați pe acolo, pe la noi. În cartea poștală cea din urmă pe care am primit-o la Fălticeni zici că „numai decît" trebuie să vii. Va trece și această „f.f.f." mare ocupație — și cred, tot cred că vom face un drum „spre" munte ; iar la vară rămîne cellalt de făcut : „la" munte

Ou „nervus"¹¹⁰⁾ chestia stă așa : dacă dau romanul, ar urma după oarecare norme (la urma urmei cum credeți ; asta nu e treaba mea), că eu îmi plătesc datoria și revista îmi mai datorește vreo 300 de lei. În primăvară acum, am de făcut cîte ceva pentru săhăstrda de la Fălticeni și altele. De aceea ziceam... Dar dacă se poate. Dacă nu, faceți cum credeți că e mai bine. Dacă se poate să-mi dea d-l administrator trei sute, bine ; dacă nu, măcar două, și tot e bine.

Pe la Iași tot o să mă abat, fără ca să-ți pot citi romanul¹¹¹⁾, căci nu-l am la mine. E la Fălticeni. Zic că o să mă abat întorcîndu-mă din București. Vin dimineața și plec seara. Aceasta se va întîmpla pe la sfîrșitul săptămîinii viitoare. Am nevoie acuma să mai stau de vorbă cu d-ta, să mai punem țara la cale acuma, în urma vîforului care a fost¹¹²⁾.

Prietenești salutări.

Mihail Sadoveanu

¹⁰⁸⁾ Informația lui Sadoveanu concordă cu modul cum a descris răscoala țărănilor din Moldova în 1907 Ldviu 3febreanu în romanul „Răscoala".

¹⁰⁹⁾ A scris „Un instigator", București, 1912.

¹¹⁰⁾ Sadoveanu face aluzie la lucrarea lui D. Drăghicescu, „Rasa și clima ca factori determinanți ai psihologiei popoarelor", recenzată în nr. 6 (august) (1906), în „Viața Românească".

¹¹¹⁾ Prefectul județului Suceava de atunci, cu sediul la Fălticeni.

¹¹²⁾ „La noi, în Vișoara", a apărut într-adevăr la începutul verii anului 1907. Atragem atenția aici că Sadoveanu scrie întotdeauna *Vișoara* și nu *Vișoara*.

¹¹³⁾ „Banii".

¹¹⁴⁾ „însemnările lui Neculai Manea".

¹¹⁵⁾ Răscoalele țărănilor.

28 aprilie 1907, Fălticeni

Iubite domnule Ibrăiianu,

Ieri te-am întrebat — îți aduci aminte — dacă ești în bune relații cu comandantul școlii militare, colonelul Lupan. În fața răspunsului d-tale, am rămas descurajat. Pe urmă apoi m-am gândit că tot poate vei avea puterea să faci ceva, prin *cineva* care stă bine cu acest colonel.

Iată despre ce e vorba. Cumătrul meu, *locotenentul Marinescu Iulian*, din regimentul Șiret, nr. 11, ar voi să vie la Iași, permutat sau în detașare. Ți-am vorbit eu odată de dînsul. E un om care nare decît cusurul uniformei ; dar acest cusur îl am și eu din cînd în cînd, la concentrări, ba și la potoliri de răscoale...

Acest cumătru ar putea veni, dacă colonelul Lupan ar cere printr-un raport Ministerului de război un ofițer inteligent și instruit, — care să fie, — bine înțeles, locotenentul Marinescu Iulian. Dacă este *cineva* care să stăruiască și să convingă pe colonelul Lupan, lucrul se face cu ușurință.

Marinescu ar fi cel mai potrivit meditator al școlii pentru română și istorie. Una. Al doilea, acest *poporanist* ar fi un element foarte folositor pentru tinerii elevi cari urmează să fie odată ofițeri. Chiar numai asta dacă ar fi și tot ar trebui să punem un om cu ideile noastre acolo.

Dacă crezi că e bine să faci acest bine, strică acolo o vorbă, cătră cineva, sau șoptește o vorbă autocratului nostru director^{*)}), pentru care socot că nimic nu e cu neputință.

Salutări prietenești. Noroc la milioanele lui Pătrășcanu și a fraților Botez. Cred că bolnavul nu e în nici-o primejdie. Aștept răspunsul. Prietenul d-tale

Mihail Sadoveanu

5 mai 1907, Fălticeni

Iubite domnule Ibrăiianu,

Cred că s-au primit la tipografie corecturile „însemnărilor^{*)}”). În privința numelor despre care-mi vorbești în cartea poștală ce-am primit la București, ai dreptate. Am căutat să îndrept. Tot stau la îndoială dacă trebuie și în revistă tipărită notița aceia... Dar dacă zici dumneata...

Pe săptămîna viitoare cred că va fi gata volumul de traduceri din Maupassant^{**)}). Voi pune un alt volum sub tipar și cred că în același timp voi face tipărită notița aceia... Dar dacă zici dumneata...

Știi că pe jumătate s-a risipit visul milioanele. Teodorescu îmi vorbea despre Nicol — dar, mai știi, poate să fie și Nicol. La externe, nimic oficial. Cred că ești mai în curent cu aceasta decît mine.

Dacă nu te superi, mijlocește te rog să mi se trimeată 100 de lei zilele acestea, cît stau prin Fălticeni. Cred că stau pînă miercuri săptămîna viitoare.

Ce mai zici de Valea Bistriței, — ori tot la Grippenstock^{**)°)} și-i gîndul! Multă sănătate și dragoste dintr-o zi de primăvară, căci pe-aici e primăvară.

Mihail Sadoveanu

va urma

^{*)}) Constantin Stere, directorul revistei „Viața Romînească”.

^{**)°)}) „însemnările lui Neculai Manea”.

^{**)°)}) „Povestiri alese”, trad. din Maupassant, București, 1907.

^{**)°)}) Ediția I-a a apărut în 1904.

^{**)°)}) „îmbolnăvire de gripă” ?

Demostene Botez: „Oglinzi”⁴⁾

de Radu Popescu

nt numai câteva luni de atunci, întreaga noastră lume literară, și nu numai cea literară, l-a sărbătorit și omagiat pe Demostene Botez pentru împlinirea vârstei de șaptezeci de ani. Tăcut, atunci, — poate trist, poate numai melancolic, — Demostene Botez pare că ia cuvântul abea astăzi, rostindu-se cel din urmă, cum se cade oricărui sărbătorit. Răspunsul său nu este retoric, ci poetic — nu este de ceremonie, ci de acțiune, de înfăptuire: răspunsul său este un act, un fapt de creație, — un nou volum de versuri. Cine cercetează indicația bibliografică a editurii, vede că volumul *Oglinzi* a fost dat la cules, în tipografie, aproape o dată cu momentul aniversării, exact în epoca sărbătoririi, în lunile de vară ale anului acesta, apariția urmând la foarte scurt răstimp după.

Temperamentul lui Demostene Botez este al unui om care nu s-a mărginit niciodată la efortul minim și care nu se complăce în imobilitate și odihnă pasivă (După cum aminteam mai sus, Demostene Botez a fost sărbătorit, ocazia septuagenarului, și de o altă lume, mult mai vastă, decât cea literară, pentru energica, multilaterală și devotata sa activitate ce-

tățenească în slujba statului și a obștei). A fost totdeauna un om al muncii active, cu sentimentul gospodăresc al utilului și durabilului, și aceasta încă de pe vremea când poezia sa ni-l arăta melancolizat pînă la neurastenie de atmosfera lăncedă a târgurilor provinciale, paralizat de tristeți „ancestrale”, încremenit în contemplarea fără rezistență a nesfârșitelor ploii tomnatece. „Poți fi poet chiar dacă te tunzi regulat”, spunea Jules Renard: Demostene Botez dovedea că poți fi poet melancolic și contemplativ fiind, în același timp, un om energic, activ și metodic. Cu atît mai mult, astăzi, cînd s-a înfăptuit o unitate solidă și organică între existența cetățenească și cea individuală, între poziția obștească și cea lirică, nu e greu de loc să ne imaginăm procesul său de creație poetică în ipostaza muncii de folos obștesc, să-l recunoaștem în momentul autoportretistic al uneia din poemele ultimului volum :

„Pe biroul meu,
Pe ogorul meu,
Ar și ar mereu.
Eu aicea ar
Și samăn, și iar
Pe-acelaș loc ar.”

Un răspuns, deci, de acțiune, iată cum poate fi interpretată apariția volumului *Oglinzi*, în coincidența ei cu împlinirea și cu sărbătorirea împlinirii unei vârste venerabile. *Pour une reponse* — spun francezii — *c'en est une !...*

La vârsta aceasta, poezia tinde să capete, din punctul de vedere al sentimentului generator, o anumită fixație, aș spune chiar o fixație Obsesivă. Cu cât sentimentul viitorului biologic apare învăluit de ceața unei anumite incertitudini, cu atât senzația prezentului, sub semnul efemerului, devine ea însăși de o maximă fragilitate. Dar prin aceasta, cu atât mai acută. Nici o vîrstă nu prețuiește prezentul mai mult decît îl prețuiește bătrînețea, nici una nu-l trăiește cu mai muștită dăruire și lăcomie, în acelaș timp. Ea știe să primească, întocmai ca pe un dar unic, fie ce zi, oră și secundă, nu lasă nici una să treacă neînregistrată, cunoaște dimensiunea, ponderea și conținutul substanțial al fiecăreia, și le onorează, una după alta, ou adorația și slava convenite forței eterne a vieții, sorbind miraculosul filtru. Se crede, sau se spune, în mod obișnuit, că trăirea, prin excelență, a prezentului, este apanajul tinereții, după cum se afirmă că bătrînii trăiesc mai mult în trecut, în amintiri. Eroare, întemeiată pe o concepție dominant biologică a vîrstelor. Tinerețea, căreia moartea îi apare îndepărtată, uită aproape, prin lipsa sentimentului de iminență, că este muritoare, și trăiește viața în porțiuni largi, de ani și decenii, cu o conștiință globală foarte vagă a scurgerii timpului. Vîrstele înaintate cunosc valoarea timpului, se înrădăcinează în fracțiunea infinitezimală, au senzația amețitoare, plină de farmec și de spaimă, a inezisafoiului, a prezentului absolut. Viața își relevă frumusețea și unicitatea în simpla ei prezență, în permanenta și repetata

plăzmuire pe care o opune morții. E minunată în sine însăși, atît de minunată pentru ochii acestei vîrste, încît bătrînii se simt îndemnați să strige fiecărei clipe trecătoare: „verweile doch, du bist so schon !”

Acest proces subiectiv în fața vieții, a morții, a timpului creator de viață, dar aducător de moarte, este și al lui Demostene Botez, care exprimă cu o deosebită claritate și nuanțare toate ideile mai sus expuse, și în tonul, cu melodia sa foarte personală : Viața ca dar, clipa ca miracol nesperat și precar, presentimentul amar al posibilei încetări a miracolului :

„Trăiesc și văd o nouă primăvară,
A citea ? Trist mi-i sa le număr.
Îmi cad petale de cais pe umăr:
Mi-ar mai cădea la anu-a doua oară?

Și data asta o speram ca-n vis.
Mă uit la ea, uimit, ca la un dar,
Pe care timpu-o să mi-l fure iar.
Deja ning rar petale de cais.”

În ciuda atmosferei visător-melancolice, a tonului potolit, sentimentul poetului tinde spre exaltare, realizarea nesperată a acestui „vis” dîndu-i impulsul gingaș, deosebit de emoționant, de „a mulțumi” pentru această generozitate „cuiva”, și chiar unui om :

„Stau și ascult la fiecare pom,
Cui aș putea să mulțumesc acum ?
Mergînd, așa, printre livezi, pe drum,
Poate-nîlnesc vn calea mea un om.

Să-i mulțumesc. De ce anume lui ?...
Nu am nici un răspuns în astă seară
Dar vreau ca pentru-această primăvară,
Să mulțumesc, să mulțumesc oricui”.

Evident că timpul, ca atare, nu este vid de felurite sugestii și impulsuri, aceasta fiind condiția timpului ca viață. Poetul îl umple, îl valorifică prin mulțimea gândurilor și afectelor sale,

printre oare unele pot fi foarte specifice tinerești, ca de pildă sentimentul dragostei. Dar și aci, ca în toate, răzbate acest sentiment, această conștiință a timpului precar și inestimabil, care pune nota sa specifică, o notă patetică, orioc poetul o reține de la dilatări egoiste, profund zguduitoare. Poezii în care clipa de absență a iubitei pare lungă oit „un veac”, poezii în care lipsa ființei adorate face ca viața să fie „sfârșită”, „moarte”, „neant”, s-au scris și se scriu mereu, mai ales de către tineri. Dar iată aceeași temă într-o poezie de azi a lui Demostene Botez (e foarte interesant de observat că acest profund „sentimental”, acest melancolic, acest afectiv, a scris mult mai puține poezii de iubire în tinerețe decât la o vîrstă înaintată) intitulată *Pentru nimic*, și în care, din nou, în ciuda unui ton de reținere, se simte vibrând coarda unui sentiment subiectiv care depășește cu mult motivul concret al efuziunii lirice;

*„Eu toată ziua ieri nu te-am văzut !
Din lumea, de aici, în veșnicie
O zi întreagă, lungă, a trecut
Fără această mare bucurie...”*

Sensul adine, de existență, de pierdere vitală, de supravalorificare a timpului, sparge cadrul tematic, adevărata temă a poeziei devenind, în fond, trecerea unei zile :

*„A fost o zi în vreme mai puțin,
Cu timpul gol de amintiri pe lume —
O fi fără de vis, fără declin,
Și fără nume.”*

Sentimentul se dilată pînă la proporțiile unei adevărate catastrofe și tragedii cosmice, și e foarte normal, căci subiectivismul senzației de viață este, la o anumită vîrstă, atît de ascuțit, încît își impune legea sa universului întreg :

*„Cosmic sistem de varii constelații
Cu Antares, luceferi, carul mic,
A lunecat pe drumul lui în spații
Pentru nimic...”*

Ca punct de plecare subiectiv, aceasta este, deci, starea sufletească fundamentală, nota psihologică inițială a volumului *Oglinzi*: bucuria și valorificarea maximă a vieții. Dacă ar fi numai ațt, sau dacă acest sentiment nu s-ar înălța peste nivelul imediației, spontanei și necercetatei sale manifestări, ar fi, însă, cam puțin. Ne-am găsi, într-adevăr, oricît poetul știe să umple senzația specifică de viață cu sentimente accesibile și altor vîrste, și oricât știe s-o exprime ascuțit și nuanțat, — ne-am găsi, zic, în fața unei poezii a unei atitudini restrânse, din punct de vedere larg omenesc. Un egoism care nu interesează, de altfel, la nici o vîrstă, și nici o ipostază a vieții omenesci. Că senzația de viață se manifestă ca prea plin sau ca minus, ca încredere exuberantă sau ca panică lancinantă, este, în definitiv, tot ațt de biologic și, din punctul de vedere al asimilării colective, tot ațt de neinteresant, și, în definitiv, tot ațt de ne-transmisibil. O vorbă mult citată, a lui Valery spune : „la mort, cette chose qui n'arrive qu'aux autres”. Ea poate fi întoarsă pe dos, în două feluri : „La vie, cette chose qui n'arrive qu'â moi”, sau chiar, într-un al treilea fel : „la mort, cette chose qui n'arrive qu'â moi”. Viață, moarte, — iată categorii care nu interesează decât în măsura în care -depășesc poziția și senzația individuală, înălțîndu-se pînă la formula unei rezolvări superioare, adică general și încurajator valabile. Psihologia vîrstelor, în raport cu senzația subiectivă, oricât de subiectivă, a efemerului individual, poate fi o sursă inepuizabilă de poezie, dacă se însoțește cu o filozofie de dincolo de individual și împotriva efemerului, o filozofie comunicabilă tuturor și convingătoare pentru toți, o filozofie victorioasă asupra tuturor acelor forțe care, izvorînd din condiția noastră biologică, tind spre însingurare și claustrare egoistă, fie sub forma

bucuriei vitale, fie suto forma incertitudinei și a panicii.

O asemenea filozofie a început să se afirme, încă de mult, în poezia lui Demostene Botez, căci, evident, ea nu se naște și nu e primită în mod determinant, pe linia evoluției biologice — ca un medicament, ca un anesteziant, — ci în cadrul unui proces cu mult mai vast și mai adânc, care angajează întreaga problematică morală și intelectuală a poetului, — procesul de luptă pentru depășirea și înfrângerea poziției individualiste în fața vieții, a concepției individualiste asupra omului și destinului său. Ca mai toți poeții și intelectualii generației sale, Demostene Botez a avut de purtat o luptă grea împotriva viziunii, senzației și concepției individualiste de sine însuși. Într-o poemă din 1957, când acest proces putea fi considerat de multă vreme închis prin victoria concepției științifice antiindividualiste, poetul scrie un epitaf ironic, aproape batjocoritor, al individualismului său :

*„toamna-n văzduhuri nalte, pe
creastă, la zenit,
Vn Eu în jurul cărui roiau mii de
constelații;
Nu concepea nici moartea decît
ca pe un mit,
Nici nu putea să-ncapă în cosmi-
cele spații”*

În esență, sinceritatea acestei strofe este absolută, dar în expresie intră o importantă doză de exagerare : individualismul lui Demostene Botez nu a fost niciodată marcat de senzația megalomană a poetului-prinț, a rasei superioare poetice, la modul care a făcut ravagii în epoca dintre cele două războaie, după cum nici nu s-a caracterizat vreodată prin sumbra retragere din viața zilnică, prin negrul refuz al realității exterioare, de tipul „mormînt închis la cele din afară”. Dimpotrivă, dacă aruncăm o privire cît de rapidă, cît de sumară asupra

operei sale din epoca primului război mondial, și apoi, dintre cele două războaie, — dacă, deci, aruncăm această privire spre trecut, vom constata că Demostene Botez a fost, desigur, un individualist, prin tendința accentuată de a concepe și de a trăi termenul individual ca pe un fenomen despărțit și autonom de termenul colectiv, dar că individualismul său nu se susținea și nu se apăra prin rigide bariere de ordine filozofică, fiind ipenetrabil, pe calea observației lucide și a sensibilității generoase, la numeroase chemări ale realității istorice obiective ale vieții și frământărilor colective ale oamenilor. Adevăratele sale prime afirmații poetice se produc în timpul primului război mondial, ca o expresie directă și de loc diferențiată prin subiectivism izolat și închis, a acestei tragic*» experiențe, și poartă dublul caracter al unui patriotism autentic, deloc șovin, cu un substrat popular, și al unei sensibilități ascuțite, al unei profunde vibrații față de suferințele nu numai ale soldaților de rând, dar ale masele populare în general, victime nevinovate ale conflictului imperialist: ca reacție individuală, ca mod de a privi și resimți drama războiului, Demostene Botez se situează, alături de Camil Petrescu, pe poziția cea mai avansată și cea mai umană din câte s-au manifestat în poezia de război a acelei epoci. După încheierea războiului, în epoca deosebit de tulbur? care a urmat, s-a conturat cu deosebire profilul „melancolicului”, al obsedatului de „tristeți atavice”, ai poetului descurajat, retras în sine, pasiv în fața vieții și speriat de dinamica energetică a frământărilor istorice. Nu începe vorbă că pe linia aceasta s-a cristalizat o masivă parte a operei lui Demostene Botez, în care ... exprimat un moment foarte important al evoluției sale. Dar, iarăși nu începe vorbă că pe acest profil s-a apăsător, prea mult, că acest profil a fost cu

predilecție selectat de către critica burgheză și, în general, de către atmosfera specifică a literaturii burgheze din acea epocă. Demostene Botez nu are numai profil, iar opera sa, văzută *din față*, prezintă anumite trăsături care fac ea portretul autorului să apară mai complex, și care fac ca „profilul” să nu fie concludent pentru întreaga expresie, definisabilă, mai curând, prin elemente eterogene, dacă nu chiar contrastante. În această epocă, și mai ales începând de prin 1930, sub influența a numeroși factori de toate felurile, pe care nu e locul a-i analiza sau măcar a-i aminti aci, Demostene Botez scrie numeroase poeme, care se grupează în cicluri ou tematica ordonată, despre suferințele maselor, despre nedreptatea socială și, mai ales, și mai precis, și mai concret, despre soarta mizerabilă a celor cărora exploatarea capitalistă agravată prin criza generală, le transformase viața în *Min infern*, despre șomaj, despre desperare și haos social.

E și revoltă în acele poeme, dintre care multe („Moartea șomerului”, „Cîntecul Crăcinului”, „Apostrofa săracului”, „în mină”) păstrează încă o fierbințeală, o vibrație pe care cititorul o va simți mereu aparte și intensă, și care a fost a acelor ani atât de neasemănători cu alții. Dar e, mai ales, în acele poeme, generozitate și dragoste față de oameni, care, însoțite de o tendință spre meditația adîncă, deși încă destul de confuză, asupra destinului uman sub legea existenței istorice, fac ou totul uitate, minus o anumită nuanță de tristețe difuză dar permanentă, trăsăturile poetului solitar, deprimat și amar. Încît, se poate afirma categoric că individualismul lui Demostene Botez nu a fost niciodată exclusivist, impenetrabil și egolatrie, cum și-1, și ni-1, înfățișează poetul, rememorativ, cu o exagerată pornire auto-flagelantă, în acea poemă intitulată atât de solemn „Eliberare”. Însă descoperirea adevărului, adoptarea

pasionată a unei noi filozofii, cu sens de radicală transformare morală, de adevărată resurrecție, mai ales cînd sînt relativ tardive, iau totdeauna caracterul exaltării, al negației violente, distrugătoare, a erorilor trecute, astfel că e de înțeles și gestul exploziv prin care poetul a pus capăt, după cum ne spune continuarea aceleiași poeme, obsesiei sale individualiste:

„...*Dar am sfărîmat cu pumnu-al oglinzilor miraj*”, după care urmează, firesc și simplu, începutul traducerii în viață a noii concepții :

„...*Și m-am pierdut de voie-n mulțimea fără număr*”.

În orice caz, drumul unei evoluții spre o filozofie a depășirii individualului și a tuturor problemelor sale era cuprins, măcar în sensul unei direcții, încă în prima fază a creației lui Demostene Botez, pornind de la această dragoste de om, de la această nobilă generozitate, pe poarta căror' au putut ajunge pînă la el atîtea ecouri și atîtea chemări ale unei vieți de dincolo de „eu”. Poetul nu avea decît să-1 urmeze pînă la capăt, sau pînă cît mai aproape de capăt, și l-a urmat (ceea ce nu e, și nu a fost, de altfel, deloc simplu și ușor). Acest drum l-a dus în. noua, fundamental noua, și a doua mare fază a creației sale, la universul poetic al concepției materialist-dialectice și marxist-leniniste, la viziunea realistă a vieții și a istoriei, la poziția umanistă și combatantă, la tot ceea ce a caracterizat numeroasele volume de versuri scrise și publicate cam de prin 1946 încoace, în aproape douăzeci de ani.

Din toate acestea, și ca un rezultat direct al lor, noi să reținem numai efectul pe care îl poate avea depășirea individualismului asupra subiectivismului individual în problema vîrstelor, a tinereții sau a bătrîneții, a timpului implacabil și ireversibil. Dacă

individul se eliberează de ideea tiranică și tiranizantă că este un fenomen unic, nerespectabil și neînlocuibil, că este centrul universului, dacă nu chiar creatorul lui, că toate forțele obiective ale naturii și toate tainele creației au conlucrat timp de mii și milioane de ani pentru a izbândi acest produs care este făptura sa individuală, coînvîgîndu-se, dimpotrivă, că plămădirea și plămada sa sînt un efect al unui uriaș și infinit proces de dialectică a materiei, că reprezintă cristalizarea momentană a unei neîncetate lucrări obiective, fiind prin aceasta un produs încadrat unei legi generale, — este clar că pasiunea exaltată față de sine însuși și auto-prețuirea nefirească vor scădea, vor căpăta dimensiunea conștiinței lucide a necesității obiective, lipsind de suprajustificare și supraalimentare subiectivă, atât oarba vitalitate a tinereții, cât și panica atentă bătrânească. Aceasta ansă nu e de ajuns, căci în hotarul acestei conștiințe nu e greu, și e aproape inevitabil, să se instaleze sentimentul zădărniceii, ideea că, fiind numai un detaliu infim al aplicării unor legi materiale netransgresibile, „totu-i praf”. Este absolut necesar să înțelegem, să știm, să simțim, că dacă, în calitate de invidizi sîntem trecători și neeficienți, ca particule ale umanității sîntem permanenți și stăpîni. Lupta individului împotriva morții este o iluzie, dar existența umanității mereu vie și în neîntreruptă continuitate, este, prin ea însăși, o victorie a vieții, care, prin înălțare neobosită a conștiinței de sine a umanității, poate deveni Chiar o înfrângere a morții. Cine vede numai individul născîndu-se, trăind și dispărînd cu iuțeala fulgerului, e pierdut și va fi întotdeauna falsificat și inutil, atît în fața vieții cât și în fața morții. Cine vede umanitatea, o vede numai trăind (căci atît ideea de început, cât și cea de sfârșit, de naștere și moarte, a ome-

nirii, oricât de inteligibile ca ipoteze pentru sensibilitatea noastră), o vede într-o eternă frămîntare vitală care trece biruitoare peste toate accidentele, peste toate calamitățile, peste toate capcanele naturii, ea însăși ca o forță primordială, ea însăși ca o lege obiectivă, — și prin aceasta este pe poziția adevărului, adică a libertății, atît în fața vieții cît și în fața morții.

Dar ceea ce caracterizează colectivitatea umană ca umanitate, ceea ce constituie esența ei, nu este identitatea gregară, ci conștiința luptei solidare pentru o neîncetată transformare, o nelimitată ameliorare a condiției sale de viață — luptă pe care o poartă atît în afară, împotriva naturii, cît și în sânul său, împotriva piedicilor izvorâte din însuși dinamismul său. Caracteristica vieții umane este, așa dar, prin excelență istorică. A participa la umanitate însemnează, deci, a participa la conștiința colectivă, — iar a participa la conștiința colectivă implică participarea la conștiința istorică, la sensul istoric al acestei conștiințe, care este căutarea, în solidaritate, a unei condiții omenești mereu mai bune. Sărînd o mulțime din treptele consecutive ale acestui silogism, rezultă că depășirea individului se înfăptuiește prin participarea la conștiința unei misiuni colective, a unei datorii față de colectivitate, datorie în care nimeni nu poate fi înlocuit, de care nimeni nu poate fi dispensat, și care restituie omului o dimensiune uriașă, din moment ce contribuția individuală e strict necesară pentru îndeplinirea operei colective, care a început o dată ou omenirea și nu se va sfârși decît o dată cu ea. Prin îndeplinirea acestei datorii, individul se salvează de teroarea efemerului absolut, a detaliului mizerabil și zadarnic, căci conștiința sa realizează dacă nu nemurirea, cel puțin supraviețuirea în continuitatea umanității, care l-a integrat pentru totdeauna în dimensiunea ei, prin ceea

ce el i-a dăruit. Astfel conceput, omul devine o valoare în sine, care însă se realizează prin participarea lui la viața colectivă, valoare obiectivă. Mei ignorarea disprețuitoare a individului, cu minimalizarea bucuriei existenței sale terestre (ca în creștinism) dar nici megalomanie a unicității, orgoliu și exaltare de fenomen unic, traectorie de planetă solitară și egoism mizantropic, hipertrofiate vulgar în plenditudine biologică sau prăbușite lamentabil la arătarea morții. De unde o filozofie dătătoare de încredere, sursă a unui optimism grav, căci ea deschide cele mai vaste perspective spiritului, fără a pretinde anularea sensibilității subiective, a bucuriei de a trăi, a gustului savuros și inepuizabil al vieții...

Toate acestea, sau aspirația spre ele nu lipsesc din nici o operă poetică a poezilor noștri de astăzi, căci noi n-avem două filozofii.

Nu alta este poziția fundamentală a lui Demostene Botez, exprimarea sentimentului subiectiv al viratei înaintate, despre care am spus că este punctul de dislocare lirică a actualului său moment de creație, în cadrul unei filozofii de depășire a individua-lului constituind sinteza majoră a volumului „Oglinzi”. Se poate urmări cu multă precizie cum o seamă de senzații și probleme ale sentimentului și senzației individuale în fața necruțătoarelor sentimente ale timpului cedează la punctul de plecare egoist și subiectiv, pentru a se înălța și transfigura pe o treaptă transpersonală, în sentimente cu valoare colectivă.

Prima formă a acestei sublimări este dragostea de oameni, necesitatea și dorința de dăruire, corespunzătoare acelei confundări cu umanitatea veșnic vie, care nu cunoaște amenințarea timpului, care nu stă sub semnul unei încremeniri definitive și dizolvante.

Poetul cheamă oamenii spre el, cu o dorință de îmbrățișare care se ex-

primă în imaginea gospodarului al cărui simț de ospitalitate îl îndeamnă să deschidă ușa casei sale oricărui și de oriunde călător, adăpostindu-l țărânește, fără întrebări indiscrete :

*„Orice limbă-ai ști, ne-om înțelege
Din privire, ca niște copii;
Nici n-am să te-ntreb de unde vii,
Nici de ce ți-s zilele pribege...”*
(„Ctitorie”)

Poetul este, însă, un gospodar, un om a cărui ospitalitate procedează dintr-un principiu moral de superioară generozitate umană, nu un hotelier absolut indiferent la calitatea umană a pasagerului de o noapte. De aceea, ospitalitatea lui e condiționată superior de sentimentul unei simpatii umane similare a călătorului :

*„...Vino slobod, -fără de desagă,
Doar în suflet cu un dor de om”*
(„Ctitorie”)

Aceasta este poema de deschidere a volumului, un fel de emblemă a ciclului și sentimentul său va sta, într-adevăr, la baza celor mai multe poeme ale volumului, chiar dacă ieșind din declarația lirică general-morală, el se va concentra în anumite teme precise și se va modula după necesitățile fiecăreia (tema luptei pentru pace sau tema colectivizării, poeme de Ziua femeii sau poeme de război). Poetul simte identitatea lui esențială cu umanitatea pînă la gradul unei anumite senzații de consangvinitate, acest sentiment de frăție îmboldindu-l spre o sete de a cunoaște direct pe toți oamenii pămîntului, cu convingerea că în trăsăturile fiecăruia va descoperi replica propriilor sale trăsături, ca în faimoasele povești ale gemenilor care se caută peste mări și țări, reouoscîndu-se de la cea dintâi privire :

*„Vreau să cunosc toți oamenii din
lume,*

*Să-i știu și după grai, și după nume,
Și n-o să-mi fie fețele străine...
Că-n fiecare e ceva din mine..."*

Poezia din care am citat poartă chiar numele de „Identitate”. Poetul vibrează la suferințele fizice ale celorlalți, e plin de duioșie, totul este generozitate și totală uitare de sine, dar acuitatea cu care surprinde amenințarea posibilă a morții, capacitatea de a imagina procesul neliniștii morale a celui suferind vin din zona acelei supra-atenții personale, intime, pe care am semnalat-o la început ca sursă a valorificării fiecărei clipe. Această sensibilitate deosebită dă o profunzime și o emoție cu totul afară din comun unor poeme ca, de pildă, foarte interesanta „îngrijorare”, al cărei punct de plecare este neliniștea poetului în împrejurarea unei intervenții chirurgicale pe care urmează să o sufere o ființă apropiată, desigur foarte iubită. Poetul pare să se adreseze acesteia, și în conștiință o și face, dar ascuțimea sfredelitoare și imaginația pătrunzătoare a imaginilor vine parcă din experiența proprie :

*„Dureea te cuprinde ca o fiară
Și-n dosul ei, ascuns, te aștepta
în noaptea ceea pentru-oară,
Nedeslușit și tainic cineva..."*

De altfel, poetul trece repede pragul celor două situații diferite, vorbind în numele lui și al bolnavului, de fapt numai în numele său. Faptul maladiei și durerii fizice în sine este notat, totul trecând în sfera panicii psihologice a celui care simte plantat asupra sa o primejdie nedefinită, fără cauza concretă. De îndată, intră în acțiune însăși forța imprevizibilă a timpului •

*....„Iar timpul ne pîdea nedescifrat.
Cu ornicul lui mut bătînd în împlere:
Pe urmă, la o vreme, parcă-a stat.
Că nu știa nici el ce-o să
se-ntîmple"...*

Presiunea acestei incertitudini, ascunsă în timpul crud și ucigaș, se accentuează într-o imagine deosebit de frapantă, concretă pînă la fiorul de groază ;

*....„Nesiguranța tot țipa strident,
Ca o trompetă, fiecare clipă,
Iar timpul sta alături, atent,
Ca uliul aplecat pe o aripă..."*

Panica unui dezastru oricând posibil goleşte lumea de conținut, realizînd un vid în care, împotriva legilor fizice, se încrucișează stranii întrebări țipate, proiecție halucinatorie a tumultului interior :

*....„Din vid se repeta o întrebare :
Ce-o să fie oare ? Ce-o să fie ?
Și-un diavol răspundea: cine să știe
Ce-o să se-ntîmple-n clipa
următoare..."*

Finalul este sumbru, cu colorația spectrală a imaginilor de nocturnă veghe desperată, cu mecanica repetărilor sleitoare ale aceleiași întrebări zadarnice :

*....„Pe tot pămîntul lumina livid,
Un cer verzui cu luna cunurat,
Și întrebarea iar venea din vid,
Și nu era răspuns adevărat."*

„îngrijorare” este una din cele mai interesante poezii ale volumului, deosebit de originală și emoționantă, cu atît mai interesantă cu cît prin tonul ei sumbru, prin nota de dramatică jfrămîntare psihologică și nervoasă, apare cu totul izolată în ansamblul senin, blind și ponderat al volumului [„Oglinzi”. Păstrînd autenticitatea unor senzații subiective care sînt specifice vârstei, poetul le-a dat o semnificație superioară, prin transferul de sentiment dinăuntru în afară, prin inițiala orientare generoasă a poemului.

Timpul constituind principala sursă de senzații și reflecții a poetului,

acesta încearcă, plin de curaj, o se-
 • parare a propriului său caz de tirani-
 cul fenomen, și procedează la o con-
 templare obiectivă, de interogație filo-
 zofică, dar și de calificări imprecative,
 în remarcabila poemă intitulată
 „Timp”. întrebarea dramatică : „Ce
 este ?”, adresată acestei forțe mis-
 terioase, vine după sublinierea cunos-
 cutelor constatări că totul se naște
 și moare în scurgerea eternă a tim-
 pului, timpul fiind în fond „veșnica
 mișcare”. Originalitatea și valoarea
 emoțională a poemului nu stă în fon-
 dul său filozofic, ci în mirarea sin-
 ceră, patetică, cu care poetul trebuie
 să se încline în fața faptului că sen-
 zația fixității și a duratei, pe care
 se întemeiază imaginea noastră pri-
 mordială despre viață, este o sărmană
 iluzie care se spulberă oit ai clipi sub
 „sufierea” timpului :

*„Te uiți, ascuți, și parcă tot în jur
 E împietrit în pace și azur,
 Și în tăcerea lungă și adîncă
 Te simți înfipt cu durități de stîncă.
 Stai nemișcat, abia suflînd, și crezi
 Că-s nemișcate toate cîte vezi.
 Nu-l simți că vine !
 Și curge totuși, singur, fără tine.
 Oricît ai sta
 El trece prin fînța ta
 Te ia,
 Ca hula unei nevăzute mări,
 Ce se ridică pînă-'n cele patru zări...”*

În staul și în sensul acestei fantastice
 și irezistibile curgeri, poetul pătrunde
 însă sensul neconținutei înnoiri a ma-
 teriei și a vieții, chiar dacă denumi-
 rile pe care le aruncă Timpului, cu o
 nestăpînită indignare hugoliană par să
 contrazică această constatare :

*„Gigantic asasin,
 Neobosit, universal Cain...,
 În ritmul fără sunet și ecou,
 De cosmic metronom,
 Ucizi un om*

*Și naști în locul lui un altul nou.
 Din frunza toamnei, moartă în noroi,
 Urci sevă proaspătă în muguri noi...”*

Din cînd în cînd, în desperata încer-
 care de surprindere a naturii Timpu-
 lui, poetul constată, cu o fermecă-
 toare naivitate, lipsa unor trăsături
 pur omenești :

*„Regrete n-ai, nici ținare de minte ;
 Nu te oprești la vechile morminte,
 Și mergi privind mereu tot înainte...”*

Ceea ce merge de minune cu faptul
 că, cedînd aceleiași porniri de umani-
 zare și personificare, poetul vede Tim-
 pul conform imaginației populare, sub
 forma unui „monstru”, a unui „zmeu
 atotputernic din povești”, înaripat, a
 cărui descriere e între fantasticul de
 groază și humorul ușor topîrcenian :

*„Nu-l simți că mișcă;
 Parcă-ar sta în loc —
 Nu-i simți suflarea de morișcă
 Nici nara lui de foc”.*

Dar meditația asupra Timpului nu
 se oprește aci, căci, învingînd, smul-
 gînd cazul său din simpla dilemă
 moarte-viață individuală, poetul e ca-
 pabil să pătrundă departe în viitor,
 aruncînd peste epoci o privire plină
 de certitudini, de bucurie, de lumină.
 Reluînd imaginea eminesciană •

*„Lumina stelei ce-a murit
 încet pe cer se sue,
 Era pe cînd nu s-a zărit
 Azi o vedem, și nu e”*

poetul imaginează, într-o grandioasă
 fantezie cosmică, stingerea, o dată cu
 victoria comunismului, a însăși hărții
 astrale sub care s-a desfășurat și con-
 sumat întreaga istorie trecută a ome-
 nirii :

„Dar simt că la izvoare lumina-i
moartă-acum,
Și ce mai văd e-o diiră ce-a mai
rămas pe drum,
Mereu ca o părere, să stăruie,
să-nșele,
Cînd stelele din ceruri de mult
nu mai sînt stele...”

Ce se întîmplă? Poetul vede în viitor biruința comunismului, sub imaginea unui cer spuzit de noi stele, constelațiile Comunei, care iau locul străvechii galaxii pe care omenirea a contemplat-o pînă astăzi :

„...Această galaxie mi-a fermecat
penații
Dar în cenușa-i sură văd alte
constelații.
Lumina lor ne vine de mult și de
departe
Să lumineze noaptea în locul
celeimoarțe,
Nu le vedem și totuși, le presimțim
în cale,
Cum presimțim în noapte parfumul
de petale.
Vin încă nevăzute cu mii de ani
lumină,
Dar știm acum cu toții că ele or
să vină...”

Dacă, trăind astfel în idealul umanității și făcînd din el propriul său ideal, sursă de multiple satisfacții și sursă a sentimentului de siguranță a existenței, poetul izbuteste să înfrîngă forța timpului sub raportul duratei sale individuale și să-și prelungească prezența calculînd-o în „ani-lumină”, transferul iindividual-colectiv se dovedește poate și mai fecund, din punctul de vedere al senzației subiective, atunci cînd bătrînul visător, fericit de a vedea minunatele realizări ale regimului nostru, de a trăi începuturile erei istorice a socialismului, are viziunea unei lumi a tinereții, se simte înconjurat de un popor care își numără anii de la eliberarea patriei,

se simte el însuși integrat în generala adolescență : acest miracol se întîmplă, de pildă, în poezia „Aniversare”, scrisă în cinstea zilei dfe 23 August 1962.

La procesul de identificare în timp, a poetului cu marșul umanității spre idealul comunist, nu se putea să nu se adauge și procesul de identificare în spațiu : Demostene Botez are viziunea uriașă a tuturor oamenilor pămîntului pășind convergent, din spre cele patru zări ale globului, spre un singur punct, care este denumit „piscul” Comunei. De fapt, cu toate că poetul vrea să precizeze momentul fenomenului în prezent, și prin „timpul” gramatical la care e scris poemul, și prin sugerarea simultaneității acțiunii pe întreg pămîntul:

„Vin din Indii, urme, ies în cale,
Și din jungla Africii centrale,
De pe NU prădat de faraoni,
Și Pe ghețuri, urme de laponi...”

coordonata principală a ideii poetice este tot Timpul, căci imaginea este a „urmelor” de pași care au tăiat „făgaș”, ceea ce presupune și sugerează un proces îndelungat, o repetare de la generații trecute spre generații viitoare. Că spațiul se transmută în timp, aceasta ajută forței de sugestie a poemului, în care principală, decisivă, rămîne ideea că toată această îndelungată, grandioasă lucrare a umanității îl cuprinde pe poet, îl Integrează și îl identifică cu ea :

„Urme milioane mă-mpresoară
înspre steaua lor polară...
Urme,
urme,
Mă ajung, ies înainte...”

în general, însă, viziunea poemelor din „Oglinzi” nu e de ordinea grandiosului și uriașului, ca în cele sus citate, în care dimensiunea e dictată și de imaginea solemnă a Partidului

{vezi, de pildă, „Uriașul”, „Eu te cunosc”), imagine tutelară a mai tuturor poemelor "din categoria respectivă. În „Oglinzi”, Demostene Botez e mai curînd dominat de viziuni simple, aș zice locale, de proporții și atmosferă senină, terestră, gospodărească, adevărate poeme *moldovene*, prin calmul lor interior, prin ritmul domol, prin caracterul blând, cald și învăluitor al sentimentului (Pentru a regăsi viziunile sumbre, nervozitatea ascuțită sau tonul solemn, va trebui să ne întoarcem spre (poemele de război, mai vechi sau mai recente, cărora autorul le-a acordat, pe merit și pe bună dreptate, posibilitatea de a fi retipărite, în parte, în acest volum, precum și să ajungem la unele, foarte rare, poeme satirice din epoca actuală).

Imaginea satului colectivizat și a binefacerilor agriculturii socialiste poartă, în general, această pecete. La eșirea în primăvară, ogorul are aspectul cunoscut, străvechi, tradițional :

*„Mustește terra de belșug,
Căldura umflă-a ei plămădă
Pe care o frămîntă-wn plug,
Cu mustul proaspăt de zăpadă”*

dominantă e impresia de creștere a dimensiunilor, prin dispariția nenumăratelor hotare ale proprietății individuale :

*„Și terra mai întinsă este,
Ogoarele sînt astăzi lanuri,
Crescute ca într-o poveste :
Și-s fără margini și limanuri...”*

însăși forța mecanică a tractorului, instrumentul prin excelență al agriculturii socialiste pe întinderi mari, pare insuficientă față de atîta spațiu productiv :

*„...Cît vezi cu ochii cîrwp și cAmp,
Doar un tractor îi taie-o dungă,
Pornit de la stejarul strîmb,
Și parcă n-o să mai ajungă...”*

în „Primăvară 1962”, imaginea, tonul, sînt aceleași r

*„Răsuflă greu pămîntul, țărna udă,
Și-adîncă lui suflare-acum miroase
A colț de grîu, a fir de iarbă crudă,
Și parcă-a pline proaspătă de casă...”*

în „Peisaj contemporan”, care este un tablou al sentimentului interior, de ohietudine imorală, al gospodăriei colective, poetul creionează un pastel cu tendință ușor humoristică, evocatoare a unei linii care merge de la Aleesandri pînă la Topîrceanu :

*„Sub lin acoperiș de stuț,
Tot rumegă gîndind alene
Un cird de vaci elvețiene,
Adăpostite de zăduf.*

*Îngrămădite pe-un urcuș
Pasc oi cu capul în pămînt:
Tălângile încearcă-un cînt
Ce-l meditează-un măgăruș”.*

Elementul noului, prosperitatea care dă un conținut acestui peisaj patriarhal, e sugerat cu claritate, dar cu mare discreție, ca o întârziere mai apăsată a pensulei, pe o culoare mai vie, în cadrul acuarelei :

*„...Trec care pline ca de zestre,
Și se afundă ca-n nisipuri.
Un zîmbet flutură pe chipuri
Și panglici roșii la căpestre”.*

în general, în poezia colectivității și în viziunea agrestă, sentimentul poetului e de liniște voluptuoasă, de împăcare senină, oare respinge agitația și tumultul, dar în care răsună o chemare spre oameni, o dorință de împrăștiere a tuturor dintr-o binefacere definitiv câștigată. „Ceas de seară” exprimă cel mai exact și mai convingător această stare psihologică și morală. E momentul amurgului, clipa inefabilă de odihnă dinaintea somnului, cu conștiin.

ța trează, dar pusă sub surdină, —
moment cunoscut în poezia noastră
sătească :

„...Pe sat, în vale, înserarea lasă.
Din fum, și ceață, o albastră dună,
Și parcă-un vâl subțire de mătasă,
Și parcă zorii unui clar de lună.

*Țărani de bronz pe prispe stau
la rind :
E ceasul de odihnă-al înserării,
Și gful copt le joacă-n ochi, în gând,
Cît ține nesfârșitul depărtării...*

Senzația, și încărcătura ei simbolică,
a liniștii, se accentuează, crește pînă
dincolo de pragul la care i se mai
putea afla o comparație sau o mă-
sură :

„...E-o liniște, adîncă, fără nume!
In oameni gîndu-i calm și împăcat...”

Dar tocmai această (liniște a împăcării,
ca senzație, stîrnește întrebarea și
revendicarea conștiinței, care nu uită
niciodată țelul ei uman :

„...Așa e Pacea pe la noi în sat.
De ce nu este-așa-n întreaga lume ?”...

Un întreg ciclu al volumului, pur-
tând subtitlul „Fata Morgana”, ne vor-
bește de sentimentul foarte intim al
dragostei, luminînd prin aceasta o
altă formă a capacității de intensă
participare la viață a poetului vîrst-
nic. Nu este, fără îndoială, cel mai
bun ciclu al volumului, nu pentru
că i-ar lipsi sinceritatea, care este ca
în toate poemele lui Demostene Bo-
tez simplă și cuceritoare, dar pentru
că poetul nu a găsit aci o formulă
de fond, de substanță, pentru înnoi-
rea expresiei sale lirice. E un ciclu
care ne aduce un Demostene Botez
cam vechi, cam de altădată, și chiar
un răsunset poetic de aceeași natură.
Poetul adresează o amărăie între-
bare iubitei, un „pentru ce?” cu sen-
sul că sentimentul tinerească reînviat
în sufletul său tulbură o liniște greu

dobîndită, după presupuse experiențe
mai mult sau mai puțin fericite. Nu
e vorba de banalitatea în sine a sen-
timentului și a ideii, ci de vetustețea
imagine! poetice, precum și de acea-
stă neașteptată stilistică minulescia-
nă, cu care, chiar pe vremuri îndepăr-
tate, poetul a avut foarte incidentale
tangente :

„Pe fereastra unei case
Cu perdele
Grele,
Trase.
Și cu ochiuri zăbrele —
Pe fereastra unei case părăsite,
Note vin
De clavecin,
Cu motiv de menuet. ”

„întîlnirea”, „Paradox”, „Surpriza”
(republicată), „Din amintiri”, „Meta-
morfoză”, „Scrisoare” nu aduc nimic
nou — nimic nou, să ne înțelegem, față
de un Demostene Botez de acum
treizeci sau chiar patruzeci de ani,
care, acela, aducea ceva nou și era
un poet pentru epoca de atunci, —
ca și Demostene Botez, cel de azi,
pentru epoca de azi, — absolut re-
marcabil. Remarcabile sînt însă și în
acel ciclu trei poeme, ceea ce dove-
dește că dacă poetul și-ar modifica,
sau poate adineci, însăși concepția des-
pre poezia de dragoste (specie de poe-
zie în care sentimentul cade cel mai
ușor pradă inerției), el ne-ar da încă,
nu încapă vorbă, multe poeme valoro-
ase în această direcție. Mă refer, în
primul rînd, la „îngrijorare”, anali-
zată de noi mai sus. Apoi la „înse-
rare”, în care se realizează o excep-
țional de acută sensibilizare a sen-
zației de dublu și de unic în dragoste,
ou atmosferă deosebit de puternic con-
densată și cu unele imagini de o for-
ță memorabilă, cu un fior irezistibil,
în sfârșit, e vorba de „Vis”. În cu-
prinsul căreia se afirmă un senti-
ment de mare noutate și forță, pe
linia fundamentală a filozofiei și sim-

țirii acestui volum. Poetul se află, împreună cu iubita sa, pe o navă care întreprinde" o călătorie a dragostei spre o „Cyteră" a visului. Toate senzațiile și sentimentele pe care le resimte poetul sînt împotriva cursului obișnuit, cunoscut în poemele de dragoste din trecut, în care tendința este spre evadare, spre însingurare egoistă în. doi, spre taina erotică departe de lume. în clipa plecării, poetul mu simte entuziasm, ci o strîngere de inimă :

*„Pămîntul, ca o insulă de-acum (!)
pustie,
Tot dispărea-ntr-o ceață aurie,
Cu oamenii pe care eu mă tem
Că niciodată n-o să-i mai vedem..."*

Strângerea de inimă persistă, se transformă în teamă, depărtarea de „pămînt" naște incertitudini și panică, o scădere a freneziei, un fel de proces anteic în eroticism :

*„Ne simțim mai singuri dintr-o dată,
Și fiecare gînd ni-i tot mai vag.
In care -ndepărtat arhipelag
O să ne fie nava ancorată ?..."*

În sfîrșit, survine însăși pierderea senzației de viață, transmutația de substanță spre lumea fără vitalitate a umbrelor, tot ceea ce poate atrage pierderea principiului fecund al legăturii intense cu viața, al prezenței înrădăcinate în colectivitate :

*„...Și parcă-am rătăd-n necunoscut
Ca-n niște existențe neprecise,
Rupți de noi înșine și de trecut
Și metamorfozați în vise..."*

În ciuda anumitor defecte lexicale, a câtorva clișee poetice prea uzate, poema e foarte interesantă, afirmă o nouă atitudine morală în dragoste și marchează organicitatea și plenitudinea filozofiei de viață a poetului.

Dacă ne-am lăsat surprinși de dificultatea poetului de a se înnoi masiv în tema dragostei, cu atît mai surprinzătoare poate părea vigoarea și forța pe care el le dovedește în direcții mai puțin compatibile cu firea unui „sentimental". Ciclurile intitulate „Memorial 1916" și „Război și Pace" aduc, amestecate, poezii vechi și poezii noi. E păcat că nu putem insista asupra poeziilor de război ale poetului, căci se presupune că ele ar fi cunoscute, deși nu sînt cercetate în-deajuns și subliniate ia adevărata lor valoare. Este însă imposibil să trecem peste poeziile recente, închinat luptei pentru pace, printre care se găsesc piese cu adevărat antologice ca „Rănitul", „Pămîntul grăii", „Noapte în Tatra", pline de forță a sentimentului, de o autentică și mereu vie emoție a dragostei de oameni, de adevărată solemnitate a chemărilor adresate umanității, întru idealul conviețuirii pașnice și al înfrățirii în creație folositoare. Voi cita, la loc aparte, „His master's voice", pentru că aci se manifestă, cu originală putere, o notă nouă în gama poetului, nota satirei și a sarcasmului pamfletar — transformare și înălțare, poate, a ceea ce pe vremuri a fost ironia dulce și fină, deseori remarcată, a lui Demostene Botez. Aci, poetul vorbește prin gura unui imperialist ațîțător la război și seriozitatea simulată, sinceritatea cu care acesta îi dezvăluie intențiile, mentalitatea și sentimentele față de masele populare, simbolizate printr-un biet soldat al trupelor sale, e de un efect inedit, excepțional :

*„Îți pun în mîini o armă minunată,
Privește numai țeava ei rotundă!
C-un singur deget dacă-apeși o dată,
U'n lan de oameni seceri pe secundă"*

Ideea că războiul imperialist nu corespunde unui sentiment al popoare-

lor, după euim munca maselor în exploatare nu corespunde intereselor lor, totul fiind comandat de beneficiarii și ai vieții de muncă și ai morții în război, este exprimată cu un cinism, rece, disprețuitor, care încrețește pielea de oroare și dă senzații de spaimă și greață:

*„O să omori când eu voi da poruncă,
Alți sclavi ca tine, nu dușmanii tăi,
Și crima o să-ți fie tot o muncă,
Alegere n-ai între buni și răi.”*

Educația șovină pe care o dă marele armator, „le 'bourrage des orânes”, se demască în tonul aceleiași sincerității stupefiate, cu scopul ei infam:

*„Eu te-am crescut în lanțuri ca pe-un
dine
Să muști, să urlî și să rupi cu gura,
Eu și-am făcut virtute mare, ura,
Și și-am zvrilit bucățile de piune.”*

Finalul acestui discurs, al acestei proclamații a crimei internaționale se încheie după toate regulile retoricii maiestuoase, prin reluarea exordului, într-o culme convingătoare a sincerității criminale:

*„Ia, sclavul meu, această armă-n
mîna ,
Ea-fîi dă și drept, și cinste și onoare,
Orgoliu și iluzii și mîncare...
Ea-i peste morți și peste vii, stăpîna!”*

La capitolul poeziei noastre satirice anti-imperialiste, „His master's voice” reprezintă o realizare de seamă și trebuie să figureze printre piesele de frunte ale speciei.

Dacă însă îi recunoaștem poetului, fără nici un rabat din partea noastră, merite excepționale în tratarea temei, atât de largă și de importantă, a luptei cetățenești, nu se poate să-i ascundem, și nici să trecem cu vederea că, unele poeme, ca, de pildă, „în zare”, „Ceas de seară”, contrastează în

mod supărător, detona chiar, în ansamblul volumului, oare este o concentrare poetică de sinceritate, de sobrietate, de pasiune puternică dar bine echilibrată cu expresia ei.

Sînt și alte defecte, care nu se leagă de concepția și structura unei anumite poeme, ci sînt presărate, cu mai mare sau mai mic efect negativ, pe întinderea întregului volum. Din punctul acesta de vedere, cititorul e surprins, uneori, de reducerea exigenței, ba chiar de indiferența poetului față de actul lingvistic al poeziei. La un om cu rafinamentul intelectual și ou îndelungată experiență poetică pe care le posedă Demostene Botez, nu se poate să nu nedumerească lipsa de efort lexical, o anumită monotonie a vocabularului, cedarea rapidă întru confortul călduț al cuvîntului bine cunoscut și de utilizare personală îndelungată, spre care Demostene Botez se îndreaptă cu prețul fie al unor siluiri antipoetice a cuvintelor („urme necinerate”), fie prin adaptarea lor în forme denaturate („filigrane”) și știute astfel (deoarece în alt loc cuvîntul e întrebuițat în forma lui corectă „filigran”); fie prin cacofonii inadmisibile chiar pentru cei care nu au prejudecata cacofoniilor („ca cristalul”); fie prin forme noi, dar nereușite poetic („argintină”, „reniiniscații”). Demostene Botez s-a format în atmosfera primelor două decenii ale „Vieții Romînești”, care n-a fost o școală de stil și de limbă, căci concepția înalt-pedagogică și populară a lui Ibrăiianu tindea spre un stil fără strălucire și subtilitate verbală. Totuși, la acea „Viață romînească” s-au afirmat cîțiva foarte mari stilisti și lingviști literari, printre care marele Mihail Sadoveanu, maestrul de literatură și de suflet cel mai apropiat al lui Demostene Botez. Dacă, deci, pe urmele încântătorului moldovenism sadovenian, preluat de la Eminescu, Demostene Botez utilizează pluralul neutru în „ă” („forată”, „izvoară”),

limba nu are nimic de suferit, dimpotrivă. Dar dacă el introduce și abuzează, în 'poezie, de sinistrul „de-acum”, construit eu verbe la timpuri prezente sau trecute, limba poetică și limba în general protestează violent. Și așa mai departe, nu e nevoie să-i mai atrag, eu, atenția unui atât de încercat maestru și poet asupra acestei delăsări confortabile a limbajului și invenției poetice ce se manifestă în câteva poezii.

Iată care este, oarecum, detaliul analitic al volumului „Oglinzi”. Care poate fi concluzia? Masiv pozitivă. „Oglinzi” e un volum interesant, cap-

tivant, conținând numeroase piese excepționale, chiar antologice. E un volum care ne dezvăluie un poet din a cărui capacitate creatoare nimic nu s-a atrofiat, nimic, sau mai nimic nu a slăbit. Din contra, sensibilitatea fundamentală a poetului, de mult verificată, capătă noi posibilități de înflorire, prin asimilarea organică a unei filosofii închegate, armonioase, de vastă perspectivă asupra vieții și a lumii. În aceste condiții, desigur că activitatea creatoare a lui Demostene Botez ne este cu deosebire prețioasă, și e firesc să așteptăm, cu sporită nerăbdare, viitoarele ei afirmări.

Însemnări despre teatrul lui Horia Lovinescu

de V. Mîndra

îpărindu-și lucrările dramatice într-un volum antologic, Horia Lovinescu a lăsat în afara culegerii prima sa piesă^A - „Lumina de la Ulmi”. Credem că s-ar putea lesne atribui acestei omisiuni un sens programatic. Debutul teatral al scriitorului, cu toate că mărturisea intuiție scenică și oarecare aplicații tipologice, se înscria — de fapt — printre acele compoziții precare în care bunele intenții educative înmărmuresc într-o construcție artificioasă. La puțină vreme după reprezentarea „Luminei de la Ulmi”, autorul a meditat cu o autoexigență relevabilă asupra slăbiciunilor acestei piese și a avut tăria să-și rectifice punctul de pornire. Pentru aceasta el a întreprins cel puțin două operații paralele. S-a străduit să descopere ciocnirea ideilor într-un material de viață cunoscut și — totodată — a încercat să-și găsească stilul propriu plecînd de la o tehnică dramatică verificată. Astfel, a doua sa piesă („Citadela sfărîmată”), fără a părăsi nici o clipă sfera marilor probleme contemporane a fost construită — în bună măsură — pe un bagaj de impresii și întâmplări autobiografice, datînd din zile mai îndepărtate dar și din anii aflați în imediata apropiere a gestației. În același timp această piesă care-și concentra acțiunea în microcosmosul familial s-a adresat firesc experienței dramelor ibseniene, cu un respect care n-a exclus încercările de modificare a vechilor formule. Cu aceasta episodul ușurințelor juvenile pare a fi fost depășit. „Citadela sfărîmată” a adus în fața publicului un autor inedit, care n-a încetat de atunci să-și pună complicate probleme de creație, inegal, de-rutant cîteodată, dispus să ia totul de la început cu fiecare nouă piesă, atras stăruitor spre drama de idei.)

^A) Îndoiala care s-ar ridica cu privire la legitimitatea acestei titlaturi ni se pare că ar fi gratuită. Firește, oricare lucrare dramatică serioasă cultivă ideile, dar acele piese care se angajează demonstrativ în dezbateri ideologice supunîndu-și — în acest sens — convențiile teatrale și tehnica simbolurilor se înscriu într-un capitol propriu, care merită a fi tratat după specificul său.

încercînd să fixăm cîteva puncte de reper în dramaturgia lui Horia Lovinescu, pornim de la convingerea că scriitorul se află încă în căutarea stilului său propriu. Etapele pe care acest autor dramatic le-a parcurs în ultimii opt-nouă ani departe de a înfățișa o simplă linie ascendentă, se compun dintr-o aglomerare de drumuri și bifurcații. Poate că nu greșim dacă vedem în Horia Lovinescu un polemist cu gesturi calme și un iubitor al teatralității care gustă savoarea cuvîntului ales. Privite cu atenție piesele sale de pînă acum, pornind mereu și mereu de la temele acute ale actualității, au încercat virtuțile principiilor consacrate ale dramaturgiei, tatonînd și în direcția sporului de expresivitate pe care-l bănuia în unele noi modalități ale genului. Scriitorul are de comunicat lumii, societății noastre socialiste în primul rînd, lucruri extrem de serioase. Iată de ce — dînd la o parte tentațiile minore — el măsoară lungimea de undă a fiecărei direcții de creație în drama realistă, reținînd ceea ce i se pare încă viu, respingînd uneltele tocite de vreme, și — urmărind o sinteză proprie, originală. în „Citadela sfărîmată” reia elementele esențiale ale tehnicii ibseniene pentru ca apoi — pe măsură ce conflictul ia forme necunoscute vechilor tipare — să polemizeze cu canoanele bătrînului norveg. în această revizuire — care caracterizează mai ales ultimele acte — un rol neașteptat îl joacă introducerea în construcția tipică dramei de idei, a caricaturii caragialiene, într-o versiune revăzută și (sumar) adăugită. în „Surorile Boga” replica la Cehov este mărturisită, dar nici modelul pieselor „de familie” ale lui Gorki, evident aci ca și în „Citadela”, — nu este contemplat fără rezerve și amendamente. „Hanul de la răscruce” — cum vom vedea — relua procedeul recluziunii temporare a unor caractere variate, dar într-o tratare esențial modificată de patosul unei filosofii învingătoare. Foarte puternic s-a manifestat în ultimele piese ale lui Horia Lovinescu atracția spre drama epică brechtiană. Doctrina autorului „Cercului de cretă caucazian” a fost asimilată însă de un temperament dramatic dispus mai curînd să rafineze intelectual efectele spectaculosului, decît să se stabilească în rama didacticismului deliberat, fie el elevat. Această grăbită trecere în revistă a apropiierilor de marile modele este, desigur instructivă, căci ea semnalează nu inconstanța ci atitudinea exigentă a acestui dramaturg încă tînăr, dornic să verifice valoarea utilă a testamentului înaintașilor. Horia Lovinescu caută neînterupt și se descoperă treptat într-o efervescență impresionantă. Dacă am privi frămîntările acestui autor ca simple căutări ale unui talent în formare, am pierde însă din vedere esențialul și anume că factorul decisiv în această laborioasă operă de auto-formare îl constituie impulsul problematicei majore a epocii. Centrul de interes al preocupărilor scriitorului se află în mișcarea de idei a actualității, iar țelul urmărit este acela al exprimării ideologiei clasei muncitoare, în transcrieri artistice cît mai vibrante. Am riscat mai sus afirmația că Horia Lovinescu stăruie în direcția realizării unor revelatoare drame de idei. Dar pentru a susține aceasta este nevoie să distingem ansamblul ideilor pe care piesele sale le subliniază. Trebuie să observăm cu acest prilej și densitatea ideologică a acestor lucrări teatrale atît de variate și disparate.

•

Ca parte integrantă în munca de creație a unui scriitor realist-socialist •selecția faptelor reprezentative, caracteristice unui amplu proces istoric, a ocupat un loc important în elaborarea pieselor lui Horia Lovinescu. Interesul viu pentru faptul nemijlocit de viață s-a conjugat firesc cu ambiția deslușirii

formelor multiple pe care le îmbracă lupta de idei. Totodată, potrivit caracterului dominant al conflictului de concepte în dramaturgia lui Horia Lovinescu, s-a ivit și obligativitatea unui raport strâns între fapte și idei, a unei fine relații interioare dintre întâmplările succesive ale dramei și formele corespunzătoare ale demonstrației filozofice. Când aceste exigențe au fost satisfăcute, s-au obținut laturile cele mai izbutite ale scrierilor acestui autor. Desprinderea argumentației de elementele acțiunii (ca în unele momente din „Hanul de la răscruce”) și, mai ales, transcrierea de fapte nude, scăpate din contextul dezbaterii de idei (ca în două din tablourile „Surorilor Boga”), indică parțiale imprecizii ale construcției dramelor și produc nete coborâri de nivel în planul artistic.

Urmărirea acestui echilibru obligat dintre imaginile spectaculare de prim plan și subtextul lor ideologic merită toată atenția. Dar pornind la o asemenea discuție trebuie să începem prin a observa datele caracteristice ale agendei de probleme în creația lui H. Lovinescu.

Am putea începe, reamintindu-ne că opera acestui autor dramatic s-a născut, sub impulsul înțelegerii legilor istoriei, la confluența a două mari capitale ale acesteia. Scriitorul a început prin a explora situații și simțăminte, controverse și cataclisme sufletești iscate în anii din jurul Eliberării. De la prima sa piesă pînă la cea mai recentă, Horia Lovinescu s-a concentrat asupra problemelor înnoirii conștiinței umane, analizînd cu precădere, în ipostaze variate, despărțirea de individualism. Tema, extrem de frecventă în literatura de astăzi, implică o tratare variată, urmînd nuanțelor multiple ale acestui proces. În ceea ce-l privește, Horia Lovinescu s-a obligat să ducă mai departe problema mai veche a inadapării intelectualului. Eroii săi (Matei, Irina, Petru din „Citadela”; Iulia Boga, Alee Gorăscu și Mereuță; Toma din „Febre”) au trecut — într-un fel sau altul — prin flăcările reci ale „jocului ieilor”. Participanții la simpozionul din „Hanul de la răscruce” detaliază — pe două mari categorii — laturile constitutive ale celor două poziții ireductibile, în fond, autorul „Citadelei” supune mereu unor probe de foc, inspirate de istoria imediată a victoriilor socialismului, rezistența „valorilor absolute”, rezolvînd în mod logic și fericit opoziția oarbă dintre ideal și real. Neîncetînd nici o clipă să întreprindă atacuri violente la adresa capitalismului rapace, scriitorul adaugă la acestea (și aici se află linia sa majoră) actul de acuzare al intelectualității individualiste, redactat ca un capitol important în respingerea caracterului nociv al ideologiei burgheze. Fie că stabilește vini și răspunderi pentru „fascinării” de tipul lui Matei Dragomirescu, fie că își îndreaptă obiectivul asupra luptei cu rămășițele vechei formații la intelectuali de tipul lui Toma sau Mereuță, scriitorul rupe lăncii împotriva individualismului. Opoziția limitată față de societatea burgheză, proprie eroilor din ultima parte a operei lui Ibsen, izolarea mîndră dar stearpă a lui Ladima și Gelu Ruscanu sînt denunțate în consecințele lor periculoase pe plan social. Aspru cu simulanții, dur cu miopii însingurați, autorul „Citadelei” ridică, în fața acestora figurile muncitorilor revoluționari, ca reprezentanți ai ginirii eliberate de dileme sterile.

Afirmînd că în centrul lucrărilor dramatice ale lui Horia Lovinescu stă problematica raporturilor intelectualului cu societatea, nu înțelegem că aceste drame se restrîng la preocuparea pentru personajele de profesie cărturărească. Nici la Camil Petrescu categoria intelectualității nu era suprapusă totdeauna unei anume sfere profesionale, (vezi Pietro Gralla). Înscrierea cu drepturi egale la amplul colocviu despre raportul dintre om și istorie include cu ne-

cesitate în piesele lui H. Lovinescu muncitori care unesc practica revoluționară cu frecvența familiară a lumii ideilor (Pavel Golea, Muncitorul din „Hanul...”, mai puțin Frîncu), alături de alți oameni luminați care aduc în febra discuției o clarviziune înviorătoare, opusă simplificărilor (Bunica, Dan Pleșa, Iulia Boga, Mereș). Despre ce discută acești oameni? Firește despre înțelesul exact al noțiunii de libertate a individului în societate, despre cerințele răspunderii colective, despre fericirea omului și drumurile care duc către atingerea ei.

Dacă am întocmi un grafic al incursiunilor pe care piesele lui Horia Lovinescu le inițiază în dezbaterile problemelor, am putea să observăm că el atinge" linia de nivel necesară deslegării întrebărilor puse numai atunci când ține neîntrerupt contactul cu zona preocupărilor capitale ale filozofiei. Atitudinea eroilor față de chemările imediate ale societății capătă relief când sînt luminate și punctele de vedere ale fiecăruia față de problema vieții și a morții, când apare — dincolo de vorbe — sensul exact pe care personajele îl dau aspirației spre libertate, văzută într-un anumit raport cu condiția necesității. Cum este și firesc, un spațiu important îl ocupă în unele piese ale scriitorului, elemente de filosofie a artei, încercînd să răspundă unor frămîntări ale autorului care-și formulează nu o singură dată profesia sa de credință.

•

După opt ani de la prima reprezentare a „Citadelei sfărîmate”, ne apare ciudat că în unele cronici a putut fi socotit drept un păcat față de cerințele autenticității modul în care a fost conceput, ca personaj dramatic, Matei Dragomirescu. De fapt tocmai acest erou tragic lipsit de eroism, constituie, caracterologic vorbind, și reușita cea mai deplină a autorului. Puerile ni se par și observațiile cu privire la o presupusă influență nefastă a înfățișării destinului acestui personaj. Numai o pedagogie cu totul schematică poate ignora valoarea educativă a analizei exemplelor rele, atunci când se dezvoltă cauzele adînci ale rătăcirilor și urmările oribile ale acestora. Horia Lovinescu și-a dezvoltat piesa pe nucleul dilemei ibseniene, care — după cum se știe — desemna în culoarea negrei neputințe ciocnirea dintre real și ideal. Întregul careu inițial al dramei coboară din moștenirea marelui nordic, reluînd discuția despre familie, ca teritoriu al salvărilor individului. Aceste elemente ale unui arsenal prestigios dar îmbătrînit în tristețe au fost absorbite de o viziune principial nouă și conduse astfel către alte concluzii, dincolo de cețurile de la Rosmersholm. Recunoaștem — inițial — în „Citadela”, polemica întreprinsă la un moment dat de Ibsen, cu o nestinsă slăbiciune, împotriva familiei burgheze, dar punctul de vedere marxist și cunoașterea ibsenienilor din ultimele decenii au subțiat influența marelui dramaturg, îndreptînd-o — după exemplul altor dramaturgi realist-socialiști — către o accepție mai complicată a problemei și — în cele din urmă — spre rezolvarea tonică a marilor întrebări. De factură ibseniană este — în primul rînd — drama individualistului exacerbat Matei, care duce la ultima sa expresie credința în valoarea absolută a liberului arbitru. Aproape nimic din luminozitatea lui Brand n-a mai rămas în acest naufragiat care-și prelungește agravant rătăcirea înainte de a-și aplica soluția Heddei Gabler. Autorul „Citadelei sfărîmate” trecînd, în virtutea unei alte filozofii, peste pragul denunțului ibsenian cu privire la sfînta familie, se preocupă de fixarea extrem de concretă a destrămării nu-

cleului familial burghez ca moment istoric legat de prăbușirea unei societăți întregi. Drama lui Matei este contemplată în contextul unei perioade decisive, în fulgerarea trecerii de la un ev la altul. Astfel „cazul” acestui învins pernicios capătă termeni de comparație zdrobitori și o tălmăcire filosofică convingătoare. Dilema ibseniană este denunțată la rîndul ei ca fragmentară și insuficientă, în vreme ce destinul lui Matei, acest Solness care nu mai construiește nimic, este înglobat într-un tablou larg de frescă socială, alături de alte tipuri vii și situații caracteristice, care ajută considerabil la înțelegerea problemelor.

Critica familiei, ca celulă a societății burgheze, este concepută în „Citadela sfărîmată” pe două compartimente despărțite și etajate calitativ. Pronunțarea verdictului de condamnare se sprijină astfel, pe de o parte pe persiflarea ridicolului burgheziei mercantile, pe de altă parte pe sublinierea capitulării tragice a „elitei” spirituale aparținînd aceleiași clase. Cele două planuri polemice se interferează abil în acele puncte în care tragicul devine lamentabil iar comicul eșuează în derizoriu. Linia binecunoscută a comediei tragice românești inaugurată în primul deceniu al veacului și ilustrată deplin de creațiile dintre 1920—1945 izvorîse, cu un surîs amar, dintr-un teribil impas al cunoașterii. „Citadela” reținînd sugestiile înaintașilor, are meritul de a fi încercat — alături de alte piese noi — o nouă reunire a tragicului cu comicul sub auspiciile unei înțelegeri superioare a raporturilor dintre om și istorie. Așezați în primul act la poluri aparent opuse, (aristocraticul Matei disprețuiește adînc grupul Costică et comp.) pionii clasei condamnate sînt urmăriți în degringolada care-i aduce pe trasee diferite în același punct obligat. Acțiunea este dirijată de o privire critică mereu mai accentuată, vizibilă și în reacțiile unor personaje (Bunica, Dan Pleșa, Caterina) dar mai cu seamă în distanța sensibilă a autorului față de desfășurarea planului tragic, expus cu o minuție psihologică care n-are nimic comun cu înțelegerea împăciuitoare.

Spectatorul înțelege din primul act (după declarația grandilocventă a avocatului Dragomirescu) că este chemat să asiste la prăbușirea mitului familiei burgheze, la sfărîmarea „citadelei”. După buna tradiție ibseniană, prima ridicare de cortină găsește conflictul în preludiile crizei finale. Discuția dintre Matei și fratele său mai mic Petru, comunică spectatorului (împreună cu alte cîteva asemenea rememorări) antecedentele problemei. Considerînd — pe bună dreptate — că perioada de stabilitate a citadelei Dragomirescu poate fi numai amintită rezumativ într-o piesă care se ocupă de vechi pentru a sublinia victoria noului, scriitorul a urmat cu convingere experiența ibseniană, chiar dacă nu în toate compartimentele dramei. Dacă privim atent piesa, distingem cel puțin trei „cazuri” individuale de prim plan care nu se reunesc într-o acțiune unică, ci se interferează în limitele aceluiaș conflict de idei, fiecare păstrîndu-și itinerariul distinct. La început pionii planului grav al piesei sînt concentrați în jurul lui Matei care reține în cercul său magic atît pe Irina cît și pe Petru. În actul doi Petru părăsește (nu fără o scenă explicativă) țărcul străjuit de fascinația fratelui său și-și descrie propriul său cerc de acțiune, în care apare ca element potențial învățătoarea Caterina. Scenele următoare deslușesc din ce în ce mai limpede desprinderea Irinei din zona tragediei lui Matei pentru a-și clarifica drama sa particulară, în care aviatorul Pleșa consemnează schimbările de derivă. Astfel conflictul individ-societate de la care plecase piesa se divide și se complică atestînd posibilitățile unui număr variat de finaluri și ajungînd nu la deplîngerea condiției umane

(ca în repertoriul ibsenian) ci la rechizitoriul minuțios al familiei burgheze ca formă de viață concret-istorică iremediabil condamnată.

Ce s-a modificat în structura acestei piese față de schema dramelor ibseniene? Tocmai faptul că luându-se în discuție relațiile dintre om și societate, aceasta din urmă a fost investigată profund și minuțios, în perspectiva, unei poziții politice angajate. Nu mai este vorba de a utiliza elemente ale orînduirii capitaliste ca argumente într-o dispută generală a individului cu orice formă de stat, ca în dilema Rosmerilor și Solnessilor, ca în duelul don-quișotesc, al cavalerilor absolutului din dramaturgia lui Camil Petrescu. Privind cu intens respect monumentală operă a lui Ibsen și admirînd desigur vibrația intensă a dramelor despre soarta „Sufletelor tari”, Horia Lovinescu a abordat, cu modestie și hotărîre, problema sub auspiciile unei ideologii infinite superioare. Pășind pe tărîmul dramelor de idei, acest scriitor format în spiritul realismului socialist a dat politiciii un alt loc și în primul rînd o altă înțelegere. Scepticismul intelectualului izolat, care-și contemplă cu mîndrie rănile a fost înlocuit cu dinamica participării la opera de transformare socială, la încrederea în eficiența luptei politice, văzută aci lămurit în perspectiva ciocnirii intereselor de clasă.

În „Citadela sfărîmată” găsim inclusă, desigur, și o tipică dramă ibseniană, dar aceasta este așezată sub un clopot de sticlă pentru a fi confruntată cu întîmplări și destine care-i subliniază tragismul și-i desemnează net limitele. Iată de ce spuneam că piesa întreprinde o polemică cu galeria eroilor ibsenieni, polemică ce transpare vădit în înfățișarea avatarurilor lui Matei Dragomirescu. Este meritul autorului „Citadelei...” că în acest comentariu contemporan al unei poziții depășite, nu uzează de mijloace simplificatoare, nu caricaturizează excesiv. Matei este un partener posibil pentru Hedda Gabler, un „aristocrat al spiritului” care își plasează existența într-o orgolioasă izolare, încercînd să planeze „dincolo de bine și rău”. În societatea burgheză poziția lui Matei nu este totuși invidiabilă căci — în ciuda calificărilor grăbite ale unor critici — din postura sa de parazit subtil el nu încetează să disprețuiască sincer venalitatea celor ce-l înconjoară. După caracterizarea mătusei Adela, Matei „*împușcă francul- și ouă cîte o broșurică de 20 de foi pe an*”, trăind pe seama unei familii care-l oripilează. Pînă a ajunge aci el a suferit urmările cîtorva ciocniri penibile ale „idealului” cu „realul”. O zguduire memorabilă i-a produs-o la 16 ani certitudinea că tatăl său, pe care-l admira, este un imbecil. Prăbușirea soclului paternelui l-a condus la prima încercare de sinucidere. Tînăr, cu studii universitare strălucite, se simte repede în dezacord cu „*mica burghezie plată ca un cap de pionez*” și jînduiește vădit „*tîneretea*” spirituală a Bunicii, a cărei consecvență democratică i se pare a fi demnă de stimă. De timpuriu se simte foarte singur în lumea Dragomireștilor, are nevoie de „*un g'ind bun*” din partea fratelui său pentru că „*uneori îl ia cu frig*”. Nu este un arivist care mimează oroarea față de societate, căci a refuzat un post la universitate și declară în plină dictatură fascistă că „*nu vrea să facă pe cruciatul pentru civilizația nazistă*”. Politică îi apare acestui mizantrop confuz ca o activitate futilă care n-are nimic cu problema „*realizării umane*”, dar preferînd „*un comunist unui afacerist*” el acordă — pe de altă parte — exploatorilor „*de anvergură*” laudele ce se cuvin oamenilor „*îndrăzneți*”. Eroarea se fundează pe înțelegerea greșită a „*curajului*” văzut ca reprezentare a răfuielii individului neînfricat cu omenirea întregă. Transformarea drepturilor fiecărui om de a-și apăra conștiința de

atacurile unei organizări de stat represive, în exaltare anti-socială și mai ales abstragerea întregului conflict din contextul luptelor de clasă, conduce neînțelegera dintre Matei și etica burgheză în prăpastia scepticismului incurabil, înfruntarea convențiilor burgheziei se sublimează în cinism sterp, în vreme ce fronda individualistă eludează cerința răspunderii sociale a fiecărui om. Predicând evadarea din mediocritatea dominantă. **Matei** devine — fără să-și dea seama — apostolul aventurii gratuite, servind cu o inconștientă condamabilă tocmai pe cei mai cumpliți inamici ai culturii, briganzii fasciști. În fața hotărârii lui Petru de a „evada” din cotidianul tern, înrolându-se în aviația antonesciană, Matei se cutremură, își pune întrebări înspăimântate (*„Ira, crezi că eu sînt vinovat ?”*) dar, neizbutind să înțeleagă cît de adînc s-a rătăcit, își continuă opera de mentor nefast atrăgînd-o pe Irina într-o altă tentativă de fugă din fața realității. Cînd zidurile vechii societăți cad, conștiința sofisticată a lui Matei nu mai poate să găsească drumul spre oameni. Efectele neînțelegerilor sale cu o lume ostilă omului s-au transformat, lipsind înțelegera istoriei, în cauze perpetue ale unei izolări sălbatice. Individualismul generat de înfrîngerea unor porniri generoase a devenit cronic și incurabil. Încolțit de propriile sale îndoieli, Matei seamănă din ce în ce mai puțin cu rudele sale din piesele marelui nordic. Încercarea de a întreține evaziunea fantastă într-o *„mistică a dragostei pentru cei aleși”* ascunde — de fapt — nevoia acută de sprijin a unui naufragiat înfricoșat de viață.

De la întîia noastră întîlnire cu Matei (primele scene ale actului I) și pînă la sinucidere, autorul urmărește parcurgerea distanței dintre credința sinceră a eroului în adevărul absolut și îmbrățișarea treptată a minciunii, într-o rostogolire care se precipită pe măsură ce depărtarea față de societatea vie se accentuează. Luîndu-și viața, Matei lasă să cadă ultimul paravan de carton ridicat în fața *„palatului de cristal”* promis, și își recunoaște falimentul moral. Cu multă vreme înainte, în discuțiile Petru-Matei și Irina-Matei din actele II și III, în sublinierea spasmelor sufletești care însoțesc intervențiile Irinei pe lîngă Dan pentru a-l determina să accepte ideea rușinoasă a dezertării, se acumulează elementele care anunță momentul clarificării finale a cazului Matei Dragomirescu. Scriitorul a construit cu un remarcabil aparat de argumente și probe dosarul spiritual al acestui trufaș consumator de filosofie existențialistă. Iresponsabil și fermecător, perorînd cu dezinvoltură despre un adevăr desprins de rădăcinile realității sociale, Matei se înecă în valul de minciuni poleite, pe care le ticluște în primul rînd spre a se înșela pe sine. Cînd descoperă actul laș al sinuciderii, Irina rezumă într-un singur cuvînt esența acestui mistificator automistificat. Matei este stigmatizat ca *„mincinos*, deoarece adevărul nu poate fi în negarea existenței iar legenda despre *„logica destinului”* nu poate înlocui conștiința răspunderii omului pentru faptele sale.

În „Citadela sfărîmată”, tocmai comentarea cazului lui Matei deschide discuția despre conținutul noțiunii de libertate. Pentru acesta, libertatea este condiționată de „afirmarea euului” prin „lipsa constrîngerii”. Respîngînd existența obiectivă a necesității, el exclude implicit obligațiile morale și cădea astfel într-un dezacord total cu realitatea. Treptat Matei trece de la polemica însuflețită cu „mediocritatea” din ordinea capitalistă, la divagația difuză, iar contururile lumii îi apar din ce în ce mai puțin distincte, mai puțin sigure. Cînd Matei transformă dragostea sa pentru Irina într-o beție detașată de existența empirică, partenera sa de evaziune propune cu disperare reluarea vieții de la început. *„Dar eu nu accept că a fost o beție”* precizează Irina, începînd să-nțe-

leagă că „mirajele” lui Matei au înflorit trist și vremelnic din cețurile unei lumi osîndite și că vor pieri odată cu aceasta. Principalul personaj pozitiv al piesei, Bunica, va interveni în cîteva rînduri pentru a pune ordine în discuție. După ce va respinge sub capitalism (actul I) diversiunea „evadării” — fie ea „în lumea ideilor” și va sublinia că salvarea se află alături de oameni, în regăsirea umanității, aceeași va da teoriilor lui Matei cu privire la libertate răspunsul categoric. „Singura libertate a omului este să aleagă. Intre bine și rău!” spune Bunica, polemizînd cu Matei dar și cu Ibsen, lăudînd frumusețea realului și demonstrînd — totodată — că teoria curajului de a trece „dincolo de bine și de rău” este dezertare Jașă, neputință tristă.

„Citadela sfărîmată” ne apare, astfel, ca o dramă de idei, așezată anume la o răscruce de istorie, într-un context de fapte care favorizează o clarificare a pozițiilor. Între cei doi poli ai dezbaterii, reprezentat unul prin focurile de artificii ale lui Matei, celălalt prin fraza dură a Bunicei (la care se alătură apoi în intenția autorului — Caterina) se angajează o dispută vie, ilustrată în scenă de un mare număr de personaje cu sarcini precise, derivate din necesitățile demonstrației. Astfel tipurile cele mai respingătoare ale burgheziei își micșorează scenă cu scenă distanța morală care le despărțea inițial de teoreticianul superbeii izolări, pentru ca — în ultimă instanță — să se confundă pe plan etic cu Matei Dragomirescu, suprapunîndu-și pozițiile. Personajele indecise, captate inițial de vraja sofismelor înșelătoare punctează cu jaloane colorate drumul către adevăr al conștiințelor nealterate total. Actele istorice ale proletariatului victorios intervin în dezbateri cu forță catalizatoare.

•

Scriind „Hanul de la răscruce”, Horia Lovinescu a întreprins o experiență cu ample consecințe în creațiile sale următoare. Faptul că o parte a criticii nu i-a acordat acestei piese atenția cuvenită este, desigur, regretabil¹⁾. După diatriba adresată familiei burgheze în „Citadela sfărîmată”, scriitorul a simțit nevoia să-și continue căutările artistice, trecînd în spații largi, dincolo de limitele dramei de tip ibsenian. Cu „Hanul de la răscruce”, Horia Lovinescu urcă drumul spre compoziția tragică în forme care convertesc rigorile clasicismului la dimensiunile sensibilității moderne.

Pretextul pe care se construiește piesa a fost — în variante multiple — utilizat de numeroși autori dramatici din ultimele patru decenii. Împrumutînd artificii arhitectonice al cataclismului care reunește oameni felurii în așteptarea morții iminente, Horia Lovinescu a mobilat spațiul emoțional al apropierii de infinit cu teze și noțiuni, opinii și rezolvări proprii umanismului socialist. Viziunea ideologică fundamental nouă a cerut o corespunzătoare modificare a situațiilor dramatice și prin urmare o netă originalitate a expresiei. În ce măsură a izbutit autorul „Hanului” să treacă acest examen dificil?

Înainte de a răspunde la această întrebare, pentru a stabili unele preliminarii necesare, vom încerca să caracterizăm pe scurt două dintre cele mai

¹⁾ Într-o notă apărută, nu de mult, în revista „Contemporanul” se reproșează unui articol din săptămînalul „Tribuna” faptul că a făcut considerații pozitive cu privire la piesa „Hanul de la răscruce” care „după cum se știe” ar fi fost un eșec. Această reluare neargumentată a unor opinii care n-au fost niciodată unanim acceptate, ca și în general ideea că anumite puncte de vedere în materie de gust literar pot fi transformate în decizii definitive, nu pot produce decît un sentiment de uimire.

izbutite drame străine cu un acelaș numitor procedural: grupul eterogen de personaje nivelat brusc de o amenințare comună. În „Potopul” de H. Berger, piesă care a cunoscut, mai ales în montările expresioniste, o largă notorietate, iminența morții provoacă relevarea unui trist adevăr: aproape toți clienții barului inundat de ape sînt ticăloși fără scrupule. Certitudinea sfîrșitului apropiat desființează însă barierele sociale și o dată cu acestea dispare tot ce e rău în om. Cînd primejdia dispare, cei mai mulți revin mecanic la vechile măști, fără de care viața într-o lume dezumanizată nu li se pare posibilă. Jocul simbolurilor se desfășoară simplist și sumar, în ciuda tragismului real al situațiilor. Demonstrația străvezie exprimă un punct de vedere iremediabil sceptic și se decide greu să creioneze o prezență umană care se exceptează de la regula ticăloșiei generale. În compoziția grupului de oameni scoși pentru cîteva ore din ambianța lor vitală, nu se disting nici tipuri individualizate dar nici caractere generice, ci mai curînd scheme abstracte, mutate din întuneric la lumină (și invers) cu o gestică obosită și resemnată. O altă piesă, cu mult mai valoroasă, „Pădurea împietrită” de Robert Sherwood — organizează un schimb de vederi, de o particulară intensitate, în care superioritatea morală aparține reprezentanților individualismului, amenințat de spiritul comun al mediocrității agresive. Gangsterul Duke Mantee, a cărui forță interioară se bizuie pe refuzul aclimatizării la o societate artificioasă îl va ucide — la cerere — pe poetul Allan Squier, apostol trist al individualismului agonie, după care va fi ucis la rîndul său. Banditul singuratic ca și intelectualul derutat se sting în acelaș crepuscul al „libertății” individualiste. Împărțirea oamenilor din hanul lui Sherwood în două categorii arbitrar, individualii mîndri și conformiștii obtuzi, strîmtează fatal orizontul unei discuții în care, deși se spun cîteva adevăruri și în ciuda capacității excepționale de nuanțare a scriitorului, valoarea de cunoaștere a investigației este limitată considerabil.

Nu ne propunem să comparăm riguros opere scrise în momente și în locuri deosebite, de scriitori atît de diferiți. Ceea ce ne interesează este să distingem originalitatea piesei lui Horia Lovinescu, sunetul ei distinct, conturul specific. Vom observa astfel că tot într-un han și tot în vecinătatea directă a morții scriitorul român descrie un cerc extrem de larg, în care dezbateră nu cunoaște presiunea prejudecăților derivate dintr-o filosofie pesimistă. În primul act al „Hanului de la răscură” lectura piesei lui Sherwood apare evidentă, dar elemente inițial comune celor două drame capătă la Horia Lovinescu o culoare inedită, schimbîndu-și esențial sensul. Filozoful vagabond obsedat de ideea sinuciderii, gînditorul cinic care n-are cu ce să-și plătească masa parcurge în „Hanul...” drumul spre încredere și renaștere sufletească. În vreme ce electricianul cu opinii revoluționare din „Pădurea împietrită” părăsea scena înainte de dezlănțuirea propriuzisă a conflictului, *Muncitorul* ia parte activă la dezbateră din sala „Hanului de la răscură” și oferă soluțiile majore ale problemei.

Horia Lovinescu și-a construit drama în lumina raportului strîns dintre om și istorie. Nu avem de a face cu priticirea acelorași vechi dileme, ci cu un colocviu despre viață și moarte întemeiat pe dezbateră extrem de actuală despre război și pace, despre înlăturarea pericolului atomic. Ofensiva anti-individualistă din „Citadela sfărîmată” este aci reluată cu ambiția ridicării la universalitate. Lista personajelor a fost alcătuită după cerințele stricte ale demascării formelor de izolare egocentrică. Autorul a avut în vedere o prezențare nuanțată a problemei și de aceea a imaginat prezențe variate ale aceleiași erezii, de la scepticismul ratatului la orgoliul capitalistului rapace. Nu lipsesc nici variantele joase ale individualismului repugnant: egoismul meschin al *Lo-*

godnicului sau suficiența micului burghez versatil (*Agentul comercial*). Însingurarea *Femeii* urmărită de imaginile grozave ale tragediei care i-a ucis copiii este deplînsă cu înțelegere, în vreme ce balsamul predicilor rostite de *Călugăr*, supus unui examen critic, se dovedește naiv și inconsistent. De cealaltă parte a baricadei se află *Muncitorul* chemat să pronunțe un punct de vedere înaintat, izvorît din concepția despre lume a proletariatului. Forța de atracție a acestei poziții este accentuată de adeziunea sufletului neîntinat al *Logodnicei*, de înțelepciunea *Bătrînului*, om simplu de o cuceritoare onestitate. Autorul a dat personajelor nume generice, desemnînd categorii sociale și — în cadrul acestora — serii tipologice largi. Închizînd într-un cerc simbolic acest joc de șah cu figuri alegorice, piesa deschide procesul războiului ca expresie a urii și disprețului pentru om.

„Pe mine personal nu mă interesezi ca om, ci ca idee”, îi spune unul dintre eroi *Magnatului*, dar cititorului îi apare clar că autorul n-a intenționat să miște pe tabla de joc idei uscate, personaje seci, lipsite total de individualitate. Despre cele mai multe dintre personaje aflăm date intime revelatoare. Cunoaștem drama ratării *Profesorului* și a unei alte ratări, mai complicate, a nefericitei *Actriței*. Putem alcătui fișe sumare caracterologice pentru cei doi logodnici ca și pentru *Agentul comercial*. Ascultăm cu emoție povestea tragică a *Femeii*, într-un monolog aspru și cutremurător, care atinge punctul cel mai de sus al dramei¹⁾. Figurative rămîn personajele care desemnează cel mai precis, pozițiile adverse. În realizarea *Muncitorului* și a *Magnatului*, autorul piesei a dorit — probabil — să păstreze o liniaritate care i s-a părut necesară pentru conturul de generalitate al acestor figuri principale. S-a creiat însă astfel obligația atingerii unui înalt nivel în tensiunea înfruntării ideologice dintre cei doi preopinenți, pentru a-i ridica pe această cale la o prezență scenică cel puțin egală cu a celorlalți pasageri ai hanului. Dar dacă nu se poate contesta o delimitare limpede a punctelor de vedere, trebuie spus că intervențiile personajelor în cauză nu capătă destulă adîncime, nu se disting prin subtilitate. Din această pricină, după ce este minuțios pregătit în primele acte, procesul *Magnatului* cunoaște o tratare grăbită, neîngăduindu-i *Muncitorului* să capete ponderea cuvenită într-o piesă de idei în care tocmai el deține cheia de aur a dezlegărilor.

Originalitatea „Hanului de la răscruce” nu rezidă în soluții scenice neașteptate. Ea trebuie să fie descoperită în construcția simfonică a discuției, în savanta alternanță a replicilor reunite într-o orchestrație complexă, în același timp pătimașă și acidulată. Autorul stabilește climatul psihozei atomice în câteva acorduri care conduc relativ repede către declanșarea schimbului viu de opinii și argumente. Asistăm apoi la o întrepătrundere de declarații pasionate și observații cinice care, plecînd de la obsesia războiului, ajung la cercetarea sensurilor existenței. Reușita artistică ține aci, într-o mare măsură, de faptul că în relatarea discuției, în loc să se amestece limbile, se clarifică relieful fiecărei poziții în parte.

¹⁾ După reprezentarea „Hanului de la răscruce” Horia Lovinescu a dezvoltat drama *femeii* într-o piesă scurtă, care a urmărit, în limitele unui singur act, faptele cumplite zămislite de o ură ignobilă. Este de înțeles că autorul „Hanului” a dorit să recompună analitic povestea mamei care și-a ucis un copil vinovat de asasinarea fratelui său. S-a întîmplat însă că dimensiunile tragice ale acestui episod s-au diminuat, detailîndu-se în cercetarea psihologică aproape cazuistică a infirmului Oswald. Monologul din „Hanul de la răscruce” rămîne net superior piesei scurte, cu toate că meritele dramatice ale acesteia nu sînt neglijabile.

în primul act, după ce aproape toate personajele s-au strâns în sala hanului, punctele de vedere, extrem de disparate, alcătuiesc un conglomerat viu în care culorile nu se amestecă. Fronda nihilistă a *Profesorului*, raționalismul naiv al *Logodnicei*, fatuitatea inconștientă a *Logodnicului*, seninătatea agnostică a *Călugărului* se încrucișează cu mărginirea infatuată a *Agentului comerciant* și comentariul simplist al *Hangiului*. Emițînd pe unde de o intensitate intelectuală inegală și vorbind despre viață în virtutea unor credințe contradictorii, toate aceste personaje alcătuiesc un mozaic al derutei ideologice în gradații variate. Intrarea *Muncitorului* în han și intervenția sa în dezbateri urmează să opună acestui Babei străbătut de fiorul groazei, mesajul umanismului autentic. La începutul actului II este întors un comutator magic și personajele sînt recercetate în lumina rece a ceasului suprem. În anticamera trecerii spre neființă se produce o erupție puternică a egoismului, ca urmare a exacerbării instinctului de conservare. La acest nou examen sînt promovați puțini dintre participanți (în afară de *Muncitor*, numai *Logodnica*, *Actrița*, *Bătrînul* și în cele din urmă *Profesorul*) dar ideile încep să pălească, controversa se sentimentalizează și ciocnirea ultimă a pozițiilor capătă forme schematiche. Singurele personaje care-și păstrează dimensiunile inițiale sînt *Călugărul* și *Femeia*. Se cuvine să remarcăm că figura hieratică a monahului filozof •obține un contur deosebit care se sprijină pe echilibrul artistic al personajului, pe unicitatea organică a manifestărilor sale. Călugărul evoluează în afara fluxului de simțăminte al vieții, ca unul ce a trecut — virtual — marele prag și, mort de multă vreme, glosează în limita unei filosofii (sumare) care-l mulțumește. Disprețul său pentru viață, compasiunea pentru condiția umană vin dintr-o teamă de multă vreme sublimată în izolare și tăcere. Obligîndu-l pe acest apostol al inacțiunii să se îndoiască de existența divinității, la numai lin pas de moarte, autorul consemnează încă o înfrîngere a individualismului. Această înfrîngere ar fi cîștigat în adîncime dacă s-ar fi precizat în cadrul •debaterii de idei, de pildă în schimbul de replici cu *Muncitorul*. Unitară este și imaginea *Femeii*, care — în final — își urmează consecvent destinul, ucigînd încă o dată în numele unei dreptăți, înțeleasă parțial dar frenetic.

Răspunzînd întrebării puse mai sus, cu privire la originalitatea piesei lui Horia Lovinescu, este necesar să subliniem că ea izbutește, cu toate asperitățile sale, să rostească răspicat chemarea la lupta pentru apărarea păcii, tocmai prin efortul artistic al conturării dimensiunilor universale ale problemei. Străduința scriitorului de a găsi procedee adecvate unei piese-manifest, chiar dacă n-a cunoscut împlinirea în toate direcțiile, a înregistrat destule victorii dificile. Atrage atenția, astfel, încercarea reușită de a acorda la o problematică de actualitate o fabulă care atinge, într-o nouă accepție, linia tragediilor antice. *Femeia* este o altă Medee care, acționînd în numele dreptății, nu se supune Destinului, simte nevoia de a se adresa oamenilor, de a căuta împreună cu ei pe marii vinovați. Vibrația marilor dureri, captată în această intervenție cu un fior autentic, conferă momentului respectiv un ecou amplificat, sprijinind tendința de subliniere a sensurilor largi ale debaterii.

„Surorile Boga” confirmă, prin concepția sa generală, caracterul polemic al dramelor lui Horia Lovinescu. Într-adevăr, pentru a afirma puncte de vedere noi, scriitorul pleacă frecvent nu numai de la negarea opiniilor adverse dar și de la contestarea unui întreg tip de construcție a conflictului, a unei modalități

de expresie specifice unui orizont filozofic caduc. Am văzut că „Citadela sfărîmată” efectua o derogare marcată de la canoanele evangheliei ibseniene și că „Hanul- de la răscruce” relua, într-o configurație modificată, tiparul unei formule îndelung experimentate. „Surorile Boga” ilustrează, desigur, cel mai deplin tendința aceasta de revizuire paralelă atât a tezelor perimate cât și a formelor artistice legate de tristețea întrebărilor care nu-și pot căpăta răspunsul. Piesa reia, de astă-dată, schema inițială a celor „Trei surori” într-o polemică, am spune cordială, cu Cehov. Primul act întreprinde o situație a datelor dramei în condițiile social-politice ale României din 1943. „Interiorul modest de casă provincială” în care ne introduce autorul găzduiește o discuție aprinsă, cu zeci de amănunte* și implicații menite să fixeze coloratura timpului și locului în care este mutat terțetul cehovian. Încetul cu încetul devine limpede că autorul privește cu un ochi critic deruta Iuliei, frivolitatea tristă a Valentinei, puritatea neajutorată a Ioanei. În scenă pătrund ecouri ale unor opinii înnoitoare și celebrele tăceri cehoviene dispar pentru a face loc febrilității care anunță apropierea unui moment istoric decisiv. Elementele conflictului depășesc repede, faza durerilor înăbușite în vreme ce personajele ies din rezervă, determinându-și poziția cu o ardentă neașteptată. Profesorul Mereuță — de pildă — dă dovadă de o însuflețire care, în ciuda umanitarismului său dulceag, anunță din primul act părăsirea expectativei. Iulia Boga, la câteva minute doar după ce a constatat că plutește ca o frunză pe apă, pune comunistului Pavel o întrebare încărcată de nădejdi, cu privire la eficacitatea acțiunilor revoluționare. Actul întâi izbuțește să concentreze în câteva scene nu numai caracterele dramei dar și atmosfera lunilor care preced marea cotitură din August 1944. Reanimată la o altă răscruce a istoriei, povestea celor trei surori își modifică astfel și punctul de plecare, pregătindu-se profund pentru a consemna mai târziu înfrângerea destinelor nedrepte. Remarcabilă este și realizarea specificului românesc al târgului de provincie, subliniat atât în aspectul caracteristic al relațiilor sociale cât și în nota temperamentală a raporturilor dintre personaje.

În actele următoare surorile Boga se întâlnesc cu istoria în situații de un puternic dramatism. Deschizându-le perspectiva unor transformări fundamentale ale existenței latente din vechea „baltă a liniștii”, autorul urmează logica strînsă a evenimentelor sociale. Tocmai pentru a nu se depărta de adevărul vieții, el nu le refuză eroinelor piesei dificultățile inerente zilelor în care se alege apele. În final surorile se află la capătul unor experiențe răscolitoare. Drumul spre fericire se dovedește a nu fi o promenadă idilică, dar jertfele au căpătat un preț care le justifică. Piesa înfățișează astfel, în aspecte veridice, modul în care cele „trei surori” capătă convingerea că fericirea nu poate fi atinsă decît prin lupta împotriva inamicilor omului. Ideile socialismului își dovedesc superioritatea și trăinicia în devenirea uimitoare a acestor femei care au învățat de la comuniști care este sensul existenței.

Horia Lovinescu a încercat să dea acestui drum spre lumină un context istoric mai amplu și mai concret. Zilele eliberării sînt descrise cu multe amănunte ilustrative. Acțiunea piesei însăși este scoasă în stradă pentru a întâlni coloanele de manifestanți și — în general — mișcarea maselor. O joncțiune profundă a analizei psihologice cu imaginile revoluției în mers ar fi ridicat — desigur — pe o altă treaptă întreaga piesă sporind — totodată — sensul „polemic” al reluării temei cehoviene. Decalajul de calitate dintre primul act și cele următoare, dintre scenele de interior și cele din stradă împiedică însă realizarea acestor intenții la temperatura care se cere. Este de văzut, de asemeni, dacă structura cehoviană a primului act, care deschide — cu toate schimbările

-de viziune — o piesă psihologică de atmosferă, permitea trecerea bruscă la tehnica unei drame epice, cu secvențe multiple și categorice schimbări de cadru. Ceea ce atrage atenția este faptul că personajele cele mai izbutite sînt cele care se definesc din primul act, și mai cu seamă în dezbateră de idei. Cum, mai apoi, acțiunea directă lasă puțin spațiu reluării la aceeași profunzime a discuției fundamentale, se produce o alunecare de terenuri care minează unitatea artistică a piesei. Există, neîndoielnic, și în ultimele două acte momente bune, dar, concentrarea artistică și ținuta ideologică a primului act (încheiat cu substanțiala scenă în limbaj esopic dintre Iulia și Pavel) nu mai sînt atinse»

Insatisfacția ține, într-o mare măsură, de tratarea insuficient de adîncită a acelor personaje care aduc în conflict punctul de vedere al eticii noi, socialiste. Unii dintre aceștia (Simion, Panait) trec meteoric prin scenă, cu sarcini convenționale, de minimă însemnătate. Pavel Golea promite însă în finalul primului act să se definească ca un personaj complex, ca un om viu și interesant. Replicile sale scurte respiră, în scena aceasta, demnitate și forță interioară. Mai tîrziu personajul ne rămîne simpatic dar nu cîștigă mult în reliefaarea caracterului.. Deși apare des între ceilalți eroi, Pavel rămîne un „raisonneur” fără strălucire, care urmărește din marginea scenei evoluția acțiunii, intervenind activ mai ales în culise și participînd doar în limitele unei povești de dragoste, exterioară conflictului. În „Febre”, activiștii Frîncu și Danilov repetă, în forme agravate, această insuficiență caracterologică, îndeplinind din nou o funcție retorică, cu cîteva pete de culoare desprinse din rezerva de pitoresc a Deltei. În aceste cazuri cauza nereușitei pare a sta în situarea acestor eroi cu covîrșitoare sarcini pozitive dincolo de ciocnirea centrală, ca elemente care fac legătura între conflictul intim al piesei și confruntarea de forțe din planul istoriei, dar într-o formă care nu-i angajează ca individualități sensibile. Așezarea acestor „pozitivi” pe o perpendiculară dusă din exterior nu explică însă total tensiunea lor scăzută. În această privință trebuie să observăm că în „Citadela sfărîmată”, unde învățătoarea Caterina patinează mereu în afara miezului dramei, capătă dimpotrivă, contur, un alt personaj pozitiv: Bunica. Savanta Dinescu îndeplinește și ea, în ultimă instanță, oficiul unei „raisonneur”, dar comentariul său are savoare și o puternică amprentă personală. Participarea bunicii la acțiune nu se face prin implicarea sa nemijlocită în conflict, ci prin intervenția promptă în aprecierea unor gesturi, în judecarea sensului moral al întîmplărilor. Ce anume dă viață și timbru propriu acestui personaj? Pe de o parte o sumă de reacții, accente și inflexiuni de neconfundat care alcătuiesc farmecul său inalterabil și pe care autorul le-a izbutit, printr-o atentă observare a unor tipuri similare din viață, *tipuri pe care le-a cunoscut foarte bine*. Pe de altă parte, bunica își valorifică aceste date personale în exercițiul unei inteligențe subtile., cu o capacitate de nuanțare deloc inferioară lui Matei sau lui Petru. Nu ne îndoim că o cunoaștere mai aprofundată a muncitorilor comuniști, a bogăției lor spirituale, a marelui varietăți de tipuri din rîndul celor mai înaintate elemente ale societății noastre îl va conduce pe Horia Lovinescu la posibilitatea de a sublinia potențialul intelectual al acestora. Pe măsură ce eroii săi pozitivi purtînd distinct un bagaj de trăsături puternic individualizate se vor ridica, ca în viață, la un grad de spiritualitate superior negativilor și indecișilor, ei vor dobîndi în condițiile dramei de idei dimensiuni artistice corespunzătoare. Este acesta, fără îndoială, un nou prilej de verificare a valorii criteriului estetic al confruntării cu realitatea.

•

Există o zonă de umbră în scrierile lui Horia Lovinescu. Tărîmul neguros al miturilor și misterelor exercită o vădită atracție asupra dramaturgului care, rămînînd un raționalist, cochetează cînd și cînd cu elemente ale Infernului, în ipostaze materializate și într-o accepție, în esență materialistă. Aceste întîlniri înfiorate sînt stîrnite de problema capitală a vieții și a nemuririi pe care eroii lui H. Lovinescu o frecventează cu o anume pasiune. În „Citadela sfărîmată”, Matei predicînd despre mirajul „palatului de cristal din țara celor fără de moarte”, își însoțește cuvintele, (în prima parte a piesei), cu un extaz sincer, o incantație autentică. Împreună cu Irina el trece, la un moment dat pe un tărîm imaginar, sub semnul unei vrăji care-l face pe logodnicul fetei să se retragă ca în fața unei întîmplări „inexorabile” (v. finalul actului I). Evident, scriitorul a redactat aceste pasaje de coloratură magică cu un limpede subtext critic. Evadarea cuplului Matei-Irina, cum am mai văzut, este denunțată, evidențiindu-se eroarea crasă a saltului în abis. Pentru a favoriza, însă, relieful adînc al acestor pasaje de viață, în construcția „Citadelei sfărîmate” iluzia refugului într-o țară care se află dincolo de timp cunoaște un antren liric adecvat, care dă exact măsura exaltării eroilor rătăciți. Astfel fuga lașă a lui Matei în „planul ideilor platonice” ne apare, mai convingătoare, ca o nefericită încălcare a drumului drept prin atingerea unui teritoriu malefic, cu forme atracțioase care se risipesc ca un abur cînd vrei să le certifică consistența. Mitul lui Tristan și al Isoldei este chemat să patroneze beția rece a celor doi îndrăgostiți care despart, în virtutea unei triste erezii, fericirea de viața printre și pentru oameni. Legenda apare astfel ca o variantă edulcorată a singurătății orgolioase. În această legendă Matei vede o indicație către zona „mistice pentru aleși”, și o invitație subînțelească la o eternitate care trece prin moarte. În această viziune, pentru a depăși „jugul destinului” omul trece dincolo de existența terestră în valea „iubirii totale”. Faldurile eposului legendar acoperă aci o spaimă adîncă de viață. Cînd Matei vorbește despre „legende de dragoste și moarte” legînd distinct o noțiune de cealaltă, Irina simte alunecarea în gol și are un recul care o deosebește de la început de partenerul ei. „Dragoste și moarte... Nu, dragoste și viață, viață”, scandează apăsător eroina, refuzînd să participe la legendă altfel decît ca un emisar pămîntean, convins că frumusețea se află în miezul existentei. Zona de umbră care-l cuprinde total pe Matei și își încearcă tentațiile asupra Irinei este conturată de autor cu luciditate, dar nu fără emoție.

O altă raportare a existenței noastre la umbrele legendei capătă — mai tîrziu într-unui din cele mai izbutite tablouri din „Febre” — un înțeles cu totul deosebit. Toma și Anca, soția învățătorului Mereș, se află între ruinele vechii cetăți de la Histria. Cei doi eroi, dominați de emoții diferențiate, întîlnesc în liniștea adîncă a vechilor așezări elene o „vrajă grea” care pare să-i invite la evadarea din timp și — prin urmare — la o depreciere a vieții contemporane, pentru o clipă micșorată de dimensiunile istorice milenare. Improvizațiile romanțioase ale lui Toma dau — fără vrerea sa — un contur extrem de precis dragostei ascunse pe care i-o poartă Anca. Decorul antic pare a oferi un cadru potrivit părăsirii răspunderilor morale dar, brusc, realitatea invadează acest spațiu tăcut și o cheamă pe eroină înapoi la îndatoririle sale omenești. Fabula trădătorului Skyles, evocată liric de Toma, se desprinde din legendă și capătă un sens moral extrem de actual. Întîlnirea cu legenda străveche devine, după numai o clipă de revenire, un prilej de reconsiderare critică a îndeplinirii obligațiilor de ordin etic.

Predilecția pentru zona de graniță care desparte existența terestră de lumea eresurilor cunoaște însă în piesele lui Horia Lovinescu și implicația

cultivării anomaliilor psihice. Matei Dragomirescu este urmărit, în ultima fază, a degradingoladei sale sufletești, de imaginea unei fotografii din copilărie. Privirea tristă a băiatului cu haine de catifea îi apare ca o stafie neîndurătoare care-i cere socoteală. Halucinația cu program simbolic, inițial utilă construcției dramatice, capătă prin insistență o spectaculozitate forțată. Umbra lui Banquo este aci dilatată și îngroșată, pierzându-și distincția simplității. Introducerea unor elemente de patologie nervoasă, în spirit strindbergian, întunecă brusc unele personaje, adaugă pete violente de culoare reliefului unor situații, proceselor sufletești ale unor personaje. Ioana Boga este urmărită multă vreme de o frică „*inexplicabilă*” în vreme ce soțul ei Radu este stăpinit de o monstruoasă durere de cap care cere un consum nefiresc de buline antinevralgice. Suferința fizică introdusă cu sarcini diferite în toate dramele scriitorului (adeseori, „*pmitele firescului*”) atrage atenția prin stăruința cu care revine. În „*Suro^tt Boga*” întâlnim trei cazuri clinice alarmante: o demență obsedată de erotism^jan sadic apăsător de o nevralgie acută, un alt bolnav care amină — din spirit d^ubnegație — o operație grea. În toate cele trei cazuri, simptomele patologice sînt inițial chemate să amplifice ecoul dramatic al unor poziții și atitudini. Demența Eleonorei accentuează imaginea unei clase în descompunere, ferocitatea spasmodică a lui Radu tinde să sublinieze ura unei clase muribunde. În ceea ce-l privește pe Pavel Golea, acesta este „umanizat” prin comportarea sa eroică față de boala care-l amenință, procedeu reluat în realizarea figurii lui Mareș din „*Febre*”, care-și rostește sentințele pe fundalul unei suferințe ucigătoare.

Această aglomerare de personaje suferinde trebuie pusă, desigur, în legătură cu dorința autorului de a împinge dezbaterile problemelor în ambianța controverselor capitale. Implicînd în acțiune oameni care se află în imediata apropiere a morții, H. Lovinescu intenționează să creeze situații-limită în care disputele morale capătă o suplimentare a dramatismului. Personajele din „*Hanul de la răscruce*” sînt transportate împreună (chiar dacă temporar) la linia de hotar dintre viață și neviață. „*Surorile Boga*” debutează printr-o discuție aprinsă despre viață și moarte. Eroii din „*Febre*” se purifică în ambianța unei epidemii cumplite. „*Boala rea*” cu reflexe bizare, cîștigă adeseori însă un spațiu nejustificat, stimulînd melodrama și simplificînd psihologia. Pe de altă parte reluarea asiduă a încercărilor de a descrie tainele morții nu duce, întotdeauna, la concluzii limpezi, oprindu-se pe pragul unor fenomene „misterioase”. Stăruința scriitorului de a distinge malul opus al Styxului, îl va conduce, desigur, într-una din lucrările sale viitoare, la o abordare frontală a problemei morții și nemuririi, în sensul respingerii anxietății și a promovării unei viziuni optimiste întemeiată pe conștiința îndeplinirii datoriilor față de obște și umanitate.

•

O anume îmbinare a expresiei sobre cu spectaculozitatea dă un farmec particular dramaturgiei lui Horia Lovinescu. Autorul „*Citadelei*” ocolește culorile vii și pune surdina accentelor patetice, fără a le neglija. Pe de altă parte el acordă o anume însemnătate efectelor teatrale care pot fi elaborate în carnea acțiunii însăși, *în mișcare și nu numai în cuvînt*. Sînt pregătite meticolos intrările și ieșirile, sînt filate abil momentele de intensitate emoțională, nu este admisă neglijența în izbutirea finalurilor de tablou și de act. Conflictul este dezvoltat cu mijloacele unei teatralități de ansamblu, care nu îngăduie efervescența replicii izolate. Ni se pare caracteristic faptul că într-un articol relativ

recent'), manifestându-și dezacordul față de cultivarea predilectică a „*replicii de efect*” (care extinsă ca mijloc de expresie ar duce la o „*senzație de mistificare, de neant*”) H. Lovinescu se arată preocupat — totuși — de realizarea unei replici „*cu accent personal*”. Înțelegem că scriitorul privește cu neîncredere focul de artificii al acelui dialog care se întreține din strălucirea fiecărei replici în parte. Valoarea de cunoaștere a replicii aforistice i se pare a fi îndoielnică, simpatia sa mergînd către rostirea unor fraze simple și grave.

Este în dramaturgia lui Lovinescu o năzuință către formele clasice, corectată de predilecția pentru situațiile excepționale. În ceea ce privește tehnica dialogului, acest inamic al „poantelor” verbale aspiră la realizarea unei originalități a replicii, care să plece de la încărcătura interioară a cuvintelor, de la nuanțarea prin propoziții sever stilizate, a unui subtext psihologic bogat. Deocamdată această concepție superioară despre rostul dialogului este urmată inconsecvent. Cele mai bune pasaje ale pieselor se sprijină însă pe o asemenea construcție, în care intervențiile personajelor nu sînt redactate într-o limbă „frumoasă” și nu pot fi gustate cînd sînt extrase din text. Se caută, în schimb, obținerea unui dialog, care să ducă acțiunea mai departe, înscriind cercuri concentrice într-o compoziție unitară a dezvoltării conflictului. Scriitorul izbuteste mai ales în „marile scene”, îndelung pregătite, căci anticalofilia lui Horia Lovinescu nu se împotrivesc, bineînțeles, frumuseții efectelor de teatru. Excelente sînt acele secvențe în care dramatismul se sprijină pe un echivoc tragic. Memorabil este momentul în care Irina (Cit. sfărîm. act. III, tabl. I) îl minte cu disperare pe Dan pentru a-l determina să înlesnească fuga lui Matei. Aci autorul insistă, în alcătuirea dialogului, pe indecizia sfîșietoare a eroinei, care, propunînd o mîrșăvie, o semnalează cu fiecare cuvînt. Frazele pe care le debitează încep prin a fi telegrafice și artificiale, cu un sunet mecanic care acuză nesinceritatea. Apoi cuvintele capătă brusc o altă sacadare, de data aceasta incandescentă, purtînd pecetea autenticității. În alte „întîlniri” izbutite este căutat conturul pe care problemele grave îl dobîndesc într-un context vesel, de o aparentă destindere. Primul acord grav răsună în „Citadela sfărîmată” în plină voieșie: Petru glumind, aruncă naiv o frază despre „necredința” Irinei care izbește în plin, printr-un ricoșeu neașteptat. Mai tîrziu, Irina „glumește” pe socoteala obsesiei lui Matei pentru fotografiile sale din copilărie, cu o dezinvoltură care răspunde dureros în conștiința tulbure a iubitului său. Uneori rîsul intervine în pasajele sumbre cu o altă misiune: pentru a respinge primejdia melodramatismului sau sub forma unui reflex autoironie care ascunde o sentimentalitate timidă, ca în discuția dintre Valentina și Mereuță din actul III al „Surorilor Boga”.

Surîsul pătrunde, astfel, cu scopuri stilistice variate, în materia dramatică propriu zisă, căci — altminteri — în teatrul lui Floria Lovinescu comicul autentic este planul în care se mișcă aproape exclusiv personajele condamnate de istorie și care nu simt nici măcar nevoia evadării din mediocritate. Comicul este așa dar mai ales satiric, iar satira cu deosebire caricaturală. Aci irupe în dramaturgia lui Horia Lovinescu tradiția caragialiană, în doze modeste și cu modificări inerente. În „Citadela sfărîmată” este surprins crepusculul Farfurizilor și, poate de aceea, tipurile comice sînt liniare pînă la artificialitate, iar humorul însoțește în contururi subțiri caracterul derizoriu al „foștilor”. Într-o piesă cu un singur act („Revederea”), care se ocupă cu seriozitate de probleme capitale, Horia Lovinescu înfățișează prăpastia care s-a creat între doi oameni, din

) „Teatru și stil” în „Gazeta literară”, an X, nr. 14, 4 aprilie 1963.

pricina faptului că unul, depărtându-se de idealurile înalte, își supraviețuiește propriei sale morți morale. Personajele comice din „Citadela sfârșită” (bătrînul Dragomirescu, Costică, Adela, Găttescu) acționează ca niște spectre, ridicole prin pretenția de a trece drept oameni vii. Hazul pe care-l stîrnesc acești decași emfatici este, desigur, uneori cam sumbru, și — de cele mai multe ori — de scurtă respirație. Nu lipsesc aforismele „â la Venturiano” („Modestia este virtutea tinereții și tăcerea... un semn al modestiei”), tiradele sfărăitoare (v. demonstrația strategică a lui Grigore Dragomirescu care se prevaleară de antecedentele de „la 77 la '913, la '916...”) și nici chiar parafraza după formulele cașavenciene („Avem și noi unchii noștri”). Dar caragialescul este cel mai adesea introdus cu o ostentație livrescă, ca și cum autorul ar, surîzînd complice publicului, asemăna personajelor sale cu ilustreie^ijăi unanimitate cunoscute ale marelui înaintaș. Scriitorului îi lipsește vîna comicului gras și generos. Atunci cînd părăsește schema caricaturală, ca în realizarea (singulară în ansamblul operei sale) a Eufrosinei Grosu din „Surorile Boga”, el cultivă ilustrația veselă, exterioară datelor principale ale conflictului. Personajul 3a care ne-am referit, o delicioasă schiță portretistică, aduce în planul comicului tristețea unui suflet pur. Rîsul este provocat de decalajul dintre obișnuințele perimate ale acestei ingenuie cu păr cărunt și atracția sa puternică spre viața nouă, care o salvează de singurătate. Autorul își exersează cu plăcere condeiul, realizînd această figură de fundal dar nu înțelege să extindă procedul. Cînd comicul reapare în „Surorile Boga” (vezi replica ultimă a flașnetarului) sau în „Febre” el ține, mai ales, de notația ironică. Nu ne îndoim că Horia Lovinescu ar putea să scrie satiră cu penița subțire a ironistului. Dar, în ceea ce privește tipologia, contrastul dintre bogăția personajelor din sfera dramei intense, și schițarea firavă a siluetelor comice, indică nu numai limitele unui temperament, ci și o cerebralitate care intimidează pornirile comicului și se dezvoltă firesc în direcția disputelor grave.

Este momentul să subliniem, în legătură cu cerebralitatea dramaturgiei lui Horia Lovinescu, tendința vădită, deși discontinuă, de relevare a universalității conflictelor, de subliniere a sensului generalizant al întrebărilor pe care și le pune și al răspunsurilor pe care le formulează. În „Hanul de la răscruce”, această aspirație s-a tradus printr-o construcție alegorică, populată cu personaje-simbol, care sînt confruntate în focul unei dispute de vie actualitate. Celelalte piese au păstrat forme apropiate de tiparele teatrului ibsenian, cu deplasări din ce în ce mai vădite către drama de tip brechtian. Unele elemente de construcție anunțau încă din „Surorile Boga” tendința spre lărgirea cadrului acțiunii prin fragmentarea în episoade, care să reprezinte alternativ intriga restrînsă și tablourile istoriei vii, ce încadrează și explică substanța conflictului. Ideea, excelentă în principiu, a fost în acest caz aplicată grăbit, survenind intempestiv după un prim act de prezentare în vechiul stil. În ceea ce privește piesa „Febre”, aceasta a adoptat explicit osatura epică, pe convenția experimentată a unei povestiri retrospective. Aici a apărut distinct dorința de a extrage prin comentarea secvențelor, într-o succesiune anume chibzuită, înțelesul general al lucrurilor, valoarea exemplară a drumului străbătut de doctorul Toma. De această dată experiența n-a beneficiat încă de o corespunzătoare adîncire a materialului de viață cuprins. Pătrunderile idilicului, ca și imixtiunile melodramatice au grevat puternic asupra construcției epice, care cere concentrare extremă, o deosebită profunzime filozofică și sobrietate. Dar și în „Citadela sfârșită” se anunțau preocupări pentru evidențierea înțelesurilor generale ale moralei conținută în fabula piesei. Aci a putut fi observată prima dată atenția

acordată de scriitor tehnicii simbolurilor, prezentă în evoluția cuplului Irina-Matei și în alte compartimente ale dramei. Merită să amintim compoziția în filigran- simbolic a descompunerii avocatului Grigore Dragomirescu. Paralelă în falset, caricatural a decăderii lui Matei, tatăl acestuia sfârșește și el prin a evada în ireal, dar la o scară degradantă. Uh simbol („Lumina întârziată”) este vehiculat cu sarcini educative și în „Febre”. Impresia de generalitate este realizată și prin absența preocupării pentru individualizarea limbajului. De altminteri, individualizarea personajelor se realizează — în general — nu prin acumularea de caracteristici insolite, ci prin trăirea interioară, cale care nu îngustează drumul către precizarea conturului simbolic.

Dramaturgia lui Horia Lovinescu înfățișează, într-un peisaj variat, cu înălțimi certe și brusce depresiuni, un drum de neostenite căutări, în care ambiția deșartă a excentricității este cu desăvârșire absentă. Scriitorul se simte puternic obligat de transformările uluitoare din jurul nostru și de aceea nu-și permite să ocolească greutatea experiențelor inovatoare. Bineînțeles că rîvna •exploratorului nu capătă preț decât în condițiile îndeplinirii unei reale chemări, dar Horia Lovinescu este un talent indiscutabil iar cercetările sale duc nu o •dată la zăcămintele aurifere ale genului. După trecerea unui număr de ani de la apariția „Citadelei sfărîmate”, ne amintim surîzînd de aprecierile unor critici care vedeau în autorul acestei piese un meșteșugar cuminte, credincios canoanelor stabilite ale dramaturgiei. Ca și alți colegi ai săi, Floria Lovinescu este un entuziast al victoriilor noului în viață și un inamic dîrz al formelor perimate în artă. Cultivînd cu o constanță nealterată înțelegerea dramei ca literatură și manifestîndu-și deschis preferința sa pentru conflictul de idei, scriitorul nu tolerează în acelaș timp disprețul pentru condiția scenică pe care o consideră — pe drept cuvînt — inerentă dramaturgiei. Cu un activ de realizări care i-a dobîndit respectul exigent al spectatorilor, cu o experiență bogată în învățăminte, autorul „Citadelei sfărîmate” se află în pragul unei etape hotărîtoare pentru destinul creației sale. Însemnările de față au încercat să surprindă elemente distincte ale unui proces de maturizare artistică încă în plină desfășurare. Volumul apărut recent este, poate, numai o substanțială prefață la operele pe care le așteptăm încrezători, după o activitate în care pasiunea teatrului a fost înnobilită de tensiunea gîndirii.

Probleme ale romanului contemporan

de M. Gafița

a între romanele recente, cu teme aparținând vieții actuale, și anume perioadei celei mai apropiate de zilele în care ne aflăm, patru au reținut mai mult timp asupra lor atenția criticilor și este de presupus că — inegal", probabil — o vor mai reține încă și de aci înainte, o vreme. Este vorba, luate în ordinea în care au apărut, despre *Cosa* de Vasile Rebreanu, *Risipitorii* de Marin Preda, *Aceste zile și aceste nopți* de Teodor Mazilu și *Cordovanii* de Ion Lâncrănjan. Imprăștierea lor la intervale cam egale pe spațiul unui an — toate au apărut între iulie 1962 și iulie 1963 — le-a detașat în destul unul de altul, pentru a nu se suprapune pe masa de lectură, atât a cititorului, cât și a criticului literar; dar aceeași durată, de aproximativ un an, le-a și apropiat în suficientă măsură, le-a făcut să se înscrie în acelaș moment literar, pentru a ne da posibilitatea ca privindu-le împreună, să obținem câteva judecăți despre problemele mai noi ale romanului cu temă contemporană. Aceasta cu atât mai mult, cu cât cele patru romane sînt atât de deosebite între ele, începînd cu formula compozițională și imergînd pînă

la tipul problemelor abordate și pînă la modalitățile stilistice ale autorilor, încît este din capul locului înlăturată, primejdia unor comparații nedrepte, care să avantajeze sau să defavorizeze pe unul față de celălalt.

Romanele amintite au fost scrise și publicate fiecare sub auspicii diferite. *Casa* este primul roman al unui novelist înzestrat, care străbătuse drumul, firesc, obișnuit al prozatorului, de la compunerile restrînse, către cele ample. Vasile Rebreanu publicase anterior mai multe nuvele și schițe, remarcate la vremea lor între cele mai bune dintre lucrările de acest gen ale scriitorilor tineri. O parte din ele au fost adunate în volumele *În plină zi* (1959) și *Dimineață de toamnă* (1963) ulterior romanului. *Casa* reprezenta deci o carte de maturitate și, nu mult după apariție, adică la începutul anului 1963, a și fost distinsă cu premiul Uniunii Scriitorilor pentru literatura de actualitate.

Maturizarea scriitorului trebuie subliniată și altcum. Volumul *În plină zi* cuprinde și nuvela *Pămînt amar*, constituită din povestirea lui Isaia Iota, unul din personajele centrale ale roma-

nului ce avea să apară peste trei ani. Dezvoltată în *Casa pe larg*, și proiectată pe fundalul întregului sat, întâmplarea apăruse în *Pământ amar* ca o confesiune a eroului însuși, redusă însă la analiza cazului de conștiință al acestui țaran sărac ajuns slugă la Iroftei, prin însurătoarea cu fiica acestuia, urâtă și proastă. Această linie a conflictului va apare în roman ou datele ei de bază din nuvelă, adică Isaia va fi și într-o parte și în cealaltă din ce în ce mai detașat de familia lui Iroftei, de practicile și aspirațiile ei, privirile lui se vor ridica adesea la frumoasa nevestă a vecinului, Solomia, iar în final va avea parte de aceeași sălbatică deslănțuire a socrului său, ca urmare a faptului că s-a apropiat de gospodăria colectivă. Cadrul vieții sătești dobândește însă amploare în roman, *Casa* fiind în principal o carte despre gospodăria colectivă, nu romanul unui om, al lui Isaia Iota. Este de presupus că autorul va urmări mai departe desfășurarea evenimentelor din satul respectiv, dezvoltarea gospodăriei și noile ei probleme, căci, pe ultima pagină a romanului *Casa* se arată că acesta e abea primul volum. Încheierea întrucîtva nedecisă cu privire la soarta lui Iota — nu e destul de clar dacă el moare sau e numai cufundat într-un leșin — se poate limpezi într-o măsură cu ajutorul nuvelei : ciclul lud Isaia nu s-a sfârșit, devreme ce, în nuvelă, el își povestește singur odiseea, astfel încît e de așteptat ca, în al doilea volum, legătura, acum încă fragilă, între cele două planuri ale acțiunii — viața lui Isaia Iota și viața gospodăriei colective — și intensitatea diferită în conturarea personajelor și faptelor legate de gospodărie și a aceloră privind povestea lui Iota, vor cunoaște întăririle corespunzătoare. Primul dintre aceste două planuri rămîne aoum inferior, oa realizare literară, celui de-al doilea.

Romanul *Casa* a făcut față și unei alte probe, de natură deosebită de trecerea autorului și a eroului de la nu-

velă la roman. Venind după *Front fără tranșele* de Petre Sălcudeanu, apărut numai cu un an mai înainte, romanul lui Vasile Rebreanu avea o epică nu mult diferită, la prima vedere, în ce privește tocmai planul adăugat celui din nuvela *Pământ amar*, cu alte cuvinte viața și problemele gospodăriei colective în cursul procesului de consolidare și de cuprindere a întregului sat. Interesul cărții s-a fixat, deci, asupra președintelui Patie, a instructorului de partid Dura, ale căror traiectorii își aveau echivalente vizibile în *Zolovie* și în *Lică Mureșan*, din romanul lui Petre Sălcudeanu. Totuși, elementul care iese mai mult în relief în *Casa*, și prin care acest roman se deosebește în esență de *Front fără tranșele*, este Isaia Iota, erou în stare să suporte el singur substanța unui roman. În adevăr, dacă de-a lungul paginilor mai toate personajele de prim plan își păstrează în general o conduită lineară, fără să înregistreze o cotitură fundamentală în ce privește destinul lor, Isaia Iota urmează una sinuoasă, cu neașteptate înclinări într-o parte și într-alta, dar cu un statornic sens pozitiv, întruchipînd cu autenticitate și în chip original o tipologie cu explicabilă frecvență în literatura noastră actuală, aceea a mijlocașului aflat în fața problemelor socialismului. Plasarea acțiunii într-iun moment relativ recent al mișcării progresive a satului, cam prima parte a anului 1959, sporește interesul cărții și prin faptul că surprinde forme și aspecte dintre cele mai noi ale procesului de colectivizare, ajuns în faza sa finală. Un an mai tîrziu se înregistra încheierea acestui proces pe întreaga țară.

Deosebirea față de cartea lui P. Sălcudeanu rezidă însă nu numai în prezența și destinul unui erou ca Isaia Iota, dar în însăși problematica președintelui Patie și, prin aceasta, și a obiectivelor care stau în fața instructorului de partid Dura. În adevăr, pe cîtă vreme *Zolovie* din *Front fără tranșele*

juste în cadrul caleotivei și numai de la un moment dat el începe să străbată un drum invers față de acela al colectivităților, înfumurându-se, umplându-se de patima conducerii autoritare, a bunului plac, modifieându-și comportamentul inițial și îngăduind, înconjurându-se cu orbire de oameni rău intenționați, care însă îl adulau, — Patie din *Casa* rămăsese un dușman ascuns al colectivei în fruntea căreia ajunsese și pe care o sabota cu îndemânare. Sarcina lui Dura este de a descoperi un dușman abil, de a-i demasca fărădelegile și de a-l înlătura. Pe aceste coordonate principale, dar fără să se reducă la ele, se va mișca acțiunea romanului, plină de întâmplări interesante și semnificative, mai dramatică și mai profund umană în latura privitoare la Iota, mai precipitată în unele momente în latura consacrată vieții gospodăriei colective și altor oameni din sat. *Casa* este o construcție în general solidă, căreia chiar obiecția — reală — a unei suduri mai slabe între cele două planuri, trebuie să-i fie făcută cu rezerva convenită unei cărți aflate la primul volum. În chip firesc, viața lui Iota se manifestă convergent față de cea a colectivei, dar întâlnirea lor se produce abia către final, astfel că, pentru majoritatea paginilor cărții, cele două planuri rămân separate, deși se apropie. Când se vor interfera, Iota va avea de întâmpinat agresiunea soacrului său Iroftai și cu aceasta cartea se va încheia. Obiecția mai întemeiată ce se poate aduce cărții este dată de o anumită schimbare nedorită de ritm, de profunzime a analizei în partea privitoare la gospodărie și la oamenii satului, față de aceea a sbuciumului lui Iota. Capitole puternice din roman alternează cu altele ce se îndepărtează prea puțin de schiță, iar uneori de reportaj, cu deosebire în jumătatea a doua a cărții. Recent, autorul a anunțat intenția de a aduce la un nivel aproximativ egal cele două planuri ale

romanului, realizând un ritm stabil și o minuție analitică egală evenimentelor ce privesc cadrul general al satului, care, în acest fel, se va apropia pe tot parcursul său de prim planul întâmplărilor lui Isaia Iota. Romanul *Casa*, împreună cu *Front fără transele* (în versiunea refăcută, publicată la începutul lui 1963) și cu *Cordovanii*, apărut la mijlocul acestui an, trebuiesc socotite, dintre romanele mai noi, cele care fixează cea mai avansată etapă istorică din dezvoltarea satului contemporan, anume încheierea procesului de colectivizare a agriculturii. Un întreg trecut se încheie, al satului oare a decis definitiv, cu convingere, și la proporțiile masei în totalitatea ei, între economia capitalistă și cea socialistă. *Casa* și *Cordovanii* oferă — primul mai succint, al doilea pe plan cu mult mai larg — nu numai tablouri realiste, ci și argumentele de ordin social, economic, politic și general uman, care au vorbit conștiințelor, determinând profunda schimbare.

Vom face așadar acum câteva însemnări, tot cu caracter de ansamblu, ca și în cazul romanului *Casa*, — despre *Cordovanii*.

Ion Lăncrăjan intră în literatură într-un mod mai puțin obișnuit. O face cu acest stufos roman de o întindere ce nu are încă un echivalent în proza noastră, decât în frescele — cu multe laturi paralele de acțiune, pe care le-au realizat Camil Petresou în *Vn om între oameni* sau Zaharia Stancu în *Rădăcinile sint amare*. Spre deosebire de acestea, *Cordovanii* are o structură lineară, cu tot noianul de episoade aparent laterale care-l compun. Elementul care apropie și ordonează tot ce se petrece în satul Dunga de sus, teatrul acțiunii din roman, este prezența eroului povestitor Lae Cordovan, personajul central, prin intermediul căruia cunoaște și cititorul faptele și oamenii ce populează cartea. Cu excepția câtorva momente mai puțin explicit legate de cunoașterile lui Lae,

toate evenimentele satului, toate tribulațiile sumedeniei de personaje, frământările, succesele lor, — toate apar în roman în măsura în care ele intră în sfera de cuprindere a eroului amintit, fie trăite de el, fie văzute, deduse sau aflate de la alții. Se pot face — și s-au făcut — anumite obiecții relativ la o prea minuțioasă reconstituire a fiecărui episod, ca și când el s-ar fi produs, în acel moment, deși Lae doar își amintește faptele, deci fatal ar fi trebuit să treacă peste foarte multe amănunte, deși în forma existentă a cărții ele au într-o măsură, explicație, logică interioară. Lae își deapănă romanul mai puțin ca o confesiune de felul celei a lui Darie din ciclul *Desculț* care transmite cititorului experiența sa trăită — mai puțin ca o autojustificare de felul celei a eroului din *Veneam din întuneric* de Nicolae Jianu, — care se explica, se apăra de eventuala învinuire (sau de remușcările) că și-a denunțat fratele; confesiunea lui Lae este o autocritică de o excepțională profunzime. Personajul nu numai că nu lasă la o parte nimic din ceea ce-l poate învinovăți pe el, cel de mai înainte, pe el care s-a lăsat stăpînit monstruos de simțul micului proprietar individual, dar scoate la iveală fapt după fapt în acest sens, insistând asupra lor, dilatîndu-le, îngroșîndu-le, nu doar cu voluptatea retrăirii suferințelor trecute ci din necesitatea ruperii desăvârșite din ființa lui a tot ce a constituit trecut, din patima adevărului, într-un ceas de cumplită ispășire morală.

Îngrămădite în acest suflet aprig, totuși curat, dornic de o viață omenească, toate frământările iscate de instinctul stăpînirii pămîntului în generațiile de înaintași, pînă la el, sînt reluate de autor și verificate încă o dată prin soarta eroului său. Ceea ce compozițional nu e îndestul de rezolvat, e faptul că trecerea lui Lae prin încercări, stări sufletești și experiențe parcurse altădată de eroii lumii satului, se desfășoară în zilele *noastre*, deci în con-

diții schimbate și anume în profunzime. Episoadele corespunzătoare din roman, situate în primul volum, aproape toate, păstrează însă, pînă la un punct, atmosfera caracteristică operelor realismului critic, care au abordat problemele respective. (Aceasta și o insistență, totuși, prea mare în detailarea «multor episoade, în descrierea și reluarea unor scene, stări sufletești, tablouri, etc., constituie principalele părți slabe ale romanului.)

Zguduitoarea reconstituire nu-l doboară totuși pe erou, ci el iese cu fruntea sus din flacăra ei, pentru că nu o face ca pe o simplă spovedanie, ci ca pe o autocritică, în numele unei întregi categorii sociale, și din perspectiva unei vieți noi, ceea ce face ca însăși atmosfera amintită să dobîndească o anumită coloratură contemporană de ansamblu.

Ion Lăncrăjan se află cu această carte, practic, la debutul său, căci, în afara unor nuvele publicate prin reviste mai demult — între care și una care conține simburile romanului — și în afara unor mici fragmente ale prezentului roman, el nu are o carte tipărită. Pentru cititorul iubitor de literatură și de amănunte de istorie literară, poate nu e de prisos menționarea faptului că autorul *Cordovanilor* a făcut în acest roman dovada unei capacități neobișnuite de elaborare, alături de mobilitatea imaginației, a puterii de a reproduce din realitate. Fiecare formă nouă a cărții din cele mai multe, pe care le-a avut acest roman, reprezenta și o treaptă succesivă în maturizarea sa ca scriitor și-i impunea lui însuși o elaborare la nivelul nou atins în dezvoltarea literară. Cartea cuprindea tot mai multe fapte din viața satului, o problematică tot mai complexă, analiza eroilor se adîncea din ce în ce mai mult, așa cum o avalanșă, adăugîndu-și mereu tot alte straturi de zăpadă, pe măsură ce se rostogolește, sporește dar se și consolidează, într-o asemenea construcție sînt

oarecum inerente și inegalitățile, totuși acestea nu-și pun amprenta pe capitole sau părți întregi ale lucrării.

Cordovanii este, pînă în prezent, cea mai cuprinzătoare sinteză din literatura noastră a problematicii țărănești, privită în elementele fundamentale discutate anterior de la Ioan Slavici și Liviu Rebreanu, pînă la contemporanii Titus Popovici și Vasile Rebreanu. Apărut ulterior romanelor *Setea* și *Casa* — *Cordovanii* s-a încheiat mai demult în laturile sale de bază, în problematica sa centrală, astfel încît, cronologic vorbind, nu numai le urmează, dar le și precede în egală măsură, cu toate că forma finală a cărții a fost definitivă la sfîrșitul lui 1962. În fond, acțiunea acestui roman se întinde între *Setea* și *Casa*, adică de la întoarcerea eroului din război și reforma agrară, (momente concretizate de destinul lui Mitru Moț în *Setea*) pînă la intrarea în gospodăria colectivă (episod cu care se încheie tribulațiile lui Isaia Iota și a altora ca el în *Casa*). Dar prin retrospective bine plasate, privitoare la tatăl și bunicul lui Lae, ajungem la pătimeașele și semețele firi haiducești înfățișate și de Slavici, la pornirile instinctuale de tipul lui Ion al Glanetașului din romanul lui Rebreanu, toate concentrate, adunate în figura tragică a lui Lae Cordovan, care le va întruchipa și retrăi din nou pe toate, subliniind — și încheind — un trecut, pentru a începe o viață nouă, în socialism. Experiența celui mai tînăr dintre Cordovani realizează o confruntare a tuturor experiențelor trecutului cu ceea ce e în realitate etalonul suprem al umanității : spiritul de dreptate, setea după o viață mai bună ; dar drama lui e cu atît mai mare, cu cît el străbate acest ciclu de confruntări nu în epocile cînd o făceau eroii lui Slavici, Rebreanu sau Titus Popovici, ci în perioada socialismului ; individualismul lui, intră în luptă nu numai cu alte individualisme, ci se ciocnește de spiritul și practicile socialismului și anacronis-

mul poziției lui Lae este cu atît mai evident, drama sa cu atît mai puternică. Și tocmai pentru că intră în concurență nu numai un individualism cu alt individualism, ci se ciocnește simțul individualist cu acela socialist, *înfrîngerea* lui Lae, care vede eșuîndu-i, falimentîndu-i toată sbaterea de pînă atunci, este numai aparentă, ea se transformă în victorie a personajului asupra sa însuși. Socialismul a făcut *să triumfe* ceea ce e uman și pur în Lae, asupra a ceea ce moștenise el de la orînduirea și viața trecută, — a lui și a înaintașilor lui. Fiindcă spovedania Cordovanului se desfășoară din perspectiva poziției lui socialiste, ea este autocritică și nu simplă confesiune, este victorie, nu înfrîngere, personajul analizează, apreciază, nu se lamentează, nu se apără, ci acuză trecutul și pe el însuși, cel care aparținuse, și în măsura în care aparținuse, trecutului.

Cu aceste limite și din această perspectivă își dobîndesc dreptul la o prezență în roman amplă sau restrînsă, factorii care au determinat, influențat și condiționat drama lui Lae Cordovan — membrii familiei sale, în primul rînd tatăl și fratele său, soția acestuia, rudele apropiate, toate deslănțuite împotriva sa în lupta pentru un petec de pămînt care să le asigure o îmbucătură mai bună ; lor li se adaugă unii reprezentanți locali ai autorităților, proprietarul moșiei, alți dușmani ai noii orînduiri care, direct sau indirect, pun în mișcare resorturile ce-l fac pe Lae să scapere, să treacă la ofensivă sau să se retragă în apărare. Romanul realizează adevărate tururi de forță, atunci cînd desfășoară, prin povestirea unui erou — prin natura împrejurărilor, subiectiv — o expunere în așa fel făcută a întâmplărilor satului, încît imaginea obiectivă ce se încheagă este reală, adevărată. Instinctiv, chiar în momentele cînd Lae triumfă asupra fratelui său Simion, asupra tatălui său, asupra coaliției rudelor acestuia, personajul se află pe o poziție funciarmente pierdută ;

el se situează, instinctiv, împotriva adversarilor socialismului, chiar când li se alătură temporar și, chiar în aceste momente, el se află virtual mai aproape de comuniștii Mitru, Indreiu lui Susan, Nica lui Indreiu, decât de cei în hora cărora se află prins. Este interesant de subliniat că Lae are mereu conștiința răspunderii lui în luarea unei hotărâri, aceea de a adera la socialism — de a intra în gospodăria colectivă; el nu așteaptă lămuririle lui Mitru și ale altor colectiviști — în clipa când a rămas în afara gospodăriei Lae știe bine, sau intuiește, în orice caz, avantajele pe care le-ar avea dacă ar fi în interiorul ei. Se amestecă însă în această hotărâre nu numai simțul de stăpîn al micului petic dej pămînt, abia dobîndit, cu luptă — dar și ostilitatea față de fratele și tatăl său deveniți colectiviști, o anumită îndîrjire de a se socoti independent, fără să înțeleagă că tocmai această iluzorie independență este o curată robie față de pămînt, față de trecutul, cu care ar vrea dealtminteri să o rupă. Permanentă contradicție care-i bîntuie existența, Lae o proiectează și asupra satului întreg, atribuindu-i acestuia spectrul propriei sbateri. (Uneori, totuși, evenimentele, faptele aduse de autor în loc să infirme tendința personajului de a dramatiza, par să o verifice, printr-o sporire artificială a tensiunii în viața satului). Tonalitatea romanului rămîne însă optimistă pentru că, dincolo de avatarurile eroului central, cresc și capătă proporții, chiar din relatarea lui, forțele pozitive ale satului, care-l cuprind în cele din urmă și pe el, ca o adevărată lege obiectivă a dezvoltării vieții în condițiile noastre.

Prin *Cordovani*, tematica drumului țărănimii spre socialism dobîndește o apariție de prestigiu, nu lipsită de părți discutabile și inegalități, însă în ansamblu o lucrare solidă, durabilă, — iar literatura noastră înregistrează un scriitor autentic și cu mari rezultate, confirmat ca atare de la prima sa carte.

Intr-un fel și Marin Preda ar fi trebuit să încerce la apariția *Risipitorilor* emoția unui debut. După *Desfășurarea, Moromeții și îndrăzneala*, care continuau tematica satului, inaugurată chiar de primul său volum, *Intîlnirea din pămînturi*, creîndu-i autorului o faimă de scriitor specializat în viața țărănimii — *Risipitorii* constituie primul roman al lui Marin Preda consacrat unor medii diferite — al muncitorilor și al intelectualilor orășeni. Povestirea *Ana Roșculeț* (1949), reprezenta mai mult o experiență și mai puțin o realizare, cu tot interesul problematicii. Cu toate că un amplu capitol al cărții își plasează acțiunea în mediul sătesc, *Risipitorii* rămîne, predominant, un roman citadin, cu probleme ale intelectualilor, în primul rînd, și ale muncitorilor. Eroii principali, inginerul Valeriu Sterian și sora sa, Constanța, provin dintr-o familie de muncitori, pe larg înfățișată în roman, ei își duc în mare parte activitatea de asemenea în uzină, printre muncitori, sau în afara ei, dar tot în legătură cu aceștia. Cartea deșteaptă deci interesul legitim și prin această lărgire a cercului de investigație din partea unui scriitor deosebit de înzestrat, cum este autorul *Moromeților*. Într-un interviu care a premers cu puțin apariția romanului, autorul spunea că tema și mediul în care trăiesc eroii cărții sînt cu totul diferite de lumea scrierilor sale de pînă atunci. De data aceasta, arăta el, hotărîtoare în determinarea conținutului era nu amintirea copilăriei, ca în *Moromeții*, ci aceea a adolescenței și-a primei tinereți, iar acestea se petrecuseră în mediul citadin. Autorul însuși locuise, în perioada oglindită în roman, în cartierul unde se află casa Constanței Sterian, străzile care porneau de aici străbăteau cartierul ceferiștilor și se opreau în Calea Griviței, în fața Atelierelor.

Cu *Risipitorii*, Marin Preda devine un scriitor preocupat deopotrivă de toate clasele și straturile societății, și cu o capacitate evidentă de a le ex-

plora multilateral, complex. Trecerea de la universul lui Moromete la acela al muncitorilor din uzină, al intelectualilor specializați în diferite ramuri (ingineri, medici, artiști, lucrători în aparatul de partid și de stat), și de la aceștia la funcționarii mărunți sau la unele tipuri pe care trecuta orânduire le deklasase, degenerându-le și abrutizându-le — s-a realizat cu apreciabil succes, chiar dacă în planul reușitei literare *Moromeții* își păstrează fără discuție locul de vîrf în ierarhia operelor lui Marin Preda. Romanul are anumite decalaje în construcție, unele inegalități, dar elementele sale constitutive și arhitectura l-au situat firesc între cele mai interesante cărți ale ultimei perioade. Socotit de unii cronicari drept o „răscruce” în activitatea scriitorului, de alții un „eveniment” în planul întregii literaturi, romanul nu a fost însoțit însă de așteptatele dezbateri vestite în primele studii care i-au fost consacrate. Chiar un articol mai recent din „Luceafărul”, invitînd la reluarea discuției în jurul acestei cărți și propunînd judecăți mai întemeiate — și mai severe — decît cele inițiale, nu aduce argumente sau demonstrații noi în ce privește aprecierile emise.

Risipitorii este însă o carte interesantă, complexă, și dincolo de cele ce l se pot imputa, atentă în abordarea unei ample problematice sociale și umane, cu o compoziție încheșată foarte iscusit, inedită în investigarea de medii, probleme, tipuri, deși neatîngînd nivelul „Moromeților” în șlefuirea literară și în profunzimea caracterologică. „Risipitorii” — eroii cărții — sînt mai cu seamă tineri, aparținînd diferitelor straturi ale intelectualității, care, cuprinși în complexul vieții noii societăți, își dăruiesc, își cheltuiesc energia într-un fel sau într-altul, își descarcă disponibilitățile, își valorifică potențele. De la distanță, orice astfel de cheltuire, descărcare, etc., poate părea *risipă* — dar autorul pune sub un microscop activitatea fiecăruia pe o porțiune de

timp, și o analizează minuțios, nuanțat, pentru a distinge ce și din ce pricină e veritabilă „risipă”, și ce e valorificare, dăruire, contribuție la un scop înalt. Latura aceasta a cărții, adică analiza psihologică, în care Marân Preda e demult recunoscut ca un virtuos, este și cea mai constituită, mai puternică a cărții.

În centrul acțiunii se plasează, curînd' după capitolele prime ale cărții, învățătoarea Constanța Sterian cu cei doi frați ai ei, activistul politic Anghel Sterian — prezentat indirect — și inginerul Valeriu Sterian, prin intermediul căruia sînt comunicate o mare parte din faptele cărții privitoare și la alți eroi, apoi medicul Nicolae Sîrbu, un alt inginer, Gabriel Sterian, văr cu priîndi, și un al doilea medic, George Munteanu, primul soț al Constanței, în sfîrșit prin intermediul fiecăruia din aceste personaje, sînt introduse în acțiunile cele mai diverse în care ei se poartă în virtutea profesiei, rudeniei, prietenilor, etc. Eroii convorbesc, între ei, își povestesc întîmplări, amintiri, pentru a-și defini universul de preocupări și lumea în care trăiesc — și de aici alte prilejuri pentru autor de a îmbogăți substanța cărții sale. Tehnica primordială constă în a porni de la o întîmplare oarecare, de o importanță mai mare sau mai mică, dar, fără a aștepta consumarea sau rezolvarea ei, ci numai eăutîndu-i implicațiile, corelările sau cauzele, autorul descoperă o mare bogăție de fapte, cu semnificațiile cele mai surprinzătoare. Nu. înfățișarea unui fir epic, a unor eroi, a unei probleme — ci urmărirea unei porțiuni din viața reală, sugerîndu-i. întreaga complexitate, acesta este principiul care stă la baza construcției romanului „Risipitorii”. Nu considera că, o dată cu străbaterea unor capitole din carte sau a cărții întregi, ai epuizat și cunoașterea destinului unor oameni, a obiectivelor și problemelor care-i frămîntă, îi mîină într-o direcție sau alta, îi adună sau îi despart, îi coboară saut

ii înalță ; dincolo de ceea ce ai aflat există încă viața multă, bogată, spre care te îndreaptă cu ochii deschiși pentru, a o afla și a-i pătrunde sensurile.

Tot timpul, citind romanul „Risipitorii” ai senzația reacției în lanț — a faptelor și a psihologiei eroilor. O întâmplare cheamă pe alta, aceasta o a treia, o a patra și așa mai departe — iar fiecare din ele, la rîndul său declanșează sau e capabilă să declanșeze cite o nouă serie de reacții, de același tip, dar diferită în amănunte, toate stăpânite și proporționate bine de scriitor. Unele din aceste linii de acțiune se vor întretăia, se vor compune cu altele, pe parcursul romanului, dar destule vor rămîne deschise. Autorul nu și-a propus să examineze decît unele din acestea, celelalte urmînd să sugereze multiplicitatea planurilor vieții.

În acest complex, figurile centrale amintite aduc fiecare cu sine o problemă umană diferită, un profil distinct. Preocuparea scriitorului a fost aceea de a urmări tribulațiile eroilor, psihologia lor și numai ca un fundal, ca un cadru, problemele sectoarelor de viață în care ei activează — deși, chiar în aceste limite, mediul științific, mediul uzinei, mediul sătesc, etc., apar zugrăvite cu mult mai amănunțit decît niște simple decoruri, dimpotrivă, este abordată în fiecare caz chiar o problemă acută a respectivelor sectoare, independentă de cea care animă pe eroul datorită căruia se pătrunde în interiorul lor. Nici o clipă, problema unui domeniu de viață nu e redusă la capacitatea de cuprindere și rezolvare a eroilor, ci, dincolo de ei, mai presus de ei, există în permanență un ansamblu de cauze și efecte care aparțin vieții în general, și din care eroii înșiși ating doar o mică porțiune. Pe această porțiune ei sînt caracterizați cu agerimea specifică scriitorului, dar implicîndu-se în măsură cu mult mai mare decît viața lor socială, aceea individuală, proprie, adesea cu totul în afara celei sociale. Existența societății este uriașă dincolo

de ceea ce cuprind și trăiesc eroii — pare a spune autorul — dar și existența eroilor are un vast capitol dincolo de participarea lor la exercitarea unei profesii, a relațiilor cu societatea în care se mișcă. Iar uneori aceste planuri sînt nu numai distanțate între ele, ci chiar divergente, așa cum se întâmplă în cazul Constanței — răvășită de o acută dramă personală, de un dezechilibru interior — în cazul lui Gabriel Sterian — amenințat cu ratarea din cauza unei ușuratică filozofii care-l face să-și „trăiască clipa”, pierzînd marile obiective — sau în cazul medicului George Munteanu următorul unei ascensiuni lesnicioase în scara socială prin exploatarea dibace a contribuției altora.

Aici vedem principalul merit al romanului „Risipitorii”, în sugerarea, complexității vieții sociale și a celeia, a eroilor — dar de la felul cum se conectează planul individual și cel social al existenței eroilor vedem ivindu-se un decalaj cu efecte defavorabile pentru carte. Reacțiile interioare ale eroilor, aflate în cercul de preocupări ale scriitorului, rămîn pe o foarte mare întindere a lor în afara atingerii cu viața socială care le-a dat primele impulsuri, sau se ating într-o măsură relativ restrînsă. Odată declanșate, reacțiile personajelor se continuă în lanț și ele — ca și cele din domeniul social — însă alimentîndu-se din propria lor substanță, iscîndu-se unele din altele, intensificîndu-se sau scăzînd, implicînd stări și frămîntări interioare puternice, dar în același timp dimnuîndu-se legătura lor cu realitatea exterioară care le generase. Aceasta pare să-și înceteze influența ulterior, sau să o facă în chip sporadic, întâmplător, numai asupra unora din noile faze ale mișcării interioare a personajelor. A privi realitatea obiectivă ca desfășurîndu-se și independent de personajele cărții, este un lucru nu numai firesc, dar indispensabil justei înțelegeri a raportului om-societate : dar a detașa în măsură prea mare mișcarea interioară a eroi-

... j ^ i w . i n . ^ i . a p ^ l e U ^ *) . C I < J U I -
mări prea insistent în mecanismul re-
producerii ei continui, aceasta scade
interesul epic al cărții și începe să co-
munice prea puțin despre însăși pro-
blematica centrală în oare ei sînt an-
grenați.

Autorul a construit în mod intențio-
nat cartea pe probleme de conștiință,
determinate de viața nouă, socialistă,
acordînd spațiu larg proceselor care
nu implică decît îndepărtat raportu-
rile eroilor cu domeniile unde acti-
vează profesional — aceasta este o la-
tură pozitivă în oare se afirmă pre-
gnant originalitatea romanului. *Societa-
tea* e constituită de întreaga ambianță
în care trăiesc eroii, iar procesele lor
sufletești sînt influențate de toți fac-
torii oare o compun. Tocmai în rele-
varea acestei influențe pe parcursul
nora din procese, se ivește decalajul
amintit. Autorul are o explicație de
fiecare dată : Constanța Sterian e bol-
navă de o astenie primejdioasă și im-
presia din afară trec pe lîngă ea fără
s-o impresioneze, uneori chiar fără să
le înregistreze ; doctorul George Mun-
teanu, cu ochii ațintiți la treptele rîv-
nite în ierarhia socială se dezvoltă
fără obstacole oare să-i creieze pro-
bleme, pînă la un punct, cînd ascen-
siunea îi e brusc retezată, dar și pînă
atunci și după aceea — deși în chip
diferit — psihologia lui se desfășoară
neted, sinuoase sînt numai procedeele
lui, nu procesele pe care le parcurge,
ele primesc puține condiționări exteri-
oare ; la Gabriel Sterian, oarecum ase-
mănător, totul decurge lin, iarăși pînă
la un punct, cînd toate se împotmolesc.
S-ar putea înțelege că *societatea* nu ac-
ționează permanent, în formele cele
mai diferite, dar cu continuitate asu-
pra psihologiei eroilor, ci numai din
cînd în cînd, dar atunci au o intensi-
tate care schimbă soarta eroilor. Este
evident că se ivesc astfel de puncte
nodale, cînd evenimentele exterioare
aduc determinări fundamentale, neaș-
teptate, dar înainte ca să se producă

CJCBSE iei ae „șocuri" exista o neîntre-
ruptă, veritabilă presiune a realității —
a societății — asupra eroilor, care in-
fluențează procesele interioare, reac-
țiile în lanț alimentate din propria
substanță, și pregătesc uneori marile
schimbări sau fac mai pregnant con-
trastul față de elementele intervenite
prin surpriză. Sub acest raport, al ur-
mării modului cum este influențată
continuu ^ psihologia eroilor de acți-
unea neîncetată a realității noi, cum
se modifică și ce devin stările sufle-
tești ale eroilor în cazul succesiunii
de reacții psihologice cînd intervin nu-
meroase fapte exterioare, în aceste di-
recții recentul roman al lui Marin
Preda ar fi putut să aducă mai multe
contribuții de valoare.

După *Bariera*, amplă povestire în-
tîmpinată în 1959 și un timp după
aceea cu o bunăvoință care nu-și avea
în întregime acoperire în lucrarea în-
săși, a apărut noul roman al lui T. Ma-
zilu, *Aceste zile și aceste nopți*.

Construit mai cu seamă din scene,
din episoade cu puțină comunicare în-
tre ele sau fără nici o comunicare între
ele, *Aceste zile și aceste nopți* e vi-
zibil creația unui autor de schițe, mai
mult decît a unui romancier. Nu ar fi
justificate obiecțiile în privința unei
astfel de modalități, dacă în interiorul
fiecărui fragment, comparabil cu o
schiță sau ou o suită de schițe, lucru-
rile s-ar petrece bine și intențiile ar fi
clare. Dar apar nu numai inegalitățile
și inconsecvențele între fragmente, ci
și o anumită facilitate în tratarea în-
tîmplărilor și personajelor în episoa-
dele înseși.

Romanul, constituit în acest fel, din-
tr-o suită de secvențe care se întîlnesc
între ele întîmplător și numai pe
alocuri, schimbă procedeele de la o suită
de fapte la alta, predominantă rămî-
nînd satira violentă, dar făcînd loc și
unei ușoare și binevoitoare ironii. Este,
prin urmare, un roman satiric. Lumea
în care se poartă întîmplările este a

unei uzine din zilele noastre, dar, prin cîte un personaj, se iveşte prilejul ca obiectivul autorului să se mute şi în alte medii, cu deosebire în acelea aflate în agonie. De aici, împărţirea pe capitole şi subcapitole, plasarea unei scene înaintea sau în urma alteia, concomitenta sau distanţa unei acţiuni faţă de alta sînt cel mai adesea perfect arbitrar, după simpla regulă că, în sumarul unui volum de schiţe, aproape fiecare din lucrări poate foarte bine ocupa locul alteia. Ca atare, neexistînd o acţiune unitară, personajele nu sînt memorabile, în schimb sînt memorabile numeroase scene, atitudini, îngroşări satirice, care dau un umor de bună calitate. Împrăştiate la început, capitolele se organizează către final, dînd prioritate cantitativă personajelor negative, în tablouri şi scene de un grotesc apăsător, de un comic suculent, atît de caracter cît şi de situaţiei sau de cuvinte, în ansamblu, cartea e scrisă bine, genul nu poate fi contestat, deşi un ax central care să ordoneze mai bine suita de episoade ar fi fost evident necesar pentru a elimina arbitrarul aproape desăvîrşit al construcţiei. Rolul autorului în această ţesătură rămîne cel fundamental, el este cel care prezintă, disecă, analizează, comentează, relevă sensuri, îngroaşă cu ostentaţie scene, îşi rîde cu satisfacţie de personajele negative, etc. Aceasta apropie adesea scenele de pamflet, căci nu o dată ele se compun dintr-un fapt simplu, comentat de autor cu anticipaţie sau după ce el s-a consumat, însă cu o capacitate deosebită de a releva latura de comedie a lucrurilor. Psihologiile sînt posibile; absurdul dobîndeşte rol însemnat, dar pentru a sublinia realist unde duce diformarea umanului, siluirea naturalului, forţarea nehibzuită a logicii. Doi eroi, a căror existenţă e un infern, încep să se suporte, împăcaţi, unul pe altul, încep să fie fericiţi chiar, în clipa cînd recunosc amîndoi că nu se pot suporta; cînd Adriana e profund încredinţată de dra-

gostea lui Matei, pe care-l iubeşte, — se culcă cu Grosu; cînd Irina e aproape de căsătoria cu Tabarcea, se logodeşte cu altul, etc. Faptele sînt neverosimile, dar acceptabile la nivelul convenţiei literare, şi cititorul va şti să le reducă la proporţii fireşti — ca pe deformări caracteristice satirei. Pactul ou scriitorul e încheiat, reducţia se va efectua, fireşte, dar cartea nu cîştigă prin aceasta în realism, fiindcă problemele esenţiale ale acestor personaje şi în special ale celor pozitive vor rămîne pe un fundal îndepărtat, autorul uniformizînd personajele, reducîndu-le la scheme contrăgînd în formule simplificate ceea ce în viaţa reală e complex, de asemenea dilatînd, complicînd ceea ce în practică e limpede, fără echivoc.

În ansamblu, cartea urmăreşte triumful oamenilor pozitivi ai unei uzine, în raport cu ed sînt examinate traiectoriile celor ce aparţin lumii în descompunere. *Aceste zile şi aceste nopţi* este, totuşi, un roman legat de lumea clasei muncitoare, dar problematica acestei lumi, intuită cu exactitate în unele din laturile ei, rămîne numai sugerată, căci verva autorului se revarsă exclusiv în depistarea negativului, aceasta devine obiectivul central al cărţii şi-i ocupă cea mai mare parte a paginilor. „Cea din urmă fază a unei forme istorice este comedia ei”, spunea Marx. În romanul lui Teodor Mazilu elementele 'mic-burgeze care provoacă rîsul satiric, elementul de comedie, fac, prin contrast, ca directorul Tabarcea şi lumea lui să ne apară ca purtătorii ideii de nou, ocupă centrul cărţii în uzină, centrul vieţii noii societăţi, dar nu şi locul central în carte. În roman se stabileşte pe locul cel mai vizibil — şi din toate părţile vizibil — rîsul, cu diferitele lui trepte şi variante. Preocupat de latura de comedie a vieţii sociale, adică de elementele în dispariţie, autorul nu relevă suficient iniţiativa noului, rolul său, extensiunea şi puterea pe care le dobîndeşte, ceea ce face ca vechiul să apară ca stingîndu-se

într-o măsură de la sine, sufocîndu-se, consumîndu-se nepericulos, izolat. Personajele pozitive sînt de un schematism dezolant. Roman inspirat din lumea muncitorilor, legat de problemele lor, în intenție, *Aceste zile și aceste nopți* aduce însă o contribuție ou totul redusă la cunoașterea pe calea literaturii a acestei lumi.

•

După aceste considerații despre fiecare din cele patru romane, luate separat, socotim necesare cîteva constatări de ansamblu.

Prima dintre acestea, cu o aplicare mai largă ce depășește cele patru lucrări amintite, privește structura compozițională a romanului actual, ceea ce s-a numit cu un termen oarecum mai specific, modalitatea literară. Abordarea tematicii actualității în cadrul realismului socialist, permite practic posibilități nelimitate scriitorului, de a alege între diferitele formule de organizare a materialului literar, cu alte cuvinte de a-și hotărî arhitectonica romanului său. *Casa, Risipitorii, Aceste zile și aceste nopți, Cordovani* sînt cît se poate de diferite sub raportul construcției, al manierei de a integra personajele în acțiune, al perspectivei autorului, al participării sale pe parcursul desfășurării faptelor, etc. Marin Preda schimbă, practic, de la *Moroștii* la *Risipitorii* modalitatea compoziției, folosind una din variantele romanului clasic, întemeiată pe o pluralitate de planuri ale acțiunii, iar, în cadrul fiecăruia, accentul cade pe portretizare, realizată prin relatări obiective, prin urmărirea eroului pe parcursul unor întâmplări și, mai cu seamă, prin analiză psihologică.

Autorul însuși, în mod direct, sau uneori prin intermediul personajelor sale, prefigurează prin narațiuni și descrieri profilurile protagoniștilor. Doctorul Sîrbu îl pictează cu agerime pe prietenul său doctorul Munteanu într-o

lungă prezentare pe care o face, la începutul romanului, în fața inginerului Valeriu Sterian; Munteanu însuși va completa în finalul cărții imaginea despre sine însuși, cu ajutorul unei autoportretizări, mai mult fișă psihologică, — un fel de „caracter”, — decît narațiune despre propria-i biografie. Pe Constanța, pe tatăl și pe mama sa îi; înfățișează pe larg autorul însuși, ta portrete cu valoare de sine stătătoare, la fel pe inginerul Gabriel Sterian, pe soția sa temporară Mimi Arvanitache; și familia ei. Procedul se va extinde și asupra unor personaje ou rol și prezență secundare în carte: Angliei Sterian, Lungu, cîteva dintre colegii doctorului Sîrbu, etc.

În *Cordovani*, astfel de portrete vor figura într-o mică măsură la începutul cărții, privind pe înaintașii, eroului principal, anume pe tatăl și pe bunicul său. Mai departe, cartea își lasă eroii să se desfășoare singuri în fața cititorului, istorisind întâmplările lor, cu obiectivitate, deși prin intermediul celui mai personal, mai subiectiv dintre eroii ei. Însuși povestirea faptelor la persoana întâi este una din modalitățile pasibile ale romanului, folosită de autor cu îndemînare. Lae Cordovan reconstituie cronica satului pe o anumită perioadă, nelăsînd nimic în afara cunoașterii sale, în scene ce acuză, adesea stilul obiectiv, nu pe acela al confesiunii la persoana întâi. În *Aceste zile și aceste nopți* participarea autorului este permanentă, prin comentariu propriu, prin polemică directă cu personajele, prin evaluări și precizări fără de oare acțiunea cărții ar rămîne, pur schematică. Personajele își joacă, rolul ca niște marionete, purtate de mîna autorului, care însoțește de explicații comportarea lor, traducînd cu consecvență simbolurile, alegoriile, avertizînd pe cititor asupra a ce a fost și ce va urma, restabilind proporții, etc. Un procedeu ce apropie lucrarea, în bună măsură, de publicistică, — dar aceasta, în cadrul unei construcții din episoade?

afoarte disparate între ele, mai mult schițe alăturate decât roman, fiecare <în ele utilizând șarja de grade diferite, începând chiar de la o prezentare similitudină realistă și mergând până la grotesc și absurd.

Despre *Casa* sînt mai puține lucruri de spus, întrucît autorul realizează un tablou cuprinzător — în limitele amintite — cu ajutorul mijloacelor clasice ale romanului realist. Extinzînd discuția și asupra altor romane cu teme, nu numai de actualitate, vom observa o multitudine de structuri compoziționale.

Jocul cu moartea de Zaharia Stancu este un roman picaresc, narat la persoana întâia, fiecare întâmplare dobîndește aici o anumită independență în cadrul construcției, cel mai adesea fără legătură cu cele anterioare și ulterioare.

Al. I. Ștefănescu realizează în *Al cincilea anotimp* un roman alcătuit din alte cîteva romane, fiecare dintre eroii principali venind în acțiune cu propriul său roman, în care ocupă locul central, pentru a deveni apoi personaj secundar în următoarele episoade, re-luate adesea din cele anterioare, însă din altă perspectivă; se realizează în acest fel interesante confruntări, repetiția aparentă transformîndu-se într-un procedeu prețios. O compoziție, în linii mari asemănătoare, utilizează tânărul prozator Traian Filip, în romanul său de debut, *Amar*.

Dintre romanele cele mai recent apărute se impune ca formulă compozițională de o pregnanță deosebită *Dispariția unui om de rînd* de Mibai Beniuc. El adună laolaltă o mare gamă de procedee, mergînd de la zugrăvirea obiectivă a faptelor până la narațiunea la persoana întâia, intercalând digresiuni lirice, comentarii sociologice, evocări, reproducînd documente, etc. într-o construcție care inversează adesea cronologia, răsturnînd orice prejudecată despre fixitatea regulilor în roman. Unitatea compozițională a romanului e dată pe de o parte de axarea tuturor acestor elemente aparent disparate pe

o idee directoare — aceea a reconstituirii profilului și biografiei unui erou unic, pe de altă parte prin alcătuirea romanului din cîteva capitole în mare măsură paralele sub raportul perioadei de timp oglindite; diversitatea în ce privește problematica și mediul social, varietatea manierelor de prezentare a faptelor, se încheagă unitar într-o narațiune ce înglobează procedee mergînd de la cele obișnuite ale artei realiste, pînă la unele intrînd în domeniul fantasticului.

O ierarhie între astfel de modalități nu se poate stabili și nici nu este cazul să se stabilească. Prin natura ei nici una nu garantează succesul romanului după cum, la fel, nici una nu duce prin definiție la nereușită — totul depinde de felul cum autorul valorifică posibilitățile fiecăreia din formulele și procedeele utilizate. Observațiile care s-au făcut în cazurile menționate mai sus sînt tocmai de valorificarea parțială sau inabilă uneori a virtualităților și potențelor fiecăreia din modalități. Mai presus de acele observații, diferite de la carte la carte, se impune însă concluzia unică privind varietatea compozițională a romanului actual, faptul că prozatorii explorează cu îndrăzneală formule diferite, evită construcțiile uniforme, și o fac nu de dragul experienței, ci cu scopul reliefării mai expresive a conținutului, adică, în cazul ce ne preocupă, a problemelor actualității.

A doua concluzie se referă la o anumită caracteristică a perspectivei romanelor de actualitate, în raport cu realitatea oglindită, cu viața contemporană. Eroii lor străbat diferite întâmplări, au comportările cele mai diverse în ce privește faptele și oamenii socialismului, construcția socialistă în ansamblul ei, comportări dictate de firea fiecăreia, de atitudinea sa, de rolul și situarea în cadrul conflictului, etc. Unele din personajii sînt atașate idea-

lului socialist, altele i se opun. Însă în conștiința fiecăruia, destinul orînduirii noastre se oglindește — deși în măsuri diferite, — „ o realitate puternică, stabilă — chiar în conștiința aceluia care se opun, activ sau pasiv, socialismului.

Literatura noilor realități din țara noastră, ale socialismului, și cu atât mai mult cărțile cele mai noi ce oglindesc aceste realități, — între care și romanele menționate mai sus, crează o atmosferă de optimism ou privire la soarta omului în cadrul orînduirii contemporane și a orînduirii însăși. Nu numai faptul că, în înfruntarea dintre elementele vechiului și cele ale noului, — adică ale socialismului — acestea din urmă triumfă, conform legilor obiective ale dezvoltării sociale. Dar în conștiința fiecăruia dintre eroi, în cele mai diverse împrejurări ale vieții lor, se manifestă în diferite chipuri la unii convingerea, iar la alții doar senzația, sentimentul că socialismul e puternic, că merge înainte.

Poziția aceasta este firească la eroii pozitivi. Dar chiar personajele negative, dușmanii socialismului, trăiesc sub copleșitoarea apăsare a ideii că socialismul i-a încercuit, îi depășește, iar în cele din urmă îi înlătură. Dincolo de aroganța lui Patie din romanul *Cosa*, cititorul ghicește spaima continuă a personajului, oricât e de sigur în sinea lui, că prefăcătoră și manevrele îi sînt bine camuflate. Grupul de chiaburi din *Cordovanii* e măcinat de îndoieli și temeri, cu toată agresivitatea lui, iar izbucnirile componentilor sînt disperate, ei recurg la unelte și interpuși chiar atunci cînd se creiază impresia că s-au ridicat ei înșiși la suprafață. Curajul lor este manifestarea unei sbateri agonice, nu expresia fermității unei ascensiuni. Teodor Mazilu a dat în Sebastian Lefteriu, directorul-adjunct al unei fabrici; o alegorie isbutită a acestui tip de prizonierat, de încercuire a vechiului de către forțele socialismu-

lui. Personajul e funciar ostil noii societăți și se manifestă ca atare, avînd viziunea clară a prăpastiei spre care se îndreaptă.

Lae Cordovan se atașează abia în cele din urmă socialismului, dar chiar în perioada cînd căile sale se despart de cele ale comuniștilor Mitru, Indreiu. lui Susan, etc., el are sentimentul că efortul său de a rămîne în afara curentului general al satului este zadarnic. Doctorul Munteanu din *Risipitorii* devine chiar conștient că procedeele sale sînt străine socialismului și înfrîngerile pe parcurs nu-l surprind cît ne-am fi așteptat. Isaia Iota din *Casa*, navighează în afara drumului colectivei, dar ochii săi într-acolo sînt ațintiți, ca și ai grupului de țărani muncitori din familia Grancea, neîntrați încă în gospodărie. Din cele mai diverse elemente de acțiuni, pe căile cele mai diferite, întemeiată pe raționamente clare sau rezultată numai din impulsuri, din senzații nu îndestul de precizate ale personajelor, se constituie o convingere puternică în conștiința cititorului despre soliditatea orînduirii socialiste, încrederea în viitorul ei, în tot ce o reprezintă — oameni, instituții, practici, morală, etc. înfruntările care au loc în aceste romane nu se desfășoară punînd în discuție soarta socialismului, a orînduirii, chiar dacă, în unele momente, se află în joc soarta unuia sau altuia din eroii care-l reprezintă, sau dacă cei ce i se împotrivesc dobîndesc — temporar — teren. înfruntarea este între o orînduire care înaintează și se dezvoltă, căreia îi aparține viitorul, de o parte, și, de alta, între elemente dispartate, tot mai puține la număr și izolate sau grupate după interese și împrejurări.

Este una din caracteristicile cele mai importante ale unor romane ca acelea analizate, inchinate actualității, această afirmare consecventă a destinului orînduirii noastre, temelie a optimismului noii literaturi.

Orientarea materialistă a antropologiei filozofice⁰

de Crizantema Joja

Problema omului, a definirii esenței lui, a preocupat pe filozofii din toate timpurile. Renașterea, caracteristică prin cultul omului și al naturii, a deschis căile de studiu al omului în pragul unei noi societăți în formare. Dar constituirea sistematică a problematicii antropologiei filozofice are loc în secolul XVIII, atunci când dezvoltarea științelor naturii — în speță cele biologice — cât și transformările sociale, marcate prin trecerea de la feudalism la capitalism, au pus în centrul preocupărilor filozofice problema omului. Era vorba — pe de o parte — de a stabili locul pe care omul îl ocupă în natură ca ființa cea mai dezvoltată și înzestrată cu rațiune; pe de altă parte de a preciza esența prin excelență socială a naturii umane. Relevarea acestor aspecte a creat premisele dezvoltării unei antropologii filozofice materialiste la nivelul dezvoltării societății și al științelor *ia* epoca respectivă.

Omul este, pentru filozofia luminilor, autorul tuturor realizărilor pe plan tehnic, științific și social și în acelaș timp, obiectul și scopul către care se îndreaptă toate aceste eforturi. El devine, după expresia lui Diderot, „un centre commun”.

În articolul: „Encyclopedie” din *Dictionnaire raisonne des sciences, des arts et des metiers*, Diderot spune: „Pentru ce n-am introduce omul în opera noastră așa cum este plasat el în univers? Pentru ce n-am face din el un centru comun?”

O asemenea preocupare filozofică a fost adusă pe prim plan de dezvoltarea științelor naturii, de începuturile filozofiei istoriei și de țelurile luptei sociale. Omul înzestrat cu rațiune, eliberat de prejudecăți, de tradiții și de creștinism, omul — suprema creație a naturii și în același timp stăpîn al naturii, datorită științei și tehnicii în plină dezvoltare, este capabil de pro-

*) Comunicare prezentată la cel de al XIX-lea Congres internațional de filozofie (Mexic, 7—14 septembrie 1963) în ședința plenară cu tema: *Problema omului ca obiect fundamental și deciziv al antropologiei filozofice*.

gres infinit. Ideia perfectibilității omului ca ființă socială, promovată de Condorcet, este o idee scumpă filozofilor secolului al XVIII-lea. Încrederea optimistă în virtutea **inoita**Te a rațiunii, transpusă din domeniul cunoașterii științifice în viața socială, a promovat ideea de progres, de drept natural, de libertate care se concretizau, sub aspect practic, în lupta pentru reconstruirea societății.

Or, această exaltare a încrederii în om, acest optimism viguros este specific secolului luminilor, acelei epoci, la care vom reveni mereu, oricâte ori vom căuta începuturile problematicii filozofiei moderne. Subliniind interesul actual al gândirii franceze pentru secolul luminilor, Pierre Burgelin spune în articolul intitulat „*Le dix-huitieme siecle en France et en Italie*” din cel de al 4-lea volum al colecției *La philosophie au milieu du vingtieme siecle*):

„Dar secolul XVIII francez reprezintă ardoarea juvenilă a acestei epoci a științelor și tehnicilor unde se deschid toate căile pe care noi continuăm a le parcurge. Problemele noastre sînt izvorîte dintr-ale lor și noi le înțelegem”).

În secolul XVIII a avut loc înflorirea antropologiei științifice ca studiu empiric al omului. Datele științifice erau schițate, presimțite, dar imperativul teoretic al epocii cerea să se stabilească omului locul său în natură. Au apărut acum, în domeniul biologiei, date științifice numeroase și noi, care o dată orînduite și sistematizate au fost supuse unor considerații teoretice. *Elementul comparativ* specific gândirii științifice din secolul XVIII în anatomia comparată prin Daubenton, în geografia fizică, în cea zoologică, în morfologie și embriologie a dus la evidențierea legăturilor din natura vie. Tabloul lumii vegetale și animale în ansamblul său, cu toate lipsurile care încă mai existau, a impus cercetătorilor și filozofilor ideea dezvoltării, a apariției treptate a diferitelor specii de viețuitoare, în ordinea complexității lor. Caspar Friederich Wolff, în lucrarea sa *Teoria generării* (1759), a promovat, împotriva tezelor fixiste susținute de Linne, teoria devenirii și dezvoltării naturii vii. „Dar — spune Engels — ceea ce la el nu era decît o anticipație genială, a căpătat forma precisă la Oken, Lamarck și Baer și a fost impus cu succes de către Darwin, exact cu 100 de ani mai tîrziu”).

Cu tot imobilismul concepției sale, Linne, în clasificarea dată în *Sistema naturae* (1735), sugerează ideea unei gradații în ordinea speciilor de plante și animale, aînd un loc de frunte clasei mamiferelor în sistematizarea lumii animale și incluzînd în această clasă pe om, ca reprezentantul superior al ordinului primatelor.

În *Histoire naturelle de l'homme* (1749), Buffon stabilește, pe baza tezei variabilității naturii vii, originea omului și locul pe care-l ocupă în natură. El consideră că „marea filiație a tuturor genealogiilor din natură” se produce prin gradații continue, în opoziție cu stabilitatea diviziunilor precizate de Linne. Toată această ordine și devenire din natura întregă sînt supuse formației omului și progresului civilizației. Prin aceste teze ca și prin ipoteza devenirii în natură, Buffon este un gînditor al secolului său.

) Institutul Internațional de Filozofie. Granliques. Bar Ies sodns de R. K&ansky, Tirenze, 1959.

) Op. cit. p. 147.

) Fr. Engels, *Dialectica naturii*, 1954, p. 13.

Elemente prețioase pentru dezvoltarea științei omului, aduc. în acest secol, naturalistul german Jean Friederich Blumenbach, unul dintre creatorii antropologiei și anatomistul olandez Pierre Camper:

• „Această uimitoare varietate a manifestărilor vieții, fiziologii secolului XVIII au căutat-o sub toate formele animale inventate de viață, de la polip la om, de la broască la urangutan, această stranie formă intermediară pe care Camper și Blumenbach au studiat-o în raport cu omul, în ceea ce privește limbajul și inteligența”⁷⁾.

Bazat pe aceste date antropologice, naturalistul Ch. Bonnet socotește pe om în ^seria animală drept termen final și termen de comparare, iar filozoful materialist J. Robinet poate fi socotit drept precursor al transformismului pe plan teoretic, prin ipoteza unității naturii și a continuității între regnurile ei, între lumea anorganică și cea organică, ca și între diferitele specii de animale, evoluând către forma umană.

„Fiecare variație a prototipului este un fel de studiu al formei umane pe care natura o meditează... Pe cât de multe sînt variațiile intermediare ale prototipului om, pe atît de multe încercări ale naturii pot număra; încercări care, vizînd către tipul cel mai perfect, n-ar putea totuși să ajungă la el, decît prin acest șir nenumărat de schițe”

O altă lucrare a sa este intitulată semnificativ: *Considerations philosophiques de la gradation naturelle des formes de Vetre ou Ies essais de la nature qui apprend à faire l'homme* (1768).

De aceea, cum arătam la început, în teoria naturii, filozofii materialişti La Mettrie, Holbach, Diderot, consacrau un loc de frunte problemei omului considerat ca o ființă a cărui activitate se desfășoară în cadrul universului material din care face parte. În secolul XVIII, ideea de natură înlocuiește ideea de Dumnezeu. ÎFăcînd din om centrul universului, naturalismul devine la acești gînditori un umanism, în sens antiteologic. Filozoful tomist Jacques Chevalier îl caracterizează ca pe un „umanism închis, exclusiv de orice transcendență, și care tinde să elimine pe Dumnezeu de pretutindenii, pentru a-i substitui pe om”

Aceasta este una din ideile de bază științifico-naturaliste ale ateismului filozofilor secolului XVIII, care, după însăși mărturisirea lui Chevalier: „au deschis calea unor idei dominante, cu care... epoca noastră se mîndrește”⁸⁾.

Începutul promovării ideii dezvoltării în științele naturii și în filozofie, această trăsătură dialectică, a fost principala cucerire a gîndirii teoretice a secolului XVIII. Factorul timp intervine în toate domeniile de cercetare. Locul matematicii și al mecanicii care predominau în secolul XVII ca științe fundamentale începe să-l ia treptat, istoria. Începînd cu Buffon, știința naturii vii se numește istorie naturală și aspectul evolutiv intervine din ce în ce mai mult în explicarea fenomenelor biologice.

Istorismul este latent de asemenea în gîndirea socială a secolului luminilor, la Montesquieu și Condorcet. Convingerea că omenirea urmează în general o linie progresivă, ideea perfectibilității omului ca animal social, prin

⁷⁾ C. Caniguillbem, *La physMogie amirraale în : Histoire generale des sciences p.ublice sous la direction de Rene Taton tome II, La science moderne de 1450 à 1800, P.U.F., 1956, p. 619.*

⁸⁾ *De la nature, 1766, editat ta: Histoire generale.....p. 579.*

⁹⁾ *Histoire de la pensee, tome III, La pensee moderne de Descartes à Kant Paris, Flammarion, 196d, p. 449.*

⁸⁾ Ibidem.

lupta cu tradițiile și prejudecățile gândirii teologice feudale, caracterizează gândirea lui Voltaire, Rousseau și a materialiştilor francezi în frunte cu Diderot, despre care Lenin spune că „...se apropie cu totul de vederile materialismului contemporan”, id est dialectic. De asemenea, teza dependenței moravurilor și a acțiunilor oamenilor față de mediul extern și critica aspră a instituțiilor feudale depășite.

Idealurile promovate de ei, ei le vedeau îndeplinite în cadrul societății burgheze pe care o credeau eternă și optimă, fără a-și da însă seama de contradicțiile care luau naștere în însuși cadrul acestei societăți. De aceea, materialismul mecanicist și metafizic concepea pe om capabil de progres infinit, iar esența sa perfectibilă în cadrul societății respective, nefiind capabil a întrezări transformările sociale într-o mai largă perspectivă istorică.

Secolul XVIII a avut meritul însemnat de a fi pus bazele antropologiei filozofice; el a înfățișat problematica acestei discipline din punctul de vedere al materialismului mecanicist și metafizic. Antropologia filozofică creată atunci a fost însă limitată istoricește atât din punctul de vedere al dezvoltării științelor naturii cât și al dezvoltării societății și a științelor sociale.

„Constituie un titlu de glorie pentru filozofia de atunci — scrie Engels — faptul că nu s-a lăsat indusă în eroare de stadiul limitat al cunoștințelor contemporane despre natură și că, începând cu Spinoza și terminând cu marii materialişti francezi, ea a perseverat să explice lumea prin ea însăși și să lase pe seama științei naturii a viitorului, justificarea în amănunt”).

În acest cadru al dezvoltării științei în general, antropologia filozofică a fost just orientată teoretic dar insuficient fundată științific. „Știința viitorului” a realizat în secolul următor progrese însemnate în special prin cele trei mari cuceriri: formularea principiului transformării energiei, descoperirea celulei și teoria evoluționistă a lui Darwin. S-a ajuns astfel la un tablou unitar al naturii, în care între diferitele domenii legăturile deveneau din ce în ce mai evidente, iar explicațiile fenomenelor se sprijineau, în cea mai mare parte, pe cauze naturale.

„Si, într-adevăr, — spunea Engels, în al șaptelea deceniu al secolului XIX — dacă pînă la sfîrșitul secolului trecut știința naturii a fost mai ales o știință *care culege material*, o știință a lucrurilor definitive, în secolul nostru a devenit o știință în esență de *sistematizare*, o știință care tratează despre procesele, despre originea și dezvoltarea acestor lucruri și despre conexiunea care unește aceste procese naturale într-un vast ansamblu”¹⁰⁾.

În acelaș timp evoluția relațiilor de producție în societatea capitalistă, ca și evenimentele sociale de la mijlocul secolului XIX, au pus în lumină contradicțiile acestei societăți și lupta de clasă a apărut cu toată evidența sa principalul motor al istoriei.

Criticînd pe Feuerbach, care considera esența umană ca o abstracție inerentă individului izolat, Marx și Engels consideră dimpotrivă că ea constă în ansamblul relațiilor sociale.

Materialismul antropologic al lui Feuerbach era esențialmente metafizic, prin faptul că el concepea esența umană ca *ne varietur* în cursul istoriei, pe scurt, lipsită de istoricitate, abstractă și sustrasă devenirii universale. „Cultul omului abstract, scrie Engels — care alcătuia miezul noii religii a lui Feuer-

¹⁰⁾ Fr. Engels, *Dialectica naturii*, 1954, p. 9.

¹¹⁾ Fr. Engels, *Ludwig Feuerbaoli și sfîrșitul filozofiei clasice germane*, 1959, p. 38).

bach, trebuie înlocuit cu știința despre oamenii reali și despre dezvoltarea lor istorică")•

Bazându-se pe concepția metafizică a esenței umane, Feuerbach propunea „divinizarea omului”. „Reducînd teologia la antropologie, eu înalț — spunea el — antropologia la teologie”. Pură contradicție, căci antropologia nu poate să se transforme în teologie, deoarece omul nu se poate opune naturii, deoarece el nu este nici deasupra naturii, după cum nu este nici natura însăși, ci un stadiu al procesului istoric al naturii. El nu poate fi nici transcendent, nici imanent naturii, ci o manifestare a naturii însăși, mai precis a naturii devenită societate.

Secolul XVIII a creat antropologia filozofică pe baza materialismului metafizic. Antropologia s-a dezvoltat în cursul secolului XIX sau ca speculație filozofică abstractă (Feuerbach), sau ca antropologie biologică, ca o ramură particulară a anatomiei și a științei originii umane. De menționat aici, contribuția epocală a marelui naturalist Darwin.

Dar antropologia — știință complexă care se raportează în acelaș timp la natură și la societate, nu poate realmente cuprinde și explica obiectul său — *anthropos* — decît raportîndu-l la natură, și mai ales la societate, considerîndu-l nu ca o esență imuabilă și venită de nu se știe unde și cum, ci un produs al evoluției naturale și sociale. A spune societate umană înseamnă a spune procesul muncii. *Hominitas* înseamnă socialitatea procesului de muncă și consecințele sale. Omul s-a format ca animal social și rațional (în dublu sens al cuvîntului *logos* = vorbire și rațiune) tocmai pentru că a devenit un animal constructor de unelte, cum îl definea Benjamin Franklin în secolul XVIII.

„Istoria, spune Marx, este ea însăși o parte reală a *istoriei* naturale a transformării naturii în om. Dar științele naturale vor îngloba apoi științele omului, după cum știința omului va îngloba științele *naturale*; nu va mai fi decît o singură știință”¹²⁾-

„Căci”, spune Marx: „...natura este obiect imediat al științei care tratează despre om. Primul obiect al omului — omul, este natură, materialitate, iar forțele particulare ale omului, omenește sensibile după cum nu-și au realizarea obiectivă decît în obiectele naturale, nu-și pot găsi cunoașterea de sine decît în știința științelor naturale”)•

Iată un program și o metodă care, pentru că decurg din *istoria concretă a omului* sînt în măsură de a servi de asemenea și ca *organon* disciplinei esențialmente complexe a antropologiei filozofice.

Descifrînd natura umană, corelațiile sale ca și sensul devenirii sale, antropologia filozofică, ale cărei origini datează din secolul luminilor, îmbogățită cu datele științelor naturii și sociale de azi, va contribui la dezvoltarea științei viitorului, îndeplinind în același timp însemnatul mesaj uman al consolidării păcii în lume.

¹¹⁾ Ibid. p. 35.

¹²⁾ K. Marx, *Oeuvres philosophiques*, tome VI, édition Molitor 1937, p. 36.

¹³⁾ Idem, p. 38.

SPANIA TORIDA

T?1 calor es lo uffico que sobra" ! (caldura este singurul lucru care ne prisosește)
IjLJexclamă unul din eroii romanului „Două zile de septembrie”. Și prin iata
ochilor noștri se perindă nu numai străzile orașelor spaniole, cu caldarîmut
aprins de arșiță, nu numai câmpiile golașe unde zăpușeala e ucigătoare. În atmosfera
toridă a Spaniei sînt incluse și închisorile lui Franco.

Reprezentativă pentru „noul roman spaniol”, cartea cunoscutului scriitor Jose
Manuel Caballero Bonald iniățișează într-o nouă ipostază temperamentul iberic, vul-
canic și letargic totodată, pe care îl împing la exasperare soarele sudic și ferocele
condiții inchizitoriale ale Spaniei de azi.

Romancier, poet, autor a cinci culegeri de versuri, critic, Jose Manuel C. Bo-
nald desfășoară acum în Spania o bogată activitate literară, care i-a adus distincții
însemnate. A obținut premiul „Boscan” (1958) pentru poezie, premiul „Critica” (1959)
iar romanului „Dos dias de setiembre” i s-a conferit premiul „Biblioteca breve”
(1961). Creația sa scriitoricească este însuflețită de patos militant. Arma scrisului
trebuie, după propria-i declarație „să îndeplinească un rol social specific”. Ceea ce
demonstrează și romanul „Două zile din septembrie”.

Acțiunea? Ea se desfășoară în limitele fixate de titlu, pe timpul culesului
viilor într-un orașel andaluz ai cărui locuitori se ocupă îndeosebi cu viticultura.
Este luna de apogeu în această îndeletnicire, cînd se resimte acut lipsa brațelor de
muncă. Retribuția este minimă și oamenii abrutizați de efortul extenuant, de băutura
aliată acolo la îndemîna oricui, acceptă munca aproape ca pe o fatalitate. Viziunea,
asupia ambianței umane nu este amorfă, căci Bonald urmărește cu un ochi atent dife-
rențierile sociale, fixează raporturile de clasă.

Tipurile? Apar proprietarii: Don Felipe Gamero, Gabriel Vaiela, Pedro Mon-
tana — care la intervale lungi își inspectează domeniile, administratorii întreprinzători
și cinici, dintre care unii ca Onolre au o situație precară ca urmare a războiului.
(Dealțul ultimul flagel mondial este invocat adesea ca motiv al distrugerii unor
familii și al pierderii avutului lor, așa dar ca un factor al destrămării normelor
de viață tradiționale). În jurul lor mișună oamenii de încredere, agenții intermediari.
Ca o forță abia cristalizată se manifestă marea masă a lucrătorilor — salariații aces-
tor proprietăți viticole.

Graficul narațiunii înregistrează tocmai procesul de coacere a nemulțumirii
populației, trecerea de la proteste anarhice, spontane, la o acțiune mai energică. Mar
infi însă, este reconstituită starea de vegetare sumbră în care trăiesc locuitorii oră-
șelului. La început părea că-i unește numai licoarea alcoolului. Precumpănesc scenele
de izbucnire o. patimilor, de violență și disperare.

Ce declanșează șirul de întâmplări zăgrăvite ? Lucas și Joaquin și-au înăușit prin iurt un sac de struguri din via lui Gabriel Varela. Mai sărac decât tovarășul său, Joaquin Urăște după sine o soartă cumplită pecetluită de război: cîntăieț care nu are unde cînta, muncitor care nu este primit la muncă. Trăiește din mila altora, într-o postură de veșnică umilință. Cu sentimentul că este un străin, pretutindeni indeziraoii, el se sinucide. Moartea lui Joaquin determină pe tineri ca : Ratael, Vicente Conales, Miguel, pe fiul lui Onolre să înțeleagă cauzele răului, să caute alte soluții, constructive.

Nu din întâmplare iul lui Onolre este cel care intuiește mai bine lucrurile, socotind moartea lui Joaquin nu ca pe o vină singulară a acestuia, ci ca pe o greșeală 'colectivă a cărei îndreptare nu mai suferă amînare, „la culpa es de todos” („greșeala este a noastră a tuturor”). Figură luminoasă a cărții, Hui lui Onolre e neconformist, temerar, și reiuză să-I înlocuiască pe tatăl său ca administrator de moșie.

Pe Bonald îl solicită, în caracterizarea personajelor, stările complexe care se refuză unei tratări lineare. Sînt momente în care eroii simt ură amestecată cu umilință și, deși analizează lucid mobilurile comportării lor, nu se pot împotrivi unor porniri ale simțurilor (bunăoară momentele de beție ale lui Rafael care se soldează cu perversități, dar și cu repulsie față de propriile acte).

Scriitorul demontează resorturile sufletești, solicitat mereu de naturile bifurcate. E, de fapt, o permanentă ilustrare a unei metafore, o imagine concentrată a forței și slăbiciunii Spaniei, minată de impulsuri contrarii.

Merită subliniată amploarea descripției sociale. Exploatarea mascată, nemulțumirea mocnită a mulțimii, ivirea înceată, sigură a germeilor împotrivirii sînt aspecte de maximă semnificație care ațin atenția scriitorului și pe care le reflectă romanul „Două zile de Septembrie”.

José Caballero este de părere, că dată fiind situația Spaniei de azi, este absolut necesar „să se lucreze în interiorul Spaniei”, întrucît „ponorul are nevoie de noi” (scriitorii) „literatura fiind un mijloc de apărare contra insultelor vieții”.

Veracitatea relatării urmărind suprema autenticitate face parte din structura noului realism spaniol. Un realism robust care nu evită chiar monstruosul, ceea ce produce și unele exagerări naturaliste. Planurile narațiunii se întretaie, deseale incursiuni în trecut răstoarnă cronologia, dar asigură o succesiune în caracterizarea psihologilor și relevarea ideii artistice.

Partea a doua a cărții, „Tormenta”, pecetluiește procesul de degenerare morală a claselor avute. Cu efuziuni lirice, autorul deschide parcă drum în final unui romanticism de prevestire a unor vremi mai senine. Prevestire care, conform viziunii „noului val” spaniol, presupune luptă, stăruință, refuzul compromisurilor, deci un rol social activ.

CLAUDIA SAMOILĂ

MATERIALE NOI

Ipsllrogresele științei și tehnice au adus schimbări și în modalitățile de execuție pyHÎ a operelor de artă plastică. Noblețea materialelor favorite ale sculptorilor (marmora, piatra și bronzul) rămîne neîntrecută ; totuși Vera Muhina nu a desconsiderat oțelul inoxidabil în lucrările ei. De asemenea, marele pictor mexican Siqueiros — deținut actualmente pentru părerile sale politice — folosea culori pe bază de Duco sau Piroxilînă nu numai în fresoe ci și la tablouri de șevalet.

Problema unor materiale și procedee noi de redare plastică preocupă pe rnulți artiști contemporani și se reflectă în diferite publicații de specialitate. Astfel,

... w.ojioaa „vvtv.ii-“, m numărul de septembrie 1963 au apărut nu mai puțin de trei articole dedicate unor sculptori care, renunțând la tehnicile vechi încearcă, fiecare în felul său, mijloace inedite de expresie. Din păcate, odată cu materialele tradiționale, toți trei au părăsit și tematica figurativă, îmbrățișând abstracționismul. Fost pictor, Walter Voegeli s-a îndreptat spre sculptura murală, compozițiile sale fiind alcătuite din plăci de fier traforat. Al doilea, iSaffael Benazzi, execută lucrări în ceară, alabastru sau lemn de teck, ou interiorul scobit, de aspect lamelar. In imaginile în relief ale lui Zoltan Kemeny, se recurge la grupări de șuruburi, cuie, inele și resorturi aplicate pe un fundal, în configurații diverse ; aceste elemente de alamă, cupru sau zinc sânt colorate prin foc sau procedee chimice.

În numărul 7/1963 al revistei britanice „Arhitectural design" se analizează o serie de sculpturi prezentate în cursul verii la expoziția în aer liber de la Battersea Park din Londra. Acolo puteau fi văzute „Figurile înaripate" ale lui Chadwick, din fier vopsit în alb și negru, și multe alte lucrări din oțel cromat ori turnate în aluminiu. În numărul următor al aceleiași publicații sînt discutate „construcțiile picturale" ale lui John Ernest, inspirate din formule matematice, precum și operele pictoriței Bridget Eiley care, pornind de la relații dintre numere, le transformă în imagini vizuale ; iluziile optice obținute din limbajul geometric și efectele „suprafețelor nestabile" rezultate surprind chiar pe autoare.

Lăsând de o parte extravaganțele și aberațiile abstracționiștilor, este de observat că și arta plastică autentică, vie, că maniera realistă beneficiază de unele inovații în tehnica artistică, contribuindu-se prin aceasta la înlăturarea pastișării maestrilor din trecut și a tiparelor specifice ale academismului. La Salonul de toamnă de la Paris a fost de curînd admirat un reușit bust de Watkin, din plumb ciocănit. Într-o altă expoziție din Franța, sculptorul Marc obținea prin fier bătut efectele caricaturale urmărite în lucrarea sa „Omul zdrobit". Astfel de exemple de artă figurativă realizate ou mijloace noi se întîlnesc destul de des, pretutindeni.

Pictorul Delacroix scria odinioară că spre a crea opere viabile, înțelese de contemporani, artistul plastic trebuie să se servească de modalități familiare timpului său. Firește nu poate fi vorba ca sculptorii să renunțe la dăltuirea pietrei, la cizelarea marmorei sau la turnatul bronzului, cu toată dificultatea prelucrărilor artisanale migăloase și a costului ridicat ce ele comportă. Tot așa în pictură se va continua mai departe folosirea culorilor în ulei și a vernis-urilor puse la punct cu secole în urmă. Dar la expoziția de artă mexicană de acum cîțiva ani de la Sala Dalles din București s-au văzut tablouri valoroase executate din alte materiale, produse de industria chimică modernă.

J. M.

CRONICA TELEVIZIUNII

Probabil că dacă am alcătuit un clasament al emisiunilor, plecînd de la cele mai izbutite și ajungînd la cele net mediocre, în frunte ar sta programele de teatru. Și asta, nu fiindcă ating perfecțiunea, că nu li s-ar putea reproșa nimic. Dar, prin raportare la totalitatea transmisiunilor pentru micul ecran, emisiunile de teatru, fie că e vorba de cele din studio, fie de cele preluate din săli, au de partea lor o varietate ce lipsește celorlalte și, cîteodată, chiar un nivel artistic ce le individualizează și le recomandă atenției unanime.

Este cum nu se poate mai adevărat faptul că n-au lipsit, și de astă dată, adaptările căznite, sau doar bine intenționate. Anunțate ca scurte comedii despre lu-

mea teatrului, scenetele „*Tragedia la țărmul mării*” de Sandor Karoly și „*Suferințele unui cal*” de Valentin Silvestru nu rni s-au părut de aceeași valoare. Prirna e o tentativă eșuată de ironizare a aceluși teatru grav care încearcă să hamletizeze pe marginea banalului. A doua îngroașă prea mult micul adevăr de la care pleacă, și anume existența unor autori neînspirați care țin totuși cu orice preț să vadă lumina rampei. Și într-un caz și în celălalt puținătatea substanței dramatice a m-vederat mica miză a poantei. Cu deosebire că în prezentarea anecdotei sale Valentin Silvestru a dovedit infinit mai mult umor decît confratele său Sandor Karoly. Și probabil că dacă ar fi mers mai apăsător pe linia unei ironii incisive dar discrete și nu pe cea a caricaturii, Valentin Silvestru și-ar fi valorificat mai deplin talentul moralizator.

Am rîs și mai puțin la alte două piesete, de fapt adaptări după schițe binecunoscute. Mă refer la amuzanta pățanie relatată de Jean Bart sub titlul „*Intra-reă dinilor strict oprită*” și la cea aparținînd lui Marcel Ayme, „*Bastonul*”.

În dramatizarea Evei Dragomir, experimentată autoare de ecranizări, unele dintre ele remarcabile, iar altele de-a dreptul nereușite, am constatat că e foarte cu puțință ca niște texte amuzante și pline de vervă să fie sărăcite categoric de orice virtuți umoristice și transformate în propria lor umbră. Pe cît mi s-a părut, atît în cazul lui Jean Bart cît și în cel al lui Marcel Ayme, eșecul se explică prin incapacitatea comunicării subtextului comic. Adaptarea s-a oprit doar la fabula nudă, împrejurare ce determină fragilitatea scenariului cît și unilateralizarea sensurilor lui.

Dar dacă am zăbovit o clipă pentru a însemna cîteva insatisfacții, să facem loc totuși și momentelor de mulțumire pe care le-am încercat.

În primul rînd am în vedere emisunea „*Oameni sărmani*” după Dostoievski, în regia și cu textul lui Ion Bârna. Drama omenească de la care a plecat scenaristul, aspirația spre fericire și destrămarea ei, interpretată cu sever patetism de Leopoldina Bălănuță și Const. Rauțki a căpătat, datorită bunei conlucrări între actori și îndrumătorul lor, o intensitate vibrantă și simbolică. Este îmbucurător să descoperi cît de simplu și de profund se poate retrăi un moment acuzator pentru lumea în care sentimentele adevărate erau oprimate fără cruțare, dar și mai îmbucurător să observi că în denunțarea hidoșeniei morale, actul interpretării se poate dispensa total de teatralism.

Cu plăcere am urmărit și exemplificările ce-au însoțit expunerea lui Ion Marin Sadoveanu în ciclul „*Teatrul, artă realistă*”. Evocîndu-l pe Moliere, conferențiarul a selectat din bogata lui operă, cîteva scene din „*Don Juan*” și „*Mizanropul*” precum și episodul „*Improvizație la Versailles*”. S-au detașat în „*Don Juan*” prin jocul lor inteligent și adecvat Vasilica Tastaman, Coca Andronescu precum și Marcel Anghelescu. Prezentarea lui Ion Marin Sadoveanu a beneficiat din nou de darurile sale știute : bogăție de informații, cursivitate, expresivitate, mult firesc.

Paralel cu realizările proprii, televiziunea ne-a oferit cîteva transmisiuni din sălile de spectacole. Dacă lucrarea lui Aurel Storin, „*O felie de lună*” ni s-a părut sub așteptări, în schimb piesa lui Sergiu Fărcășan, „*Steaua polară*”, răspunde exigențelor, prilejuind o substanțială dezbateră despre principiile eticii comuniste. Pe fondul activității unui institut de cercetări științifice autorul a creionat o figură ce nu se uită ușor — savantul comunist Pavel Proca. George Constantin îl face să apară în fața ochilor noștri ca un om viu, reprezentativ pentru epoca noastră.

Tele-cinematograful nu ne-a mai rezervat prea multe bucurii în ultima vreme, cu o excepție : e vorba de zguduitorul film antifascist: „*Violență în piață*”. Axat de cineștii iugoslavi pe ideea de a zgrăvi zbuciumul unor patrioți hotă-

rîți să nu se plece în fața cotropitorilor hitleriști, filmul constituie o lecție de umanism militant.

Laconismul nostru este impus de calitatea celorlalte producții vizionate. Cu totul altfel stau lucrurile în domeniul filmului documentar și mai ales în ce privește filmul de scurt metraj. Așa, de pildă, am văzut realizarea lui Edmund Keosaian, deținătorul marelui premiu al „Euroviziunii” pe 1962 și 1963. Tînărul regizor sovietic a cucerit acum un an înalta distincție la festivalul internațional de la Monte Carlo cu filmul „Scara”. Ne-am putut convinge de talentul acestui creator care se exprimă lapidar, reprimîndu-și sentimentalitatea, dar a cărui artă e lipsită de uscăciune și didacticism.

În „Scara”, pledoaria sa vizează relațiile afective din cadrul aceleiași generații. Keosaian utilizează frecvent prim-planurile pentru a marca momentele nodale dar și pentru a se dispensa de replică acolo unde sondajul fizionomiilor se dovedește elocvent. Mimica și extrema concentrare a dialogurilor servesc redarea, comprehensivă a proceselor psihologice. Scene ca aceea finală, sau cea care exprimă confidența „pe tăcute” a băiatului îndrăgostit trădează o măiestrie pe cît de originală, pe atît de puțin ostentativă. Cu aceleași însușiri, E. Keosaian a cucerit și în acest an trofeul prin recentul său film „Trei ore de drum”, pe care sperăm să-l putem de asemenea cunoaște și aprecia tot prin intermediul camerelor de luat vederi.

Un documentar merituos vizionat în aceeași perioadă a fost și cel intitulat, cam plat, și în tot cazul numai în parte potrivit cu semnificațiile reliefate pe parcurs, „*Pretutîndeni muncesc oameni*”. Am descoperit pe căi reportericești mai puțin bătute, poezia travaliului în singurătate. Nu în solitudinea evadării, ci în cea a slujirii colectivității chiar dacă izolarea te rupe, aparent, de ea. Meteorologul de pe vîrfurile Omul, paznicul farului de la Tuzla, revizorul de cale ferată din inima munților — iată-i pe eroii acestei pelicule reconfortante.

Cu alte cuvinte, filmul scurt a trecut ou succes o probă grea : cea a demonstrației care evidențiază cîte se pot spune cînd faci economie de materie verbală și de celuloid...

Două emisiuni în declin : „*Săptămîna*” și „*Varietăți*”. Dacă despre ultima am scris în repetate rânduri cu impresia că e vorba de o emisiune ostentivă, devitalizată, osteneala „*Săptămîni*” surprinde.

Poate că frigul le va dezmoști...

Dintre recitalurile instrumentale nu poate fi trecut cu vederea cel oferit de violonista Lola Bobescu și violoncelistul Vladimir Orlov. Sunetul catifelat, diafan, precum și cel robust, bărbătesc, s-au însoțit într-un program alcătuit din preclasici (Vivaldi, Clement etc.) și contemporani (De Falia, Bela Bartok), cîntăreți cu strălucire și personalitate.

O nouă emisiune: *Revista spectacolelor*. Îl ascultăm ou interes pe cronicarul M. Radnev cînd analizează părțile bune și rele ale spectacolelor. Nu înțelegem însă de ce este nevoie să ia un aer atît de marțial, și mai ales de ce ține atît de mult să se înveșmînteze mereu în costum de gală. Oare formulările mai puțin pretențioase și solemne nu găsesc ecou în publicul auditor ?

„*In fața hărții*” n-a făcut nici măcar un pas înainte. Mereu aceleași fotografii cu caracter static, de parcă nu există alte posibilități în afară de mărirea ilustratelor aduse de autor la reînțoarcerea sa în țară. Pe cînd scurte filme care să ne poarte cu sprinteneala unei avizate călăuze pe meleagurile anunțate ? Nu

cerem prelegeri geografice și nici pelicule de turism, ci doar ceva mai mult decât șablonul stîngaci întîlnit prea adesea. „în fața hărții” nu trebuie să devină „în fața sobei”, adică o dizertație statistică sau o trecere în revistă didactică a cîtorva detalii de Baedeker.

H. Z

CASA LUI CALISTRAT HOGAȘ

La Piatra-Neamț, nu departe de blocul telefoanelor, nou, înalt, — abia mai poți zări din mijlocul atîtor clădiri importante, o casă mică, bătrînească. La intrare, trecînd peste un fel de podeț din scînduri, citești inscripția: Casa lui Calistrat Hogaș. Încăperea destul de spațioasă, cu suficientă lumină unde se păstrează acum relicvele, ar putea să fie aranjată după cerințele oricărui alt muzeu, căci material memorialistic se găsește destul, variat și prețios.

Vizitatorul se găsește, totuși, în situația norocoasă de a fi condus printre obiecte, de către însăși fiica scriitorului: Sidonia C. Hogaș. Dînsa — precum se știe — autoare a cărții *Tataia*, tipărită la Piatra-Neamț (1940), cunoaște mai bine ca oricare viața scriitorului. Amabilă, dă explicații și răspunde la întrebări. Apără cu îndrjire memoria părintelui, ori de cîte ori legendele ar vrea să-i denatureze chipul. Popularitatea de care s-a bucurat în oraș și împrejurimi, pe tot cuprinsul Moldovei, au contribuit ca Hogaș să fie pus într-o lumină puțin prielnică omului sobru, pedagogului notoriu. Marele său talent s-a făcut vrednic de aprecierile lui Caragiale. E bine știută dragostea ce i-a purtat-o gruparea de la „Viața Romînească”, în frunte cu Garabet Ibrăileanu, cu Sadoveanu. Prima ediție (1912) a scrierilor lui, îl necăjește grozav cu mulțimea greșelilor de tipar, ca peste doi ani, la retipărire, un incendiu să mistuie și editura, și cartea *Pe drumuri de munte*. Abia postum, prin 1921, se tipărește opera lui Hogaș în două volume.

Chiar de la intrare, îți dai seama că aici a locuit un pasionat călător, într-un cuier, tipica pelerină enormă, asociindu-se și aici cu pălăria imensă, neagră, la modă pe vremea cînd erau purtate. Aproape de ușă, pe dușumea, zace perechea de ghete mari care l-au purtat pe temerarele piscuri ale Ceahlăului, sau care au servit drept îndemn pentru Pisicuța, în ceasuri de ațipire pe lungile, prăpăstioasele drumuri cu stăpînul în spate.

Pe masă văd un bust, lucrare — după informația primită — a unui profesor de... istorie, din Iași, V. Demetrescu. Nu peste mult, însă, la Piatra-Neamț se va ridica o statuie a lui Hogaș, demnă de el. Pînă atunci, vizitatorii îl au aici eternizat în ghipsul din vecinătatea dulapului de sticlă plin cu lucruri mărunte: carnet c.f.r., o busolă, ochelari, tabacheră, pipă, sigilul cu inițialele C. H., perie de haine și... un lung șirag de măgele.

— Ce caută măgelele printre lucrurile unui bărbat ?

— Lui tataia, în clipele de odihnă, îi plăcea să stea aici, pe scaunul ce-l vedeți, jucîndu-se cu ele. Mișcarea lor ritmică dădea cîntec frazei ce scria...

Lingă o gusla (vechi instrument muzical) dai cu ochii peste un obiect și mai exotic. Un fel de căciulă albă, ca de lapon.

— Asta e găteală de mireasă, la chinezi. O vară de-a tatălui meu, iubitoare și ea de drumeție, o adusesese de peste mări și țări.

Pe etajeră, sumedenii de cărți. Mai ales clasice. Cîteva manuscrise. „Cartea munților” corectată de autor. Fotografii pe pereți. într-una e înfățișat

JPătăăl" — cățelul favorit. Din popasurile pe la mănăstiri, Hogaș se interesa în scrisori: „Ce mai fațe Pătăăl?”, „Spune-i, Sidonia, lui Pătăăl să fie cuminte...”.

O enormă masă de scris. Printre călimări, pene, creioane, lucește ceasul cu lanț. Sadoveanu scrie undeva: „Conu Calistrat umbla iarna fără palton și descheiat la jachetă ca să i se vadă lanțul ceasornicului...”

Iată, îngălbenită, o carte poștală cu timbru de 5 bani, primită de la prieteni. Descifrez semnăturile: D. D. Pătrășcanu, G. Ibrăiianu, Elena Ibrăiianu, M. Sadoveanu, G. Toplrceanu, M. Carp, etc.

In sfârșit, perna albă de mătase, ocupînd taburetul dintr-un unghi al camerei. Perna aceasta a fost ultimul loc unde scriitorul și-a culcat truditul cap...

Prin bunăvoința Sidoniei C. Hogaș, ni s-a pus la dispoziție o scrisoare cu totul inedită, trimisă de scriitor fiului său Aetius, student la Universitatea din București. Iată întreg textul scrisorii:

Iași, 12 Februarie 1890

Băete dragă.

De la mine nu te aștepta la scrisori dese; cînd ai nevoie scrie-mi; scrie-mi și fără să ai nevoie; spune-mi numai ce faci și cum te aflî; sunt foarte ocupat cu de toate. Ți-am trimis 10 lei; fă economie pe toată linia; leașa mea s-a redus cu 50 lei; de la April e vorba să mi se înjumătățească; nu cred să-ți pot trimite lunar mai mult de 110—115 lei căci nu-mi ajunge nici într-un chip; ce bine era dacă puteai căpăta bursa! dar, în fine, vom face cum vom putea; caută și te economisește, fără să suferi de ale locuinții și mîncării. Cum va eși cartea lui Ghibănescu îți voi trimite-o. Cu facultățile tale fă așa, ca, ceia ce vei face, să faci bine și complet, literile moderne în special, de oarece clasicismul la noi e pe ducă filosofi și istorici sunt cîți cîni pe drumuri, adevărați literați însă avem prea pușini, și cîți avem nu sunt mare treabă; eu aș voi să devii un limbist desăvîrșit, iar filosofia și dreptul să le ai ca studii de agrement; nu e vorba, aș dori să fii perfect în toate, și ni m-aș supăra să te vad un fisic sau chimist mare, dar trebuie să țintim numai la ceia ce ne ține cureaua; și înainte de toate începe de pe acum a-ți croi drumul: pune-te în contact, în legături de prietenie, cu ori cine crezi că-ți poate fi de folos pentru viitor; vom ajunge timpuri grele și tu ai îndoită însărcinare în viață: a te susține pe tine și pe ai tăi cînd eu nu voi mai fi sau cînd ferească Dumnezeu, nu vom mai fi nici eu nici mă-ta. Gîndește-te de pe acum la problema ce ai tu de deslegat pentru viitor, spre a nu fi surprins de greutăți neînvine mai tîrziu.

Vezi să eși cu straele, pe care le ai, pînă la Paști, atunci îți voi tace altele.

Scrie-mi și fără să ai numai de cît nevoie, și scrie-mi mai des pe cărți poștale de 5 bani.

Te îmbrățișez.

C. Hogaș

Din conținutul scrisorii se degajă lipsurile de ordin material ale scriitorului. Calistrat Hogaș, asemeni attor alți scriitori romîni, a trăit o viață de crunte privațiuni, consecință a condiției mizerabile căreia îi erau destinați, odinioară, intelectualii legați de popor.

PETRE PASCU

Pentru teoria și istoria marxistă urmărirea diferitelor aspecte ale fenomenului literar și încadrarea acestuia printre alte forme suprastructurale, este deosebit de prețios, oglindind concret atât interdependența dintre aceste forme cât și etapele dezvoltării lor. Din înfățișarea istoriei unor genuri și «pecii literare, a unor categorii estetice, a unor motive de-a lungul timpurilor reiese mersul înainte al culturii pe calea sa dialectică. Asemenea lucrări dau cititorului o viziune de ansamblu asupra unor probleme de literatură, conexind diverse cunoștințe care se reunesc într-o imagine organică, unitară, fundamentată pe criteriile estetice marxiste. Dezbaterea „în jurul romanului” de S. Iosifescu, care se axează pe dezvoltarea formării uneia din principalele specii-ale prozei, sau volumul lui I. Jănosî „Romanul monumental și secolul XX” care dezbate aspectele categoriei monumentalului în epică, sînt numai oțeva exemple ale tot mai susținutei activități în această direcție. Apariția cărții Verei Călin „Evocarea istoriei și curentele literare” se înscrie și ea în sfera de preocupări cu privire la istoria culturii. Autoarea intenționează să arate influența-concepției despre istorie asupra părerilor estetice și operelor literare de-a lungul veacurilor. Atenția acordată acestei teme e mai veche în activitatea cercetătoarei și a răzbătut și în volumul ei anterior de critică „Pornind de la clasici”. Iar de curînd în ar. 6-7 în „Viața romînească” combătînd într-un articol intitulat „Eroarea istorică în cercetarea literară burgheză” teorii reacționare referitoare la istorie din opusurile unor istoriografi literari burghezi, apărute în ultimii ani, ea își completează prin noi date materialul comentat în dezbaterea acestei teme. Gri-julia și îndelungata cercetare a evocării istorice în literatură se remarcă în cartea de față iprintr-o stăpînire temeinică a ma-

terialului și o mînuire cu deosebită ușurință a argumentului bibliografic pe care se bazează interpretările și concluziile autoarei. Delimitîndu-și aria subiectului, Vera Călin, fără a reveni asupra unor lucruri general cunosute în raportul dintre structură și suprastructură, nu rupe totuși corelația între concepția despre istorie și opera de artă de concepția generală despre lume și viață a creatorului și pe aceasta din urmă de timpul și societatea în care a trăit scriitorul și față de care, legat de aceste condiții, ia poziție. Investigînd reflectarea atitudinii față de istorie în operele antichității greco-latine, ale feudalului ev mediu, ale renașterii și clasicismului francez, în curentele romantic, naturalist, realist critic de după 1848 și pînă la evocarea istorică fundamentată pe realismul socialist, autoarea subliniază evoluția ascendentă a problematicei istorice în literatură, ce se curăță rînd pe rînd, odată cu îmbogățirea și transformarea progresistă a cunoașterii lumii, de limite și erori. Desigur, dintre treptata succesiune a curentelor și formelor literare Vera Călin desprinde germenele noului explicînd lupta între cele două culturi existente în orînduirile cu clase antagoniste și repercusiunile ei asupra evocării literare a istoriei. Autoarea a știut să se slujească judicious de datele oferite de istoria literară în reprezentarea ciocnirii continue între vechi și nou în oare triumfă noul, cum e de pildă bătălia în jurul lui „Ffernani” sau prefața la „Gromwell”. În fața unui material bibliografic extrem de vast autoarea nu s-a lăsat antrenată de excesul citatelor, trimiterilor sau notelor de subsol — ispită căreia nu areori îi cedează unii cercetători literari, îngreuiind desfășurarea argumentării critice. Dimpotrivă, autoarea face o selecție a exemplificărilor și le introduce în discuție folosindu-le în vederea unor generalizări, ceea ce duce la o construcție sistematică a demonstrației. Dar această alegere parcimonioasă este, cum menționam, rezultatul

*) E.P.L., 1963.

unei cercetări ample și deosebit de serioase pusă la curent cu cercetările cele mai actuale.

Trebuie să se evidențieze meritul polemic, combativ al lucrării care opune neîncetat, în decursul expunerii temei criteriile de analiză marxistă, teoriilor istorice și estetice retrograde.

Exemplificarea amplă în dezvoltarea temei către oare s-a îndreptat Vera Călin cuprinzând întreaga literatură europeană permite și plasarea unor curente literare de la noi în peisajul literaturii mondiale și punerea în legătură cu corespondentele lor literare din alte țări. Autoarea face neîntrerupt această încadrare începând cu cronicarii și ipină la literatura contemporană (Sadoveanu, Titus Popovici, Laurențiu Fulga). Uneori însă tendința către sinteză o îndeamnă pe Vera Călin să apese iruși mult asupra asemănarilor între tendințele de evocare istorică în literatura diferitelor popoare, neinsistând și asupra caracterelor care le deosebesc. De exemplu pauciarhalismul idilic în reprezentarea trecutului care a dăinuit la noi, datorită unor condiții specifice, pînă tîrziu, cu ecou chiar în romanele sociale ale lui Cezar Petrescu, din perioada dintre cele două războaie, e un fenomen diferențiat față de alte evocări idilice ale istoriei din literatura engleză sau franceză și din această pricină ponderea lui în dezvoltarea literaturii noastre e cu totul alta. Tot legată de această atitudine se accentuează asupra unor influențe străine în literatura noastră pașoptistă fără a înfățișa împrejurările specifice ale receptării acestor influențe. Vorbind de perspectiva și previziunea istorică provocată de cunoașterea legilor de dezvoltare a istoriei la scriitorii realist-socialiști, Vera Călin analizează romanul-epopee la Alexei Tolstoi, Serafimovici, Sadoveanu, Titus Popovici, roman oare îmi bină elanul romantic cu realismul reflectării vieții în transformarea ei din perioada istorică la care se referă acești scriitori. Mai puțin amintește autoarea de evocarea istoriei în lirică, deși ar fi fost interesant de remarcat aici cum parodierea globală a momentelor istorice practică de Shaw devine la Maiatovski de pildă, pamflet în prezentarea claselor dominante în antiteză cu omagiul adus grandioasei figuri a lui Lenin. („Poemul lui octombrie”). O problemă care ar fi meritat o analiză mai nuanțată în cartea Verei Călin ni se pare cea a simbolului istoric. Literatura occidentală contemporană s-a servit mult în ultima perioadă de simbolistica istorică de la Giraudoux pînă la Sartre, Camus, Felicien Marceau, Diirenmath. În fond acest apel la figurile mitice, legen-

dare sau reale ale istoriei cu pecetea cu care timpul în mod just sau injust le-a investit, constituie o garanție—prin reputația istorică a personalităților devenite personaje literare— a greutății pe care o dobîndesc opiniile lor. Prin vorbele lor sînt comunicate așadar ideile filozofice existențialiste, pesimiste etc. Ca atare asemenea lucrări meritau o dezbateră mai amănunțită și o punere în legătură a acestor opere cu concepțiile despre lume care le-au dat naștere. Mai ales trebuia făcută deosebirea față de O' anume folosire retrogradă a simbolice istorice în contrast cu alte forme de utilizare a ei se figurează printre modalitățile realismului socialist dacă n-ar fi să menționăm decît piesa „Dragonul” de Evghenie Svart în oare eroul e unull din cavalerii Mesei Rotunde. Vera Călin urmărește influența unor evenimente istorice capitale asupra schimbărilor în concepția despre istorie a unor scriitori. Am fi dorit ca alături de marile coticuri ideologice pe care le-a cauzat revoluția socialistă în concepția unor scriitori ca Arghezi, Cărnii Petrescu, autoarea să fi citat și influențe mai puțin radicale dar însemnate pe care le-au avut anumite perioade istorice asupra artei unor creatori. De exemplu AnouMh, care în „Piesele negre” folosește simboluri mitologice ca cel al lui Orfeu și al Medeei în vederea unor concluzii pesimiste despre realitatea contemporană, în timpul ocupației fasciste reduce în centrul atenției ca un simbol al Franței luptătoare figura Ioanei d'Arc, terminîndu-și piesa „Ciocărlia” cu scena tonică a încoronării, semnificativă pentru împotrivirea față de invadatorii fasciști.

În ansamblul său volumul Verei Călin printr-o investigație serioasă și rodnică și o interpretare științifică, cuprinzătoare, sistematică, își atinge scopul cercetînd cu folos un aspect major din istoria culturii..

SANDA RADIAN

I. BANU : „HERACLIT DIN EFES” *>

La mai puțin de două secole distanță și dispunînd de opera întreagă a lui Heraclit sau măcar liberă, de interpolările școlilor decadente greco-romane, și în special ale părinților bisericii, un gigant ca Aristotel se plîngea că rîndurile efesianului „întunecat” nu te lasă să-ți tragi răsufarea, că simpla opera-

*) Ed. Științifică, 1963.

ție de desfacere a textului în propozițiuni se dovedește o muncă grea: nu e dintr-odată limpede succesiunea gramaticală a cuvintelor, de cine se leagă un cuvânt dat — de cel precedent sau de cei care urmează ?

Filozofia lui Heraclit amintește într-adevăr de un tablou al cărui sens se dezvăluie când, după ce te-ai apropiat de detalii, te îndepărtezi și le înțelegi în ansamblu — singurul care nu înșeală.

Cu atât mai grea este sarcina pe care și-o asumă istoriograful marxist când își propune să expună în plină lumină acest tablou, cu cât a fost prost privit — deși îndelung și meticulos — de șirul de idealști care-l tot interpretează, de fapt adaptează, din sec. XVIII încoace : Schelling, Hegel, Schleiermacher, Lasalle, iată doar câteva nume dintre cele celebre în sec. XIX, Spengler, Jeanniere, Kirk, Chevalier — dintre cele mai cunoscute în secolul nostru.

Prof. I. Banu, autorul monografiei despre Heraclit, a înțeles că dificultățile pe care le ridică studierea filozofiei efesianului sînt variate și numeroase. De aceea a început, judicios, prin a-și preciza poziția față de principalele tendințe ale istoriografiei neștiințifice și prin a-și prezenta instrumentele de lucru cu care avea să ajungă la clarificarea unui important moment din istoria filozofiei : primul capitol este intitulat „Diversitatea interpretativă în istoriografia burgheză a filozofiei” iar al doilea — „Imperative ale interpretării materialist dialectice”.

După ce desemnează primejdiile, oare devin fatale pentru cel neînarmat cu dialectica materialistă, — arhaizarea, modernizarea, reproducerea metodică, literal exactă dar neapreciativă a gândirii filozofice dintr-o perioadă dată, — I. Banu începe o analiză minuțioasă a componentelor filozofiei heraclitiene: ontologia, problemele cunoașterii, problemele științelor naturii, problematica socială.

Nu-l vom urma în această întreprindere laborioasă; lăsăm cititorului satisfacția de a cuprinde, după o ascensiune grea, deși pe o cărare bătătorită, diversitatea gândirii, uneori poetică, alteori greoaie, uneori profundă, alteori naivă a uneia dintre cele mai remarcabile minți din antichitate.

Ceea ce ne interesează aici este mecanismul care a făcut posibilă această descifrare. Autorul monografiei a înțeles că cercetarea istorico-filozofică se lovește, în ansamblu, de două dificultăți : neidentitatea dintre adevăr și reflectarea lui în concepția dată, reflectare istoricește limitată, și dezacordul dintre fondul real de idei și formularea acestuia în sistemul respectiv.

I. Banu îl înțelege și-l explică pe Heraclit în primul rînd pentru că îl apreciază „de la înălțimea științei noastre de azi” (p. 15). Aceasta îi permite ca, de pildă, în dialectica dedublării unitarului în laturi contradictorii să despartă durabilul, adevăratul (prin care Heraclit a devenit „unul din întemeietorii dialecticii” V. I. Lenin, Opere, voi. 38 ed. politică, Buc. 1959, pag. 348), de încărcătura primitivă, adică să rețină dedublarea oa proces, ca principiu al dinamicii lucrurilor (p. 63).

În afară de aceasta autorul monografiei semnalează existența celeilalte contradicții, specifice, între terminologia religioasă și conținutul materialist, antiteist al concepției lui Heraclit. I. Banu consacră în mod întemeiat un paragraf dezbaterii funcțiilor terminologiei religioase folosite de efesian, pentru a ajunge la concluzia că „într-o perioadă în care aparatul filozofic de exprimare a abstracțiilor este încă foarte rudimentară, simbolul (termenul religios n.n. FI. N.) reprezintă un refugiu comod. Ce e drept, el nu face decît să sugereze ceea ce abstracția indică în mod net; dar el are drept de cetățenie în limba și gândirea timpului, pe cînd abstracția, nu” (p. 97). Autorul arată deci că această substituție este istoricește inevitabilă dar o caracterizează

riguros, ca pe o inconsecvență a materialismului lui Heraclit (p. 99).

Pentru a aprecia științific locul lui Heraclit în istoria filozofiei (aprecierile particulare, răspândite peste tot, sînt înmănunchiate sintetic în două capitole — „Momentul heraclitic în procesul maturizării gândirii teoretice” și „Caracterizarea treptei heraclitice”), prof. I. Banu desemnează pe de o parte problemele noi pentru punerea cărora erau coapte toate condițiile, pe de altă parte răspunsurile noi pe care le-a dat Heraclit unor probleme deja încetățenite în gândirea filozofică. Din prima categorie fac parte, între altele, problema cunoașterii, a începuturilor distincției social-cosmic, a unității și opoziției contrariilor, din a doua — problema materiei, a mișcării, a psihicului uman.

Autorul rezervă pentru încheiere, analiza determinantelor și funcției sociale a sistemului filozofic al lui Heraclit. Și aceasta în mod întemeiat. Căci numai în felul acesta putem evita prezumțiile anticipării, ne putem explica legătura — mijlocită sau nu — dintre ansamblul concepției teoretice (înțeleasă în specificitatea și în relativa ei independență) pe de o parte, sorgintea socială a acesteia și rolul său activ, pe de alta. În acord cu cercetătorul sovietic F. H. Kessidi, I. Banu optează pentru plasarea gândirii politice a lui Heraclit pe orbita ideologică a aristocrației moderate, ostilă atît demosului cît și aristocrației funciare.

Urmărind tripla legitate a mișcării filozofice (de care s-a ocupat pe larg în altă lucrare), anume condiționarea ei obiectivă de clasă, opoziția dintre orientări și progresul cunoașterii materialiste și dialectice a lumii, prof. I. Banu arată în ce constă concretitudinea istorică a acestor legi. Se subliniază astfel că lupta dintre materialism și idealism în perioada preclasică are particularitățile ei specifice care nu trebuie identificate cu opoziția dintre cele două concepții în perioada clasică, necum a celor din epoca modernă. Astfel, de pildă, toți filozofii

preclasici din Grecia credeau că psihicul are caracter corporal, ceea ce nu înseamnă că opoziția idealism-materiism se dizolva într-o filozofie unitară. Cei care confereau primordialitate factorului „care azi îl numim subiectiv”, indiferent de natura sa, se defineau ca idealisti, ceilalți — ca materialisti.

Nevoia cercetării concrete l-a determinat pe autor să întreprindă analiza terminologiei cu care operează azi istoriograful și să introducă noi noțiuni: „faza precategorială” pentru prezența, dispartă sau parțială, în texte, a elementelor componente ale unei categorii, „faza antiteistă” ca moment al rupturii de reprezentările religioase și al apropierii (dar numai atît) de ateism.

În felul acesta dezvoltarea progresivă a gândirii filozofice ne apare, într-adevăr ca un proces intern contradictoriu, ca o treptată acumulare a elementelor unei noi calități — fie aceasta o categorie dialectică sau o poziție nouă față de cutare sau cutare bagaj de reprezentări și noțiuni.

Lucrarea prof. I. Banu este profundă, erudită.

Permanent atent la precizia terminologică, autorul optează pentru acele traduceri în limbile moderne care sînt cel mai mult apropiate de textul antic. De exemplu, lui „Kopos” nu-i corespunde „sașietatea” ci „prisosul” ca suprasaturare, ca surplus ce devine izvorul unui nou dezechilibru (p. 78) iar prin preclasicul „physis” nu se desemna încă, arată autorul, universul în ansamblul său (P. 46). În același timp I. Banu corectează deficiențele unor traduceri românești care au ignorat sensul unor termeni folosiți de Lenin în „Caiete filozofice” („edinnoe” înseamnă „unitar” în contextul dat și nu „unic” (p. 63). „naciolo” — „element” nu „principiu” (p. 173).

Alteori, cînd definirea unor noțiuni și traducerea unor termeni amenință cu sărăcirea de implicații, autorul preferă să descrie noțiunea respectivă — de exemplu, logos-ul heraclitic (p. 45).

Se mai întâmplă însă ca prin multele rezerve pe care, din grija de a nu se îndepărta de adevăr, autorul le aglomerează, să se producă gîtuiri temporare, stagnări în succesiunea elastică a raționamentelor. Să luăm un exemplu: „Deși, din motive care au fost arătate, nu sîntem de acord cu F. H. Kessidi, după care ideea de unitate a contrariilor, așa cum e înțeleasă la Heraclit, are caracter metafizic, totuși reținem și noi, aici, o oarecare nuanță parțial metafizică, parțial pur și simplu primitivă” (și, desigur, parțial dialectică — după cum rezultă din întreg paragraful n.n. F. N.) (pag. 74). O singură rezervă exprimată prin trei termeni limitativi: „oarecare”, „nuanță”, „parțial” !

Urmărirea firului logico-istoric (altfel accesibil printr-un stil viu, plin de surprize) este îngreuiată uneori și prin polemica sau solidarizarea ou cîte doi, trei autori în același aliniat. Cîtim la pag. 55 : „Pe plan ontologic : logosul apare ca principiu al „mișcării și schimbării... ca lege a materiei însăși” — după observația lui Archibald Robertson. Este „legea după care se desfășoară devenirea”, notează A. Frenkian. M. A. Dînnik arată că logosul este legitatea „opoziției, a luptei și a unității contrariilor” ; în adevăr, dacă nu am reține mai mult decît relatarea lui Hipolit din fr. 50...”

Am fi preferat ca, în această privință, autorul să fi desprins, spre a se referi la ele în corpul lucrării, cîteva, majore, din mulțimea interpretărilor (căci la acestea se și reduc în ultimă instanță toate) condensând restul la subsol (foarte bogat și așa). Monografia ar fi fost, astfel, mai aerată. Lucrul acesta a fost făcut doar la început (cap. I „Diversitatea interpretativă în istoriografia burgheză a filozofiei”) și la sfîrșit (cap. XI „Cărări heraclitice în istoria ulterioară a filozofiei”).

„Heraclit din Efes” are un bogat aparat științific. Atrage atenția grija de a pune la dispoziția cititorului, compact, la sfîrșitul monografiei, referirile clasicilor marxism-leninismului la gîndito-

rul antic, atitudinea științifică față de traducerea fragmentelor heraclitice și a celor doxografice care urmează fotocopiilor ce reproduc aceste texte ca și critica de text, așa cum au apărut în lucrarea H. Diels — W. Kranz „Die Fragmente der Vorsokratiker” Ed. IX-a, 1960.

Traducerea textelor heraclitice, făcută cu remarcabilă competență de către Adelinea Piatkovski (în colaborare cu I. Banu) reprezintă prima traducere în limba română înzestrată cu însușiri oa : fidelitatea față de lexicul heraclitic combinată cu aceea față de contextul logic ; păstrarea echilibrului just între preocuparea de a reda cu exactitate în românește termenii simbolici folosiți de Heraclit și preocuparea de a evidenția semnificația filozofică a simbolurilor ; grija de a completa traducerea cu explicații filologice și istorice ; distincția clară între termenii folosiți chiar de către Heraclit și aceia ai autorilor antici care-i redau ideile, etc.

Au apărut astfel, pentru prima oară în românește toate fragmentele lui Heraclit care au ajuns pînă la noi, au apărut toate, (și nu „o selecție judicioasă” cum se afirmă în recenzia apărută în revista „Steaua” nr. 9, sept. 1963, pag. 76), într-o traducere serioasă și însoțite de un studiu de certă valoare științifică.

FL. NEAGOE

VIOLETA ZAMFIRESCU: „LINIȘTEA VINTULUI” *)

eea ce caracterizează poezia Violetei Zamfirescu este optimismul, dragostea de viață. Violeta Zamfirescu scrie despre lupta partidului, despre colectivizarea agriculturii, despre marile construcții etc. Iată ce spune în poezia „O columnă, o stea” : „Pe colonne, pe stele, / Pînă-n clipa mea cea mai tîrzie, / Pîn-oi fi doar pămînt, / Sau ecou, / Voi zbură și voi scrie /

*) E.P.L., 1963.

Cîte-o faptă a veacului nou". Trăind și scriind despre poezia vieții noi din țara noastră, poeta nu poate însă uita pe acei care încă mai au de parcurs un drum pînă la această viață nouă :
mie mi-e sete cu toți care-nchiși gem de sete / Mi-e foame cu cei ce mai rabdă-n robite pămînturi. / Mi-e somn. / Aș lipi de pietre obrazul, / Dar țin ochii deschiși / Cu toți luptătorii, / Biciuită de vînt, / Pîn-or zbura albatroșii, / Cântând libertatea-n savane -n preerie, / Peste rotundul pămînt comunist", spune poeta în „Vor zbura albatroșii", una din poeziile cuprinse în suita despre libertatea popoarelor.

Nici din acest volum, deși aici predomină poeziile cu tematică socială și politică, nu lipsește poezia erotică, dar ea este integrată ansamblului de preocupări ale poetei, mult lărgit față de volumul precedent: „Cesul de slavă". Unul din reproșurile aduse volumului anterior precum și unora dintre poeziile scrise între aceste două volume (poezii pe care Violeta Zamfirescu a avut buna inspirație și nu le include în volum), era diluarea imaginii artistice. În „Liniștea vîntului", cuvintele sînt alese cu mai multă grijă, incluse cu mai multă zgîrcenie în poezie, în scopul ca fiecare să exprime cît mai mult. Sînt în acest volum poezii de cîte două, sau chiar o singură strofă, ceea ce se întâlnește foarte rar în poezia ei anterioară.

Violeta Zamfirescu se arată în acest volum mult mai atentă la tot ce se petrece în viața ei interioară, în raport cu lupta înconjurătoare, este mult mai în putere să-i descifreze sensurile profunde și să le exprime poetic. Receptivă la ce se petrece în jurul ei, poeta este preocupată de însușirea unei etici noi: „Nu sculpez în tăceri / Zeul iubirii de mine" ; sou: „Mă vreau tot mai dreaptă, mă vreau tot mai bună" („înălțare").

După cum spuneam, grija pentru alegerea cuvîntului, pentru o exprimare cît mai originală și mai poetică, este evidentă. Cu regret, însă, mai trebuie

constatate unele neglijențe, de pildă versul: „Să-mi merit frumusețea prin zbatere totală" („împlinire"). Ce vrea să spună zbatere totală ? Această alăturare a unor cuvinte care n-au ce căuta unul lîngă altul creiază o impresie neplăcută. Cu atît mai mult cu cît poeta n-a urmărit decît rezolvarea destul de facilă a unei necesități de rimă (rimă la osteneală). Sau: „Și pe rotundu-i cerc ființa-mi zboară". („Prezență"). Dacă Violeta Zamfirescu ar fi fost și mai atentă la imaginile pe care le creiază, și-ar fi dat cu siguranță seama că în nici un caz cercul nu poate fi altfel decît rotund și că acest sens este inclus în însăși noțiunea de cerc. Mai trebuie spus și cîte ceva despre felul în care sînt introduse în imagine artistică noțiunile tehnice noi, moderne. De pildă, în poezia „Inginerul cîmpiilor", întâlnim expresia: „telefoanele inimii", iar în „E frumusețea la-nceput de vară", următoarea strofă: „Sonorul grîu, cu spice neegale / Glorifică întrecerea-n spirale. / Sensibil, gîndul, detector de unde, / Cu lungi antene știința o pătrunde". Datorită folosirii improprii a unor termeni și neintegrării lor într-un context poetic adecvat, cele spuse apar prozaice, neinteresante. Nu este vorba de eliminarea lor din limbajul poetic, ci de folosirea lor cît mai proprie, așa cum procedăm cu toate celelalte cuvinte.

Cu toate cele spuse mai la urmă, „Liniștea vîntului" marchează în evoluția poetei Violetei Zamfirescu un sensibil progres.

S. DELCIU

IOAN SLAVICI: „TEATRU" *)

Publicarea unui volum din dramaturgia lui Slavici este un prilej pentru mai buna cunoaștere a întregii opere a scriitorului. Ideia editorului ni se pare fericită și sub un alt raport: acela al legăturilor ce se dezvăluie istoricului literar între anumite

*) E.P.L., 1963.

motive de critică socială sau de evocare patriotică, cu circulație în literatura epocii. Prefațatorul și îngrijitorul ediției, I. D. Bălan, fixează cu siguranță sursele de inspirație ale lui Slavici și, corelându-le cu cele ale înaintașilor sau contemporanilor săi, indică apropierea, în linia satirei savuroase, cu comedia lui Hașdeu, „Trei crai de la răsărit” sau cu comediile lui Alecsandri. În teatrul istoric, pe’ de altă parte, observă criticul, predilecția pentru dezbaterea umanistă și eroic exemplară îl duce pe Slavici la explorarea Evului-Mediu românesc, din considerente mai puțin romantice ca ale lui Delavrancea și Victor Eftimiu, și mai fățiș militante, ca cele din „Despot-Vodă” al lui Alecsandri sau „Vlaicu Vodă” de Alexandru Davilla.

Examenul critic al începuturilor lui Slavici în dramaturgie descoperă înțilurirea pe care Eminescu a exercitat-o, la Viena, asupra lui Slavici. Această înrîurire i-a deschis Vinarului său prieten drumul spre înțelegerea folclorului și a tradițiilor popular-naționale.

Dintre cele cinci piese include în selecția de față fiecare ilustrează câte un aspect, cu plusurile și minusurile inerente ale dramaturgiei lui Slavici. „Fata de birău”, spre exemplu, se distinge prin remarcabila autenticitate a psihologilor țărănești conturate. Intriga e simplă și pe canavaua tradițională a momentului respectiv.

În spiritul unei estetici moraliste și moralizatoare, Slavici scria pentru un public încă ingenuu, care trebuia inițiat și îndrumat cu deplină seriozitate — scriitorul face loc în piesă și omului din popor, ale cărui virtuți contrastează cu lipsa de bun simț a farsorului. Reierindu-se la opoziția dintre Tănase-a-Popii și onestul Mitru Florii Cucului, Iorga, citat de I. D. Bălan foarte adecvat aici, definește piesa ca „o sumă de moravuri, o nuvelă dialogată”.

Ca și „Toane sau vorbe de clacă”, „Fata birăului” ne duce cu gândul spre prozator. Se întrevăd calitățile nuve-

listului, ale povestitorului, afit în maniera de a dezvolta subiectul cât și în portrete, unde mai lesne autorul își mărturisește preocupările educative, decât în propriile comentarii. Totuși verba unor schimburi de cuvinte, cursivitatea replicilor sau suculenta câtorva momente ne îndreptățesc să credem în vocația pentru teatru a lui Slavici. „Polipul unchiului” vine să confirme aceste însușiri. Textul denotă o frecventare a marilor clasici, Moliere, Shakespeare, Goldoni, asimilată fără a umbri resursele de originalitate ale creatorului ardelean. Pe schema operei bufe a lui Cimarosa, Slavici schițează o întâmplare asemănătoare, cu deosebirea doar că aici cel care taie nodul gordian nu este un doctor veritabil ci unul travestit, care, pentru a face bună impresie, vorbește mereu păsărește. Sntem cu un deceniu înaintea debutului lui Caragiale, însă o serie din tipurile comediilor sale se lasă presimțite.

Comediile lui Slavici amuză prin anecdotică lor accesibilă și, pe alocuri, sprințară, dar trezesc interesul mai ales prin gravitatea de subtext cu care scrutează problemele existenței și ale raporturilor dintre oameni. Sflngăcile în dialog, slăbiciunile de construcție, imobilismul unor scene snt lipsuri vizibile, dar ele nu justifică de fel interesul minor manifestat pînă acum pentru teatrul lui Slavici.

Afirmarea disponibilităților sale pentru textul reprezentabil își găsește o convingătoare împlinire în dramele sale istorice. Cea mai interesantă dintre ele este „Gaspar Grațiani”, jucată la Teatrul Național din București în stagiunea 1887—1888. Este o tragedie cu puternice elemente de observație socială și politică și cu interesante implicații polemice.

Abordarea unei problematice istorice nu ia la Slavici caracterul unei evaziuni din prezent ci dimpotrivă racordează evenimente și acte petrecute demult la fondul de sensibilitate al actualității timpului său. Vehemența pe

core o manifestă autorul la adresa șovinismului, pledind pentru o înțelegere. Intre oameni dincolo de deosebiri religioase și etnice, este egalată doar de intransigența cu care se rostește în favoarea sentimentelor curate, ferite de calcule arivistice sau de prejudecăți. Piesa atribuie multor personaje, în diverse momente ale desfășurării ei, rolul de port-voci ale autorului. Însă dincolo de caracterul tezig al unor replici, respiră încrederea în frumusețea morală a omului, convingerea că discriminările între oameni sînt păcate la fel de mari ca trădarea, corupția, lașitatea.

Bine condusă ca intrigă și construită strîns, cu o logică fermă a caracterelor, „Gaspar Grațiani” evocă o pagină din lupta pentru putere a boierimii moldovene din prima parte a secolului al XVII-lea. Adevărul istoric e respectat în mare măsură, ceea ce denotă un efort documentar apreciabil. Atmosfera de epocă, sugestiv prinsă, se datorește mai ales tensiunii cu care se înfruntă dragostea cu calculul arivist, prietenia cu mercantilismul, spiritul retrograd și cu cel luminat.

Slavici a mai scris și o altă dramă istorică, „Bogdan Vodă”, pentru prima dată tipărită acum. Este o piesă închinată cutezanței și lucidității populare, marilor valori tănuite de eroul anonim. Tendința ei socială și patriotică a făcut ca ea să fie respinsă de redactorii „Convorbirilor literare”, cărora li se adresase Slavici. De altfel ei nu puteau ignora răsunetul proaspăt al acțiunii, aluzia ei la realități imediate. Slavici însuși spunea fățiș: „Am ales această epocă fiind cea mai asemenea cu a noastră”. Și, explicîndu-se, insista asupra finalității ei, oricîte rezerve de ordin estetic ar putea stîrni rezolvări ce ies din fîgașul clasicității: „Este o dramă romînească (se referă la „Bogdan Vodă” — n. n.) ce în fel și chipuri nu are a face nici cu Shakespeare, nici cu Schiller, e, dacă îți place, o școală rea, dar o școală deosebită, o școală fără viitor, dar o școală populară.

Această popularitate consistă în temerile etice ale dramei”.

Slavici simțise nevoia să se explice, ba chiar să-și apere opera, întrucît prin răceala cu care o întîmpină cei de la „Junimea” el simte o dezaprobare, dacă nu chiar o ostilitate, la adresa sensului ei social protestatar. Denunțarea exploatații și a instituțiilor feudale exprima implicit o condamnare ai practicilor boierești de spoliere a țărînimii, a păturilor nevoiașe. Ca și în alte scrieri ale sale, Slavici laudă omnia, propagă cu îndrăzneală idei democratice, în lumina lor îl pricepem mar deplin pe scriitor și îi prețuim orientarea literară de ansamblu.

I. D. Bălan, îngrijitorul ediției și semnatar al unui serios studiu introductiv, ne călăuzește atent și informat pe căile întinsei activități literare a lui Ioan Slavici. Comentariile sale referitoare la opera dramatică a acestuia se impun cu osebire acolo unde stabilește relații de întrepătrundere între scrisul său pentru scenă și proza care l-a consacrat.

Exactitatea notației se însoțește de ferme și pătrunzătoare judecăți de valoare, ca aceea din finalul prefeței, definitorie pentru Ioan Slavici.

H. ZALIS

VICTOR TULBURE : „POEZII” *)

Victor Tulbure, născut în 1905, a fost un mare poet și critic literar. A scris peste cincisprezece ani și cuprinzând tot atîtea volume și plachete, poezia lui Victor Tulbure oferă din plin posibilitatea unei retrospective lirice. Din acest punct de vedere culegerea recent editată în colecția „Cele mai frumoase poezii” constituie un adevărat bilanț critic.

În intenția editurii a fost în primul rînd ideea de a întocmi o antologie care să-l reprezinte pe plan valoric dar

*) Victor Tulbure: Poezii, colecția „Cele mai frumoase poezii”, Editura Tineretului, 1963, 263 pagini.

și cronologic pe poet. Victor Tulbure e un poet activ, din pleiada creatorilor contemporani a căror operă constituie o cronică lirică a vremii noastre. De la „*Vioara roșie*” (1948) și pînă la „*Aur*” (1963) este o evoluție incontestabilă dar nu o diferențiere de structură care să-l proiecteze ca pe un autor inegal. Tulbure s-a căutat mai puțin sau mai exact s-a găsit mai repede. Acest fapt nu-l prejudiciază cu nimic.

Pentru o caracterizare a poeziei sale nu putem face apel la „autoportretele” lirice din volume. Aceste poeme programatice nu au valoarea dianoetică a „Testamentului” lui Arghezi sau a „Artei poetice” a lui Beniuc. Tulbure „pozează” de multe ori în poet cu durități antiestetice, cu asperități declarate :

*Lubiții mei, eu de la voi purced
Cu glasul zgrunțuros ca bolovanul.*

În aceste „poze” e numai o reacțiune la adresa poeziei intime, diafane, apolitice.

Esențial, din punct de vedere tematic, Tulbure cuprinde o cronologie a luptei pentru socialism, trecînd ușor, chiar în cadrul aceluiași volum, de la manifest la notația cantabilă în care sînt explorate dimensiunile candorii, cuprinse desigur într-un context politic.

Oțelarii îi spun poetului :

*„...Aici țî-i locul!
Versul tău ne-ncinge focul.
Cîntă-ne să ardă focul!”*

Meșterii cîmpiei îi spun •

*„Nalt cît se ne-ntreacă brîul,
Versul tău ne crește griul,
Cîntă-ne să crească griul!”*

Acest ton de manifest liric, conceput ca un elogiu al uzinei sau al lumii agreste, se convertește ușor în notația de sonatină a versurilor „pentru Raluoa” :

*...Să mai crești — să-i zicem — pînă
Cu căpșoru-ajunși uluca
Și-om pleca la drum, de mîină
Soare mic și cîm, Raluca.*

Caracterizarea poeziei lui Tulbure ca o cronică lirică a vieții noastre noi se poate ușor documenta chiar la o sumară inventariere tematică : lupta în ilegalitate a comuniștilor („*Balada tovarășului care a căzut împărțind Știința în ilegalitate*”), ecouri mai vechi ale luptei pentru libertate („*Bălcescu*”; „*1907*”), lupta unită pentru Eliberare („*Vișinul lui Vania*”), momente din lupta pentru construirea socialismului („*Pragul de aur*”, „*Amintire*”, „*Țării mele*”, „*Poruncă*”, etc.), tablouri de călătorie (însemnări lirice din U.R.S.S., R. P. Bulgaria), portrete ale luptătorilor de azi, etc.

Din cele cincisprezece volume apărute, cele mai reprezentative pentru creația lui Victor Tulbure sînt : „*Lauda Patriei*” (1935) și „*Cornul pădurarului*” (1959). Dar și în restul creației sale sînt multe piese de rezistență ca acea „*Vîntătoare domnească*” din perioada debutului sau din creația recentă „*Balada chenzinei din 1933*”. Înclinarea spre tonul baladesc nu-l prejudiciază pe Victor Tulbure. Nervul liric străbate prin toate „baladele” sale și face sudura organică a acestor piese epice compuse pe fragmente sau tablouri.

Putem afirma fără să greșim că toate baladele lui Tulbure sînt lirice. Forța epică este depășită de cea descriptivă, de constatările afective, ca de exemplu :

*Și trece-o noapte cruntă, năpraznică
și grea
Și zorii dau năvală cu viscole-n
ferestre,
Plesnind în giurgiuvele ori nechezînd
prin nea
Ca herghelii scăpate din căpestre.*

(„Balada chenzinei din 1933”)

Chiar atunci cînd tonul este evocativ, ca în „*Fetița cu chibrite*”, principală este prezența lirică a eroului și subsidiară povestirea. Este uimitor cum din cuvinte obișnuite, aproape din materiale de gazetă, Tulbure reușește să facă „poezie” cu mijloace sim-

pie. Deși „pozează” în autor de „versuri cu lozinci și salopete”, poetul a renunțat la această manieră de care debutul său n-a fost scutit. Cursiv, cu rime pline, ocolind metafora contorsionată, Victor Tulbure oferă „consumatorilor” de poezie o comunicare directă și caldă:

*Toți anii mei ca niște zurgălăi
La pragul amintirii tale-i sun...
Prietenă, batista-n pumnii tăi
Mai flutură ?
Drum bun ! Drum bun ! Drum bun !*

(„La o despărțire”)

Un aspect al versurilor lui Tulbure, trecut cu vederea uneori, e poezia care reflectă un umor subtil, bine dozat ; Zacharie Zugravul nu mai pictează în biserici sfinte bizantine, cuvioase, uscate, ci femei după prototipul băcițelor cu sînii tineri încît :

*Pocăți monahi bătrîni
Plescăind satanic buza
Vor cu ochi ca niște mîini
Să-i descheie Maicii bluza.*

*Domnul Savaot și el,
Ca prin gaură de cheie,
Din triumghiul isoscel
Se tot uită la femeie.*

(„Zacharie Zugravul”)

Din lectura acestei culegeri rămîi cu imaginea unui panteism politic consemnat fără stridente ; patria e în toate peisajele, în toate lucrurile, în toate întîmplările :

*La praznicul culesului de struguri
Imbii cu cofe pline anii mei,
Te deslușesc și-n plopii din amurguri
Și-n părul dragei și în ochii ei.*

(„Țării mele”)

Acest panteism politic e caracteristic poetului care se vrea soldat în orice ipostază ; în „drumul către mîine” cronicarul liric „plămădește cuvîntul ca o pîine”, pentru cei „flămânzi de frumuseți”, dar pentru vrăjmași „își ascute” condeiul „de baionetă”. Și aici predomină tonalitatea cantabilă. Chiar

în reportajul liric din „Vară fierbinte”, unde acțiunea e mai destinată, tonul baladesc are aspect de oîntec. „Cîntece și balade” își intitulează fără să greșească poetul unul din volumele apărute în 1963, spun unul, pentru că numai în acest an au apărut trei volume semnate de Victor Tulbure.

Poetul a debutat la „hotarul dintre beznă și lumină”, adică imediat după Eliberare. Cei douăzeci de ani, plini de emoție, au cîntat pe strunele unei „viori roșii”, apoi au început să colinde cuprinzînd în volumele ce au urmat o colorată „însemnare a călătoriei mele”, în aceste notații de călătorie se poate remarca o certă emancipare de reportajul liric și o continuă concentrare descriptivă. Tulbure e un liric prin structură și un comentator activ al epocii noastre ; poezia sa e plină de sonorități luminoase proiectate în linii simple, are calități recitative.

Pe acest drum al concentrării notațiilor, cu suflul liric de care dispune, Victor Tulbure, poet cu o bogată experiență artistică a reușit să treacă de la ipostaza marșului și manifestului la comentariul liric închinat patriei:

*Sub colțul ierbii m-oi culca odată,
Cu holda ta m-oi contopi deplin.
O viață doar pe lume ne e dată —
Chiar viața de țî-o dărui e puțin.*

(„Țării mele”)

EMIL MĂNU

TUDOR MĂINESCU: „FLORILE VIEȚII” *)

lorile vieții” e un volum itologic al poetului septuagenar. Din travaliul poetic al unei vieți, autorul a ales cu grijă piesele socotite reprezentative, repunîndu-le astfel la îndemîna cititorului de azi. A rezultat un volum bogat, dezvoltînd adecvat conturul unui univers particular creionat cu acidul ironiei și al rîsului.

*) E.P.L.. 1963.

Tudor Măinescu, poet prolific, a folosit de regulă mijloacele comicului, într-o lume strîmb alcătuită, abundînd în năravuri, în care filistinismul făcea casă bună cu ipocrizia gravă, poetul a sancționat prin rîs urîteniile acelei lumi. A știut să evite modalitățile facile ale distracției de salon, n-a pervertit spiritul în glumă, mînuind cu inteligență ceea ce Minai Balea numea „rîsul atitudine în fața vieții”. Poezia sa e nutrită de obicei din discreție și surîs, preferînd în locul poeziei lăbărtate și descriptive versul care sugerează și evocă. Primul său volum (în 1929) era chiar semnificativ programatic : „*acest volum aît aş vrea să fie: / O picătură numai de parfum... / ...Un strop, aît, dar cînd îl pici ,să-nvie / Defunctele garoafe și narcise*”. Sau tot aici : „*As vrea să fie versul meu un vag, / Un vag parfum de roze-aş vrea să fie*”. Nu e aici atît exprimată modestia unui poet ce își cunoaște puterile, cît o indicație privind fizionomia mijloacelor sale. Pentru că, previne Demostene Botez într-un cald cuvînt înainte, „*Universul lui Tudor Măinescu e optimist, în culori delicate, pastelizate, fără lumini orbitoare... Tudor Măinescu e vesel, dar nu rîde, nici nu te face să rîzi*”. Operează cu subtilitate, fără a diminua însă accentele caustice ale persiflării și ironiei aplicate deopotrivă ,eri ca și azi, unor moravuri care se cer înfierate. Donjuan-ul mereu la pîn-dă e fixat — prin cîteva linii — parcă pe un panou alb, relevîndu-i-se turpitudinea și zădărnicia unei existențe, cheltuită între „eleganța senilă” și „vorba veche și abilă”. („Siluete”). Scriitorii preocupați numai de evocarea trecutului, dar surzi față de clocotul actualității sînt prinși în vîrfurile penitei și admonestați cu o ironică bonomie: „*Trecutul îl evoci cu artă rară, / Pe cronicari îi știi pe din-afară I Scrii înîmplări de-acum un veac sau două, / Pe tine nu te-atrage lumea nouă. I Te-ntorci în timp, pe file de roman; I De ce nu ești cu noi, contemporan?*”. Efecte menționabile obține au-

torul și în epigrame ca „*Unui scriitor curajos*”, „*Unui meloman*”, „*Unui carierist*”, „*Avertisment*”, în fabule ca „*Vînătorul și pădurarul*”, în *cronici rimate* ca „*Muzica ușoară*”.

Aplicație dovedește poetul în surprinderea atmosferei, a cadrului unui mediu observat. Cîteva linii sugestive dau locului culoare și relief, subliniindu-i trăsăturile definitorii. „*Cronică de vară*” e în acest sens elocventă : „*Sărbătoare, I Plictiseală și soare... j Pe străzi o-bloane trase și pustiu... / Forfoteală și praf I In Cișmigiu / Film prost la cinematograful*”. Pe acest fond de zăpușeală stătută, de monotonie și urît, se zbat cîteva existențe tragice, eșuînd fără speranțe. Servitoarea roabă, bătrînă și fără nimic viu „*stă-n poartă și se uită-n pustiu*”. Nevasta fizică a unui ofițer „*tușește-ntr-o batistă parfumată*”, soțul îndurerat își alungă alături gîndurile negre, urmărind înfrigurat rubrica *diverse* a unui ziar iar baritonul de peste drum, o fostă celebritate, „*cu picioarele paralizate, / Stă fix, ca la un fotograf*” și privește cu deznădejde în gol. Poezia capătă tonuri de pastel, lucrat într-o cromatică întunecată, de crepuscul, potrivită lumii capitalists.

Volumul adună și ceea ce s-ar numi cu un termen nepotrivit, și „*producțiile serioase*” ale poetului. Autorul a fost generos la alcătuirea sumarului, ineluzînd multe piese de acest fel, țînînd parcă să demonstreze cititorului toate ipostazele versului său. Impresionează plăcut efortul poetului de a surprinde într-un ciclu anume noua față a satului („*Se schimbă fața satului*”), apoi strădania de a zugrăvi în imagini „chipul patriei”, jertfa luptătorilor căzuți în bătăliile pentru mai bine, conturul luminos al viitorului făurit din fapt și gînd („*Viitorul*”). Din păcate, în cele mai multe din aceste bucăți se întâlnește versificarea prozaică a unor idei, rămase în planul conceptului. („*Teatrul*”, „*Unul mai mult*”, „*Căminul cultural*”, „*Zidarii*”, „*Ca-ntr-o*”

ogîndă clară"). Era bine ca poetul să fi îngustat mult spațiul acordat acestor producții voit lirice. De aci uneori impresia de sărăcie tematică în capitolele consacrate poeziei satirice (cronică rimată, epigramă, fabulă etc.), unde mai toți țepii sînt îndreptați împotriva

confraților de breaslă, a criticilor și redactorilor de reviste și edituri.

Dar, reprezentative pentru profilul poetic al lui Tudor Mănescu sînt rîsul și surîsul, în care umorul se materializează în poezie.

Z. ORNEA

— Cartea străină —

FREDERIC BOYER: „PANORAMA ILUSTRATA A SECOLULUI XVI FRANCEZ" *)

E primul volum dintr-o colecție inițiată de Editura Seghers care își propune să prezinte, pe secole, evoluția, literaturii și artei în decursul istoriei Franței.

O colecție care nu e nici de literatură, nici de istorie, nici de istoria artei, care își propune să pună în lumina lor adevărată originile, evenimentele istorice, etapele, marile mișcări literare și artistice, compartimentate arbitrar pe secole și etichetate ca atare, după specificul dominant în cultura unui secol.

Precum se vede, o colecție de cultură generală, oare nu aprofundează nici evenimentele istorice nici cele literare sau de artă, ci le relevă după profilul și importanța lor în dezvoltarea statului și culturii franceze, înlesnind astfel o privire sintetică asupra dezvoltării prin secole a culturii și artei franceze. Evenimentele istorice, multe la număr în epocă, și de mare importanță nu numai pentru Franța, sînt enunțate cronologic, doar atît cît să se înțeleagă baza socială a mișcării literare și artistice care, în realitate, constituie preocuparea principală a cărții. Ilustrată bogat în culori cu o artă grafică de mare ținută, colecția este un minunat instrument de popularizare, de culturalizare; de familiarizare și inițiere a omului obișnuit cu istoria și cultura franceză.

*) Ed. Seghers, Paris.

Meritul cel mare al colecției, ca și scopul urmărit desigur, nu este atît științific-istoric, cît de informare exactă, plăcută și sintetică.

Istoria sec. al XVI-lea este precedată de o foarte limpede prefață și de o concluzie care îmbrățișează aproape didactic evenimentele care au caracterizat acest secol drept secolul Renașterii.

În prefață, autorul își precizează concepția sa despre istorie, și asta este esențial pentru a cunoaște criteriile și determinantele oare l-au îndemnat să rețină cutare sau cutare eveniment. De aceea e și bine de citat în substanța ei, această prefață explicativă :

„Istoria e făcută din evenimente și viață zilnică, de evoluții și revoluții, individul ca și mulțimea, omul excepțional ca și cel de rînd intervin mereu, opunîndu-se sau colaborînd. De multe ori hazardul înlocuiește regula, neașteptatul se substituie previzibilului. Puterile care agită această materie omească scapă uneori controlului omului. Marii savanți, marii artiști, marii scriitori, marii oameni politici, atunci cînd apar, deranjează totdeauna mai mult sau mai puțin ordinea stabilită, obiceiurile înrădăcinate și prejudecățile. Se mai întîmplă ca propriile lor descoperiri să-i depășească, să fie preluate de alții și duse mai departe de cît ar fi putut ei să presupună. Istoria constituie viața însăși a omului colec-tiv: ea este expresia complexă și de neînălțurat a existenței sale”.

Încercări destul de aproape de adevăr pentru un autor ne-marxist.

Mai departe, autorul, în aceeași prelată pledează defalcarea sec. al XVI-lea, și în genere, defalcarea colecției pe secole ca o necesitate de a da un calendar mai mult sau mai puțin precis și rului de evenimente, fără de care este greu de avut o viziune clară asupra evoluției subterane a ideilor și faptelor. Izolarea, în istoria Occidentului și mai ales î» aceea a Franței a secolului al XVI-lea o impun înseși faptele.

Bine înțeles că el cuprinde multe aspecte și multe figuri de seamă variate și că de-a lungul lui au fost multe conflicte religioase, politice sau estetice. Dar acest secol al 16-lea e dominat de noțiunea remarcabilă a Renașterii, tot atât de bogată ca semnificație ca și noțiunea de „secol al luminii” care definește secolul 18 — și mai precis în orice caz, decît definirea de clasicism impusă secolului al 17-lea.

Așa dar, numai prin ideea de Renaștere se va putea cunoaște cu adevărat realitatea concretă a sec. 16-lea. Ba uniformizează și unifică punctele de vedere, diversitatea și bogăția acelu secol.

Ce înseamnă Renașterea ni se arată succint dar clar încă în primul capitol. E, așa cum se cuvenea, punctul de plecare, fundalul care apare apoi luminat de tot șirul de evenimente.

Autorul vorbește apoi de filologie și filozofii, de arhitectii și pictorii care au fost precursori, de asaltul scolasticii, de noul misticism, de poezii francezi ai pre-renașterii, de Villon „care nu mai aparține Evului Mediu, fără ca să fie totuși un om al Renașterii.”

Condițiile sociale nu sînt nici ele omise din determinantele secolului. Epoca lui Francois întîi (regele elegant în vestimente și spirit), „Marea epocă” și „Ultimul act” sînt cele trei mari capitole, în continuare.

În primul din aceste trei capitole, după fixarea peisajului istoric atât de frămîntat, apare chipul lui Rabelais, — monument de imaginație, umanism și comic, — și Calvin, — papă al pro-

testantismului și semnalarea lui Platon și Petrarca, drept cele două izvoare ale poeziei epocii.

În cel de-al doilea, apar sîngeroasele și îndîrjitele conflicte religioase cu noaptea sfîntului Barthelemy, iar ca figură Du Bellay și poezia nouă, Ronsard, — primul poet al timpului său, — Montaigne și diferite curente literare.

E vorba de un secol care a văzut sfîrșitul și începutul multor mișcări politice, literare, de gîndire și de artă.

Concluzia face o sinteză a evenimentelor istorice care cuprind multe războaie, dominate pentru Franța de politica economică a lui Sully și Proclamaarea edictului de la Nantes. Umanismul preluat de Franța din mîinile Italiei, îmbogățit și *personalizat*, a încetat repede de a mai fi o pură disciplină filozofică, penitîntu a deveni totodată o disciplină universală și orientată spre cunoașterea libertății individului. Au fost savanți și artiști, filozofi și scriitori, întrutotul originali și legați prin toate fibrele lor de oamenii timpurilor, individualiști și *angajați* (în sensul nostru, de astăzi).

Cu Ronsard și du Bellay, poezia a văzut născîndu-se acest fenomen decisiv, din punct de vedere literar și psihologic: *lirismul*, — adică expresia sentimentului personal fondat pe libertatea cuvîntului și a imaginației.

În schimb, poezia secolului se limitează la istorioare cavalerești și o anecdotică inspirată din teme vechi.

Astfel, Renașterea artistică și literară, în ansamblul ei, a lichidat racilele spiritului scolastic în decadentă și a știut să-și preia propriile ei materiale din antichitate și prezent, procedînd la o adevărată creație, pornind de la modele de care a știut să se degajeze, punînd bazele culturii franceze ale timpurilor moderne, luminîndu-i calea. •

Scrisă simplu, clar, cartea izbutește să fie nu numai deosebit de instructivă, dar și deosebit de plăcută.

D. B.

— din țară —

CARTEA ÎN REVISTA „FLACĂRA”

„Nu ne-am fi așteptat ca o revistă ilustrată cum e „Flacăra” să se preocupe cu precădere de probleme literare. Un asemenea gen de publicație, al cărei profil trebuie să înglobeze o tematică foarte largă și variată, nu are posibilitatea să dea preferință unui domeniu sau altul. Dar nici lipsa de atenție pentru anume sectoare importante ale culturii nu este îngăduită. Rolul revistei de a pune la curent prin text și imagini publicul cititor cu noutățile sociale, politice, științifice și culturale de la noi și din lumea întreagă nu poate fi cu seriozitate împlinit dacă aria însemnată pe care în educarea maselor o constituie literatura e atât de superficial reprezentată. Nu e vorba, desigur, ca „Flacăra” să publice materiale diverse de critică literară, așa cum face presa de specialitate. Dar, conform specificului revistei, informarea despre cărțile apărute și îndrumarea în lectură, deschiderea unor perspective asupra șantierului literar din țara noastră, prezentarea unor opere din literatura universală ar trebui făcut cu mai multă grijă și pe baza unui plan bine chibzuit. În prezent singura rubrică care se ocupă de literatură și se intitulează destul de angajat „Cartea”, e formată de obicei din 15-20 de rânduri, dar nici ea nu se bucură încă de o apariție regulată. Oare atât de săracă să fie p.

ducția literară încât să nu poată furniza „Flacărei” comentarea a patru volume pe lună? Ori spațiul atât de restrâns acordat „Cărții” să pară totuși prea mare ca să poată fi respectat în fiecare săptămână? Nu știm ce determină redacția la parcimonia de care dă dovadă în ce privește locul oferit cărții, dar constatăm că de la începutul lui iunie și pînă la sfîrșitul lui noiembrie nu au apărut decît nouă articolașe despre noutățile literare. Ca formă de prezentare ele sînt adesea, prin concizie, foarte apropiate de informarea tematică a fișierului bibliografic, de pildă nota despre „Umanitas” de George Demetru Pan din nr. 30/63. Cîteodată revista renunță total la recenzarea lucrării și se mulțumește cu fișierul bibliografic profnui-zis, în care, e adăvîrat, sînt incluse mai multe apariții. În numărul 37 sînt astfel enumerate două volume de versuri de Nina Cassian, „Inimi fierbinți” de Eusebiu Cornilor, „Liniștea vîntului” de Violeta Zamfirescu și romanul „Amar” de Troian Filip. Bine înțeles, dacă enunțarea titlului și problematicii cărților ar avea drept scop să aducă la cunoștință ce s-a difuzat recent în librării, ca apoi să se revină asupra acestor lucrări ajutînd la orientarea cititorului, cum se întîmplă în alte organe de presă, procedeul ar fi foarte bun. Dar odată ce o carte a fost pomenită într-un fel sau altul la rubrica de note a „Flăcării”, redacția nu va mai reveni asupra

ei. Alte cărți își așteaptă rîndul și spațiul e mic. In aceste condiții nejustificat de precare ar trebui măcar să existe un criteriu precis de selectare a volumelor care să fie recenzate. Acest criteriu, fie valoric, fie legat de preocupări speciale ale revistei, ne-ar oferi cheia de înțelegere pentru ce o serie de cărți sînt recomandate de revistă iar altele ignorate. De ce, de exemplu, culegeri ca „Preludii” de Maria Arsene sau „Umanitas”, în care e preponderentă evocarea trecutului sînt discutate, pe cînd un roman istoric amplu ca „Pîrjolul” de O. W. Cizek e omis? De ce alături de cartea de memorialistică a lui Ion Pas nu se acordă atenție și unor volume de reportaje ca cel al lui Ion Grigorescu sau Sergiu Fărcășan? Dacă în ultima vreme au fost semnalate, în „Flacăra” romane mai interesante, cum sînt „Cordovanii” și „Al 5-lea anotimp”, pe tărîmul poeziei în ultimele șase luni numai culgerea de poeme a lui V. Nicolescu a fost analizată. Alegerea cărților prezentate, făcută cu afită zgîrcenie și, se pare, la împlinare, dă firește lectorului o impresie de sărăcie a peisajului literar, impresie cu totul neconformă cu realitatea. Tocmai într-o revistă ca „Flacăra”, unde își găsesc răspuns preocupări foarte variate, publicul caută oglindirea acestor preocupări și în operele literare recomandate de această publicație ca, depășind nivelul unui articol, să poală aprofunda cu ajutorul literaturii problemele ce-l solicită. De aceea ar fi fost îndreptățit să găsească în paginile revistei indicații și îndrumări cu privire la literatura de călătorie, biografii ale oamenilor de seamă, lucrări științifico-fantastice, etc. pe lîngă principalele opere de poezie și proză. De asemenea, popularizarea operelor din literatura universală ar trebui să-și aibe locul într-o publicație unde în materie de știri senzaționale aflăm pînă și de revenirea accidentală pe micul ecran, după ani de zile de absență, a cuplului Judy Garland-Mickey Rooney. Pe același plan cu o serie de actori celebri de cinema ar avea dreptul să fie cunoscuți și creatori de reputație

mondială ca Alexei Tolstoi, Thomas Mann, Hemingway, Aragon, Lampedusa, etc.

„Flacăra”, într-o mai mare măsură decît „Magazinul”, dat fiind condițiile grafice optime, ar putea utiliza metode variate de introducere și familiarizare a diferitelor categorii de lectori cu universul literar. Fotografia poate fi un auxiliar deosebit de folositor în interviuri luate scriitorilor, în care cititorul ar putea vedea pe artist în laboratorul său de creație, la fel cum îl urmărește pe actorul de teatru în cursul repetițiilor. Sau, însoțind prezentări mai ample ale cărților, cu reproduceri de coperti și ilustrații, revista ar atrage privirea publicului asupra noutăților literare cu mai multă acuitate. Acestea sînt doar cîteva sugestii în tentativa de lărgire a orizontului literar al revistei, care pot fi desigur completate de redacția „Flăcării”. Și în cadrul recenziiilor de cărți ce se publică acum, conexat cu specificul revistei, cronicarul trebuie prin comparații, analogii și referiri să pună în relație opera analizată cu ansamblul literaturii. Autorul notei bibliografice, neadresîndu-se unor specialiști care urmăresc fiecare nouă apariție din activitatea unui creator, ar fi bine să amintească succint drumul parcurs de acesta, să-l situeze în peisajul literar din care face parte. Știm că, natural, toate acestea țin în primul rînd de spațiul acordat recenziei. Dar, cum poate profita de asemenea materiale critice cititorul lăsat pradă doar cîtorva generalități? O cît î mai mică amănunțire analitică necesară duce la măcar două coloane, pe care, de exemplu, Silvian Iosifescu le-a cucerit cînd s-a ocupat de „Carte despre vremuri multe”. Cel puțin afită ar trebui să se impună ca text și cînd este vorba de alte lucrări. Neîndoielnic însă că posibilitatea intrării mai adînc în miezul cărții nu trebuie irosită în considerații cu argumentarea vagă, nefundamentată, care nasc numai confuzii, ca afirmații de acest tip: „Poetul se dorește un romantic fofos și multe din piesele volumului ni-l prezintă ca atare. Patosul lor e real, vi-

ziunile sînt fantastice si au grandoare <In adîncul oglinzii", bunăoară), peisajele, multă culoare („Sete" de exemplu)". Imprecizia sau neîndestulătoarea sistematizare a unora din materialele publicate nu trebide să reprezînte însă un pretext pentru redacție de a sili l, o excesivă concizie găzduind „Cartea" într-un afit de strimt lăcaș. O mai justă apre-

ciere a valorilor literare și a însemnătății lor -educative în cadrul muncii de răs-pîndire a cunoștințelor științifice și culturale a revistei vor trebui să ducă în viitor la o mai mare grijă în popularizarea literaturii, prin formele variate de prezentare a cărții pe care le poate oferi revista „Flacăra".

S. R.

— de peste hotare —

„VOPROȘI LITERATURI"
nr. 11/1963

Unele probleme care au făcut obiectul dezbaterilor la Simpozionul din februarie trecut de la Lenin-grad, consacrat cercetării complexe a procesului creației artistice, sînt reluate de B. Meilah în articolul „Colaborarea între științe — un imperativ al vremii".

Relevînd succesele obținute în domeniul teoriei literaturii, oare a devenit o disciplină științifică în accepția deplină a cuvîntului, autorul consideră că în etapa actuală a construirii comunismului se pune imperios problema lărgirii cadrului acestei discipline, creșterii eficienței sale în procesul dezvoltării literaturii și în educația estetică a maselor, în primul rînd prin accentuarea cercetării sintetice a obiectului său.

Teoria literaturii a ajuns astăzi într-o fază care impune completarea studierii specificului și a dezvoltării istorice a literaturii ou cercetarea legilor care guvernează procesul de creație, precum și procesul de percepere a operelor literare de

către cititor. Această abordare sintetică a procesului de creație este posibilă numai în cadrul interacțiunii mai multor discipline științifice. Premisele unei astfel de interacțiuni sînt date de procesul obiectiv de apropiere și interferență între diferitele științe sociale, de o parte, și între științele sociale și științele naturii, de altă parte. Simpozionul a confirmat actualitatea cooperării diferitelor discipline la cercetarea sintetică a procesului de creație. În epoca noastră, scrie B. Meilah, au loc modificări esențiale atît în creația însăși cît și în corelația dintre metoda artistică și cea științifică. S-a îmbogățit considerabil sfera problemelor pe care le cuprinde literatura, s-a lărgit orizontul scriitorului, s-a adîncit latura analitică a literaturii și a crescut funcția sa ideologico-estetică. Intersectarea între direcțiile de investigare a realității în artă și știință devine din ce în ce mai frecventă. Toate acestea stimulează strîngerea contactelor între disciplinele limitrofe.

Autorul examinează pe rînd aspectele interacțiunii între teoria literaturii și alte științe sociale. Dezvoltarea teoriei literaturii impune creșterea potențialului său filozofic. Aportul filozofilor și esteticienilor are o importanță oapitală pentru definirea problemelor metodologice, precum și pentru elaborarea bazelor gnoseologice ale creației literare, elucidarea specificului și a căilor de reflectare a realității în arta cuvîntului, a complexității și a contradicțiilor acestui proces. Același lucru e valabil pentru cercetarea materialist-istorică a dezvoltării literaturii — , legităților și determinărilor sale sociale, precum și pentru legarea mai strînsă a esteticii cu teoria literaturii. Tratarea problemei realismului nu se poate dispensa de cercetarea evoluției noțiunilor despre frumos și a idealului estetic, etc.

Legătura organică între teoria literaturii și istorie a fost de mult recunoscută și consfințită, de aceea problemele legate de conținutul și succesiunea formațiilor social-economice și , etapelor de dezvoltare a diferitelor

națiuni, a relațiilor politice și culturale între ele sînt în multe privințe comune ambelor discipline, implicînd totodată și etnografia și arheologia.

Autorul se oprește mai pe larg asupra însemnătății aportului psihologiei la studiul procesului de creație. Multă vreme, psihologia creației artistice a constituit un apanaj al diverselor curente idealiste în psihologie. De aici, scrie B. Meilah, s-a născut ideea greșită că psihologia creației este o disciplină idealistă, care nu are nimic comun cu materialismul. Avînd ca obiect procesul asimilării și prelucrării de către artist a impresiilor și observațiilor obținute din viața reală, psihologia creației devine știință și se poate dezvolta ca atare, dacă se bazează pe teoria leninistă a reflectării

La simpozionul de la Leningrad s-a subliniat în mod deosebit actualitatea cercetării psihologiei creației. Prof. B. Ananiev a demonstrat că această disciplină are legături cu toate sferele cunoașterii umane, întrucît creația este o problemă centrală în multe domenii ale științei, întrucît creația este condiționată de muncă, cunoaștere și comunicare, cercetarea relațiilor reciproce între ele va permite o înțelegere mai profundă a determinărilor sale sociale, precum și funcției sale în viața societății. Prof. Kublanov a subliniat că cercetarea psihologiei creației nu se poate rezuma numai la metodele și mijloacele psihologiei, fără a face apel la

estetică. Printre problemele încă necercetate sau care se cer reconsiderate sînt: psihologia creației colective, fantezia poetică, inspirația ș.a. S-a accentuat importanța studierii procesului de receptare a operelor literare, atît pentru teoria literaturii, oa un aspect al reproducerii procesului de creație, cît și pentru determinarea gradului și căilor de receptare a imaginilor artistice în funcție de nivelul estetic al diferitelor categorii de cititori, precum și în funcție de calitatea operelor.

Firește, „greutatea specifică” a disciplinelor sociale în cercetarea problemelor creației este mult mai mare decît a științelor naturii și a matematicii. Aportul acestora nu este însă deloc neglijabil, iar intervenția lor în domeniul teoriei literaturii se impune ca un proces obiectiv, care... a început și nu poate fi oprit, remarcă B. Meilah.

Dacă vom considera filozofia, de pildă, se știe că teoria lui Pavlov a constituit, din punct de vedere filozofic, o fundamentare complementară a teoriei marxiste a reflectării. „încercările fiziologilor de a atrage noile date despre activitatea creierului la explicarea unor premise și procese ale creației, nu pot surprinde decît pe oamenii neinformați”, arată autorul. „Dacă marxismul consideră gîndirea oa o reflectare a realității obiective, prin intermediul creierului, de ce să nu încercăm să pătrundem și în „mecanismul” acestei reflectări?” P. Anon-

hin a vorbit la simpozion despre perspectivele pe care le deschid rezultatele noilor cercetări ale activității creierului pentru înțelegerea substratului material al actului de creație. A. Malinovski s-a ocupat de mecanismul fiziologic al impresiei artistice și de elementele imagistice necesare pentru generarea acestuia.

N. Krîșova a vorbit despre premisele fiziologice ale talentului literar. Pornind de la teza generală după care conținutul și formele creației artistice sînt determinate de factori sociali, fiziologii au arătat că atît creația, cît și receptarea se realizează cu participarea unor mecanisme fiziologice determinate, care trebuie cunoscute atunci cînd se studiază procesul de creație. Interesante sînt rezultatele cercetării fiziologiei emoțiilor, rolul analizatorilor auditivi, vizuali și altora în legătura cu diferențierea și interacțiunea diferitelor specii ale artei. O mare însemnătate teoretică și practică o are studiul problemei aptitudinilor artistice, oare intră în sfera comună a fiziologiei, esteticii și psihologiei.

Toleranța manifestată de literați față de aplicarea fiziologiei activității nervoase superioare la studiul problemelor de literatură și artă, scrie B. Meilah, dispăre atunci cînd se pune problema colaborării ciberneticii și matematicii. Sînt, firește, prejudecăți, generate în bună măsură de unele simplificări și vulgarizări din partea ambelor „tabere”. La simpozion

aproape toți referenții au prevenit împotriva supraaprecierii posibilităților mașinilor electronice de oalcul existente. Electronica poate să modifice și să ușureze substanțial organizarea muncii în domeniul teoriei literaturii, intervenind în efectuarea unor operații auxiliare (bibliografie, sistematizarea materialelor faptice, întocmirea dicționarelor literare și altele), economisind mii de ore de muncă. De asemenea „mașinile oare citesc” pot servi la descifrarea manuscriselor, la identificarea autorilor după scriere, în textologie, etc. Mult discutate sînt problemele legate de teoria informației și de modelarea unor elemente, ale procesului de creație în scopuri experimentale. La simpozion s-a subliniat că folosirea realmente rodnică a mijloacelor matematicii și ciberneticii în domeniul artei și literaturii este în funcție de justetea poziției estetice a cercetătorului.

Aplicarea într-un domeniu al științei a diferitelor teze teoretice și metode de investigație din alte domenii pune pe primul plan necesitatea unei metodologii științifice generale. Ideia a fost subliniată la sesiunea anuală a Academiei de Științe a U.R.S.S. de la sfîrșitul anului 1962. Această metodologie este materialismul dialectic. Cînd un obiect este studiat cu ajutorul metodelor aparținînd unor discipline diferite și rezultatele obținute se caracterizează prin diversitate, spunea B. Kedrov, ele trebuie legate pen-

tru a obține o imagine de ansamblu adecvată obiectului. Aplicarea metodelor matematicii și ciberneticii, de pildă, în domeniul artei, trebuie să țină seama de specificul obiectului și să fie însoțită de studiul metodologic complex al problemei. De aici necesitatea pentru cei ce lucrează în domeniul teoriei literaturii să stăpîneasă elementele de bază ale disciplinelor limitrofe. Extinderea cercetării sintetice complexe este în avantajul reciproc al disciplinelor cointeresate. Atragerea mijloacelor din alte domenii ale cunoașterii va permite lărgirea cadrului teoriei literaturii ca știință, îmbogățirea metodologiei sale și o va ridica la nivelul contemporan al dezvoltării științei în general.

P. I.

„MERCURE DE FRANCE”
oct. 1963

Reținem din numărul pe octombrie un articol al lui Gaetan Picon în care autorul încearcă să definească raporturile dintre literatură și critica literară și emite unele păreri interesante, sau în orice caz fertile în sugestii, despre tendințele literaturii contemporane.

„Orice critică (chiar atunci cînd are trecut drept obiect) demonstrează acualitatea literaturii: critica nu poate fi decît contemporană” — scrie Gaetan

Picon : „Istoria literaturii constituie unul din domeniile investigației științifice. Cine adună texte, caută, modelul personajilor, stabilește date, ar putea tot așa de bine să se ocupe de bătălii sau de fluturi. Bar criticul este un scriitor...”

Criticul „este scriitor deoarece, urmînd exemplul autorilor de care se ocupă, caută unitatea unei semnificații globale”... Și apoi „un bun critic poate fi recunoscut, ca și un bun scriitor, după calitatea observației : un critic trebuie să citească și să citească bine, după cum scriitorul trebuie să trăiască și să privească”. Cît despre relațiile dintre literatură și critică Gaetan Picon scrie : „Critica și literatura se află într-un strîns raport dialectic. Ceea ce este la un moment dat literatura, determină critica ; ceea ce este critică, reacționează asupra literaturii”.

Autorul articolului înregistrează abandonarea progresivă de către scriitori și critici a teoriei artei pure, artei pentru artă, care nu-i poate satisface nici pe cititori, nici pe artiști : „Adevărul este că în ultimii ani vedem desfășurîndu-se o evoluție care reînnoind legăturile cu romantismul, cu obiectivitatea naturalistă...” (criticul se referă la realism n.n.) și rupînd cu teoria artei pure „tinde să facă din literatură, în locul unei activități excepționale, aventuroase și parcă arcuite în vid, dependența unei cauzalități care, acționînd

asupra fiecăruia dintre noi, poate permite fiecăruia să creeze o operă și îngăduie tuturor să primească opera oricui. Pentru a scrie, pare suficient faptul că exiști, că ai un suflet, o privire, că depinzi de o societate și că lași să acționeze aceste forțe".

Pentru apologeții artei pure „noțiunea de act literar era legată deopotrivă de existența unui meșteșug și de cea a unei aristocrații". Ei nu puneau nicicum accentul „pe o natură prezentă în fiecăruia om" ci pe anumite excepții („abateri" scrie Picon), pe caracterul deosebit al formei, viziunii și imaginației generat de aceste „abateri". „Împotriva acestei concepții despre literatură se ridică de fapt cel mai nobil elan al nostru : necesitatea de a pune capăt alienării, inegalității sufletelor și a oamenilor..." scrie Picon. Orice om trebuie să aibă dreptul și capacitatea de a face literatură. Autorul articolului mai scrie despre „visul unei literaturi continue, anonime, nesecate"...despre „o poezie făcută de toți, o poezie neîntreruptă... (S-a născut de curând cinematograful-adevăr, și putem acum imagina o lume care s-ar reflecta, pe măsură ce i se desfășoară existența, pe ecranul televiziunii)". E, desigur, un deziderat utopic, dar semnificativ... Dar opera de artă nu se poate și nu s-ar putea distinge de viață dacă n-ar exista un „efort al conștiinței". „Opera este un efort al conștiin-

ței". Efort „căci nu e ușor să te vezi, nu e ușor să privești". Efortul de a străbate „distanța de la aparent la real, de la implicit la explicit". Revenind la critica literară, Gaetan Picon scrie că ea se naște în acea zonă pe care „opera literară o lasă să subziste între implicitul pe care caută să-l recreeze și explicitarea lui. Critica nu este decalcul operei ci reconstituirea modelului ei: dacă opera este un efort de conștiință" în raport cu realitatea, critica este și ea un efort de conștiință în raport cu opera, în sensul că ea analizează tendințele și semnificațiile operei, rămase poate necunoscute autorului însuși, motivele care l-au determinat pe artist, uneori fără știrea lui, să dea o anumită configurație operei sale, critica este deci luarea de conștiință a unei luări de conștiință.

Gaetan Picon încheie articolul său scriind că arta nu trebuie să descrie numai prezentul ci „prezentul care va veni" adică viitorul chemat de dorințele oamenilor. „Arta nu trăiește numai într-un prezent a cărui simplă manifestare ar fi, după cum nu trăiește într-o eternitate ruptă de oameni: ca și actul muncii, transformator al naturii, ea e domeniul comun și perpetuu al unei istoricități". Izvorâtă din prezent, arta trebuie să fie proiectată spre viitor.

Sub presiunea faptelor obiective, mitul, adesea tragic, al artei pure, se prăbușește.

G. P.

„LA TABLE RONDE" nr. 190/1963

În paginile revistei (Nr. 190, noiembrie) se face auzit un teribil strigăt de mînie exasperată, un țipăt de o violență rar întâlnită în presa franceză.

E o explozie, neobișnuită prin virulența ei, de indignare împotriva a ceea ce autorul articolului, Dominique de Roux, numește „inchiziția pariziană" a marilor case de editură, împotriva terorii editorilor care subvenționează o critică venală, lipsită dacă nu de gust, în orice caz de probitate. Autorul fulminează împotriva modei în artă, a imposturii literare, a non-valorilor de succes. „Va trebui să demistificăm într-o zi (foarte curînd) ceea ce s-a impus prin tiranie și pentru că ei dețin toată presa bine-gînditoare, va trebui să explicăm în mod simplu dar brutal că problema așa numitei „crize" a romanului nu a fost pusă decît de acei literatori neputincioși, cu neputință fecundă, de la Robbe-Grillet la Cayrol, trecînd prin toate înfumurările obscure, plicticoase a unor dandy lipsiți de imaginație.

Pictură, literatură, se face speculații asupra inteligen-

țelor obscure, confuziei, a-
ceastă rețetă a conformismului unei critici pedante și mondene, a presei marilor granguri din Champs-Elysees care permite imbecililor să se creadă inteligenți.

E moda budismului, a falsului ezoterism, epoca unei critici care se tîrăște pe burtă la comandă. Cu același vocabular de „tropism”, „totemism” și citate filozofice din autori englezi netraduși, criticul plătit ar putea să treacă ușor de la Madame Sarraute la Henri Troyat. Tirania domnește în mediile artistice și, temîndu-se de conspirația tăcerii, mulți autori, devin lași”. Și, mai departe... „a-
cești magnați ai peniței în vînt care critică o operă pe care ar visa s-o scrie, acești abili burocrăți, seamănă cu cîinii care urlă de plăcere, atunci cînd aud, în depărtare, alți cîini urînd.

Dar tinerii scriitori suferă consecințele acestei terori literare : refuz, dispreț, tăcere, afară de cazul în care mînați de dorința de a apare, se aliniază și ei și încep să scrie cărți critice despre cărți care nu există. Jandarmul veghează la ușa multor editori”... Editorii cer o literatură „pentru cucoanele din lumea bună și pentru tinerii închiși în automobilele lor, cît mai multă prostie pretențioasă, cît mai multă poleială, plictiseală”.

Articolul lui Dominique de Roux este „o plîngere împotriva criticii pe bandă

rolantă, a negustorilor de lauri. Plîngere împotriva acestei prese a bogătașilor, a celor ce strivesc, a polițiștilor care cer zălog politic”.

Autorul articolului ne arată în continuare că în Franța „literatura cunoaște la un mod mai subtil intoleranța inchiiziției, fie datorită adeptilor noului roman, fie criticilor onctuoși, veroși, Paul Bourget fără limbaj, bîntuiți de Academie și care trebuie să-și apere operele fade, spălăcite”. Inchiiziția „pariziană” care mai domnește, se manifestă împotriva cărților secolului al XX-lea. Și pentru că sînt cei mai puțin înzestrați, acești scribi ar reface cu ușurință o nouă sporire inchiizitorială, un alt tribunal „luminat”, fanatdzați fiind de vanitate, conștienți fiind de limitele lor provinciale.

Să denunțe cu obrăznicie și să pâlăvrăgească despre ei înșiși, iată rolul lor. Pentru ca literatura să devină un fel de cinema și cinematograful un șir de țipete.

Ori, literatura trebuie să fie scrisă și nu desenată, iar scrisul e un mod de a se folosi cu imaginație de cuvinte, nu de a înjgheba un fel de laborator și o farmacie sau o vopsitorie.

Să demistificăm continuînd să scriem conform propriei noastre emoții, iată rolul nostru într-o epocă în care, pentru a avea succes, e suficient să confecționezi după tipare de-a gata”.

P. G.

AVORT IN DER ZEIT"
nr. 11/963

nițiativa schimbării
burilor culturale
pe plan internațional are o răspîndire din ce în ce mai largă. Se poate remarca bună oară faptul că în domeniul literaturii și artei se pot găsi forme de colaborare inedite, ingenioase. Revista austriacă „Wort in der Zeit” ne aduce vestea că o idee interesantă de confruntare a experienței teatrale o trecut din stadiul proiectului, în cel al realizării.

Un articol, semnat de Stephan Vajda, relatează că în luna august s-a înființat la Salzburg un nou teatru experimental. În prezența unor oaspeți veniți din douăsprezece țări — scriitori, regizori, editori — a fost creat un centru internațional de stimulare a activității dramatice : „Studioul Europa”.

Cadrul primelor discuții a fost romantic, — taimosul castel Leopoldskron — ceea ce a conferit și convorbirilor amicale, degajate, o anume solemnitate.

Ideia creării unei asemenea instituții teatrale circula de ani de zile și pregătirile se făceau concomitent în mai multe orașe din Europa, printre care desigur și Viena. Comunicatul oficial al înfîlirii de la Salzburg relevă, după cum scrie autorul articolului, „că Studioul Europa caută o cale pentru dezvoltarea teatrului contemporan și se angajează ca fes-

tivalul de vară de la Salzburg să pună în scenă anual mai multe lucrări dramatice originale". „Premierele trebuie să fie rodul unei participări internaționale. Autorul, care trebuie să fie neapărat contemporan, regizorul, scenograful și actorii vor aparține unor națiuni diferite. Spectacolul va fi pregătit cu cea mai mare competență și minuțiozitate, urmînd ca instituția să asigure un răsunset bogat asiemerii, astfel ca alte reprezentații cu aceeași formație să se succedă în numeroase orașe europene.

Țara gazdă e decisă să acorde un sprijin însemnat acestei inițiative și să creeze toate condițiile ca la o asemenea acțiune să ia parte fără restricții și țările apusene și cele răsăritene. Un accent însemnat se pune pe continuarea tradițiilor înaintate ale teatrului austriac (Max Reinhardt, etc.). Totuși, în formulările programului de lucru, cerința ca teatrul să exprime conținutul epocii, năzuințele nobile ale uma-

nității, nu este prea deslășit introdusă și exprimată.

După cum menționează în continuare Stephan Vajda, directorul Burgtheatru- lui din Viena, profesorul Ernst Häussermann, a preluat conducerea artistică a Studioului Europa. In discursul inaugural acesta s-a declarat hotărît și limpede împotriva experiențelor teatrului de avangardă. Nu vor intra în considerație piesele care mizează pe teme absurdule, ale neantului, secătuiind de conținut tematica proprie contemporaneității. Așa numitele tendințe formaliste spre scena zero vor fi înlăturate de la început.

La înfîlnirea de la Salzburg primele tentative de colaborare au fost spontane. S-a ajuns la concluzia că momentul pentru înființarea Studioului Europa este deosebit de favorabil. „Estul și Vestul se apropie reciproc", scrie Vajda. „Problemele noastre în acest deceniu au afit la

Paris cît și la Varșovia, Viena, sau Budapesta, un ecou universal. Și problemele teatrului și creației dramaturgice ridică unele întrebări comune".

Piesa ideală, prezentată Studioului, va trebui în concepția făuritorilor programului să fie „îndrăzneată, surprinzătoare, într-un cuvînt să fie o piesă bună care se adresează unui public european și stimulează la meditație".

Primele contacte personale au fost stabilite chiar la Salzburg: „de la Praga pînă la Tesin, de la Zagreb pînă la Londra".

S-a convenit ca prima premieră să aibă loc la Salzburg în cadrul festivalului din anul 1964.

„Cuvîntul hotărîtor asupra roadelor Studioului Europa îl au acum autorii dramatici, care au răgaz în iarna și primăvara anului viitor ca să-și elaboreze operele", încheie Stephan Vajda articolul său.

D. LUDOVIC

ERATA

Din cuprinsa anual publicat în nr. 12/1963 al revistei „Viața romînească", s-au omis următoarele :

MW^m^AnrV^» & V ... romanului consacrat luptei în ilegalitate a Partidului (nr. 3), Poezia
 tinerilor actualitatea (nr. 10) - Zaharia Stancu : „Pădurea nebună" (nr. 11)
 K. L. : O noua versiune romînească a lui „Hamlet" (nr. 8).

^VE^Nfck'pjS^U^! k^od'kLvTset^t^TM MARGUL SPERBER Grivița (nr. 2)
 La na! fu ^oI' H' ^/"J'ol' / ^... „Cadente".
 La nai' 2g ... IT TM^J' ^5 ... HORIA : Titu Maioresjclu (nr. 8)
 La naf Ith ... I' ^1^ } ... MOGLESQU V. : N. Dimitrieva „Des-
 D) IS ^e i t' "V' ... Moment istoric (nr. 3) - Cella
 La paf M? ' , I i * fi ... SANDULESCU AL. * I. Cringukanu :
 La oaf 2fmi I ... j i L'5 ... „Nuvele" (nr. 4)
 La oaf H' r,i IT TA^ , ? , ^ ... citi: SORESCU MARIN: Mircea Radu Iaco-
 ma pag. 250, col. II, rîndul 4 de jos. se va citi : CALEIDOSCOPI (nr. 3, 5, 8, 10, 11)

UN PORTRET LITERAR AL LUI MIHAIL SADOVEANU. Analele Universității din Budapesta, secția filologică, publică în tomul IV din 963 un succint dar bine conturat studiu intitulat „Mihail Sadoveanu — portrait de l'homme et de l'artiste”, semnat de profesorul universitar Dr. Endre Pálffy, un cunoscut cercetător al fenomenului literar românesc, autorul unei istorii a literaturii române apărute în limba maghiară în anul 1962. „A face bilanțul carierei lui Mihail Sadoveanu desfășurată pe un interval de timp de 60 de ani și al multilateralei sale activități de scriitor, mai ales în cuprinsul acestor pagini, — scrie dr. Pálffy — ar fi o încercare temerară”, de aceea d-sa se rezumă la „evocarea unor imagini” care redau sintetic trăsăturile esențiale ale „vieții exemplare” de artist și cetățean a autorului atîtor opere „purtoare ale unui mesaj uman nobil și ale unor aspirații oneste și pure.” înfățișînd, deopotrivă, datele esențiale ale biografiei prozatorului român cît și trăsăturile literare artistice și lingvistice ale operei sale prin caracterizări rezultate

dintr-un studiu aprofundat, autorul portretului reușește să ofere cititorului și cercetătorului străin o imagine justă despre valoarea operei scriitorului român, precum și despre forța sa de plasticizare, de descriere a naturii și de înfățișare a sentimentelor și caracterelor. Studiul profesorului Pálffy contribuie substanțial, atît prin conținutul său cît și prin locul unde a apărut, la expansiunea prestigiului operei marelui nostru scriitor.

O EXPERIENȚĂ TEATRALĂ extrem de interesantă încearcă tînărul regizor polonez Jerzy Grotowski (în vîrstă de numai 30 de ani!) la teatrul din Opale pe Oder, un orașel industrial de 50.000 de locuitori situat în Silezia. Teatrul lui Grotowski se numește „Teatr Laboratoriu 13 Rzedow” și se propinde a fi teatrul „arhitipurilor”, în sensul noțiunii familiare filosofului Jung de „reprezentării colective, mituri cu valori de metaforă care concretizează un aspect elementar și esențial al condiției omului”. Grotowski, constată criticul Raymonde Temkine care-i consacră un studiu în „Europe” (nr. 9/1963), nu crede că aceste „reprezentări” trebuie să rămînă îngropate în subconștientul individului. Mai mult chiar, regizorul își propune să le facă sensibile spectatorului prin

mijlocirea unei arte teatrale înnoite. Grotowski, în conformitate cu enunțul „tot ce este artistic e artificial”, a unificat sala ou scena, a desființat machiajul („spre a restitui feței omenești integralitatea puterii sale expresive”), supune textul unor intervenții multilaterale suprimînd pasaje, transpunând situații, reconstruind conflicte ba chiar intenționînd replici întregi — și aceasta mai ales în operele clasice — („spre a le întineri și a le da o nouă semnificație, ca ele să nu mai fie doar o măturie asupra trecutului, ci o armă de „demistificare” demnă de problematica epocii noastre”). Repertoriul teatrului pe anul în curs cuprinde „Strămoșii” de Mi'ckiewicz, „Akropolis” de Wyspiansky, „Faust” de Marlow, precum și o piesă care se va fixa abia de acum înainte, de Shakespeare.

VEJNO LINNA, personalitatea cea mai prestigioasă a literaturii finlandeze de astăzi, deținător al „Premiului literar al Nordului” (de o valoare monetară aproximativ egală cu premiul Nobel) a publicat recent două noi romane intitulate „Sub steaua nordului” și „Soldatul necunoscut”. Al doilea dintre romane, conceput cam în genul „Soldatului Sweik”, a atins un tiraj record în mica patrie a scriitorului, fiind tipărit pînă acum în peste trei sute de mii de exemplare.

A. B.